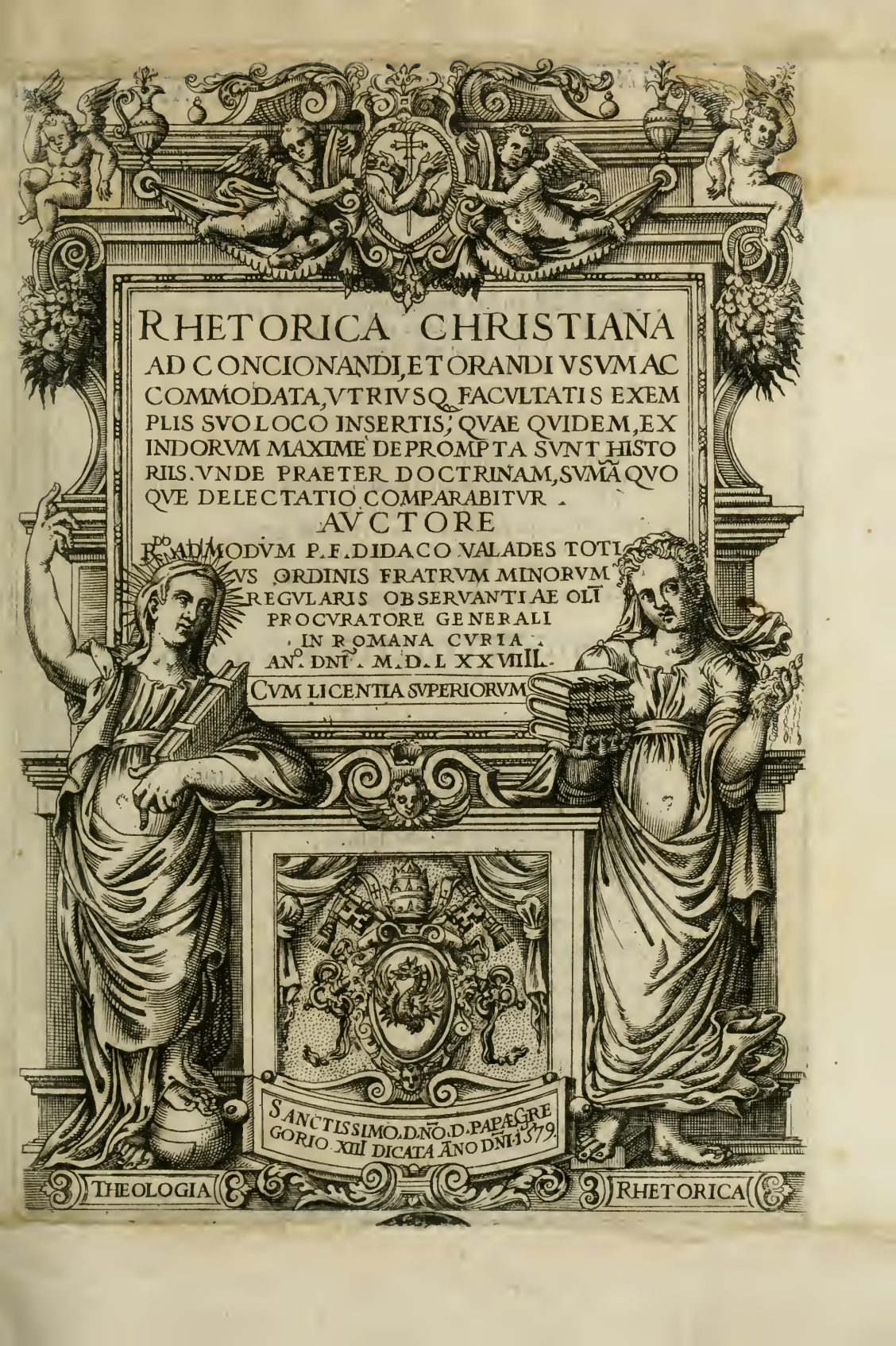

KJGL

11335

RHETORICA CHRISTIANA

AD CONCIONANDI, ET ORANDI VSV
MACCOMMODATA, VTRIVSQ; FACVLTATIS EXEM
PLIS SVO LOCO INSERTIS; QVAE QVIDEM, EX
INDORVM MAXIME DE PROMPTA SVNT HISTO
RIIS. VNDE PRAETER DOCTRINAM, SVMA QVO
QUE DELECTATIO COMPARABITVR.

AVCTORE

RODOLPHO P. F. DIDACO VALADES TOTI

VSV ORDINIS FRATRVM MINORVM

REGVLARIS OBSERVANTIAE OLI

PROCVRATORE GENERALI

IN ROMANA CVRIA

AN. DNI. M. D. LXXVIII.

CVM LICENTIA SVPERIORVM

SANCTISSIMO. D. N. O. D. PAPA GRE
GORIO XIII DICATA ANO DNI 1579.

THEOLOGIA

RHETORICA

IN RHETORICAM CHRISTIANAM
ET TABULAS INDICAS

Frater Didaci Valades Hispani . Iulius Roscius Hortinus .

AM vix nota prius, quam profus barbara tellus,
India, nunc fama, nunc pietate viget.
O Deus, o dextra mutatio quanta superna;
O Christe, o Regnum tempus in omne tuum.
Tu fera Barbarica penetrare in pectora gentis,
Atque tuo poteris subdere colla iugo.
Tu vexilla Crucis poni pro Dæmonis ara
Fecisti, & titus ad tua sacra coli.
Tu tu fecisti, quia nostri non nisi per te
Fecerunt patres, tu quibus hoc dederas,
Francisci que tui meritis, ut Gentibus illis
Noster Apostolicos cederat ordo viros.
Noster erat primus qui misit semina, nostri
Assumptis alijs, excoluere patres.
Has quoque qui tabulas tibi fecit, candide lector,
Subiecitque oculis Indica gesta tuis:
Hic est demostris, Didacis Valadesus Ibenus,
Ordinis & gentis gloria magna sua.

CAMILLVS SABELLIVS PANICALENSIS
AD AVCTOREM.

VM vellem Aeolio dicere carmine
Laudes rite tuas, Optime Didace;
Phœbus me admonuit pulchricomus, rate
Exili; Oceanum ne mare curerem.
Quis nam te ad nitidas coelicolum domos
Vectum, Cæcropiæ munere Palladis,
Vnquam Threicia concineret Lyra?
Fecisti monumentum ære perennis,
Quod nec tempus edax, aut boreas potens,
Nec ferum rigidum, flammaque destruet.
Diuino egregij de eloquio vini,
Quos ad sydereos fama tulit polos,
Scripsere, eximia non sine gloria;
Sed tu, belligeræ cultor Iberia,
Quem virtus stygijs ardua fustibus
Raptum, diuitibus consecrat insulis,
Omnes exsuperas, Maxime Didace.
Idcirco, volucres dum liquidas vagas
Aer; dumque has terra gerat feras,
Et pisces vitæ illa colat nigris,
Immortale tuum tempus erit.

SANCTISSIMO

D. N. GREGORIO XIII.

PONT. OPT. MAX.

F. Didacus Valades, ordinis Minorum Regularis
obseruantiaē sacrosanctos pedes osculatur.

*V*M innumera ferè Rhetorices artis volumina. B. P. à diuersis tam paganis, quàm Christianis scriptoribus edita conspexissem: quæ propter vitæ huius mortalis breuitatem ab humano nequeunt intellectus diligentius omnia perscrutari. Studentium maximo labori compaciens: multorumq; Dei buccinatorum p̄ys votis annuere volens, Rhetoricam hanc CHRISTIANAM compilari: eamq; B. Tuæ intitulandam censui, eò quòd, tum propter summi Apostolatus Monarchiam: tum etiam quia ultra generale vinculum ex Regula nostræ professione singulariter Fratres Minores, quorum omnium ego minimus sum pedibus tuis tanquam vero Christi Vicario ac Petri successori subiicimur. Cuius quidē examini, ut D. Bernar. verbis utar præsertim atq; auctoritati totum hoc sicut, & cetera quæ huiusmodi sunt uniuersa referuantur. In qua quidem non

Dedicatio-
nis causæ.

solum omnia ad huiusmodi artem pertinentia per
varios codices dispersa congeſsi, verum etiã viam
quandam Christianis oratoribus ad literas sacras
aperire curavi. Deinde, insignissimum arbitrabar,
quoniam humano ingenio id peculiare esse tam Phi-
losophi Gentiles, quàm Christiani doctores gravis-
simi prodidere. Pietatem sacrarumq; literarum
lectionem, his qui reipublica prafuturi sunt in pri-
mis necessariam esse. Et ut de messe Domini opu-
lentissima, quæ in ipsa sacra scriptura lectione re-
peritur: in dominicum horreum, non tantum pro
pauper culis, sed etiam pro doctis cibandis, saltem
vel parvulos mergites, ab alijs messoribus, forsitan
iubente domino, posteris derelictos afferre curavi:
è quibus pro mea tenuitate triticum excussi, non cer-
tè novum, sed antiquum nova quadam forma con-
ductum, nouoq; modo subactum. Aquam præterea
proculdubio, non cisternarum dissipatarum, sed
melioris, & salutaris sapientia; ex qua bibenti fit
fons aque salientis in vitam eternam. Quam a-
quam haurientes ij, qui primi Evangelicæ doctri-
nae iecere fundamenta vere filij Dei effecti, stulti-
tiam huius mundi sapientiam existimarunt. Tum
etiam id mihi acres stimulos admonebat, quòd in
hoc opere non tam res humanas, quàm divinas ex-
plicandas suscipiebam. Quare, non mihi vitio id
vertandum arbitratus sum, cum etiam illud fece-

rim: ut legendis literis sacris legentium animum
 teneris (ut ita dicam) ab annis pietate Christiana
 imbueret studerem: quæ certè cunctis scientijs, homi-
 num ingenijs adiuuentis, quantum distat Ortus ab
 Occidente, calum à terra, et Solis claritas propria,
 à Stellarum claritate, à Sole accepta sacra scriptu-
 ra diuinitus reuelata, super eminent & dignior, cer-
 cior, veriorq; est; nec non utilior ad salutem. Ut
 autem multa transeam, in uno hoc excellit omnes,
 quod in ea non voces solæ quomodo in scientijs hu-
 mana industria inuentis, sed & res ipsæ signifi-
 cant. Humana scientia, quid solis, agni, vitis, la-
 pidis, & id genus alijs hominibus significetur so-
 lum inquirat: sacra verò scriptura ulterius dicit,
 quòd Sol, agnus, vitis & lapis CHRISTVM
 IESVM significari, typant & representant. Sol
 item hominem sapientem, qui in sapientia immo-
 bilis, solis instar manet, designat. Agnus homi-
 nem piûm, mansuetum, innocentem. Palmes ve-
 rum Christianum, qui per dilectionem in Christo
 vitæ vera manet, & fructum facit. lapis cor du-
 rum, quod male in nouissimo habebit. Tum ma-
 ximè, cum (teste Lactantio) omnis sapientia homi-
 nis in hoc uno sit, ut Deum cognoscat & colat:
 hoc nostrum dogma, hac summa est. Nam
 fons sapientiæ Deus est: à quo hij duo riuus si aber-
 rauerint: arefcant necesse est: quem qui nesciunt:

Sacre scriptu-
 re excellètia

Scientiæ hu-
 manæ uis.

Lib. 4. de
 Insti.

Ioan. 5. f. 39.

Lib. 10. Mor.
c. 12.

nec sapientes esse possunt : nec religiosi : Quis dubitet contemptibilem esse verbi Dei proclamatorem : qui tractaturus , sicut oportet , de summa rerum , de Dei maiestate singulari , de beneficijs eius , de providentia , qua continet regitq; omnia : in tantam venisse obliuionem : ut sola Dei sapientia , qua sola coli debeat , sola potissimum negligatur ? Equidem temporibus istis heu P. B. calamitosus verbi Dei buccinator si vult sapiens ac beatus esse audiat oportet Dei vocem . Scrutamini scripturas ait sapientia aeterna Christus , non qua viribus proprijs , & ab humana industria excogitatis innituntur , nulli veritati cedentes , nisi quam syllogicis rationibus se se ostendere posse confidunt : sed qua Iustitiam , sacramentum natiuitatis suae , diuina sapere humana contemnere docent . Quia ipsae verum testimonium perhibent de me . Sapientia enim huius mundi inquit magnus ille , quem nomine officio & pietate imitaris , Gregorius : est cor machinationibus legere : sensum verbis velare : qua falsa sunt vera ostendere : qua vera sunt falsa demonstrare . Hanc qui sciunt : ceteros superbiendo despiciunt : hanc qui nesciunt subiecti & timidi in alijs ipsam mirantur : hac sibi obsequentibus praecipit bonorum culmina querere : adepta temporalis gloriae vanitate gaudere : irrogata ab alijs mala multiplicius redae-

re. *Quum vires suppetunt multis resistantibus
cadere: quum virtutibus deest: quidquid per ma-
litiam explere non valet: hoc in pacifica bonitate
simulare. Iustorum verò sapientia e contrario,
est nihil per ostentationem fingere: sensum verbis
aperire: vera ut sunt diligere: falsa deuitare:
bona gratis exhibere: mala libentius tolerare quàm
facere: nullam iniuria ultionem quarere: pro
veritate contumelias lucrum putare. Si enim tot
tantaq; mira operatur, cur non eam Christianis
à principio amplectendam insectandamq; suade-
bimus? Si enim ad diuina conscendere, Deo lo-
quentissimo Dionysio Areopagita teste) tantum
fas est, quantum seipsum diuinorum eloquiorum
radius insinauerit, qui expurgatis mentibus se
se percipiendum tantummodo offert. Si externi,
ut vel minimam scintillam mysteriorum Dei perci-
perent: omni cura, que animum offuscant ammo-
uere studuerunt, quanto magis, quibus diuina
eloquia, & altissimarum rerum sacramenta cre-
dita sunt, animi purificationem omni studio per-
quirere debent? Neque hac dixerim P. B. quasi
eloquentiam damnans: cum sciam quam plurimos
veterum et antiquorum patrum in eloquentia admi-
rabiles extitisse. Ingenue enim fateor liberalium ar-
tium studium non esse Christianis inutile, aut à scho-
lis explodendum sicut garrunt heretici. Immo, ut*

Iustorum sa-
pientia qua-
lis.

Euripidis utar verbis. Eloquentiã rerum, reginã
à nobis in hodiernum diem turpiter neglectam, quo
ore excusabimus? Ea enim, non poetis & histori-
cis modo, quibus Gracis pares esse facile possumus,
uerumetiam Ciceronis immortalibus orationibus
& ad eam uia perueniendi eiusdem & Quincti-
liani præceptionibus certissima, tam ad uiuum ex-
pressa est, ut non aequalem hac parte Graciam so-
lum, uerumetiam longissimo interuallo superatam
existimem. Nam, cum tenui, medio, & sublimi,
tribus dicendi generibus, quæ nobis docere, delecta-
re, mouere, tria oratori officia referunt, uniuersa
contineatur eloquentia: ipsa ita omnibus ubertim ef-
floruerunt; contra hæreticorum deblactationem, lu-
minaria illa Ecclesiæ Catholica magna. Basilius,
Greg. Nazianz. Augustinus, Hylarius, Chrysofost.
& quam plures alij, quos sciens transeo: quid est,
quod nunc non ipsos, nos etiam, sicut & prisca san-
ctitate & doctrina excellentes habuere: præ mani-
bus habeamus, ac diu noctuq; euoluamus eorumq;
lectiones imitemur? Quemadmodum enim terra,
& calum nec non aer, & similia, non ideo sunt con-
temnenda, quia quidam malè his sunt abusi pro
Deo ea, quæ Dei sunt, uenerantes. Ita etiam quid-
quid utilitatis ex philosophia percipi potest, id omne
ad uitæ usum fructificare debemus: ita tamen, ut
periculum effugiamus, & nequaquam cõtra crea-
torem

torem creaturam, iuxta insipientes, concitemus,
sed ex opificio opificem deprehendamus, & sicut di-
cit Apostolus, in captiuitatem redigentes omnem
intellectum in obsequium Christi persistamus. Ar-
bitror equidem, institutionem disciplinarum pri-
mum, ex bonis nostris esse: non solum generosorem
illam, & nostram, qua omnem sermonis fastum, &
contentionem despicit, solaque salutis & rerum intel-
lectualium continetur pulchritudine: sed & exter-
nam: quam Christiani plerique insidiatricem, ac
deceptricem, & qua à Deo segreget despiciunt ma-
le sentientes. Nam quemadmodum ignem, & ci-
bum, ac ferrum, nec non alia per sese nec utilia, aut
noxia esse scimus, sed quemadmodum videtur uter-
tibus: quin ex reptilibus medicamenta etiam qua-
dam theariacalia temperamus ad salutem, ita &
in illis siquidem indagacionem & contemplationem
suscipimus. Cum autem ad demones, & errorem
perducunt; nec non perditionis profundum, contem-
nimus. Nam, licet hæc nequaquam nobis ad pieta-
tem prosit, ex deteriori tamen id, quod melius est
seligimus, ac sermonem nostrum cum illo roboramus.
Sed ne epistola modum excedam. Tu inclyte ac B. P. hoc quidquid est operis pro tua singula-
ri benignitate ne spernas, quod si fortasse videatur
exiguum, certè tanta est mea fides, & propensa vo-
luntatis alacritas, ut facile sperem eam non secus

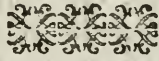
2. Cor. 10.
b. b.

Similitudo
& cōparatio

ac Deo Opt. Max! ita sanctitati tuae placituram.
Maximè cum iam id, non semel atque iterum ex-
pertus sum, cum B. Tuae ostendissem stemmata quae
in hoc opere inseruntur, ac pro tuo in omnes pater-
no affectu mihi imposueris, ut ad ultimam usque
manum perducere curarem quod quidem alacri
animo, licet, non ut cupiebam, tamen ut potui, ef-
feci. Quare supplex ad T. B. pedes provolutus
tibi me meaq; vehementer etiam atque etiam stu-
dia offero atque commendo. Cui enim B. P. nisi
tibi, quidquid Dei est tanquam eius in terris unico
ac vero Vicario Petriq; legitimo successori debe-
tur, per quem unum servati, ac è faucibus Orci su-
mus erepti? Deus Opt. Max. S. V. ad totius orbis
Christiani perpetuam salutem diutissimè tueatur,
& conseruet incolumen. Cui infimus ego, & me
ipsum, atque studia mea, ad pedum usque oscula,
quam humilimè cupio esse commendata. Perusia
octavo Calendas Iunij anno Domini 1579.

*PRAEFATIO AVCTORIS
ad studiosum & Christianum
Lectorem.*

VM pietas (studiofiffimè lector) vt
piè admodum à D. Pau. dictum est,
ad omnia fit utilis, promiffionem ha
bens, vitæ quæ nunc est, & futuræ:
facræ autem fcripturæ vis omniſ fe
rè in pietatis maximè studio verfe
tur, facilè pius quivis per fe intelli
git, rerum diuinarum tractationem,
quibus prima debetur pietatis cura, non tantùm ad vitam
rectè inſtituendam, fed etiam ad confequendam immorta
litateſ gloriã magnas habere oportunitateſ. Quarè nô
bis hoc loco, cæteris omiffis, id ſolum breuiſſimis perſtrin
gere viſum eſt operæpretium, quid diligens rerum in hoc
opere comprehenſarum diſcuſſio, Sacræ Theologiæ ſtu
dioſis, & publicè in Eccleſia videlicet, ac ſcholiſ, & priua
tim domi ad Chriſtianam religionem ſyncerè imbiben
dam, commodi fit allatura. Quandoquidem ne ſpecie re
cti, bonorum adoleſcentum ingenia prauis opinionibus
ab ineunte ætate corrumpereſtur, quæ ad vltimum vitæ ſi
nem plerunque animis inſidere ſolent: operam dedimus,
vt, pro noſtra virili, eloquentiam Chriſtianis præceptis di
ligenter expurgatam in proſceniũ adduceremus: quæ
vacaret mentiendi licentia, ſeuerè diuinis præceptis inter
dicta, à qua abeſſet procacitateſ, & vitium illud teterrimum
lacerandi alioſ probris, contumeliis, & maledictis quæ pro
hibeat arrogantiam, & inaniſ laudiſ appetitũ & vetet de
nique tenebras auditoribus offundere ne verum perſpi
ciant, & ſuffragium atque ſententiam dicendo corruppe
re: quo vitio Græciſ, Romaniq; vt plurimum laborarunt.

Pietas ad o
mnia utilis.
1. Tim. 4. c. 8

Eloquentiæ
Chriſtianiæ
contraria.
Exo. 23. Leu.
19. Prou. 8.
17. 19. Vide
Aug. de con
ſpectu vitioſi,
& virtutũ. et
habetur. 22.
q. 2. Nec ar
tificioſo.

Prefatio

Christiana
eloquentiæ
pulchritudo

Christiana
Rhetorices
nomen, cur
appositū sit.

Indotū ex-
plis cur or-
nata sit Rhe-
torica Chri-
stiana.

Exemplis in
dicis optimè
probatum ini-
tium & pro-
gressus Rhe-
torices.
Lib. I. de In-
uen.

His enim tot tantisque deletis maculis, continuo existet il-
la diuina, & cęlestis Christianæ eloquentiæ pulchritudo,
quę tantò erit præclara magis & eximia, quantò diligen-
tius, ad omnium hominum vtilitatem conferetur, & ad lau-
des celebrandas Dei Opt. Max. qui sermonem homini de-
dit ad societatem & coniunctionem cum hominibus tuen-
dam. Verum enim verò licet quàm plurimis piis ac doctis-
simis viris visum fuerit ei, summam summarum scientiarū
omnium nomen, iure optimo, competere: cum summa-
tim de omnibus scientiis in ea ferè agatur. Tamen propter
obedientiam habitam à superioribus meis de excussione li-
bri, Christianæ Rhetorices nomen illi additum est, vt &
intelligatur etiam, nihil contineri in hac arte, quod magis-
tra veritatis Ecclesia non probet, non doceat, quod in san-
ctis literis, aut in sanctis doctoribus non reperiatur, aut
saltem per similitudinē quandam, ad interpretationē sacro-
rum librorū aut ad sententias patrum nō possit referri: ne-
que meo iudicio, quenquam debet offendere, quod no-
mine Rhetoricæ vtamur, cum & Plato, Rhetoricam Phi-
losophicam cognouerit, & quid eo nomine intelligamus
explicauerimus. Huius operis scopus erit, vt voces Dei
simus, organa diuinæ bonitatis, & tubæ Christi. Et ad id
facilius exequendū totam Memorix artificialis artem tam
diu ab omnibus concupitam quàm facillimè aperiemus.
Et quamuis etiam sine his præceptis in nobilissimo concio-
nandi munere, versari facilè possimus, à Spiritu Sancto, qui
est verus magister edocti, & dicendi exercitatione adiuti:
vtilia tamen fore hæc præcepta putauimus. Opportunè au-
tem rerum Indicarum, quibus, ipsi non modo interfuimus,
sed & præsumimus, aliqua adhibuimus exempla: certissimo
credentes, eam rem nō modo oblectamento, sed & magno
bono, commodoq; futuram, vtpotè vnde Rhetoricæ ipsius
initia, progressus, & vsus; liquidissimè cernuntur (vel ipso
Cicerone iudice) dum inquit, fuit quoddam tempus, cum
in agris, bestiarum more, homines vagabantur, & victu fe-
rino vitam sibi propagabant: nec ratione animi quidquam;

sed

sed pleraque viribus corporis administrabant Nemo legitimas viderat nuptias, nemo certos inspexerat liberos. Quo tempore quidam magnus videlicet vir, dispersos homines in agris, & locis syluestribus abditos, ratione quadam compulit in vnum locum, & congregauit, & eos ex feris & immanibus, mites reddidit, & mansuetos. Huius, inquam, rei admirandi effectus, multò clarius, quàm vnquam in noui Indiarum Maris Oceani orbis hominù mansuetatione apparent. Contraximus autem omnium, quotquot ante hac in eadem re desudarunt sententias, in breue quasi compendium, vt quis vno intuitu aliorum sparsè & vagè, tam in latino quàm vulgari eloquio dicta conspiciere queat. Nec hoc mihi vitio vertendum arbitror cum Euangelium D. Matth, abbreviasse Marcum Euangelistam, non nisi summa cum amborum laude, & Ecclesię acceptatione intelligamus. Deindè, quid dedecoris afferat lacteo eloquentiæ flumine permanenti Tito Liuiio, suus abbreviator Florus, non video. Quorum scripta vbique gentium, ab omnibus bonarum literarum studiosis, obuiis vt dicitur vlnis amplectuntur, & venerantur vnicè. Sed forsitan dicet quis: Hęc quid ad rem? Primus enim Spiritus Sancti ductu, & eo impulsore suum ausus est facinus. Alter verò historiæ deditissimus munus suum strenuè obiuit, atque non minori cum dexteritate administravit. Non ego pugnaciter immo de meo paucula quidem, sed è probatissimis quàm plurimis doctoribus quæ dicimus te reperturum scio. Eoque animosior atque securior hac re innitor, maximè quod saluæ & assertionis propriæ nihil admiscuerim. Ego nãque semper alienis, à veritate non abhorrentibus, verè recundè vt malo, quàm mea imprudenter, & perfricta fronte ingerere. Atque nemo me melius nouit multa & præclarissima extare & delitescere ingenia, quorum interesset illa conari, sed hæc vtilioribus forsitan & comodioribus inuigilant atque student. Eo verò animo, lector amice, provinciam hanc aggressus sum, vt habeant docti vnde eorum memoria recreetur. Alii verò qui hinc inde passim con-

Nota.

Zelus aucto-
ris.

Prefatio

cionantur, quibus per inopiam, & pauperiem fortassis omnia Rhetorices artis opera comparari non licet, quæ certè vt numero excedunt, ita multo pluris venduntur, experiantur, & ipsa veritate edoceantur id fecerimus. sine magno conatu & paruo ære, quid fere omnes scripserint docuerintque, quo labore, quibus vigiliis, facillimè ex ipso opere conicere, iudicare, & perdiscere poteris. Capita autem præcipua nostri operis fecimus sex. Primum, Regularum scripturæ diuinæ sylvam, ex summorum Ecclesiæ auctorum monumentis incommodum Rhetorici Christiani proponit. Secundum Rhetorices totam vim, definitionem, diuisionem & partes succincta tractatione absoluit, cui anacephaleosin, siue recapitulationem quandam totius sacræ scripturæ, qua omnia illa quæ in sacris contineatur libris, breuis, possint comprehendere memoria non minus artificiosè quàm curiosè in Tabernaculi modum variis suffulti columnis in quibus pretiosorum lapidum, de quibus naturales omnes, quotquot hætenus scripserunt & multorum aliorum in nostris reperiuntur Indiis, ipsis ignotis, diuersitates, colores proprietates: ac aliquorum Orbis principum distincti Emblematis adiecimus, quorum nomina & significationes breuiter in finem vsque distulimus. Tertium fontes sacræ scripturæ, quibus orator præcipuè orationem exornare debet, aperuimus. In qua quæ sit vis pronuntiationis, ac affectum non nihil tangemus. Quartum, genera causarum, & oratoris officiam offert: numerosamque Deastrorum apud Indos, eorumque ritus, quibus quidquid, in nouo illo terrarum orbe, memorabile est explicat. Quintum, partes inuentionis pertractat, magnamque lumen accipit ab exemplorum adiunctione, quibus res elucet. Sextum, exornationes Rhetoricas, quanta fieri potuit breuitate perstrinxit. Et quia non omnes literas norunt, neque lectioni incumbunt, aliquot adiungimus stemmata, tam ad promptam memoriam, tum etiam vt melius & clarius ritus & mores Indorum legentibus innotescant: auidiusque, conspectus illis, ad lectionem animus incitetur, ac in mentem quæ vo-

Totius operis partitio.

Cur Imaginibus opus hoc illustratum sit.

Ad Lectorem.

lunt reducant. Adiecinus præterea eo quod hominū ingenia, vt. disciplinarum supremum lumen iam assequuta, ita in explebili quodam ac genuino amore ad illas capeſſendas rapi, ac proinde in ſuſcipiendis diſciplinis & breuitate & facilitatem expoſtulare, totius Magiſtri ſententiarum in quatuor libros ſententiarum egregiam quandam locotionem, vt facile quiuis ſuccoſſiora & ſcitu digniora, quæ apud ipſum magiſtrū ſunt, memoriæ habere poſſit. Cui tum pro legentium cū ſtudentum profeſtu, additi loci ſunt, in quibus, vel D. Thomas Seraphicus Doctor. Vel Scotus, & quidam alii eaſdem pertractarunt Queſtiones. Tum demum, vt in omnibus firma ſit memoria, ſingulis cartarū marginibus adiecinus alphabetum quod pro locis cōmunibus etiā ſeruiet lectoribus, & vt facilius loca & errata incogitantia vel noſtra vel typographorū reperiantur. Quæ quidem omnia amicorum hortatu, quibus contradicere mihi nefas ſummū fuiſſet congeſſi. Dicer forſan aliquis, quæ hic tractantur eſſe nimis alta, & profundiora quam Artis Rhetorices materia expoſtulat. Quibus ego, Si Quintus informando oratore de multis ſubtiliter egit, cur non itidem & nos? Item, ſi oratori neceſſaria eſt plurium artiū ſcientia, quanto magis oratori, & verbi Dei buccinatori? Cuius tanta debet eſſe conuerſatio & eruditio, vt omnes motus & greſſus, & vniuerſa eius dicta notabilia ſint: veritatemq; ſic mente concipiat: vt eā toto habitu reſonet & ornatu, ac quidquid agit, quid quid loquitur doctrina ſit auditorum. Deinde, qui ad veræ prædicationis verba ſe preparat, neceſſe eſt vt cauſarum origines à ſacris paginis ſumat, vt omne quod loquitur ad diuinę auctoritatis fundamentum reuocet, atque in eo edificiū ſuę locutionis firmet. Quapropter ſi forte non omnia tibi, lector humaniſſime, ſatiſfacient, veniam pro æquitate Chriſtiana mihi concedas oro. Fuit enim mihi propoſitum, tabulas potiùs, quàm ſinuofa volumina dare. Oro præterea vt animum ad omnium bonorum ſtudio promouenda deditiſſimum, æqui bonique conſulas: quod ſi intellexero, propediem bene fortunante Deo, in maioribus tibi

Excusatio
Auctoris.

Praefatio ad Lectorem.

auctoris pro
testatio.

gratificabor. Sunt enim hæ primitiæ meæ fœtus iuueniles
& puero me inchoati: ex quibus tamen æquo lectori aliquid
commodi accessurum existimo: dum, volente Deo, limatio-
ra dabimus. Interea si quid fortè offendet (vt ne Iupiter qui-
dem omnibus placere potèst) vt in prouerbio est; bonorum
virorum partes hac in re tibi suscipiendæ erunt, quæ sunt,
errores hominum corrigere, eosque in viam reducere, &
ab inuidis, & zolis, & calumniatoribus, & bonorum operū
inimicis, alios defendere. Sed vela soluamus iam ventis,
vbi hoc adhuc præfati erimus. Si quid mihi imprudenter
forte exciderit, quod minus videatur catholicum, id non so-
lum pertinaciter tueri nolim, sed potius & me, & hoc opus;
& opera mea vniuersa, atque ad eò omnem animæ meæ sa-
lutem, & Catholicæ illi subiicio Ecclesiæ, cuius primarium
in terris Pastorem, Romānum Pontificem. Sacrosancta
Oecumenia concilia, & profitentur, & reuerenter agno-
scunt. Vale.

OMNIVM FERME CAPITVM, QVAE IN SINGVLIS

his sex Rhetoricæ Christianæ partibus explicantur, Elenchus.

Primæ Rhetorices Christianæ partis capita.

De definitione, & proprietatibus oratoris, ex veterum sententia. cap. 1. pag. 1.

De proprietatibus Oratoris Christiani vbi stemmata Philosophi pagani. Boni Pastoris, & Philosophi Christiani: singulari dicendi modo declarantur. cap. 2. pag. 4.

Oratorem necesse est varia scientiarum suppellectile confitutum existere. Vbi stemma Theologi explicatur egregie. cap. 3. p. 11

Deliberalium artium numero in quo stemma scientiarum exponitur. cap. 4. pag. 18.

Qui futuri sint Idonei Christianæ Rhetorices auditores cap. 5. pag. 19

Literæ humanitatis quid utilitatis afferat ad intelligentiam scripturarum. cap. 6. pag. 21

Quo animo Theologi studiosus humanis scientiis utetur. cap. 7. pag. 21

De necessaria bene loquendi facultate prædicatoribus. Exponitur hic stemma summi sacerdotis: vbi, de uestibus, singulares adiungimus considerationes. cap. 8. pag. 24

Supradictorum probatio. cap. 9. pag. 28

De officio prædicatoris. cap. 10. pag. 31

Breuiem totius sacræ scripturæ exuberantiam cõcionandi quæ modum continens. cap. 11. p. 33

De honestate prædicatorum. cap. 12. pag. 36

Quatenus lectio sacræ scripturæ Ecclesiasticis necessaria. cap. 13. pag. 38

De modo allegandi vtriusque iuris auctoritates. cap. 14. pag. 40

Quid ex his libris omnibus, Christiano lectori sit querendum. cap. 15. pag. 43

Sacræ scripturæ cur sancta dicatur & de eius effectibus. cap. 16. pag. 44

uidatur. cap. 5. pag. 53

De subiecto & materia Rhetorices. cap. 6. p. 54

De explicatione primi subiecti, scilicet de Deo. cap. 7. pag. 56

Prædicata causalia quæ sint. cap. 8. pag. 58

Finalia prædicata quæ sint. cap. 9. pag. 61

Quid sit Theologica veritas. cap. 10. pag. 63

De Physica & Aethica veritatibus. cap. 11 pag. 65

De Gloria & eius diuisione. cap. 12. pag. 66

De Explicatione tertii subiecti, scilicet, de Angelo. cap. 13. pag. 67

De Explicatione secundi subiecti, scilicet de Cælo: cap. 14. pag. 68

De explicatione quarti subiecti, scilicet de Homine. cap. 15. pag. 69

De explicatione quinti & sexti subiecti, scilicet de imaginario & sensitiuo. cap. 16. p. 71

De explicatione septimi & octauæ subiecti, scilicet de uegetatio & elementatio. cap. 17. pag. 71

De explicatione noni subiecti, scilicet de Instructio. cap. 18. pag. 72

De duplici genere partium Rhetorices. cap. 19. pag. 74

De Partibus Rhetorices & seorsum de inuentione. cap. 20. pag. 74

Vnde expetenda sint ea, quæ conueniunt oratoris uel concionatore proponere. cap. 21. p. 77

De dispositione. cap. 22. pag. 82

De elocutione. cap. 23. pag. 82

De Memoria scientiarum thesauro, vbi figura continens memorandi ordinem exponitur. cap. 24. pag. 87

De duobus Memoriarum Generibus. cap. 25. p. 89

Synopsin totius Memoriarum Materiam continens. cap. 26. pag. 92

In dorum exemplis artificialis memoria probatur. cap. 27. pag. 93

De modo excolendæ Memoriarum. Hic, considerare licet singula stemmata, quæ subiiciuntur: quibus In dorum negociationes comprehenduntur. cap. 28. pag. 96

De Modo eligendi loca. In quo egregiam totius sacræ scripturæ collocationem, ut eam in breui quis memoriarum mandare possit, adiungimus. cap. 29. pag. 101

SECUNDÆ RHETORICES
Christiane partis Capita.

Compendiosam tabulam structuræ totius operis continens. cap. 1. pag. 48. & 49

De definitione, & excellentia artes Rhetorices. cap. 2. pag. 50

De duobus artis generibus. cap. 3. pag. 51

De subdiuisione Rhetoricæ naturalis. c. 4. p. 52

Quid sit Rhetorica artificialis & quomodo di-

Index Capitulum.

Totius supradictæ collocationis synopsis.
cap. 30. pag. 122

TERTIÆ RHETORICES Christiane partis capita.

- E**X sacræ scripturæ omnium bonorum fonte, ac orthodoxis patribus omnia exempla haurienda. cap. 1. pag. 125
- De utroque simul tam Hebræo, quam Ecclesiastico canone, & quomodo traditione veteris legis differant libri. cap. 2. pag. 127
- Humanæ scientiæ exemplis illustrantur supra dicta, & usus eorum demonstratur. c. 3. p. 129
- Continuatio superioris Materiæ, adhibitis illustribus exemplis ad probationem. cap. 4. pag. 130
- Prosequitur & accommodat superius exemplum probando mortem viro bono minimè formidandam. cap. 5. pag. 131
- Auctor admirabili elegantia prosequitur suum institutum. cap. 6. pag. 132
- Regulam & admonitionem notata dignum continentis. cap. 7. pag. 133
- Quod perceptio sacræ scripturæ magnam ad bene dicendum facultatem adferat. c. 8. p. 136
- De uersionibus Bibliorûm sacræ scripturæ, quæ illæ, & quot sunt, ex Hebræo in Græcum factæ, & qui fuerunt interpretes, & quando sacram scripturam interpretati sunt. cap. 9. p. 137
- Probatis scriptoribus quantum auctoritatis deferendum sit. cap. 10. pag. 140
- De duplici sensu diuinæ scripturæ. c. 11. p. 142
- De duobus sacrarum expositionum generibus. cap. 12. pag. 143
- Quomodo in una eademq; sententiâ plerunq; cuncti sensus valeant reperiri. cap. 13. p. 146
- Notabilem admonitionem comprehendens. cap. 14. pag. 149
- Regulam comprehendit ad prædicta omnia accommodatam. cap. 15. pag. 150
- De Pronunciatione. cap. 16. pag. 150
- De ratione concionatoribus in prædicando obseruanda. cap. 17. pag. 152
- Quantopere mansuetudine & affabilitate omni hominum generi opus sit. cap. 18. p. 155
- Doctrinam singularem, conuando materiam affabilitatis, habens. cap. 19. pag. 156
- De duobus obseruationibus & regulis pronunciationis diuini. cap. 20. pag. 158
- De diuisione affectuum, & quomodo mouendi sunt. cap. 21. pag. 159

QUARTIÆ RHETORICES Christiane partis capita.

- D**E tribus causari generibus. cap. 1. p. 163
- Proponuntur succinctâ huius generis exemplis. cap. 2. pag. 165
- Explicatur quid sit genus demonstratiuum. cap. 3. pag. 166
- Præceptum ad faciliorem perceptionem rerû indicarum, de quibus exempli loco agitur. cap. 4. pag. 167
- De modo quo Indi choreas, & tripudia ducebant. cap. 5. pag. 168
- De ornatu templorum Indiæ. cap. 6. pag. 169
- De numero Deorum Mexicanorum, & de consuetudine hominum immolatorum apud illos. cap. 7. pag. 170
- Demonstratiua Indorum exhortatio ad suorum rituum & morum dimissionem, nostræ quæ fidei Catholice amplexationem. cap. 8. pag. 171
- Ponuntur rationes quibus ad nostram religionem Deiq; obedientiam inducantur. c. 9. p. 172
- Inducuntur ad obedientiam Romani Pontificis simul & Imperatoris Caroli V. Iniquissimi ac successorum eius. cap. 10. pag. 175
- Inconsideratam quorundam accusationem aduersus Indos affirmande non magis eos esse Christianos: quam Mauri Grauatenses, complectitur. cap. 11. p. 183
- Defensio sinceri Indorum Christianismi contra inconsideratam accusationem prædicam. cap. 12. p. 184
- De Genere deliberatio. cap. 13. p. 191
- Definitionem & utrum Generis deliberatiui continet. cap. 14. p. 193
- Prædicta exemplis illustrat, cum documentis uiris equestribus obseruatu utilissimis, qui ultra modum in aliquo exercitio & uitæ genere laborant quamuis fuerit militare. cap. 15. p. 196
- Responsum filii ad patrem memorabile & notatu dignissimum. cap. 16. p. 197
- De genere Iudiciali. cap. 17. p. 198
- De tribus laudandi, aut vituperandi modis. cap. 18. pag. 198
- De laude quæ sumitur à bonis mundanis. cap. 19. pag. 199
- De commédatione quæ ducitur à bonis animæ. cap. 20. pag. 200
- Regulam & adnotationem notatu dignam continet. cap. 21. p. 203
- Prædicta illustrantur percensendis exemplis aduentus & uitæ religiosorum omnium Domini nostri

Index Capitulum.

noſtri Ieſu Chriſti apud Indos propagarunt. cap. 22. pag. 204
 De die & anno, quo Mexica occupata eſt & de aduenta religioſorum. cap. 23. p. 205
 Quomodo Religioſi primum appulerint, & que fuerunt in initio eorū geſta. cap. 24. p. 223
 De modo celebrandorum feſtorum apud Indis. cap. 25. p. 226

QVINTÆ RHETORICES Chriſtiane partis capitula.

DE partibus orationis, quæ inuentionem perficiunt. cap. 1. pag. 228
 De exordiorū bimembri diuiſione. cap. 2. p. 230
 De Narratione eiꝛque diuiſione. cap. 3. p. 231
 De egreſſione, aut digreſſione. cap. 4. p. 233
 De partitione, ſeu diuiſione. cap. 5. p. 234
 De confirmatione & confutatione. c. 6. p. 235
 De concluſione. cap. 7. p. 236
 De officio oratoris. cap. 8. p. 236
 De affectibus & eorū excitandi modo. c. 9. p. 238
 Superiora oſtenduntur oratione cuiuſdam patris, qui filio ſuo dederat vxorem, & egregia documenta connubi alia complectitur. cap. 10. pag. 240
 Celebrem filii reſponſionem complectitur. cap. 11. pag. 242

SEXTÆ RHETORICES Chriſtiane partis capitula.

DE coloribus vel ſchematibus & tropis. cap. 12. pag. 249

De figuris ſententiarum. cap. 2. pag. 256
 De figuris orationis, quibus oratio augetur & amplificatur. cap. 3. p. 262
 De penitiori expolitionis declaratione. cap. 4. pag. 270
 De tropis generatim, & ſpeciatiꝛ de tropis verborum. cap. 5. p. 271
 De tropis orationis. cap. 6. p. 275
 De Schematibus & eorum diſtinctione à figuris Rhetoricis. cap. 7. p. 278
 De Collectione. cap. 8. p. 279
 Vnde hauriendę ſint propoſitiones & alia eopertinentia. cap. 9. p. 281
 De Induſtione. cap. 10. p. 281
 De Enumeratione. cap. 11. p. 283
 De Argumentis & eorū definitione. c. 12. p. 284
 De ſtatu coniecturali. cap. 13. p. ibid.
 De conſtitutione finitiua. cap. 14. p. 286
 De ſtatu qualitatis uel Iudiciali. c. 15. p. 287
 De quaſtionibus & eorum ſingulis exemplis. cap. 16. pag. 288
 De ſedibus argumentorum; pariterque argumentis. cap. 17. p. 290
 De probatione Artificiali. cap. 18. p. 291
 De locis ſententiarum, ſiue argumentorum quę ex ſacris colliguntur ſcripturis. cap. 19. p. 195
 Qui loci quibus cõgruat quaſtionit. c. 20. p. 196
 De Quaſtione cauſe. cap. 21. p. 197
 Locatio Totius Magiſtri ſententiarũ. p.
 Locationis omnium librorum Magiſtri ſententiarum declaratio. pag. 199

F I N I S

INDEX AVCTORVM, TAM SACRORVM quam profanorum, qui in hac Rhetorica Chriſtiana citantur.

<p>A. Ambroſius. Auguſtinus. Anſelmus. Athanaſius. Alexander Alenſis. Alexander Aphrodiſ. Aſphonſus de Caſtro Alphon. à vera cruce Albertus Magniſ. Aluarus.</p>	<p>Alicenſis. Ammonius. Angelus Politianus. Antiſthenſis. Auguſtinus Valerius. Ariſtoteles. Arias Montanus. Alfarabius. B Biblia Sacra. Baſilius.</p>	<p>Beda. Bernardus. Bonauentura. Boetius. Bernardin^o de Buſtis. Bibliotheca Sancta. Burlifer. C Concilia generalia. Concilium Trid. Chryſoſtomus. Cyrillus.</p>	<p>Casiodorus. Caſſianus. Cyprianus. Clemens Alexãdrin^o Caniſius. Cano. Card. Camericeſis. Compendium Theo. Catherinus. Conradus Clingius. Caſareus.</p>
--	---	--	---

Index Auctorum.

Cicero.	Guilielm ^o Parrhisi ^o .	L	Plotinus.
D	Gregori ^o de Arimino.	Lactantius.	Paulus Manutius.
Decretum.	Galatinus.	Iaertius.	Q
S. Dāicus prædic. p̄r.	Galenus.	Leo Papa.	Quintilianus.
Dionysius Areopagi.	Gueuara.	Lodouicus Viues.	Quintus Curtius.
Dionysius.	Garcia ab horto.	Lodouicus Grana.	R
Damascenus.	Georgius Eder.	Lodouicus Dolce.	Rupertus Abbas.
Didymus Hier. mag ^o .	H	M	Ricard ^o de Media villa
Dorotheus.	Hieronymus.	Macrobius.	Ricardus de S. Vict.
Durandus.	Hylarius.	Michael de Medina.	Rauenas.
Diogenes.	Hippolytus martyr.	Martinus Martinez.	S
E	Hugo Car.	Marcus Cato.	Scotus.
Echius.	Hector Pinto.	N	Scopus Biblicus.
Aegidius Romanus.	Homerus.	Nicolaus Dorbellis.	Seneca.
Epiphanius.	Horatius.	Nicolaus Lyranus.	Socrates.
Euchymius.	Holkot.	Nicephorus.	Solinus.
Eucherius.	I	Nicolaus de Nijssa.	T
Eusebius Casariensis	Ignatius.	O	S. Thomas.
F	Irenæus.	Origenes.	Theodoretus.
S. Frânciscus p̄r noster	Iustinus martyr.	Occam.	Theophilactus.
Frânciscus de Mayro.	Ioannis Driedonis	Oecumenius.	Theophilus Alexan.
Felynus.	Iacobus de Valentia.	Orosius.	Tertullianus.
Fulgentius.	Ioannes Maioris.	Orphaus.	Tetelmanus.
Franciscus Orantes.	Ioannes de Acia.	P	Tataretus.
Franciscus Petrarca.	Ioânes Carnotensis.	Philo.	Terentius.
G	Ioannes Altenstaig.	Pelbarc.	V
Glossa ordinaria.	Ioannes Picusis.	Petrus Aureolus.	Vega.
Gregorius Magnus.	Iustinus Histori.	Petrus Hispanus.	Valerius Max.
Gregorius Nazianz.	Iosephus.	Plinius.	Valeriana Vulgaris.
Gregorius Nissenus.	Isidorus.	Plato.	X
Gerfon.	Iumenalis.	Plutarchus.	Xenophon.
Gabriel.	Isoocrates.	Pausanias.	Zeno.

R H E T O R I C A
 C H R I S T I A N A,
 A D C O N C I O N A N D I, E T O R A N D I
 V S V M A C C O M M O D A T A
 V I R I V S Q V E F A C V L T A T I S E X E M P L I S
 S V O L O C O I N S E R T I S:

Q V A E Q V I D E M E X I N D O R V M
 maximè deprompta sunt historijs. Vndè, præter
 doctrinam summa quoque delectatio
 comparabitur.

A V C T O R E.

*R. admodum P. F. Didaco Valades totius ordinis
 Fratrum Minorum Regularis Observantiæ
 olim Procuratore Generali.*

*De definitione, & proprietatibus oratoris, ex veterum
 Sententia. Cap. I.*

H E T O R I C E S præcepta (volente
 Deo) traditurus, facturum me ope-
 ræ prærium existimaui, si oratoris
 Christiani, id est, Evangelici concio-
 natoris definitionem atque institutio-
 nem quandam præambulam breuif-
 simè tractarem; tum ne omisso initio
 (quod cuiuscunque rei potissima pars
 est) atque illotis, ut ita dixerim mani-
 bus, protinus materiam tractationis
 aggredi videar, tum quòd per ma-
 gnâ utilitatem hinc ad lectores redundaturam arbitrer: nam eo mo-
 do & libentius ad lectiorem propositæ materiæ, accedent, & ad
 eius intellectum magnam fenestram patefactam habebunt. O R A T O R

A itaque,

Quid & qualis sit Orator
1. Orat.
Lib. 1. insti.

itaque, a M. Catone (vt ex humanioribus initium sumamus) finitur, vir bonus dicendi peritus, quam definitionem Cicero, & Quintilianus, optimi dicendi magistri amplexi sunt. Duo enim ab oratore postulunt, scilicet, quod sit.

} Vir bonus, &
} Dicendi peritus.

1. Aeneid.

Primum verò, quod sit vir bonus, qualem videtur finxisse Virg.
*Tum pietate grauem, & meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisq; auribus adstant.*

Cic 2. offic
Oratorē nisi
virū bonum
esse nō poss.

Nihil enim tam est inhumanum, quam eloquentiam à natura ad salutem & conseruationem datam, ad bonorum pestem, perniciemq; conuertere: nihil publicis priuatisque rebus perniciosius eloquentia, quæ malitiam instruxerit. Hac enim peruertuntur urbēs, vitæ hominum labefactantur, detrimenta, calamitates, incommoda, & mortifera plaga maximis ciuitatibus. & Rebus publicis infliguntur, dum, quæ disertè dicuntur, etiam verè dici putamus, quemadmodum contra, nihil eloquentia laudabilius, vel præstantius, quæ bonitate ornatur, quæ multas urbēs constituit, plurima bella restinxit, firmissimas societates, sanctissimas amicitias, plurimas gratias, & maxima sæpe studia peperit, pacisque ornamenta retinet: vt minores interea fructus, (quos infinitum esset percensere) omittamus. Ornamentum maximum, ait Plato, Reipublicæ: Eloquentia Philosophorum. Vnde, rectè Cicero, post diurnam cogitationem, ratione auctore, in hanc potissimum sententiam ductum se fatetur, eloquentiam sine sapientia nimium obesisse plerunq; ; prodesse nunquam, & infert hinc. Si quis omnis rebus, atque honestissimus studijs rationis, & officij, consumit omnem operam in exercitatione dicendi, is inutilis sibi, perniciosus patriæ ciuis alitur: qui verò ita se se arnat eloquentia; vt non oppugnare commoda patriæ; sed pro his pugnare possit, is mihi vir: & suis, & publicis rationibus utilissimus: atq; amicissimus ciuis fore videtur. Hoc Pythagorico prouerbio egregiè significatum est, scilicet, cibum in matellam ne immitas, quo admonebant, etiam atque etiam videndum, in cuiusmodi animum immitamus sermonem. Nam, oratio cibus est animum. Is corrumpitur & putrescit, si in animum insyncerum incidit. Atque hæc ex veterum sententia de priore eademque principaliore oratoris proprietate allata, amico lectori satisfactura spero. Habemus itaq; virum bonum, sequitur, vt dicendi peritum, quod secundum est, inuestigemus, eum post versus à me antea allatos, Virgilius his verbis describit.

Lib de Repu.
In prol Rhe.
veterum.
Eloquentia
sine sapiētia
quid cōferat.

Oratio cibus
est anima.

Ille regie dicitur animos, & pectora mulcet.

Nám. cum tres sint artes quæ circa sermonem versantur, vt, insequentibus dilucidissimè tractabitur: Grammatica rectæ loquelæ, recteq; scripturæ scientia est. Dialectica quasi contracta, & adstricta eloquentia putanda est. Rhetorica iusta eloquentia & quasi Dialectica quædam dilatata habetur. Vndè, huic eius substantiæ maxime conuenit finitio. *Rhetoricen* esse, benè dicendi scientiam. Et quemadmodum Plato summus philosophus, duplicem Rhetoricam cognouit: philosophicam, qua, homines ad bonum Philosophis cognitum, hoc est, ad morales virtutes excitarentur: & adulatoriam, vilem, & abiectam: qua, lenocinijs quibusdam, populi allicerentur, & deciperentur: ita nobis Christianis, liceat non adulatoriam neque philosophicam tantum, sed Ecclesiasticam Rhetoricam tradere: quæ nihil contineat, quod Christi sponsa, & veritatis magistra Ecclesia non probet. *Ideo, Rhetorica Christiana* est, ars inueniendi, tractandi, & disponendi omnia, quæ ad salutem animarum pertinent: quæ Christianus orator consequetur: Docendo, mouendo, & conciliando. Quare, rectissimè officium huius oratoriæ facultatis affirmant ij, qui quædam eius rei præcepta nobis reliquerunt, *dicere appositè ad persuasionem*, quod cum ex ipsius artis definitione, & alijs quæ postea de eiusdem officio, de fine, de materia, de partibus dicemus satis manifestum futurum sit, hic, tanquam concessum accipimus; ne verò quis eam rem tanquam parum vtilem contempnat, aut vt inanem rideat, aut velut superuacaneam reiiciat, paucis eius vsu, persequemur. Videmus itaq; in ijs quæ à natura producta sunt, quanto præstantiorem naturam habent, tantò propius ad hanc virtutem accedere: Nám, quædam vocis, & soni omnino expertia sunt, quædam sonum habent, quædam etiam vocem. Et Herclè Deus ille princeps, parens rerum, fabricatorq; mundi, nullo magis hominem separauit à cæteris, quæ quidem mortalia essent, animalibus, quàm dicendi facultate. Nam corpora quidem, magnitudine, viribus, firmitate, patientia, velocitate, præstantiora in illis mutis videmus, ea minus, indigere adquisitæ extrinsecus opis. Rationem igitur nobis præcipuam dedit, eiusq; nos socios esse cum Angelis voluit. Sed ipsa ratio, neq; tam nos iuuaret, neque tam esset in nobis manifesta, nisi, quæ concepissemus mente, promere etiam loquendo possemus. Homines enim, quibus negata vox est, quantum adiuuat animus ille cœlestis? Relinquitur igitur, si nihil à Deo ratione melius accepimus, nihil cultu, ac labore dignius esse, nihil optabilius, quàm præstare hominibus, quo ipsi homines cæteris animalibus præstant. At verò speciosè quidem illi de hac re verba faciunt, dum in perfecto oratore, (ita enim vocant,) non dicendi mo-

Rhet. deân.

Rhetoricæ Christianæ definitio.

De vsu artis Rhetoricæ.

Homo ratio ne Angelis sic socius.

Cic. i proo-
Rhe. nouo.

Orator per-
fectus nõdũ
inuentus.

do eximiam facultatem, sed omnes animi virtutes exigunt. Non enim parum fructus habet copia dicendi: & commoditas orationis: si recta intelligentia, & difinita animi moderatione gubernetur. Oratorem itaque talem esse volunt, qualis, verè sapiens appellari possit, scilicet, moribus omnibus perfectum. Sed si vnum talem ab illis proferri iubeas, turpiter fateri coguntur, nunquam talem fuisse.

L

De proprietatibus Oratoris Christiani. Cap. II.

Lactantius.
Multis etiã
sua facundia
pestifera est.

Quales ora-
tores Cic. &
Demosthenes
fuerint.

Perfecti ora-
toris vis.

Vita scientiã
præcedat.
Greg. lib 6
Moralium.

Oratorem
oportet non
mõ delectare
sed docere.

VERITATE quidem instigante, coacti sunt fateri, quotquot eloquentiæ præcepta tradiderunt, non modo pestiferum, sed exitiosum esse oratorem virum malum, quamuis veram, hoc est, supernam, quæ à patre luminum descendit sapientiam, nescirent: multò itaque magis nos id ipsum sentire debemus, qui huius sapientiæ, & filij, & ministri sumus. Potuerunt autem à nobis per multa exempla oratorum (quales illi imaginati sunt) re ipsa adduci, qui & neruosius, & maiore sermorum vi, de qualibet re differere potuerint: quàm Cicero & Demosthenes, quos in fastigio eloquentiæ stetisse autumant. Vitæ autem, morumq; tanta probitate clari, quanta, ne per nebulam quidem, vnquam illis in mentem venire potuit: nunquam enim de vera pietate, in tot sinuosiss voluminibus de bene dicendi arte scriptis, vel vnum gry dixerunt. Quamobrem nolentes, volentes, confirmare coacti sunt, nullum, quod equidem magis credo, aut rarum verum Oratorem fuisse. Cuius rei illam non insulsam fortè asserunt causam. Nam oratorem, inquit, in omni genere sapientiæ oportere persuadere: vt, quæ alibi didicit, cum splendore dicendi proferat: adeò, vt qui verum oratorem audit, scire & intelligere, plusquam cæteri, arbitretur. Ille enim, bene loquendi facundiam percipit: qui sinum cordis per rectè viuendi studia extendit: nec loquentem conscientiam præpedit: cum vita linguam antecedit. Quod vtiq; nisi diuersis sapientiæ, & scientiæ titulis illustretur, efficere non valebit. Quo enim pacto in sacris literis ille persuadebit, qui eas nunquam legit? Quovè in naturalibus, qui Arist. non vidit? Quo modo in moribus, aut iure civili perorabit, qui earum scientiarum, ne dixerim expers est, sed ne principia nouit? Ea de re, Cicero mirari desinit, paucos, admodum fuisse oratores, cum eos, aut omnia, aut multa scire oporteat: quæ omnia homines completi per quam difficile est. Hinc omnium Ecclesiarum doctor eximius August. ait, quendam sapientem dixisse, quia oratorem oportet non modo delectare, sed & docere, nec modo persuadere, vt flectat, sed vt vincat. Ad Titum Liuium lacteo eloquentiæ

M

N

O

P fonte manantem, ait Hiero. de vltimis Hyspaniæ Galliarumq; finibus quosdam venisse nobiles legimus: & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat: vnus hominis fama perduxit. Constat itaq; ea omnia, non nudis verborum folijs, sed multiplici sapientia comparari. Quod quidem officium, nemo rectè vsurpare potest, nisi illi, qui CHRISTVM Deum cognoscentes, diuino spiritu adiuti, verissimam eius Religionem copiosè explicant, iisdemq; soli eloquentes merito appellari possunt: qui stultitiam existimarunt sapientiã huius mundi, quæ viribus proprijs, & ab humana industria excogitatis innititur; nulli veritati cedens, nisi quam syllogisticis rationibus se se ostendere posse confidunt: vt in præsentî Steminate videre licet.

Quãtus quã
lisq; sit Chr
stianus orat.

Q 1. Mundus cum vnus sit, cuius existẽtia duabus virtutibus, motus scilicet, & quietis consistit. Qui secundum naturam maior aut minor esse non possit: stultitia est in ipso sperare, & non ad supremum

mum

Bea. Hom. 23
super Cant.

Doctrina, &
auctoritas
cū caritate cō-
iuncta debet
esse i oratore

Christiani,
Oratoris or-
natu.

Matt. 7. c. 19.

1. Tim. 5. c. 17

12. 3. 13.

munium eius motorem, & existentiam causam, Deum, scilicet, in quo mouemur & sumus, mentem eleuare. 2. Licet Philosophi multa sciuerint: eorum scientia, quia absque veri Dei timore erat, quid illis profuit? Immo euauerunt in cogitationibus suis, insipientesque; factum est cor eorum. Quia cognitio non facit sapientem, sed tumor qui afficit. Melior est profecto humilis rusticus, qui Deo seruit, quam superbus Philosophus, qui se neglecto, cursum cœli, stelarum magnitudinem, substantiam, motum, naturam, atque fixationem considerat; quorum speculatio caligine non caret, quia eorum scientia sine charitate Dei & gratia; ideo retibus est inuolutus, quia presentem vitam solum attendunt, & quæ futura sunt non præuident. 3. Perferentur huius mundi sapientes, inuestigent alta cœli, lata terræ, profunda maris, de singulis dimensionibus disputent, de cunctis pertractent, discant semper aut doceant. Et quid ex hac occupatione nisi laborem, & dolorem, & afflictionem spiritus inuenient? Varia enim sunt studia hominum, atque diuersa exercitia: Ideo varia instrumenta presentia præ manibus habet. Vnus tamen omnium finis, & idem effectus, labor, & afflictio spiritus. Deficiunt ergo, scrutantes scrutinio, diebus ac noctibus somnum non capiunt eorum oculi. Et quanto plus laborant ad inueniendum, tanto minus inueniunt; quasi flos egreditur & conteritur & fugit velut umbra, eorum prosperitas & cogitatio. 4. Cito transit gloria mundi: Et quia parum de hoc curarunt per vanam eorum scientiam, & quia spem suam posuerunt in creaturis potius, quam in Deo cito perierunt. Miseri sunt nisi ubicunque fuerint, & quocunque reuertantur ad Deum optimum maximum se conuertant: præter mundum & eius concupiscentiam inueniunt nihil. Videamus itaque & nos, quibus potissimum conditionibus, & proprietatibus, orator Christianum præditum esse oportet. Ac me quidem diu cogitantem, veritas ipsa in hac potissimum sententiam ducit, eum non solum plena, & perfecta eloquentia armatum, verum etiam omni virtutum genere largè instructum & ornatum esse oportere. Neque verò illa mea sententia est, sed à seruatore nostro Christo profecta. Quisquis enim fecerit (inquit) simul ac docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Quibus consonant illa D. Pauli verba qui bene præ sunt præsbiteri, duplici honore digni habeantur, maximè ij qui laborant in sermone ac doctrina. Et Daniel: qui, inquit, docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellas in perpetuas æternitates. Hac enim de causa eos Dominus sal terræ, lucem mundi, lucernam super candelabrum, ciuitatem supra montem positam, & pastores appellat. Idque vltimum, tanquam conuenientissimè prædicatoris officium denotans, ipse Christus sibi

vfurpauit

vsurpauit, cum ait, Ego sum Pastor bonus. Et vt melius considerare possis tibi ob oculos præsens stemma ponimus, in quo quidem considerare poteris insignem eius dignitatem, & maiestatem, quia non solum per Prophetas & Apostolos, sed quod multo mirabilius est, quod idem ipse Prophetarum & Apostolorum dominus, in mundum venire, & per se inunus hoc obire dignatus est. Cuius quidem declaratio talis est.

X A. Dominus Iesus bonus & verus ouium, quas ab æterno ad salutem prædestinauit, pastor est. In quo præcipue notanda est immensa bonitas, vtpotè, qui non solum perditam ouiculam proprijs humeris suscepit, verum etiam, totum gregem, vt arctius huius charitatis immensitas fidelium cordibus infingeretur. sanguine suo pretiosissimo (quem in pretium simui & lauacrum fudit) potauit, eumq; spicis, & botris vuarum, quibus omnium sacramentorum summum denotatur cibauit; propter ea quippè, quia dominus noster Iesus Christus corpus, & sanguinem suum in eius rebus commendauit, quæ ad vnũ aliquid rediguntur. Ex multis namque granis, vnus panis efficitur: & ex multis racemis, vinum confluit. Baculum victoriam Christi, & suorum

Ioan. 1. Ro. 3.

S. Tho.

& suorum, & diaboli confusionem denotat: quo mediante, ab omni nos eripit casu. **B.** Baptismus omnium sacramentorum Ianua sanguine Christi consecratus, quo sine, nulli salus, in quo Diaboli vitia submerguntur, & animæ fidelium mundantur, ac liberantur, nempe, à potestate Satanae. Quia fons vitæ aquæ salientis in vitam æternam Christus effectus est, cuius desiderio sitiuit in eum omnis anima, & vbertate eius fluminis inebriari omnis terra concupiscit. Ideò significat inexhaustum fontem sanguinis dominici, quo omnium totius mundi, & omnium ætatum sitim resunguit, ad quem ipse omnes inuitauit, dicens: Bibite, & inebriamini charissimi, & alibi: **B.** bite vinum, quod miscui vobis. Spiritualis enim dulcedo in suo fonte gustatur. **C.** Quatuor Euangelistarum testimonijs confortamur, & consolamur: ipsiq; carissimè & euidentissimè omnia, quæ de catholica, & Christiana Ecclesiæ capite, & fundamento, hoc est, de Christo & recta in Deum fide: quorum cognitio, & auctoritas in ipsis explicatur, nobis proponunt: figurarumque veterum velamen tollunt. **D.** Prouidentia, & vigilantia prædicatorum, per canes excubatores, designatur. Quorum præcipuum in Ecclesia locum tenent quatuor mundi doctores, post sacros Apostolos, & Euangelistas, vt ex ipsorum insignibus apparet. **E.** Predicatores comparantur, primò, luci mundi, per doctrinæ veritatem. Quare necesse est sint acerrimi ingenio, suaves eloquio, sæcularis, & diuinæ literaturæ periti, in ecclesiasticis laboribus onerosi, in quotidianis disputationibus clari, in omni sua actione compositi, in fidei nostræ expositione catholici, in quæstionibus absoluendis acuti, in reuincendis hæreticis circumspècti, & in explicandis scripturis canonicis cauti. Secundò, ciuitati, per paternam pietatem, & protectionem. Tertiò, lucernæ diuinæ supra candelabrum Ecclesiæ, propter vitæ exemplum positæ, quæ latè catholicis vrbibus de septiformi oleo pastum oleo letitiæ lumen effundens, densas, licet, hæreticorum caliginis discutit: & lucem veritatis à confusione tenebrarum, splendore clarifici sermonis enubilat. Quartò, salis, propter vitæ sanctitatem. Quo præcordia nostra, ne possint sæculi vanescere errore conuincuntur. Denique, ea est meriti, & dignitatis magnitudo, huic ministerio à Domino proposita, vt, quemadmodum virginibus atque martyribus aureola quædam (vt appellant) in cælum reposita est: quæ in illis corruptæ carnis vitæ, in his verò inuictæ virtutis constantiam singulari quadam gloria remunerat. Ità, doctoribus similis aureola, & corona in cælo parata est: propterea quòd non modò ipsi virtutis, & iustitiæ, propositum tenuerunt, sed alios etiam ad simile virtutis studium doctrinæ suæ, ministerio excitauerunt: quæ res, inter clarissimas præcursoris Domini laudes, numeratur: quòd videlicet, multos filiorum Israel ad

dominum

Prover. 9. 2. y
Cant. 5. a. 1.

Predicatores
quibus rebus
comparatur
Secularis, &
diuinæ scientiæ
notitia,
Ipse rerum
sublimiū tra-
sitione Christi-
ano oratori
necessaria.

Aureola datur
prædicatoribus.

dominum esset doctrina sua pertracturus, vt doctè pariter & piè in suo ecclesiasticæ Rhetorices, nunquam pro meritis satis laudato libro, docet doctissimus simul, & pius Ludouicus Granatensis. Isthuc ipsum ita commodissimè efficit, veritatem, denique arcana aperiendo populo, docendo piè, & innocenter viuere, errores turpissimos, pestiferas superstitiones, prauasq; consuetudines tollendo, ad piam, veram, diuinamq; sapientiam Christianam Religionem homines compellendo, cognitione veritatis (quo nullus est suauior cibus) auditorum animos nutriendo. Neque hoc ingens beneficium in vnũ aut alterum hominem, sed in omnes ad quos vox eius peruenerit, conferre nitetur. Neque solum utile existimamus ad ea, quæ oratores dixere, sed ad religionem (qua nihil melius homini à bonorum omnium largitore Deo tributum est) inducendam, retinendam, & propugnandam. Atque his medijs uerum finem suum assequi poterit, qui est persuadendo augere regnum Dei, lucrari animas Christo, ornare sanctam Ecclesiam, minuere tyrannidem diaboli, animas Christi pretioso sanguine redemptas, ad æternam uitam, & beatitudinem excitare ueritatem tueri, & extollere, salutariaque consilia dare, uerbo, & exemplo docere, piè, & innocenter viuere. Qui enim huiusmodi proprietatibus sunt ornati, si diuinitus ad nobilissimum illud munus uocati sunt, prouincias, & regna ad Christum conuertunt, hæreses extingunt, seditiones sedant, concordiam pariunt, leges præscribunt, confirmant, ac etiam imprimunt in animis hominum: ita, vt merito Ministri Dei, Internuntij, Angeli, Christi Legati appellari possint: quibus nominibus iure nominantur Apostoli, & qui in Apostolico munere docendi sine fuco, & ostentatione versantur.

Christianus itaque orator non suam, vel propriam, sed Christi Iesu gloriam, quem præ oculis habere semper studeat, & corporis eius mystici, quod est Ecclesia vnanimè catholica, ædificationem quærere debet. Non suam, inquam, quia nihil quod non ad solius Dei omnipotentis gloriam, ad huius solius laudem, ad huius solius confessionem spectet facere debere. Tum diu noctuque meditari cœlestia, peruigilare, iugibus præcibus instare, psallere Deo, sacras literas scrutari, interpretari, lucubrare, concionari, sanctissimè conuersari, ac denique ob catholicæ veritatis susceptam defensionem improbisimorum hominum conuicia, mendacia, fastidia, minas, & violentas manus, & opprobria tollerare debere. Vnde S. Dominicus ordinis Prædicatorum auctor, & pater inclytus, interrogatus, qua ratione dicendo, auditores in sui admirationem traheret, & tot animas concionibus suis Christo lucraretur, ea, quæ dicebat, se reperire respondit in libello charitatis, in libello Spiritus Sancti. Quamobrem manifestum est, quod non proprium, sed Dei honorem quærere debeat

Verbi Dei
proclamato
ris quis situs

Christiane
eloquentiæ
vulnas.

Prædicatorũ
Encomia.

Quid prætere
dere debeat
Orator.

Exercitia
Christiani
Oratoris.

Christianus orator; cuius typum considerare stude.

Contempla
tio viris per
fectis conue
nit.

Angeli cur
alati, & quā
curā de no
bis habeant.

A. Manus sub maxilla habet. Quia mens nostra, nullo modo, ad vim intinē contemplationis rapitur, nisi prius sopiatur. Nam cū contemplatio solūm pertineat ad viros perfectos, notat, quod sicut nobiles creaturę sunt situ altiores, lumine clariores, apparentia pulchriores, sicut patet de stellis, & syderibus, sic verē illi qui nobilitate morū, & bonitate alios præcellunt, debent esse pulchriores in conuersatione, clariores in discretionē, altiores & eleuationes in contēplatione. B. Angelicum erga homines obsequium significat. Sed ob celeritatē nobis imperceptibilem designandam depingitur alatus; licet, alarū corporalium remigijs careat. Custosque singularis cuique hominum sigillatim tanquā pædagogus quidam, & pastor ad uitam dirigendam semper adesse, ex sacris eloquijs perspicuum est. Nam, docent viam Domini ignorantes, & à recta semita exorbitantes, abdita mysteria pandunt, nobisque abscondita reuelant. Vniuersis paroxifmis, congrua sanitatis cataplasmata applicare norunt. Ro-

bustum

bustum demum, ac validum, in rebus gerendis, reddūt animum. Vnde, ante qualemcunq̄ operationem: ad ipsum offeras disticon.

Angele qui meus es custos, virtute superna

Me tibi commissum salua, defende, gubernata.

K C. Mundus est loco suo, sub pedibus, scilicet, quia est contemnendus cum omni eius concupiscentia, & soli adherendum Deo: Christianus enim orator totus in coelestibus raptus, terrenis verò mortuus debet esse. Quia sicut de superioribus venit pluuia, quæ est inferiorum omnium nutritiua: sic verè Christianus orator terrenis, & vanis considerationibus spretis, de superioribus imbribus debet animas irrigare. Vanæ enim literaturæ homines, & sæcularis, deorsum ad vanas mundi & cœlorum motus considerationes descendunt. Spiritus verò & voluntas virorum iustorum & rationabilium, superius ad coelestium considerationes (quærentes quæ sursum sunt, & non quæ super terram) ascendunt, tanquam veri Dei amatores & imitatores. **D.** Speculum talis est naturæ, quod imaginem quam recipit, statim ostendit: nescit enim aliquid celare. Ideò, speculum presentem & à tergo reuerberatē habet, denotans circūspeditionem quam absque hypocrisis habere semper debet Christianus orator. Denotatq̄; mentis simplicitatem, carnis sinceritatem, & ad bonum habilitatem operando secundum exemplar quod ibi relucet, quod est Christus. **E.** Latratus, & morsus, impetus, & conatus, vincula, verbera, & reliqua tormentorum genera scit despiciere, cuncta calcare & contemnerē, & quantò plures sustinet, tantò fortior & letior apparet. **M** Exemplo aëris, qui tunc apparet serenior, quando præcesserit aura maior. Fortunator enim est, qui asperis non mouetur, quàm qui prosperis promouetur. Siquidem perfectus vir fortunæ duris casibus non succumbit, quinimmo, quantò magis grauias & difficilia sibi incumbunt & imminēt, tantò fortius, & viriliter in se ipso residet & resistit. Ad tales nanq̄; pertinet, nec perturbationi huiusmodi nec fortunæ, succumbere: **N** Quia per Christi & mortis considerationem confortantur: considerantes quomodo reliqua omnia, tanquam flos, mane florent & subito arescunt. Nec quidquam in mundi rebus putet esse perpetuum, sed caduca & breuia vniuersa quæ cernimus.

*Oratorem necesse est varia scientiarum supellestite
constipatum existere. Cap. III.*

O mnes literarum sacrarū cultores, & maximè quidē prædicatores, ut cū gloria & fructu munus suū administrare possint ante omnia gratia Dei, instructos esse oportet, qua sine, omnis la

qui sint idonei oratores

In Daniel. 11.

Luc. 11. a. 7.

Oratio quā
tum præstet
ad intelligē-
tiam. s. scrip-
turæ.

Matth. 13. c.

36.

Act. 8. c. 31.

Angeli infe-
riores in quo-
modo instru-
untur à supe-
rioribus.

In Ezech. c. 4.

Matt. 7. a. 7.

Marc. 11. c. 24.

Luc. 11. b. 9.

Ioa. 14. b. 13.

& 19. c. 13.

Iaco. 1. a. 6.

In proæ. lib.

1 de Doct.

Scripturæ au-

thoritatis quā

ta sit.

Omnes Phi-

losophiæ &

Theologiæ

partes orato-

ri Christi. ne-

cessariæ scilicet.

29 d. 12.

bor cū paucō scēnore & fructu suscipitur, nemo enim librum illum
 mysteriorū Dei qui signatus est aperire potest nisi qui clausit. Vndē
 Hiero. græco & latino, insuper & hebræo eruditus eloquio, ait: scrip-
 turæ sanctæ difficultas maxima est, cuius intelligentiam absque Dei
 gratia, & doctrina maiorum sibi imperitissimi vel maximē vendi-
 cant. Adhibenti hoc studium datum est scientia abundantio-
 rem fieri, quia adhibet studium & mentem dignam. Ab eo autem qui non
 habet studium nec mentem, ut par est, adhibet, etiam tolli quod ha-
 bere videtur. Hoc est, etiam si parvam quandam boni scintillam ha-
 beat, & eam non exciret & accendat: per spiritum & spiritualia ope-
 ra extinguit. Hoc non ignorabant sacri doctores: qui cum Aposto-
 lis à Domino petebant; Domine, doce nos orare, orāt tamen, ut ab eis
 amoueat velamen illud, quod contegebat faciem Moysis, ut possint
 scripturas intelligere; & Apostoli Dominum obsecrant, ut edisserat
 ipsis parabolam Zizaniorum agri. Et eunūchus reginæ Aetyopum,
 qui venerat adorare in Hierusalem, & reuertebatur sedēs super cur-
 rum suum legens Isaiam prophetam. Tunc dixit spiritus Philippo:
 Accede ad currum istum, accurrens autem Philippus, audiuit eum
 legentem Isaiam, & dixit, Putas ne intelligis quæ legis? Qui ait; quo
 modo possum nisi aliquis ostenderit mihi? Tunc Phillippus docuit
 ipsum, & in prophetis, præcipuē in Daniele & Zacharia, Angeli in-
 feriores instruuntur à superioribus: & diuina oracūa prophetis
 ipsi manifestant. Vndē Beatus Hiero. ab hac consuetudine non di-
 scedens, cum exposuisset in somnium prophetæ illius 390. dierum,
 supra latus sinistrum, & supra dextrum 40. dierum ait, difficilissimam
 quæstionem & à nullo explanatam, non tam nostri scientia quàm
 domini gratia exposuisse nos credimus. impleto illo, quod ille polli-
 citus est. Querite & inuenietis, petite & accipietis. Nec hoc solum
 à nobis exigitur (quamuis sciamus S. Antonium & seruum quendam
 barbarum, nullo docente, literas plenē nouisse, teste Aug. sanctæ re-
 cordationis viro. Sed doctissimorum virorum diu terenda sunt limi-
 na, ut immensam diuinarum scripturarum difficultatem possumus
 emolire, ut fecisse nouimus Hiero. Basil. & reliquos illustres viros.
 Deindē, multarum artium maximē sacre Theologiæ, & linguarum
 cognitione. Vtrunquē igitur opus est ijs, qui studium suū ad sacras
 adiungunt, ut & literis eruditi, & Christi numen propitium habe-
 ant. Ut elegantissimē colligitur ex eo Isaia loco. Et erit vobis visio
 omnium sicut verba libri signati: quem cum dederint scienti literas,
 dicent: lege istum: & respondebit, non possum, signatus est enim. Et
 dabitur liber nescienti literas, diceturque ei, lege, & respondebit, ne
 scio literas. Ex quo quidem loco planissimē liquet, nec sine literis,
 nec sine pietatis studio aditum patere ad sanctarum literarum intelli-

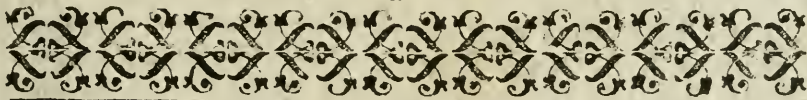
gentiam

gentiam non posse. Quamuis tamen vtrunque necessarium sit, magna est inter vtrunque discrimen. Vt enim aliquis, sine varietate disciplinæ, singulari quodam diuini spiritus afflatu scripturæ diuinæ intelligentiam consequatur, vt illi fuere, quemadmodum est apud Lucam, quibus dedit Christus mentem, vt intelligerent scripturas; id tamē accidere, nulla ratione potest, vt sine spiritu Christi quisquam eas intelligat, quamuis sit omnibus disciplinis imprimis eruditus. Nisi enim is, qui librum ob signauit, eundem aperiat, nemo (inquam) illum explicare poterit, atque sapienter euoluere. Quia prius debemus discere & post docere. Vnde, videtur mihi, quod regula prædicatorum optimè satis tradatur: 1. Esdre. 7. vbi dicitur, quod Esdras parauit cor suum, vt inuestigaret legem domini, & faceret, & doceret. Quibus ostenditur, quod verbi Dei proclamator, debet voluptatem horrere: parauit, inquit, cor suum; cor enim prædicatoris debet esse paratum per puram intentionem, quia sicut vas corruptum, vinum ibi positum corrumpit, sic cor, vitijs infectum doctrinam & scientiam inficit & peruertit. Quia modicum fermentum totam massam corrumpit. Deinde, sollicitè studere: inuestigauit, inquit, legem Domini. Nam, sine studio eger est animus. Ideo sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens. Demum, dictis, & factis implere: Docere, inquit, & facere. Cæpit enim Iesus facere & docere, sicut etiam dicitur: Iudicum 7. Illi ad prælium fuerunt electi, qui aquam cum manu lambendo biberunt, & aquam prius manu quam lingua tetigerunt: Sic illi ad prædicandum contra vitia sunt accepti, qui aquam scientiæ & doctrinæ prius tangunt manu per operationem, quam lingua per doctrinæ eruditionem. Quare, oportune quidem hoc loco pauca mihi interponenda videntur, de necessaria propagatoribus doctrinæ christianæ omnium & maximè liberalium scientiarum notitia. Quod quidem animaduertas oportet in sequenti figura. Cuius quidem declaratio talis est.

Sine liberis, & pietatis studio nõ volumus, scilicet scripturam intelligere.

Prius debemus facere, & post docere.

Sine studio eger est animus.

A. Præter Physicas disciplinas, atque scientia homini in ignorantia
 tenebras lapsio pernecessaria fuit, ut Deum factorem suum agnosce- X
 ret. quàm Theologiam proprio nomine appellant fideles. Ad hoc
 enim (ut D. August. ait) proponitur nobis intuenda, ut, Deus qui
 nos creavit, & illam inspiravit, queratur, cognoscatur & diligatur.
 Quo fit, ut Deum tanquàm subiectum primum, sub aliqua ratio-
 ne specialiter contempletur. Nec practica, nec speculativa, sim-
 pliciter, sed affectiva appellanda est. Dilectio enim supereminet
 scientia, & est maior intelligentia, & intrat dilectio, ubi foras stat
 scientia. Ideo igne circumdatus existit. B. Duo sunt genera eorum
 quæ de Deo possunt principaliter cognosci: quædam tantum per re-
 velationem, ut, trinitas personarum, beatitudo nobis promissa, In- Y
 carnationis & redemptionis mysteria. Alia verò per demonstratio-
 nem, ut quod Deus sit vnus, sit immortalis & immobilis. Et cum De-
 us sit finis naturalis hominis, supernaturaliter tamen attingibilis: con-
 sequens est, ut hoc theologus, tanquam rerum diuinarum specula-

tor à

Dens quali-
 ter fit Theo.
 subiectum.

Quæ cogno-
 scantur per
 revelacione
 & quæ per
 demonstratio-
 nem.

tor à terrenis curis semotus aduolutus postulet à Deo. Atque ideo in habitu monachali ipsum ostendimus. C. Cùm hæc sit dignitas hominis, vt finem suum non possit naturaliter cognoscere: sequitur quod posthabitis philosophorum scientijs, quæ veluti flores pulcherrimæ conferunt ad Theologiam: Theologiæ vacare debet. Nam, & si Philosophi multas de Deo cognouerint veritates, fuit per effectus & in communi: non tamen quod esset trinus & vnus, atque ideo sub se illas omnes habet. Callere igitur optimè debet, post sacram Theologiam, quæ sola inter omnes scientias domina est, & ei omnes aliæ ancillantur & sola ipsa remanet, vt dictum est, omnes liberales artes vtiles ad instituendos homines, & necessaria admodum scientiarum genera; de quibus Clemens Alexandrinus ait; Quemadmodum liberales quæ in circulo stant disciplinæ, conferunt ad Philosophiã, quæ est ipsarum domina, ita etiam ipsa Philosophia cõducit ad comparandam sapientiam. Est enim Philosophia exercitatio, sapientia verò, scientia rerum diuinarum atque humanarum, & causarum ipsarum. Est enim sapientia domina Philosophiæ sicut ipsa Philosophia, eius quæ prius auditur, disciplinæ, nempe, Logicæ aut Rhetoricæ, Et vera illa artificiosa apud Dei August. Disputationis, inquit, disciplina ad omnia genera quæstionum, quæ in literis sanctis sunt pertractanda, ac dissoluenda plurimum valet, sophistica tamen cauenda est. Et D. Hiero. ad Paulinum cum loquitur de libro Iob, inquit, omnes leges Dialecticæ propositione, assumptione, confirmatione, conclusionem determinat. Denique debellator hereticorum August. contra Cresconium Grammaticum id probat multis testimonijs ex scriptura desumptis, vt ex illo act. cum loquitur de Paulo, Disputabat cum Iudæis in Synagoga, & gentibus colentibus in foro. Et paulo post, sedens verò quidam adolescens, nomine Eutychus super fenestram cum mergeretur somno graui, disputante diu Paulo ductus somno, cecidit de tertio cænaculo deorsum, & sublatus est mortuus. Nonne alijs diuersis in partibus suarum epistolarum D. Pau. disputat? Maximè in illa quæ est ad Romanos. Vbi disputat, & rationibus confutat partiũ argumenta: Quã disputatione in quinque partibus est hypotheses, siue propositiones. Quarũ prima est, de vi & efficacia prædestinationis immobili. Prædestinatis, scilicet, omnia cooperari in bonum, nec illis creaturam vllam Christi Charitatem posse eripere. Vbi dicit. Scimus autem. c. viij. 2. de prædestinationis veritate. Nihil infirmari certitudinem prædestinationis, quod non omnes filij Israël ad fidem sint vocati. Promissio enim quæ facta est Abraham, aut Iacob, non de omnibus eorum filijs secundum carnem, sed de quibusdam intelligi debet, qui etiam sunt vocati. Id quod ex duabus ostendit sacræ scripturæ auctoritatibus à principio

Hominis dignitas.

Orator. 7 liberales artes callere debet Capitis continuationio. Strom. 1.

Philosophiæ definitio.

Lib. 2 de doct. c. 31. & 32. Quod Dialectica emolumentum afferat ad intelligendũ scripturas. 17. d. 17.

Act. 20. b. 9.

Geor. eder. lib. 4. par. Theo. tab. 54. Argumenta. Pau. de Electione Dei gratuita, & prædestinationis diuina

c. 9. vsque ad vers. Nunquid iniquitas 3. De prædestinationis, ac reprobationis æquitate. Neque verò prædestinationem, vel reprobationem Dei esse iniquã quod alios elegit, alios reprobauit ex iudeis & gentibus. d. vers. Nunquid iniquitas? eod. Quarta de causa ob quam iudæi fuerint reprobat: Quam statuit duplicem. Vnam primariam, quæ fuit, quod offenderint in lapidem offensionis & petram scandali, scilicet, in Christum. vers. Quid ergò dicemus? vsque in finem. c. 9. Et alteram immediatam, quòd propriam iustitiã prætulerint iustitiæ Dei: suam iustitiam usque adeò zelantes, vt Christum recipere noluerint. Id verò illis accidit, quòd emulationem quidem legis habuerint, sed non secundum scientiam c. 10. per tot. Quinta qua in specie respondet gentiliũ obiectiõni postremæ: gentem, videlicet, iudaicam propter reprobationem eius non esse contemnendam: tum, quòd multi ex iudæis fuerint vocati & electi, inter quos Paulus & se & alios numerat discipulos. c. 11. in princ. Etsi maior pars iudeorum excæcata sit, reliquisse tamen sibi dominum complures, qui salui fierent. ver. an nescitis quia in Elia eod. Reprobatio iudæorum, gentium fuerit salus, ac ob id metuendum sit gentibus, ne & ipsi aliquando excidant. vers. nunquid sic offenderunt? eod. vbi ait, propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide sta, noli altum sapere, sed time. Iudæis cæcitas illa ex parte tantum, & ad tempus acciderit, in posterum verò futurum, vt cū plenitudo intrauerit gentium, saluus fiat omnis Israël vers. sed & illi si non permanserint. Incomprehensibilia sint humano generi iudicia sapientiæ & scientiæ Dei, & inuestigabiles viæ eius. vers. ò altitudo, vsque in finem c. 11. Et in psalmo, suavis sit illi disputatio mea: & apud Isaiam: & venite & arguite me, dicit dominus. Post hoc in loco, cæterarum omnium disciplinarum clara & non leuiter pressa vestigia (nisi me ad se maiora quæ molior vocarent) ex diuinis libris ostendere; vt ex Homeri poësi Strabonem fecisse legimus, attamen id facere omitto. Nam, quis non videt quam frequenter Geometrica inculcet, vt in diuisione agrorum terræ promissionis, & in fabricatione arcis & in Ezechielis templo? Quin & Arithmetica identidem infarcire non cessat, vt in Numeris, & mixtim in tota scriptura. Nec ab Astronomia abhorret veluti cum de figuræ cœli, & de eius agitatione & vertigine, & de quatuor cœli plagis, sermo instituitur. Rhetorices autem ornamenta, & figuras dicendi numerare, relinquo, cum dicat B. August. in lib. de Doct. Christ. se facile posse ostendere omnia ornamenta illius artis in scripturis inueniri. Iam verò de animantium, arborum, lapidum naturis, quid attinet dicere, cum nihil magis legentibus obuium sit?

Rhetorica
ornamenta
reperiuntur
in scripturis
sanctis.

De liberalium artium numero. Cap. IIII.

Ostendamus iam paucis oportet, liberalium artium numerum, quæ quidem septem esse liquet ex iam dictis, & in duo genera diuiduntur, quia primæ tres primariæ artes vocantur, vel prima sciendi elementa, vt præpositum stemma demonstrat.

Prima Grammatica, quæ veluti clavis, & mater est aliarum artiũ. Secunda Rhetorica aliarum scientiarum ornamentum, ideò flores sparfos, & manus deductas habet, phylacteriaque dilatat. Tertia, est Dialectica, hanc Salomon omnium sapientissimus addiscendã admonet, idum nos hortatur vt intelligamus sermones prudentiæ, versutiasque verborum, nec non parabolas, & obscurum sermonẽ, & dicta sapientum simul & ænigmata. Ideò stateræ & folijs assimilatur. Nam etsi aduersarium vicerit, non fructum sed verborum folia consequetur: & sicut statera verum à falso dijudicat, non aliter Dialectica & Logica. Quatuor verò Mathematicæ vocantur, quia per certas demonstrationes quantitatis tam continuæ, quàm discrete docent. Has Philof. Metaphysicæ connumerat, & cum illa conueniunt, quia vtiq; considerat quantitatem continuam, sed diuerso modo, Metaphysicus enim considerat de omnibus quantitibus prout sunt entia, vt ait Philof. sed Mathematicus considerat de quantitate, vt de subiecto, & de illa principaliter agit, illamq; demonstrat. Et quia quantitas multiplex est, aut saltem quadruplex, ideò quatuor sunt Mathematicæ, scientiæ. Prima enim & nobilissima quantitas est, circa dimensionem omnium cœlestium corporum, in se, & inter se, per distantias & dimensiones ad inuicem, etiam respectu motus, & situs illorum, & circa istam quãtitatem versatur Astronomia. Alia est quantitas respectu auditus, circa sonos & voces. Nam, humana curiositas videns in sonis esse delectamentum, quæsiuit causam eius, vt sibi posset per artem tales delectationes facere, & continuare, vt dicit Boeth. vndè, docuit quantitatem vocum sub vna concordia & consonantia sonorum coniungere & in vna proportionem numerali deducere, & hanc proportionem, & quantitatem sonorum vocamus Musicam. Tertia quantitas respectu numeri versatur, quæ dicta est Arithmetica, id est, ars numerandi: quia considerat quantitatem numeralem, & proprietatem eius, vt ait Isidorus. Hæc certè ars magnæ virtutis est, quia nulla aliarum trium indiget, aliæ verò hac plurimum indigent, vt Boet. ille integerrimus Philosophus ait, Quarta verò quantitas versatur circa mensuram, quæ dicta est Geometria, id est, mensura terræ: quæ ortum habuit secundũ Alfarabium in Aegypto. Cum enim post Nili inundationem pos-

sensiones

Pro. 1.3.

De Mathematicis scientiis.

4. Meta.

Astronomia

Musica.

1. Musica.

Arithmet. Li. 1. Actym. c. 2. & li. 3. c. 1.

Geometria

sefsiones omnes obducerentur uno, ad hoc, vt deinceps possessiones stabili dimensione distinguerentur, caperent terram lineis & mensuris metiri, & partiri, vt sic certi limites poterentur in possessionibus. A tali igitur primaria mensura terræ, scientia mensurandi nomen accepit, quæ Geometria dicitur, postea verò, creuit inquisitio eius, & deuentum est ad lineas & circulos, & triangulos, & cæteras figuras ad eiusdem artis perfectionem. Quoniam igitur de supradictarum artium subiectis frequentes deliberationes incidunt, earum ratio oratori Christiano tenenda est.

Qui futuri sint idonei Christianæ Rhetorices auditores. Cap. V.

Quoniam colligenda & accommodanda sunt aliqua præcepta, quæ doceant cælestem, ac sanctam eloquentiam: quorum cum sit magistra (vt est, salutarium omnium præceptorum) sponsa Christi sancta mater Ecclesia, Ecclesiasticam, ac Christianam Rhetoricam constituent. Hanc diuinam potius quam humanam dicendi facultatem (& si Spiritus sanctus sine vlla doctrina, & labore interdum solet suggerere) obseruatione tamen sermonum, quibus sancti homines eodem spiritu afflati Christiano populo profuerunt percipi & in artē redigi posse nemo negauerit. Quare, nõ abs re fore arbitror, hoc in loco de officio auditoris, primò disserere, præsertim, cū hæc quæ illustranda suscepimus, nisi ad vitæ actiones, veluti ad scopũ, se cõferant, nõ solũ emolumento, ac vtilitate carebunt, sed noxia & perniciofa euoluentibus euadēt. Quippè, iuxta sententiam D. Pelagii melius esset illis viam veritatis non cognouisse, quam post eam cognitam ab ipsa deflexisse. Et primum illis scripturarum lectio inutilis futura est, qui se totos mundo dederint, ac affectibus carnis se addixerint, quando sapienti nihil alienum: nisi quod virtuti incongruum. Item præco verbi Dei insignis Cyrillus lib. 1. contra Iulianum Augustum: Non fuit, inquit, Philosophis concessum videre ea, quæ mentem & sermonem nostrum excedunt. Cũ omnipotens Deus adhuc, nec lucem in mentem eorum misisse, nec sapientiam indidisse, nec linguam direxisse, nec ineffabile quiddam de se, vt capaces essent, vel sentire, vel loqui concesserit. Nec enim passim omnibus ea gratia conceditur. Illis autem potius, qui fuerint à carnis affectibus & terrena immunditia liberati, menteq; integri, ac scientes veræ pietatis opera, & ad hoc nos prouocat Deus per vocem David. Vacate & videte dicens, quoniam ego sum Dominus. Quin & Dominus Beati, inquit, mundo corde quia ipsi Deum videbunt. Qui vult igitur sapiens, ac beatus esse: audiat Dei vocem: discat in-

z. c. z. d. 20.
Lect. S. scripturæ quibus sit inutilis.
Amb. Epist. 36. ad Cõstã.

Psal. 45.
Matt. 5. a. 8.
ps 23 a. 4.
Lib. 3. Didascal.

itiam : sacramentum natiuitatis suæ noscat : humana contemnat :
 diuina suscipiat : vt summum illud bonum ad quod natus est possit
 adipisci. Nam, omnis sapientia hominis in hoc vno est : vt Deum co-
 gnoscat & colat. Hoc nostrum dogma, hæc summa est. Quanta
 itaq; voce possum testifior, proclamo, denuncio, hoc esse quod philo-
 sophi omnes in tota vita sua quæ suerunt, nec vnquam, comprehen-
 dere, valuerunt, quia religionem aut prauam continuerunt, aut totâ
 penitus sustulerunt. Non ergo pigeat ad percipiendâ sapientiæ disci-
 plinam audiendi, vel legendi, patientiam commodare. Tria enim
 secundum Hugonem sacræ Theologiæ studiosis sunt necessaria, na-
 tura, scilicet, exercitatio, & disciplina. Quibus efficitur, vt faciliè
 audita percipiant, & percepta firmiter retineant, labore & seduli-
 tate naturalem sensum excolant, laudabiliter viuentes, mores cum
 scientia componant. Hinc Galen. in studioso homine septem desi-
 derat necessaria ad omnium rerum inquisitionem & cognitionem.
 Primum, scilicet, ingenium sagax, & docile. Deindè, assuefactio-
 nem & exercitationem ab ineunte ætate in omni disciplinarum ge-
 nere. Tertio, assiduitatem. Quarto, vt, præceptores audiat præ-
 stantissimos, & celeberrimos. Quinto, inexplebile desiderium ve-
 rita- is. Sexto, cognitionem eius methodi & normæ, qua verum
 discernitur à falso. Ultimo autem, exercitium & vsum eiusmodi
 methodi. Videtur sanè diuina natura non corporalibus, sed intus
 absconditis oculis animi; & Damasce. ait, Nos qui docendi gratiam
 non sumus adepti (quandoquidem nos ipsos indignos fecimos ipsa,
 voluptatum perturbatione) de illis saltem quæ in prophetis tradita
 sunt disputemus. Deniq; Athanasius ille vita & sermone circum-
 spectus Ecclesiæq; fundamentum lib. de incarnatione scriptum reli-
 quit: Qui theologorum consequi intelligentiam cupit, abluere prius
 animam debet atq; detegere, & per vitæ morumq; similitudinem ip-
 sos audire sanctos, vt voto atq; instituto illis coniunctus, ea etiam
 quæ illis Deus reuelauit, intelligat, atq; vt vnus ex illis effectus, ef-
 fugiat peccatorum periculum, & ignem eis in die iudicij præpara-
 tum. Recipiatq; reposita sanctis in regno cœlesti præmia, quæ ocu-
 lus non vidit, nec auris audiuit; nec in cor hominis ascendit. Sacræ
 igitur scripturæ cognitio, facilis fiet tribus modis. Iusta & idonea
 rerum & verborum interpretatione; studio atq; diligentia, quæ
 consistit in lectione; Meditatione, oratione, & exercitatione, vt supe-
 rius tetigimus & inferius dicitur. Ordine doctrinæ, seu via docen-
 di discendiq; ratione quadâ atq; methodo: quæ & obscura pleraq;
 facilius intelligere, & difficilia commodius inuestigare, atq; etiam
 ex ijs quæ prima fronte videntur minutissima, ingentem multi va-
 riâ possint & sapientiæ & pietatis colligere thesaurum.

De rebus ad
 comparandâ
 diuinari li-
 terarâ scien-
 tiam necessa-
 rijs.

Visio Dei
 absconditis
 oculis fit.
 Lib. 1. fidei
 Ortho. c. 3.

Sacræ script.
 cognitio
 quo modo fa-
 cilis fiat.

Literæ humanitatis quid utilitatis afferant ad intelligentiam
scripturarum. Cap. VI.

Studioſa conſideratione animaduertendum eſt, eſſe aliquos, qui ab his diuinis myſterijs literarum humanarum ſcientiam tollentes eam contemnant, eò quod incircumciſos turpe ſit in Eccleſia Dei intromittere. Tamen, non omittam viam & rationem, qua fructus non contemnendos, tum ad intelligendum diuinas ſcripturas, tum etiam ad conformandos & componendos mores, noſtros inde excerpere poſſimus. Lege iubar illud Eccleſiæ B. Auguſt. vbi hæc ad literam ſcribit. Philoſophi, inquit, ſi qua fortè vera & fidei noſtræ accommoda dixerunt, maximè Platonici, non ſolum formidanda non ſunt, ſed ab eis etiam, tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus in uſum noſtrum vendicanda. Sicut enim Aegyptij non ſolum idola habebant, & onera grauiſſima, quæ populus Iſraël deteſtaretur & fugeret, ſed etiam vaſa & ornamenta de auro & argento, & veſtè, quæ ille populus exiens de Aegypto, ſibi potiùs tanquam ad uſum meliorem clanculo vendicauit, non auctoriſate propria, ſed præcepto Dei (iſtis Aegyptijs neſcienter commodantibus) ea, quibus, non benè utebantur. Sic, doctrinæ omnes gentiliũ, non ſolum ſimulata ſigmenta graueſque ſarcinas ſuperuacanei laboris habent, quæ vnusquiſque noſtrum, duce Chriſto, de ſocietate gentiliũ exiens debet abominari atque deuitare. Sed etiã liberales diſciplinæ uſui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta utiliſſima continent deq; vno Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos, quod eorum tanquam aurum & argentum, quod non ipſi inſtituerunt, ſed de quibſdam quaſi metallis diuinæ prouidentię, quæ ubique infuſa eſt eruerunt. Et quò peruerſè atq; iniurioſè ad obſequia demonum abutuntur, debet eis auferre Chriſtianus ad uſum prædicandi euangelij. Nonne aſpicimus quanto auro & argento & veſtè ſuffarcinatus exierit Cyprianus doctor ſuauiſſimus & martyr beatiſſimus? Quanto Lactantius? Quanto Victorinus & Hilarius? Quod prior ipſe fidelisſimus Dei ſamulus Moyses fecerat, de quo ſcriptum eſt, quod eruditus fuerit in omni ſapientia Aegyptiorum, Et Oecumenius loquens de ipſo Moyſe ait, Ex hoc manifeſtum eſt non reiſciendam eſſe omnem externæ ſcripturæ eruditionem à Chriſtianiſ, vt garrunt hæretici. ſiquidẽ encomij vice dictũ eſt, quod Moyses eruditus eſt in omni ſapientia Aegyptiorũ. De tribus quoq; pueris, ac Daniele dicitur, quòd ſuper omnes eminebãt, Chaldaeorũ ſapientia, cæteriſq; ſcientijs. Oportet autem ex parte illis adhærere, eos qui ſcripturæ diuinitus inſpiratę immorantur. Origenes quoq; eruditio, inquit, iſta communis rationabilis ſcientię, omnes inſtruit, omnes fouet, ſi quis in ea virilis animi fuerit, & voluerit cœleſtia

Lib. 3. de
doct. c. 40.
Philof. dicta
tanquam ab
iniuſtis poſ-
ſeſſoribus
vendicanda.

Diuina prouidentia ubiq; infuſa eſt.

Studiũ liberalium diſciplinarũ non eſſe Chriſtianiſ inuile aut à Scholis explodendum.
c. 2. c. 49.
Homil. 2. in
Exod.

quærere.

Ad Damas.
leut. 31. de
fil. prod.

Ab optimo
quoq; discen-
dū esse, & ha-
uriedum ex
omnibus.

Dicta & sa-
cta præclara
cognoscenda,
& virtute
pæditorum
exempla se-
quenda.

1. cor. 8. c. 10.

Facta & ratio-
nes gentiliū
nō sectāda,
sed consilia
eorum æsti-
manda.

quæreret, & diuina sectari, veluti medicatus & forus per huiusmodi eruditiones, ad diuinorum intelligentiam paratior venit. Præterea. Hiero. homo doctissimus & omnium trium linguarum peritus, qui non ex Græco, sed ex Hebræo in latinum eloquium easdem scripturas conuertit, ait, sapientiae secularis typus in Deuter. sub mulieris captiue, figura describitur, de qua diuina vox præcipit, vt si Israëlites eam uxorem habere voluerit, caluitium ei faciat, vngues præfecet, & pilos auferat, & cum munda fuerit effecta, tunc transeat in victoris amplexus. Hæc si secundum literam intelligimus, nonne ridicula sunt? Itaq; & nos. facere solemus quando philosophos legimus, quoties in manus nostras libri veniunt sapientiae secularis. Siquid in eis vtile reperimus, ad nostrum dogma conuertimus. Si quid superfluum, de idolis, de amore, de cura sæcularium rerum, hæc radimus, his caluitium inducimus, hæc in vnguam morem ferro acutissimo secamus. Discimus à Dauid extorquere de manibus hostium gladium, & Goliz superbissimi caput proprio mucrone trunicare. Discimus à Paulo. Act. 17. vel in scriptionem fortuitam arte torquere in argumentum fidei, & quæ in alium vsus scripta sunt, ea ad emolumentum Ecclesiasticæ doctrinæ conuertere. Discimus cum Daniele & Mose Chaldæorum Aegyptiorumq; sapientiam, si non vt sequamur, at, vt iudicemus atque conuincamus. Vnde, & Apostolus prohibet, ne in idolio quis recumbat. Deifer ille & magnus in diuinis Basilium copiosè etiam in homil. ad adolefc. docet, quomodo ex libris gentium quis vtilitatem capere possit. Vbi inter alia hæc scribit. In libris gentiliū, veluti in vmbis quibusdam & speculis, oculos nostros aliquamdiu exercitabimus, eos imitantes qui in gymnasijs se exercent, & manu, pedeq; instructi, postmodum vtilitatem, ex eius artis disciplina, legitimo certamine referunt, & nobis quoq; proponi certamen maximum arbitrari oportet, & omnibus viribus ad huius præparationem laborandum. Ideò omnibus scriptoribus vtendum, è quibus nobis ad animæ ædificationem aliqua obuenit vtilitas. Vt enim tinctorum, qui medicamentis quibusdam rem tingendam præparāt, atque ita demum colorem quem cupiūt, inducunt: Sic & nos nisi prius purgati externis his, sacras disciplinas non facile attingemus. Quamobrem si nostrorum sermonum, ac gentiliū nulla est conuenientia, nobis illorum notitia valde cōfert, sin minus, eos saltem simul conferendo, differentiam discernere licet, cum ad melioris delectum non parum comparatio inferioris faciat: & inferiora sæpe collata potioribus sint ornamento. Veluti plantis quibus propria virtus est fructu scater pulcro, folia nihilominus ramis coniuncta quoddam afferunt ornamentum. Sic & anima, cui præcellens quidem veritas fructus est, non ab re tamen exteriori sa-

piencia

A

B

C

D

E pientia circundatur, sicut folijs quibusdam, vimbram fructui, ac aspectum non inuicundum præbentibus.

Quo animo Theologiæ studiosus humanis scientijs utetur. Cap. VII.

H Aætenu docuimus profanas disciplinas non esse inutiles. Nunc quo modo illis utamur, dicendum. Primum, non omnibus, quæ dicunt poëtæ mentē adhibendam, sed eis tantum, quæ bonorū hominum facta nobis enarrauerunt. Nam, quando ad nefarios homines veniunt, hæc vitare, his aures obstruere, non minus quàm Vlisses ad cantus sirenum. Nam prauis assuescere sermonibus, via est ad rem ipsam. Deinde, artem mentiendi oratorum non imitabimur, sed ea magis recipiamus, in quibus virtutem laudauerunt, vel uitium uituperauerunt. Veluti enim flores hominibus quidem usque ad odorem, vel colorem usus est, apes autem ex ipsis mel excerpere nouerunt. Sic, qui diligentes in legendo sunt, non solum quod dulce, inuicundumque fuerit in eorum libris persequuntur, sed quandam ex eis utilitatem animo referre inuigilant. Veluti enim apes non omnibus floribus similiter insidunt, ut est apud Lucretium.

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant :

Omnia nos itidem decerpimus aurea dicta.

Neque ex eis ad quos accedunt omnia auferre contendunt, sed quantum eis ad mellificium necessariū fuerit cōprehendentes, reliquum dimitunt. Nos etiam, ut sobrij quantum congruum nobis veritati visum fuerit, persequamur, reliquum prætermittamus. Et sicut, legendis rosis sentes vitamus, sic, in talibus sermonibus, quidquid est vile carpentes, noxium vitemus, & quando per virtutem ad veram vitam ascenditur, & illa à philosophis præcipuè docetur, talibus sermonibus maximè vacandum. Vtilis etiam labor est euoluendi gentium libros ad confirmandum nostra, quia ex inimicis testimonia desumpta digna sunt, ut illis fides adhibeatur, ut Basiliius ille magnus Homil. de humana Christi gene. & Homil. viij. Exam. inquit, quia quemadmodum vites clauiculis sustentantur, ita fides ex externis disciplinis fulcitur. Nam, quis non credat Plinio ad Traianum de nobis, hoc est, Christianis scribenti. Affirmabant hanc fuisse summam, vel culpæ suæ, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem, conuenire, carmenque Christo, quasi Deo dicere secum inuicem, seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent, quibus peractis, mo-

Probatis
scriptoribus
quantum au-
toritatis de-
ferendū sit.

li. 10. Epist.
317.

Lib. 18. anti-
quic. 4.
dist. 37.

In 10. lib. de
cura græc. af-
fectio.

tem sibi discedendi fuisse, rursusque cocundi ad capiendum cibū, promiscuum tamen & innoxium: & illud testimonium de Christo quod attulit Iosephus quis non suscipiat, nisi prorsus sit infensus no-
mini Christiano? quod & apud Hiero. lib. de viris illust. legere poteris. De hac re lege Gratianum in Decretis & Hiero. in epist. ad magnum oratorem: vbi multis testimonijs ex prophetis & apost. lis allatis, probat multa ipsos ex gentium libris decerpisse, quorū exemplum secuti viri ecclesiastici idem postea crebro factitarunt, vt Theodoretus, & Eusebius, & August. quemadmodum in exem-
plis in medium allatis postea manifestius fiet.

De necessaria bene loquendi facultate predicatoribus.

Cap. VIII.

Rhetorica
docet vera,
& iusta per-
suadere: &
cōtraria ho-
rum fugere.
Magna de-
bet esse elo-
quentia, que
in initio pla-
ceat.

Sacerdotis
munus est
prædicare.

ET primum quidem hoc demonstramus, quod in maiori dubio
versatur. Concionatori nihil non agendum, vt benedicendi
facultatem consequatur, postea qualem eius orationem, vi-
tamque esse oporteat, ostensuri. Cum igitur per artem Rhetoricā,
& vera suadeantur, & falsa; quis audeat dicere aduersus mendaci-
um in defensoribus suis inermem debere consistere veritatem? vt,
videlicet, illi qui res falsas persuadere conantur, nouerint, audito-
rem, vel beneuolum, vel intentum, vel docilem, proœmio facere,
isti autem non nouerint? illi falsa breuiter, apertè, verisimiliter &
illi vera sic narrent, ut audire tædeat, intelligere non pateat, credere
postremo non libeat? Illi fallacibus argumentis ueritatem oppu-
gnent, asserant falsitatem: isti nec uera defendere, nec falsa ualeant
refutare? Illi animos audientium in errorem mouentes, impellen-
tesq; dicendo terreat, contristent, exhilarent, exhortentur ardentem,
illi pro ueritate lenti frigidiq; dormitent? Quis ita desipiat, vt hoc
sapiat? Nam (vt inquit D. Gregorius) Præconis officium suscipit,
quisquis ad sacerdotium ascendit, vt ante aduentum iudicis qui ter-
ribiliter sequitur, ipse, scilicet, clamando gradiatur. Collocationis
corda torpentia excitat plusquam lectionis: & quasi quadam manu
solicitudinis, vt uigilent pulsat. Sacerdos ergò, si prædicationis est
nescius: quam clamoris uocem daturus est præco mutus? Ideò opti-
mè B. Greg. exponens illud Iob, si fructus terræ comedi absque
pecunia, ait: fructus etenim terræ absq; pecunia comedere, est ex Ec-
clesia quidem sumptus accipere: sed eidem Ecclesiæ prædicationis
præmium non præbere. Terræ igitur fructus absq; pecunia comedit,
qui Ecclesiæ commoda ad usum corporis percipit, sed exhortationis
ministerium non impedit. Quid ad hoc nos pastores dicimus, qui
aduentum

aduentum

aduentum præscripti iudicis præcurrentes, officium quidē præconis suscipimus: sed Ecclesiastica elementa muti manducamus: exigimus quod nostro debetur corpori, sed non impendimus quod subiectorum debemus cordi. Vnde, Hiero. in Leui. & Canonizatur, d. 37. c. si quis vult ait, si quis vult Pontifex esse non tam vocabulo, quam merito imitetur Moyse, imitetur & Aaron: quid enim dicitur de eis? Quod nō discedunt de tabernaculo domini; ergō Moyse indefinenter in tabernaculo domini. Vt in stēmate hoc videbis.

Capitis continuatio, & figura declaratio. Quid autē ei opus erat aut à Deo aliquid dicere, aut ipse populum doceret. Hæc duo sunt Pōtificis opera, vt aut à Deo discat legendo scripturas diuinas, & se pius meditando, aut populum doceat: sed illa doceat quæ à Deo ipse didicerat, non ex proprio corde, vel humano sensu, sed quæ Spiritus Sanctus docet. Hinc est enim, quod super pastores primos, in linguarum specie spiritus incedit, quia nimirum, quos repleuerit de se, protinus loquentes facit. Hinc magno legifero Moysi præcipitur, vt tabernaculum sacerdos ingrediens, tintinabulis ambiatur, vt videlicet voces prædicationis habeat, nec superni spectatoris officium ex silentio offendant. Scriptum quippè est, Audiat sonitus quando ingreditur, vel egreditur sanctuarium in conspectu domini, & non moriatur. Sacerdos namque ingrediens, vel egrediens moritur, si de eo sonitus non audiat, quia iram contra se occulti iudicis exigit si sine sonitu prædicationis incedit. Quandoquidem igitur de veteris legis summo sacerdote ad exemplum euangelici proclamatoris differuimus, in præsentia agendum occurrit de eius ornatu: singulæ enim vestes spirant cœlestia sacramenta. Sed quatuor illis dimissis, tam sacerdotibus minoribus, quam principi sacerdotum communibus, brachis siue femoralibus scilicet, ad cooperiendum turpitudinem carnis, per quam significatur castitas. Byssina sindone duplici deceter corpori coaptata: quæ ad talos vsque descendere debebat, ad conuersationis honestatem significandam. Baltheo lato: per quod rationis moderatio superflua restringentis significabatur: atque simplici tyara in capite: per quæ intentionis rectitudo vt, scilicet, omnia fierent ad Dei gloriam & honorem designabatur. Agendum iam iam est de summi sacerdotis vestibus. Summus itaque sacerdos hiacintina tunica, id est, colore cœlestis induebatur in modum Dalmaticæ facta, cōuersationem oratoris Christiani, quæ iuxta Pau. sententiam in cœlis debet esse, significans. Habet autem pro simbrijs perseuerantiæ, & durationis. 72. tintinabula aurea: quibus erant inmixtæ totidem nastuli, quasi mala punica, siue malogranata: bonæ operationis. Ita vt post tintinabulum esset malogranatum: quasi interscalari modo posita: vt audiretur sonus cum sacerdos solus ingrederetur, vel egrederetur sanctuarium: & non moreretur. E tunica tintinabula pendentia sanam doctrinam cum bona vita significant: nec vnum sufficit sine reliquo; quoniam verus Dei cultus consistit principaliter in actu mentis interiori, seu, vt Aug. dixit, in fide, spe, & charitate. Secundario, in quibusdam actibus exterioribus, qui sunt quasi quædam protestationes. Erant aurea, id est, aurea documenta, & verba, ad eruditionem aliorum dantia, sonum per prædicationem dulciter modu-

Exodi. 18 c.
35.

Vestes cōmunes quatuor,
& quid significent.

Veteris summi sacerdotis vestes.

Tintinabula quid significent.

Verus Dei cultus consistit in fide spe & Charitate.

lantia; ad Dei quidem laudem, & gratiarum actionem. Secunda vestis erat, Ephod mira pulcritudine vermiculatum sine manicis ad modum collobij descendens vsque ad renes: in quo erant duo lapides Onichini, in quibus 12. nomina filiorum Israël sculpta & ibi apposita secundum ordinem primogenituræ suæ erant, vt summus Pontifex secū semper gereret memoriam filiorum Israël, studeretq; imitari patriarcharum vitam & mores. Item vt populus videns nomina dictorum patrum in humeris pontificis, totis viribus inhiaret ad ipsorum virtutes imitandas. Tertia vestis erat rationale, quæ erat satis parua, & quadrangularis, mensuram palmi habens. In huiusmodi autem rationale erant duodecim lapides auro firmiter inclusi, per quatuor ordines in quibus scripta erant 12. nomina filiorum Israël, iuxta ordinem natiuitatis suæ: vt gestaret summus sacerdos memoriale filijs Israël, vt populus videns satageret ne à virtute priorum degeneraret; per quod significatur, quod in mente & ratione Christiani buccinatoris debet præcipuè inueniri intelligentia articulo- rum fidei secundum prolationem 12. Apostolorum, & veram catholicorum patrum intelligentiam. Vndè Apoc. in capite eius, id est, in corde, corona stellarū 12. & portare memoriam sanctorum patrū, vt eos imitetur. Appellabatur rationale iudicij, quia scripta erant in eò hæc duo nomina: Iudiciū, & veritas, vel doctrina, & veritas, his enim duobus principaliter ornatus esse debet Christianus orator, vt sic in pectore sit sciētia iudiciū seu ratio: in humeris verò, patiētia & bonorū operum effectio. Quarta est tyara, id est, informatio hominis, vt à terrenis subleuatus, cœlestibus discat subijci disciplinis: timorem Dei in capite cordis, & intentionis ponens: ibique virtus charitatis stringitur, vt sit timor filialis, & non seruilis. Et velamento byssino temperantiæ, de cocco, vel igne fortitudinis, & hyacinto veræ prudentiæ. Debent etiam ista duo catenis & annulis sibi iungi, id est, communi consonantia & concordia: quia scilicet, tunc rationale pectoris cum superhumerali iungitur, quando conscientia, & vita, cogitatio, & operatio, sensus, & actus inuicem concordantur, & quando bonum quod scitur, & docetur opere perficitur &c. Cum ergo sit in medio posita. facultas eloquij quæ ad persuadenda seu praua seu recta valeat plurimum: cur non bonorum studio comparatur, vt militet veritati, veluti eam mali ad obrinendas peruersas, vanasque causas in vsus iniquitatis, & erroris vsurpant? Sed obijciat aliquis. Quid igitur Paulus ille facultatis huius sibi parandæ studiosus nequaquam fuit? Qui neque eloquentiæ quidem inopiam dissimulat, sed apertè idiotam se esse profitetur, idque tum maximè cum ad Corinth. scribit, viros ab eloquentia, in qua magnopere sibi placerent, claros atque illustres? O turpem excusationem, & iniustum

T

V

X

Y

Articulorū fidei notitia ornato debet esse orator Christianus.

Iudicio & veritate ornatus esse debet.

Consonantia qui esse debet oratore. Capituli continuatio.

Capituli continuatio.

prætextum, qui ut ait D. Chrysostomus plerisque perdidit, remissioresq; ad veræ doctrinæ studium reddidit, nec aliud est quam socordia & pigritiæ titulus. Etenim cum non possent illi apostolicæ mentis altitudinem exactè rimari, neq; verborum sensum capere, totius ætatis tempus consumpsere in somnolentia, atq; oscitantia, inscitiam amplexati, non quam sibi ipse Paulus tribuit, verum à qua tantò ille absuit intervallo, quantò non alius quisquam eorum hominum qui sub cælo hoc viuunt, abesse potest. Sed ut vno verbo respõdeam (quo maturius vnde flexit eo redeat oratio) visum est D. Aug. verba adscribere dum inquit, videtur enim, vbi ait (de Apostolo verba faciens) & si imperitus sermone, sed non scientia, quasi concedendo obtrectatoribus sic loquutus, non tanquam id verum agnosceret confitendum. Si autem dixisset imperitus quidem sermone, sed nõ scientia nullo modo aliud posset intelligi, & de eodem paulo post dicit. Certè, si quid eius proferimus ad exemplum eloquentiæ, ex illis epistolis utique proferimus, quas etiam ipsi obtrectatores eius, qui sermonem præsentis contemptibilem putari volebant, graues, & fortes esse confessi sunt.

Eloquentia
præcipuè in
Paulo desi-
deratur.

Supradictorum probatio.

Cap. IX.

Sed ut facilius intelligatur quod dicimus, non alienum erit vnũ vel alterum exemplum, ex D. August. inserere. Explicat itaq; hunc in modum artificium Rhetoricum istorum verborum D. Pauli, Iterum dico &c. & ait hunc in modum: Atque in præsentihoc loco; quoniam se ipsum prædicare compellitur, hanc sibi velut insipientiam tribuens, quam sapienter dicit, quamq; eloquenter? sed comes sapientiæ, dux eloquentiæ, illam sequens, & istam præcedens, & sequentem non respuens. Iterum dico, inquit, ne quis me existimet insipientem esse &c. Quanta sapientia ista dicta sint vident vigilantes. Quanta verò eloquentiæ concurrerint flumina, & qui stertit, aduertit. Porro autem qui nouit, agnoscit quod ea casta, quæ, commata, græci vocant, & membra, & circumitus, cum decentissima varietate interponerentur, totam speciem dictionis, & quasi eius vultum quo etiam in docti delectantur, mouenturq; fecerunt. Nam vnde cœpimus hunc locum inserere, circumitus sunt, Primus minimus, hoc est bimembris, minus enim quam duo membra circumitus habere non possunt, plura verò possunt: ergò ille primus est, Iterum dico, ne quis me existimet insipientem esse. Sequitur alius trimembris, alioquin, veluti insipientem suscipite me, ut ego modicum quid gloriar. Tertius qui sequitur membra habet quatuor.

Artificium
Rhetoricum
D. Pauli.
1. Cor. 2. c. 2.

Quod

Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in stultitia, in hac substantia gloriae. Quartus, duo habet. Quandoquidem multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor. Et quintus habet duo, libenter enim sustinetis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Etiam sextus bimebris est, Toleratis enim, si quis vos in seruitem redigit. Sequuntur tria caesa, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur. Deinde tria membra, si quis in faciem vos caedit, secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmati simus. Additur trimembris circumitus, In quo autem quis audet, in insipientia dico, audeo & ego. Hinc iam singulis quibusque caesis interrogando positis, singula itidem caesa responsione redduntur, tria tribus. Hebrei sunt? & ego. Israelitae sunt? & ego. Semen Abrahæ sunt? & ego. Quarto autem caso simili interrogatione posito, non alterius caesi, sed membri oppositione respondet.

Ministri Christi sunt? & ego, ut insipiens dico, super ego. Iam caesa quatuor sequentia remota decentissimè interrogatione funduntur: In laboribus plurimum, in carceribus abundantius, in plagis sum pramodum, in mortibus frequenter, Deinde interponitur breuis circumitus, quoniam suspensa pronuntiatione distinguendum est: A Iudæis quinquies, ut hoc sit vnum membrum, cui connectitur alterum, quadraginta vna minus accepi. Inde reditur ad caesa, & ponuntur tria, Ter virgis caesus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci. Sequitur membrum: Nocte, ac die in profundo maris fui. Deinde, quatuordecim caesa decentissimo impetu profluunt:

In itineribus saepe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deserto, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, in labore & ærumna; in vigilijs sæpius, in fame & siti, in ieiunijs multis, in frigore, & nuditate. Post hæc, interponit trimembrem circumitum:

præter illa quæ extrinsecus sunt, incursus in me quotidianus, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Et hinc duo membra percunctatione,

Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis scandalizatur & ego non vror? Postremo, totus iste quasi anhelans locus, bimebri circumitu terminatur: si gloriari oportet, in ijs quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor. Quod verò post hunc impetum interposita narratio quodammodo requiescit, & requiescere facit auditorem, quid decoris, quid delectationis habeat, satis dici non potest, cum enim vnumquodq; verbum emphasi habeat & magnificè effluat. Sequitur enim dicens, Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi scit, qui est benedictus in sæcula, quod non mentior. Ac deinde quomodo periclitatus fuerit, & quomodo euaserit breuissimè narrat. Præterea, quis non uideat, quid voluerit dicere, & quam sapienter

dixerit

Gradatio.

dixerit Apostolus? Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Agnoscitur hic figura quæ climax græcè, latinè verò gradatio est appellata, cum verba, vel sententia connectuntur alterum ex altero sicut hic ex tribulatione patientiam, ex patientia probationem, ex probatione spem connexam videmus. Agnoscitur & aliud decus, quoniam post aliqua pronunciationis voce singula finita, quæ nostri membra & cæsa, Græci autem cola & commata vocant, sequitur ambitus siue circumitus, quam periodon illi appellant, cuius membra suspenduntur voce dicentis, donec vltima finiantur. Longum est cætera persequi, vel in alijs sanctarum scripturarum locis ista monstrare. Quid si etiam figuras locutionis, quæ Rhetorica arte traduntur, in ijs saltem quæ de Apostoli eloquio commemoravi, ostendere noluissem? Nonne facilius graues homines me nimium quam quisquam studiosorum sibi sufficientem putarent? sed malè doctis hominibus respondendum fuit, qui nostros auctores contemnendos putant, non quia non habent, sed quia non ostentant eloquentiam. Vndè nam enim obsecro Iudæos qui Damascum incolerent, confundit? Vndè Græcos idem supplantauit? Quamobrem autem Tharsum relegatus est? Nonne id factum est postea quam vi dicendi victor ille euasit: sicut cum victos se illi ferre non possent, ad illius credem inflammari ferrentur? Aduersus eos autem qui Iudaismum sequebantur in Antiochia cœpissent, quibus auxilijs pugnavit, disputauitq; Rursus Areopagita ille superstitionis ciuitatis illius cuius, nonne vna cum vxore, audita tantum Pauli concione illum sequutus est? Eutychus verò quomodo de fenestra delapsus est? nonne posteaquam ad multam vsque noctem Pauli docentis orationi intentus operam dedit? Quid verò in Thesalonica atque Corintho, quid in Epheso, & in ipsa Roma nonne totos dies totasque noctes insumit, dum diuinas scripturas ordine exponeret? Iam quorsum per censere opus est disputationes eas quas cum Epicureis, stoicisq; palam habuit? Quamobrem præterea Lycaones ipsum Mercurium esse suspicari sunt. Nam quod Barnabam, ac Paulum Deos esse crederent, id à signis editis fiebat. Quod autem Paulum Mercurium esse vellent, id non iam à signis, sed ab eloquentia nascebatur. Quanam autem re prærogatiuam ille verè beatus vir inter cæteros apostolos obtinuit? vndè item per vniuersum terrarum orbem multus in omnium mortalium ore versatur? vndè non apud nos modo, sed etiam apud Iudæos & gentiles in primis admirationi est? nonne ab epistolarum facultate, ac virtute? Atque ex his quidem liquiddò constat, Paulum non me-

Act. 17. 30

Act. 14. b. 17

M diocrem his studijs operam dedisse. Tu verò audi præterea, quibus ille verbis discipulum suum hortetur; Lectioni, inquit, operam dato, exhortationi, doctrinæ: quarum rerum fructum addit cum ait: Nàm si id feceris, te ipsum seruabis, & eos qui te audiunt. Ac rursus: seruum Domini non oportet pugnare, sed placidum esse erga omnes, propensum ad docendum, tolerantem malos cum mansuetudine. Ac progressus ait; At tu persiste in ijs quæ didicisti, & quæ tibi concredita sunt, sciens à quo didiceris, & quod à puero facras literas noueris, quæ te possint eruditum reddere. Ac rursus: omnis scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem quæ est in iustitia: vt integer sit Dei homo ad omne opus bonum apparatus. Audi autem quæ ille addat: dum cum Tito de Episcoporum constitutione disserit: oportet enim, inquit, Episcopum tenacem esse eius, qui secundum doctrinam est fidelis sermonis, vt potens sit etiam exhortari per doctrinam, ac contradicentes conuincere. Quid ergò putamus? Nunquid contra se ipsum sentit Apostolus, qui cum dicat doctores operatione fieri spiritus sancti, ipse illis præcipit quid & quemadmodum doceant? Ad intelligendum est, & hominum officia ipso sancto spiritu largiente in docendis etiam ipsis doctoribus non debere cessare, & tamen neque qui plantant esse aliquid, neque qui rigat, sed Deum qui incrementum dat.

1. Tim. 4. c.
13.

Ibi d. 17.

2. Tim. 3. d.
16. r. Petri.
S. D. 20.1. b. 7. 1. Tim.
3. 2. 2.

De officio prædicatoris. Cap. X.

Q Vi verò dicendo nititur persuadere quod bonum est, nihil horum trium spernens, vt, scilicet, doceat, vt delectet, vt fleat: oret, atque agat: vt intelligenter, libenter, obedienterque audiatur. Quod cum aptè & conuenienter fecerit, non immeritò eloquens dici potest, & si non eum sequatur auditoris assensus. Ad hæc enim tria, id est, vt doceat, vt delectet, vt fleat, etiam tria illa, videtur voluisse pertinere idem ipse Romanæ auctor eloquentiæ, cum itidem dixit. Is igitur erit eloquens, qui poterit parua submissè, modica temperatè, magna granditer dicere: tanquam si adderet illa etiam tria, & sic explicaret vnam eandemque sententiam, dicens. Is erit igitur eloquens, qui vt doceat poterit parua submissè, vt delectet, modica temperatè, vt fleat, magna granditer dicere. Hæc autem tria ille sicut ab eo dicta sunt, in caulis forensibus posset ostendere: In istis autem nostris, quandoquidem omnia, maximè quæ de loco superiore populis dicimus, ad hominum salutem, nec temporariam sed æternam referre debemus: vbi etiam cauendus est æter-

Christiani
oratoris sco-
pus.

nus interitus, omnia magna sunt quæ dicimus: vsque adeò, vt, nec de
 ipsis pecuniarijs rebus, vel adquirendis, vel amittendis, parua vide-
 ri debeant, quæ doctor ecclesiasticus dicit: siue sit illa magna, siue
 parua pecunia. Et tamen cum doctor iste debeat rerum magnarum
 esse doctor, non semper debet eas granditer dicere, sed submissè cū
 aliquid docetur, temperatè cum aliquid vituperatur, seu laudatur.
 Cū verò aliquid agendum est, & ad eos loquimur qui hoc agere
 debent, nec tamen volunt, tunc ea quæ magna sunt, dicenda sunt
 granditer, & ad spectandos animos congruenter. Et talis quidem elo-
 quentia, à sapiente prolata, omni dulcore mellis dulcior est: de qua
 in Ecclesiast. scribitur: sapiens in verbis se ipsum amabilem reddit;
 vt igitur, partes laudatæ eloquentiæ quis assequatur, necesse est varia
 illa sciētiarum supellectile de qua superius diximus constiparus exi-
 stat: idq; in Prouerb. Salomon præmonuit, inquit: stude sapienti-
 æ, vt possis dignè proferre sermonem. Quæ sentētia contemptibili-
 lem asserit facundiam, nisi scientia, & sapientia fuerit condita. Hoc
 idem vas electionis Paulus dum ad Timoth. c. 6. agens de Ecclesia-
 stica disciplina: uerbi Dei buccinatoris duas esse, ait, partes, scili-
 cet, retinere populum in officio. Et quia hominum alij alijs aut sub
 sunt, admonet eorum officium esse, obedire, & reuerentiam exhibe-
 re dominis, non tantum fidelibus, sed etiam infidelibus. Alij præ-
 sunt, & quia plerunq; sunt diuites monet eos, Primum, diuitias nō
 affectare. Nam qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, &
 in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, quæ mergunt ho-
 mines in interitum. Deindè, si honesto modo contingant, quomo-
 do eis sit utendum, ne scilicet, sperent in incerto diuitiarum, sed stu-
 deant diuites fieri in bonis operibus. Vtriusq; verò generis homi-
 nes varijs distinguntur conditionibus, & qualitatibus, qui-
 bus triplicem scribit regulam. Primam fugere cupiditatem, quæ
 radix omnium est malorum. Secundam sectari iustitiam, pietatem,
 fidem, charitatem, patientiam, & mansuetudinem. Tertiam per-
 sistere in uocatione, ad quam quisq; vocatus est. Deindè sanam de-
 bet tueri doctrinam, cuius rei summa quatuor constat præceptis:
 Primò, inanes fugiant quæstiones, & pugnas uerborum, ex qui-
 bus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphemix, suspiciones ma-
 læ, coniurationes hominum seditiosorum. Secundò, mandatū Dei
 seruent, sine macula, irreprehensibile, vsque in aduentum Domi-
 ni nostri Iesu Christi. Tertio, depositum, hoc est, doctrinam ab A-
 postolis traditam custodiant. Quartò prophanas deuitent uocum no-
 uitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quæ quidā promitten-
 tes, circa fidem exciderunt. Fateor ergò: hominum mens hodie de
 prauata, quinimmo & penitus obæcata est: adeò, vt frondes pro fru-

De ratione
 concionandi.

10. b. 13.

17.

Verbi Dei
 buccinato-
 ris partes.

Diuites qui-
 bus præman-
 tur deside-
 rijs.

Sanz doctri-
 nae uertio 4.
 constat præ-
 ceptis.

Et uerba capiunt, & fumo pascuntur, dum se igne appropinquare putant. Hoc est certè illud tempus, quod Arcanorum Dei conscius Paul. ad Timoth. præsignabat, cum poetarum fabulas, ac figmenta, pro veritate, ac sana doctrina fideles accepturas in spiritu deplorabat: dum ait, veniet ergò tempus quo sanam doctrinam non sustinebunt, sed à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur, &c.

2. c. 4. 2. 3.

Breuiem totius sacrae scripturae exuberantiam concionandiq; modum continens. Cap. XI.

X Inuentionem primariã Rhetorices partem sacra scriptura abundãtissimè suppeditabit, quæ merito thesauro cuiuspiam confertur: nam sicut ex illo quisquis vel paruum fructum capere valet multas sibi parat diuitias, ita & ex sacra scriptura etiam in breui dictatione, variam sententiarum vim & inexplicabiles diuitias haurire licet. Spiritum namq; Sanctum, dum sacras distaret literas, omnis & ætatis & conditionis hominum singularem habuisse rationem, atq; eo dictante, quæ ad salutem sunt necessaria, sic perscripta esse omnia, vt tantum quisq; ex earum lectione fructus, & vtilitatis haurire possit, quantum impiger & industrius lector ipse vellet. Vnde **Y** D. Hiero. in proœmio super psal. ait, Quid hinc non inuenitur quod faciat ad vtilitatem, aut ad ædificationem humani generis, conditionis, sexus, ætatis? Habet enim infans quod lactet: puer quod laudet: adolescens quod corrigat: iuuenis quod sequatur: senior quod precetur. Hic discet fœmina pudicitiam: pupilli inuenient pietatem: viduæ iudicem: pauperes protectorem: aduenæ custodem. Hic inuenient reges quod audiant: iudices quod timeant. Hæc tristem consolatur: lætum temperat: iratum mitigat: pauperem recreat: diuitem, vt se agnoscat, increpat: omnibus se suscipientibus apta medicamenta tribuit, nec peccatorem despicit: sed remedium ei per pœnitentiam ingerit. **Z** Post hæc Deus ostenditur, simulacra irridentur, fides asseritur, perfidia repudiatur, iustitia ingreditur, prohibetur iniquitas, misericordia laudatur, crudelitas abdicatur, veritas requiritur, mendacium damnatur, dolus accusatur, prædicatur pœnitentia, pax sequenda promittitur: & quod in his omnibus est excellentius Christi sacramenta laudantur. Hæc Hiero. In ea tandem, vt, Fulgentius docet, est quod omni ætati congruat, ibi quod omni professioni conueniat, dummodo, qui legit scripturas cum ad eas perscrutandas accesserit, illud apostolicum cogitare non cesset, scientia inflat, charitas ædificat. Et sic non solum thesauro similia sunt diuina eloquia, sed

Sacra script. thesauro confertur.

Epilogus totius S. script. inexplicabilè doctrinã continens,

Sac. script. t. 5
Doctrinas
quæ ad diu-
nitatem arti-
nēt quâ hu-
manas scien-
tias conti-
net.

Oratio ex sa-
cris scrip. the-
sauris locu-
pletanda.
35. d. 16.

Eloquentia
famulatur
sapientiæ.

Eloquendi
oſeruario.

fonti quoque lagis perennibusq; scaturienti fluentis. In his, vt, vni
co concludam verbo, totius Philosophiæ ratio pertractatur. Natu- A
ralis in Genesi de formatione creaturæ in qua exprimitur quo mo-
do facta sunt coelum, mare, terra, & quemadmodum mundus iste
sit constitutus. Mystica in Leuitico, in quo comprehenditur sacer-
dotale mysterium. Moralis in Deuteronomio, in quo secundum
legis præceptum, vita humana formatur. Vndè & Salomonis tres
libri, ex plurimis videntur electi. Ecclesiastes, de naturalibus, Can-
tica canticorum, de mysticis, Prouerbia, de Moralibus. Summo igitur
studio enitendum est concionatori, vt ex indeficienti sacrarum B
scripturarum thesauro suam orationem locupletare curet. Frustra
enim (vt inquit Iob) homo aperit os suum, & absque scientia, verba
multiplicat. Nec id ipsum gentiles veteres, qui eloquentiæ studia
miro cuderunt ingenio, negari videntur. Quippè arbitrati sunt,
Eloquentiam non debere iudicari, atq; laudari verborum solo splen-
dore, sed secundum grauissimas sententias à vera sapientia sapienter
elicitas, ut explicare licebit, & exempli gratia dixerim, in conficien-
do diademate, siue annulo, absque proportionem longè plus conferre
videtur, qui carbunculum, qui gemmas, qui aurum offert, quàm ar-
tífex, qui modo ea auro ligat, fornamque simplicem adijcit. Omnis
itaque referta oratio gemmis sapientiæ & sententiarum pondere C
proficit, non solis verborum flosculis: parum ergò substantiæ, vel
virtutis, aut solidæ pulcritudinis orationi adferre videtur, qui solum
Rhetoricæ, & Eloquentiæ vacat, ueluti qui nuda, ex aliena, prætio-
sæque materia, uerba ligat, qui verò non mendicando, sed sua diffun-
dendo, pretiosiora ministrat, longè plus conferre uisus erit. Famula-
tur itaque teste D. Aug. Eloquentia, sapientiæ, nec mirum ut Hiero.
ait. Ad magnum oratorem: si propter eloquij uenustatem, & dicen-
di ornatum, sapientia ut domina ea utatur: & aliquando de ancilla
atque captiua, propter eius uenustatem honorata incedat, quamdiu
dominam sequitur: sitque contentibilis, cum sola absque dominæ D
splendore prodire, & placere gestit. Postremò, audi quid Aug. di-
cat: Ait enim, quia Eloquentiæ solum uacantes minimè ingentiosi
habentur. Quid enim (inquit) prodest clauis aurea, si aperire non
potest? Aut quid obest lignea, si potest? Et hæc quidem de inuen-
tione sufficiant. Inuentis rebus eas in ordinem distribuere debet,
nam dum quidam diētis prudentibus stultitiæ uerba miscnt: quia
stultitia ab audiente despicitur, etiam prudentia non tenetur. Et ora-
tio carens hac uirtute, tumultuetur necesse est, & sine rectore flui-
tet, nec cohæreat sibi, multa repetat, multa transeat, uelut noctè in
ignotis locis errans: nec initio, nec fine præposito, casum potius quàm
consilium sequatur. Elocutionem, quæ tres in se res debet habere, E

elegan-

elegantiam, compositionem, & dignitatem: ita optimè assequetur si diligenter versetur in istorum literis sacris, quos nobis erudiendis, & ab hoc sæculo prauo in beatum sæculum transferendis, prouidentia diuina prouidit: in quibus non ea solum magnificanda, quæ sunt his viris cum oratoribus gentilium Poëtisue communia, sed admiranda potius, quod ista nostra eloquentia ita vsi sunt per alteram quandam eloquentiam suam, vt nec eis de esset, nec emineret in eis, quia eam nec improbari ab illis, nec ostentari oportebat: quorum alterum fieret si vitaretur, alterum putari posset, si facilè agnosceretur. Et in quibus fortè locis agnoscitur à doctis, tales res dicuntur, vt verba quibus dicuntur, non à dicente adhibita, sed ipsis rebus velut sponte subiuncta videantur: quasi sapientiam de domo sua, id est, pectore sapientis procedere intelligas, & tanquam inseparabilem famulam, etiam non vocatam sequi eloquentiam. Memoria est omnium scientiarum veluti receptaculum de qua dictum est The saurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, stultus autem glutit illud. Hanc scriptura sacra per ventrem pecoris adumbrat: quia in lege immunda dicta sunt animalia quæ non ruminant, quæ autem ruminant munda dicta sunt. Ruminatio enim pertinet ad eos qui cogitant, & postea quod audierint, & tenuerint proferunt. Itaque imprimis exercenda est, quoniam sine ea, ratio, nec ad incognita procedere, nec cognitorum scientiam retinere potest. Pronunciatio verò, in qua vsus antecedentium partium potissimum conspicitur in eo consistit, vt quod oportet, & quemadmodum oportet dicatur: quod præcipuè facit Deus, in cuius manu sumus, & nos, & sermones nostri. Orandus itaque Deus doctori Ecclesiastico ante concionem, vt oratio pro se, ac pro illis quos est allocuturus, sit orator, antequam dictor. Teste enim D. Hiero. quæ bene scimus, bene & loquimur. Ea autem bene scimus, quæ diu multumq; cum animo nostro tractauimus, in eisq; penetrandis aciem mentis infiximus, vt enim disciplina venatoribus est, accipitres ad inuadendam prædam inedia præparare: ita se ad hanc spiritualem animarum venationem (de qua Dominus apud Ierem. meminit) compositis animi affectibus, præparari debet orator. Ità, vt ea nocte quæ concionis diem antecedit, in oratione perseueret, suppliciter illū obsecrans, qui sapientiæ auctor & gubernator est: in cuius manu sumus & nos, & sermones nostri: illum inquam: qui linguas infantium disertas facit, vt foeliciter sermonis sui cursum ad nominis sui gloriam dirigat, & sibi quidem puritatem intentionis, auditoribus autem proficiendi studium clementer impertiatur. Sequenti verò die, sacra dominici corporis & sanguinis mysteria, quanta potuerit animi submissione atque deuotione celebret: detq; operam, vt deuotionis calorem, quem ex sacra cele-

Eloquentiæ
quomodo
quis assequatur.

Memoriæ cō
sideratio.

Pronunciatio
quid.

16. c. 16.
Oratoris
Christiani
debita præ-
paratio.

bratione (domino aspirante) cōceperit, secum ad suggestum deferat. Ipsa hora, iam vt dicat accedente, priusquam exerat proferentem linguam, ad Deum leuet animam sitientem, vt eructet quod biberit, vel quod impleuerit fundat. Cum enim de vna quaque re quæ secundum fidem, delectationemq; tractanda sunt, multa sint quæ dicantur, & multi modi quibus dicantur, ab eis qui hoc sciunt: quis nouit quid ad præfens tempus, vel nobis dicere, vel per nos expediat audiri, nisi qui corda omnium videt? Quoniam vt rerum ferè omnium, ita: sacrae etiam scripturae est varia materia, vt inferius demonstrabimus.

De honestate Prædicatorum. Cap. XII.

Sed certè hæc ars plurimos fallit, dum suos sectatores, dicere non scire docet, instruit dulciter verba carpere, non vtiliter sapere. Et dum verborum suauitas queritur, vera rerum sapientia amittitur, atque utinam tantus esset hodie hominum labor ad recte beateque viuendum, quātus ad ornate bene politeque dicendum. Hinc Firmianus Lactantius, vtinam multi tam bene facerent, quā bene loqui videntur. Adde, quia plerique ea utuntur non ad salutem sed ad perniciem. Quod non modo virtutis non est, sed inhumanitatis omnem humanitatem repellentis. Nam quid est tam inhumanum (dicente Cicerone) quam eloquentiam à natura ad salutem hominum & conseruationem datam, ad bonorum pestem perniciemque conuertere? Quid item est (teste Greg. sup. Ezech. & canonizatur d. 50. c. quid est) hoc quod prophetae iacenti dicitur sta supra pedes tuos & loquar tecum: qui enim iacenti loquebatur, cur statim promittit se loquuturum? sed sciendum est quia alia sunt, quæ iacentes, alia quæ stantes audire debemus: iacenti enim dicitur, vt surgat, statim autem præcipitur vt ad prædicationem proficisci debeat: adhuc enim vobis in infirmitatis confusione iacentibus præberi non debet auctoritas prædicationis: sed cum iam in bono surgimus quum iam rectè stare ceperimus, dignum est vt ad lucrandos alios in prædicatione mitti debeamus. stans ergo propheta visionem spiritualem vidit & cecidi. Cadens verò admonitionis verba suscipit, vt surgeret: surgens autem præceptum audiuit vt prædicaret. Nam qui adhuc ex superbix vertice stamus cum iam de æternitatis timore aliquid sentire ceperimus: Dignum est: vt ad pœnitentiam accedamus. & dum infirmitates nostras subtiliter agnoscentes humiliter iacemus per diuini verbi consolationem ad fortiora opera resurgamus. Ille vberes prædicationis fructus colligit, qui semina bonæ operationis præmittit. Nā loquendi auctoritas perditur, quando uox

opere

Verborū cu-
riosa inuesti-
gatio quātū
noccat.
lib. 6. insit.

lib. 1. de in-
uent.

opere non adiuuatur, vita prædicantium sonare & ardere debet. Ar-
 dere desiderio, sonare verbo. Aes ergo candens est prædicatio ac-
 censa: sed de candenti ære scintillæ prodeunt: quia de eorum exhor-
 tationibus verba flamantia ad aures audientium procedunt. Recte
 ergo prædicatorum verba scintillæ appellata sunt: quia eos quos in
 corde tetigerint incendunt. Simplex enim veritas, & recta, splen-
 dore, aut verborum lenocinio nõ eger: quinimmo (vt Quinæt. ait)

O
 suspecta est cum ornatur, fingere nescit. Et parum post, quomodo in-
 quit, fabricabit figmentum, qui vix eliquatum depromit sermonẽ?
 Ipsa verò perornata locutio, plùs proferre quàm conferre solet, vt ve-
 rum sit quod quidam sapiens ait, quia garrulosa dicendi festiuitas in-
 stat vasorum inanum plus sonat quam valet, multumq; habet inani-
 tatis, & vacui. Idque Seneca non negauit, dum in Declamationibus
 ait, quia rarò hæc inter se coeunt, vt eadem vox sit dulcis, & solida.
 Sed hoc abusu Rhetorices tantum odij atque inuidiæ suscepit elo-
 quentia, vt homines ingeniosissimi quasi ex aliqua turbida tempe-
 state in portũ, sic ex seditiosa, & tumultuosa vita se in studiũ aliquod
 traderent quietum. Itidem & Didinius ad Alexandrũ Artem, inquit,
 bene loquendi nõ discimus, nec facundiæ Rhetoricorum, oratorũq;
 operam damus: cuius officium est fabulantes sermonibus figmenta-
 re mendacia & innocentæ fidem conferre criminibus: qui dum pu-
 tant se alienæ laudis fructum per iniquam victoriam rapuisse, nesci-
 unt se suæ conscientiæ perdidisse nitorem. vt rectè experiantur illud
 Laertantij; Quia multis sua etiã facundia mortifera est. Sed velut ipsa
 artificiosa dicendi ars suos alumnos decipit, sic & ab eis fallitur, parq;
 ei vituperij vitæ reddunt, dũ Eloquentiæ aut Rhetoris falso nomine
 gloriantur, eamq; tantò fœdius deturpant, quanto minus ullam partẽ
 Eloquentiæ attigerunt. Quippè nominari eloquentes delectantur,
 qui non dũ loqui inceperunt, nec dicere didicerunt. Est enim moder-
 norum hominum ingens numerus, qui in eo se veros Rhetores perfe-
 ctos, aque facundos oratores euasisse putant, si post pauculas quibus
 insudarunt Grammaticæ literas postergatis cæteris præclaris scientijs
 quæ ipsam eloquentiam ne dũ illustrant, sed conficiunt, illico fa-
 cundiæ studijs se dedant, librosq; Ciceronis & Quinæt. periegant.

P
 Longè certè aliter idem Cicero, hodierna deplorans tempora in eo
 libro sentiebat, quem de Oratore ad Quinæt. Fratrem edidit. Longè
 secus & ipse Quinæt. cum de Oratoris institutione ageret. Rarum
 enim aut nullum fatetur optimum ossẽ ea ætate oratorem. Sed meo
 quidem animo, nihilominus eloquentiæ studendum est, & si ea qui-
 dam, & priuatim & publicè abutũtur: sed eò quidem vehementius,
 nõ mali magno cum detrimento bonorum, & cõmuni omnium per-
 niciè plurimũ possint: cũ præsertim hoc vnũ sit, quod ad omnes res,

Lib. 9. c. 1.

Per ornata
locutio pa-
rum cõfert.
lib. 1.Lib. 1. instit.
Facundia qui
mortifera est

li. 1. de Orat.

Lib. 1. c. 1.

& pri-

& priuatas, & publicas maximè pertineat: hoc tuta, hoc honesta, hoc illustris, hoc eodem vita iucunda fiat. Nam hinc ad Remp. plurima commoda veniunt, si moderatrix omnium rerum præsto est sapientia. Hinc ad ipsos, qui eam adepti sunt laus, honor, dignitas, confluit: hinc amicis quoque eorum certissimum, ac tutissimum præsidium comparatur. Sed inprimis animaduertendum habere, vt prædiximus, quantacunque granditate dictionis maius pondus vitæ docentis. Abundant enim qui malæ vitæ suæ defensionem ex ipsis suis præpositis, & doctoribus quæzunt, respondentes corde suo, aut etiam ad hoc erumpunt ore dicentes. Quod mihi præcipis, cur ipse non facis? Ita fit, vt eum non obedienter audiant; qui se, ipse nõ audit, & Dei verbum quod eis prædicatur, simul cum ipso prædicatore contemnant. Quamobrem tintinnabula quorum antea mentionem fecimus, aptè vestimentis sacerdotis describuntur inserta. Vestimenta enim sacerdotis, quid aliud, quàm recta opera debemus accipere? propheta attestante, qui ait: Sacerdotes tui induantur iustitiam. Vestimentis itaque illius tintinabula inhærent, vt vitæ viâ cum linguæ sonitu ipsa quoque bona opera clament sacerdotis. Hoc idem per tunicam talarem innuebatur, illa enim significat in sacerdotibus, nihil à virtute à capite vsque ad talos nudum, ac vacuum esse debere. Cæterum sapientia præsertim opus, vt attendat cum se ad loquendum præparat, sub quanto cautelæ studio eloquitur, ne si inordinate ad loquendum rapitur, erroris vulnere audientium corda feriantur, & cum fortasse sapiens videri desiderat, vnitati & compagem insipienter abscondat. Hinc nanque veritas dicit, Habete sal in vobis, & pacem habete inter vos. Per sal quippè verbi sapientia designatur. Denique Apostolus scribens ad Timoth. cum dixisset; Nemo adolescentiam tuam contemnat: subiicit, vndè non contemneretur, atque ait, sed forma esto fidelium in sermone, in conuersatione, in dilectione, in fide, in castitate. Vndè Greg. super Ezech. Prædicatoris vita, semper debet in alto fixa permanere, tum vt ab omnibus videatur, cum vt more narium discernat fetores vitiorum odoresque uirtutum.

Quatenus lectio sacra scriptura Ecclesiasticis necessaria. Cap. XIII.

Cum prædicatio uerbi Dei res magna sit, & functio prophetica, ante omnia ecclesiasticis lex Dei perpetuo euoluenda est, nam cum uita humana diabolicis machinationibus, tentationis uehementia, & ignorantia caligine, quibus antiquus ille hostis mentes nostras oppugnare non cessat, perpetuo infestetur: Deus electorum necessitati consulere uolens, ad confirmationem, lustrationem, & animorum directionem ad ueritatem, sui ipsius cognitionem

nobis

Qui operè
implet man
data Dei præ
dicatoris nõ
mè meretur
Ezo. 30. c. 23

Luc. 14.

1. Tim. 4.

T

V

X

Y

nobis indulſit, & primum quidem per legem & prophetas, deinde & per unigenitum filium ſuum, dominum & ſaluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum quantumquidem noſtra capit infirmitas. Nam bonus cum ſit Deus omnis boni largitor eſt: non inuidiæ aut perturbationi cuiquam obnoxius. Vt igitur omnium rerum conſcius, & quodcunq; conducibile eſt prouidens: quodcunq; expedit nobis agnoſcere ipſe reuelauit: quorum autem pondus ferre non ualemus illa ſilentio occuluit. quare in dubijs & cauſis eccleſiaſticis definiendis recurrendum eſt: primò ad ſcripta noui vel veteris teſtamenti. Secundò, ad canones apoſtolorum & conciliorum. Tertio ad decreta & decretales epiſtolas Romanorum pontificum. Quarto ad dicta ſanctorum patrum. Quintò ad exempla ſanctorum. Si autem nec hoc modo ueritas inuenitur, congregandi ſunt ſapientes & inuocandum diuinum auxilium: tunc enim quid agendum ſit, dominus reuelabit, iuxta illud: ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio illorum ſum. Oportet etiam ſanum de ſcripturis diuinis habere iudicium, quod continetur his fere quinque; ueluti regulis. Prima non ſine cauſa tam ſalubri uigilantia, canon eccleſiaſticus conſtitutus eſt, ad quem certi prophetarum, & apoſtolorum libri pertinent, quos omnino iudicare non audemus, & ſecundum quos de cæteris literis uel fidelium, uel infidelium libere iudicemus. Secunda regula: Nouum & uetus teſtamentum recipimus in illo librorum numero, quem ſanctæ Eccleſiæ tradit auctoritas Aug. ſerm. 191. de tempore. Tertia regula: Poſuit enim fieri, ut apoſtoli, uel euangeliftæ ſpiritu ſancto repleti, ſciuerint quid aſſumendum ex illis eſſet ſcripturis, quid uero reſutandum: nobis autem non eſt abſque periculo, aliquid tale præſumere, quibus autem eſt tanta ſpiritus abundantia. Quarta regula; unde euangelium apud nos eſſe docet Eccleſia, non hominum eorum ſolum qui nunc ſunt chriſtiani. Sed Eccleſia illa quæ Matth. temporibus, ad hoc uſque tempus certa ſucceſſionum ferie declaratur. Etiam ſi haberemus apud nos uerorum Euangeliftarum codices deſcriptos ſuis ipſorum manibus, illos non alio argumento cognosceremus tales eſſe, quam ex Eccleſiarum ſibi inuicem ſuccedentium teſtimonio. Quod ſane teſtimonium eſt ſpiritus ſancti loquentis in Dei Eccleſijs & prophetis. Quinta regula: Tenebit igitur vnusquiſque hunc modum in ſcripturis canonicis, ut eas quæ ab omnibus accipiuntur Eccleſijs catholicis, præponat eis, quas quædam non accipiunt. In eis uero quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas, quas plures grauioreſq; accipiunt, eis, quas pauciores minorisq; auctoritatis Eccleſiæ tenent: Si autem alias inuenerit à pluribus, alias à grauioribus haberi, quanquam hoc inuenire non poſſit, æqualis tamen auctoritatis eas

haben-

Heb. 1.

Cauſæ quomodo definiendæ.

Nota ualde.

Matt. 17.

Ad iudicandum rectè regulæ. Nota. Aug. lib. 2.

conſil. Creſc. c. 31.

Orig. in prologo ſuper cætica, circa finem cum de apocryphore citationibus loquitur.

Aug. 35. cõſil. Fauſti. n. 2. n. c. 2. & 4.

Z

A

B

C

Exod. 10.

Prædicationis materia.

De officio prædicatoris Christiani.

102.10. b. 11.
Isa. 40. c. 11.
Eze. 34. c. 13.
& 37. f. 24.

habendas puto. Aug. lib. 2. de Doct. Christ. c. 8. Saluator tamen iussit clarè & distinctè, vt præcepta legis diuinæ à Deo per Moysen populo Hebraico datæ, à nobis itidem seruariantur, cum inquit, unū Deum colito. Nullius animalis effigiem colito. Per Dei nomen haud frustra deierabis. Festos dies piè & ritè celebrato. Parentes venerare. Hominem ne occideris. Adulterium fuge. Furtum nō feceris. Nil alienum concupiueris. Nec falsum dixeris testimoniū. Quæ esset verbi Dei buccinatoris totius prædicationis materia, vndè est concionandi mos natus ex ipsa siquidem sacra scriptura. Moyses enim postea primus habita concione, populum de eiusmodi præceptis & lege Dei docuit, eumque per hæc ad benè beateq; viuendum instituit. Ioannes Baptista exin in desertis Iudææ locis concionatus est: concionatus & saluator noster, eiusque muneris obeundi negotium Apostolis mandauit, dicens: Ite in mūdum uniuersum & prædicate euangelium omni creaturæ. Prædicator autem dicitur: præco verbi diuini, quem eundem scripturæ sacræ militem, vinitorem, bouem, aratorem, seminatore, architectum templi, & postremo pastorem vocant. Idque ultimū ipse Christus sibi usurpauit, cum ait, Ego sum pastor bonus, vt supra exposuimus. Idem hoc officium Petro ob dilectionis vehementiam primum demandauit, interrogans, Petre amas me? Qui cum se amare protinus respondisset, audiuit. Si diliges me pascue oues meas. Vndè, omnes, quotquot pascendi curam habent: quod instructionis verbo, & sacramentorum ministerio absoluitur, pastoris nomine insigniuntur. Quamobrem ante omnia requiritur, vt diuina præcepta nos ipsi amemus, in hisque immoremur, neque limites ab æterna voluntate definitos transilientes, neque diuinam, ulla ex parte, traditionem quam in scriptura ipsa sancta & eius catholicis scriptoribus inuenimus, transgredientes.

De modo allegandi vtriusque iuris auctoritates. Cap. XIII.

Necessariā esse oratori vtriusque iuris scientiā.

Q Vum in superioribus differuerimus rationē legendi & sacræ allegandi scripturam, nobis non denegandam esse itidem puto laudabilē illam vtriusque iuris allegandi etiā prærogatiuam, quæ singulari quadam gratiarum beneficio concessa est, his, qui quicquid in cunctis operæ in euoluendis legendisque huius facultatis monumentis insumunt, quibus ex alienis munificos licet esse thesauris: maxime ne lector studiosus in hoc nostro fraudetur libro, neque desideretur in eo aliquid ab his, qui concionibus, lectionibus, ac scripturis intendunt. Non enim adducor, vt credam

totam

totam iuris facultatem enucleare, cum alijs interfit, sed hæc annotare volui, satius nimirum ratus digito monstrasse viam, quam longo sermone legentium pijs onerare aures. Gratulor libellum in huius rei beneficium esse conscriptum. Per nos suum cuique sit iudicium, nobis tamen satis erit apperuisse viam, cum non sit institutum hic soli splendorem inferre. Attento igitur, quod omnis artium, & scientiarum processus ordinem in se habere debet, & propter uitæ humanæ in sufficientiam breuitatem continere, hunc obseruabimus modum. Primum, librorum in utroque iure, tam Pontificio, quam Imperatorio, præmittam nomina annecten lo cui libet horum diuisionem in singulos libros: Deinde, in colibet libro allegandi modum subiugam, cum exemplorum adiunctione, & abbreviaturis, vt ad iura capessenda liber manifestetur introitus. Ius igitur Pontificium seu Canonicum, in quatuor libris principalibus nobis est traditum: Primus est Decretum, idest statutum quod Papa de consilio Cardinalium ad nullius tamen consultationem statuit, & in scriptis redegit, vt de rescrip. c. præsentis. Hic autem, Decretum sumitur pro nomine libri in quo sanctorum patrum dicta descripta sunt. Differt à canone: Nam canon proprie dicitur statutum in concilio generali, vel prouinciali factum auctoritate Papæ, vel episcoporum. Decretalis verò epistola dicitur, quam Papa solus, vel de consilio Cardinalium ad consultationem alicuius rescribit, & respondit. Decretum itaque in tres diuisum est partes principales: quarum prima in centum & vna distinctionibus, in quibus de ordinationibus, promotionibus, & officijs clericorum agitur. Ideo quoties allegatur fit per distinctiones. Quæ quidem vterius subdividuntur in canones vel capitula, qui propter aliquorum ipsorum prolixitatem interdum subdividi possunt in §. & §. ipsi si longi fuerint in versiculos. Vno aut altero exemplo quæ diximus aperiamus: & vt id melius fiat, sciendum, tum quæ in decreto, tum quæ in alijs coaceruata sunt esse ex sanctorum & antiquorum patrum dictis. Ideo, vt me fecisse in nostro itineralio fateor hunc seruabis modum: vt prius doctorem: deinde decretum adiungas, hoc modo: Homo dormiens cum nocturna illudatur pollutione non peccat, nisi adsit consensus ludo. lib. 1. sen. & canonizatur d. 6. c. Non est peccatum. Vnde versus.

Decretum centum distinctiones dat & vnam.

Triginta causas, & sex addit tibi mistas

Distinguit septem patientia, consecrat quinque

Auctorem quarum tibi declaro Gratianum.

Secunda pars principalis. Quia de negotijs, quorū quædam sunt ciuilia, quædã criminalia, distincta est in causis triginta sex (vt termin

Ordo necessarius in sciētijs.

Ius canonicum.

Decretum.

Canon.

Decretalis Epistola.

Decreti distinctio.

to de pœnitentia tractatu) septem distinctiones continente. Si verò allegatur quod est in secunda parte principali: sic quotatur: prima, vel secunda, aut tertia &c. vsque ad triginta sex, & subaudi, causa: quia, vt dictum est, triginta sex continet causas: post subinfert quæstionem 1. vel 2. cum vna. q. simpliciter, quia quælibet causa habet suas quæstiones: postea cap. & §. Si autem quod allegatur est in secunda parte subdistincta, sic notabitur, de pœni. d. 1. vel 2. vsque ad 7. quia tractatus ille de pœnitentia, qui 33. causa sub q. 3. eiusdem causæ ponitur solummodo septem habet distinctiones: postea additur. c. vel §.

Tertia verò pars quæ est, de consecratione: In qua agitur de sacramentis: quæ necessaria sunt ad salutem: quinque dumtaxat distinctiones complectitur: Hoc ordine, primò, de Ecclesiarum consecratione, vnde nomen accepit. Deinde, de sacramento Eucharistiæ. Tertio de festiuitatum solemnitatibus &c. cuius auctoritates allegantur sic. De conse. d. 1. vel 2. vsque ad 5. cū suis capitulis & §. vnde uersus.

*Dilige Decretum si gliscis canonicari
Distinguit, causat, pœnitet, & consecrat.*

Decretales, & Clementina.

Liber Decretalium à Gregorio Papa 9. compositus est, qui in vnam compilationem redigi procurauit, per magistrum Raymundū suum capellanum, diuersas decretales epistolas prædecessorum suorum corrigens, & concordans. Qui in quinque diuiditur libros partiales. Quorum quilibet vltterius subdividitur in multos titulos vel rubricas: & tituli in capitula & c. in §. & hi interdum in versiculos.

Pars prior officia creat, Ecclesiæque ministros

Altera dat testes, & cetera iudiciorum

Tertia de rebus & vita præbyterorum

Quintaque de vitis & pœnis tractat eorum.

Vel sic breuius.

Index, iudicium, clerus, sponsalia, crimen

Hac tibi designant, quid, quæque volumina signant.

Decretalium tamen liber, & sextus, & clementinæ, ferè eodem modo allegantur, per rubricas scilicet & §. nisi quod libri sexti quotationibus additur lib. 6. & Clementinæ additur. Clem. vt appareat non esse in decretalibus quod allegatur sed in altero istorum. Exemplum primi c. olim de rest. spol. vel c. placuit 16. q. 1. Exemplum secundi c. indemnitatibus de elect. lib. 6. Exemplum tertij clem. Attendentes de sta. reg. & in clem. vni. de consang. & affini. clem. furio. de homicidijs. Aduertendum etiam quod non semper quotatur c. & tunc, id quod sequitur immediate ad rubricam est principiū c.

Similiter

Similiter quando est in clem. loco c. ponitur clem. 1. vel 2. aut principium ipsius c. & sic allegatur, videlicet: clem. si gratiose. de rescriptis & huiusmodi.

Ius Civile.

Ius verò civile allegatur communiter per. l. & §. sub suis rubricis & si est in Codice, preponitur rubricæ. C. eleuatum. Si est in Digestis: præponitur duo. ff. Si verò est in libro Institutionum, præponitur sic inlti. quæ solum post rubricas. §. & versiculum habet: non leges. Exēpli gratia inst. de iust. & iure. §. i. Excipiuntur ab hac regula tres libri. Primus est Codex, in quo quia sunt multæ authenticæ, quando talis autentica allegatur, quotatur sic. aut. videlicet ad hæc C. de v. furis vel aut. cassæ. C. de fa. sã. ec. Nã talis autentica est posita sub tali rubrica & sic incipit vt sequitur ad istud autem. Alius liber est liber Authenticorum, qui allegatur sic in aut. sub rubrica sua & § solum: aliquando ponitur, collatione prima, vel secunda, vsque ad 9. quia nouē collationes habet. Tertius est liber de vsibus feudorū, qui allegatur per rubricas suas & c. & § vnum autem notandum: quod licet aliquando. c. vel. l. præponatur rubricis vel postponatur, nihil est, & hæc de nominibus, diuisionibus, & exemplis librorum legalium pro nunc sufficiant.

Digestum.

Instituta.
Codex.

Authenticorum. lib.

Liber Feudorum.

Quid ex his libris omnibus, Christiano Lectori sit querendum. Cap. XV.

IN omnibus his (quos memorauimus) libris, timentes Deum, & pietate man fueti, quærun voluntatem Dei cuius operis & laboris prima obseruatio est, nosse istos libros, & eos quidem euoluere, & si nondum ad intellectum, legendo tamen, uel mandare memorie, vel omnino incognitos non habere. Deindè, illa quæ in eis aperte posita sunt vel præcepta uiuendi, uel regulæ credendi, solertius diligentiusque inuestiganda sunt. Quæ quantò quisque plura inuenit, tantò est intelligentia, capatior: in ijs enim quæ aperte in scriptura posita sunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moresque viuendi, spem scilicet atque chritatem, de quibus sapius inculcabitur. Tum verò facta quadam familiaritate cum ipsa lingua diuinarum scripturarum, in ea quæ obscura sunt aperienda & discutienda peragendum est, vt ad obscuriores locutiones illustrandas, de manifestioribus sumantur exempla, & quædam certarum sententiarum testimonia, dubitationem de incertis auferant. In qua re memoria valet plurimum: quæ si defuerit, non potest his præceptis dari. Ideo libri sancti, veteris scilicet ac noui testamenti: nec nò Iuris Pontificij simplici sermone conscripti sunt, vt non in sapien-

Aug. li. 2. de doct. Chris. cap. 9.
In scriptura sacra fides spes & Charitas quomodo reperitur.

Libri Sancti, simplici sermone conscripti sunt.

Isido. li. 3. de
summo bo.
s. 13.

Quid sacra
scriptura Gen
tiliū proph
etis differat
literis.

na verbi, sed in ostensione spiritus homines ad fidem perducerentur. Nam si dialectici acuminis versutia, aut Rhetoricæ artis eloquentia editi essent, nequaquam putaretur fides Christi in Dei virtute, sed in eloquentiæ humanæ argumentis consistere, nec quenquam crederemus ad fidem diuino inspiramine prouocari, sed potius verborum calliditate seduci. Omnis namque secularis doctrina spumantibus verbis resonans, ac se per eloquentiæ tumorem attollens per doctrinam simplicem & humilem Christi euacuata est, sicut scriptum est. Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Quid prodest mundanis proficere doctrinis & inanescere in diuinis? caduca sequi signa, & cœlestia fastidire mysteria? Cauendi igitur sunt tales libri, & propter amorem sanctarum scripturarum vitandi. Gentilium dicta exterius verborum eloquentia nitent, interius vacua virtutis sapientia manent. Eloquentia autem sacra exterius incompta uerbis apparent, intrinsecus autem mysteriorum sapientia fulget. Vnde & Apostolus: *Habemus, inquit, thesaurum istum in uasis fictilibus.*

Sacra scriptura cur sancta dicatur & de eius effectibus. Cap. XVI.

Super Epi.
ad Ro. lcc. 2.
co. 1.
Sacra scriptura
effectus.
1. Tim. 3. d.
17. Tho.
15. 2. 4.

Psal. 118.

32. f. 29.

Scripturae sa
crae utilitas.

Sed quoniam de sanctitate scripturæ multoties incidit sermo non erit incongruum scire cur sancta dicatur. Dicitur autem sacra scriptura sancta triplici ratione: à Spiritu sancto, à materia, & ab effectu: Secundum B. Tho. scripturæ sacrae effectus est quintuplex, scilicet, docere veritatem, arguere falsitatem, eripere à malo, inducere ad bonum, & perducere ad perfectum. Hinc Apostolus, omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, vel arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: ut perfectus sit homo dei, ad omne opus bonum instructus. Et ad Rom. Quæcūq; enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: ut per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus. Hinc eloquiū Domini ignitum, id est, igne purgatum à regio vate dicitur, his verbis: Ignitum eloquiū tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud. Propterea & Deus ipse apud Ieremiam ait, Nunquid non verba mea sunt quasi ignis ardens: & quasi malleus conterens petram. Quæ quidem nomina inde sortita est, quod velut ignis terrena consumit, ita electorum hominum mentes ab omni corruptionis labe purget. Quamobrem, primaria sacrae scripturæ utilitas est, perfecta animorum ad diuina purgatio. Quia nullus vnquam plene scripturas sacras intelliget, qui non affectus scribentium induerit. Et quales affectus? virtutum, quarum regina & mater est ipse. Denique, se

cundum

A cundum mensuram dilectionis consequitur magnitudo reuelationis diuinorum præceptorum. Accedere denique debet maximorum Christianæ eloquentiæ auctorum, & principum imitatio, qui ex diuinarum rerum cura, & contemplatione, ex Christi Iesu amore, ex maximarum denique artium studijs admirabilem sibi facultatem cōpararunt. Inter hos excelluerunt Gregorius, & Basilius nobilissimum par amicitia: qui eloquentia sua Iuliani amentissimi, & profligatissimi hostis religionis, impetus omnes fregerunt, Athanasius vir sanctissimus, quem nec sauisima periculorum tempestas, nec humanorum commodorum aura potuit vnquam de suo cursu demouere, quin Arrii impium, & sceleratum comprimeret furorem. Chrysostomus, Ambrosius, Augullinus, Hieronymus, Cyprianus, qui Reip. Christianæ, fuerunt lumina longè clarissima, vt alios quā plurimos, qui ex Christiani nominis cultu, & sacrarum literarum noturna, diuturnaque commentatione magna copia profecti sunt, omittam. Hos igitur tales ac tantos viros catholicos orator imitari debet. Sic ad discendum necessario dupliciter ducimur, auctoritate, atq; ratione. Aliud est enim quod in agendo antepositur, aliud quod pluris in appetendo æstimatur. Quia ergo principium sapientiæ est timor domini, & per humilitatem ad sublimia gradus est, incedat humana ignorantia per fidem vt mereatur fides videre quod credit. Nam bonæ sunt in scripturis mysteriorum Dei profunditates, quæ ob hoc teguntur, vt vilescant, ob hoc quaruntur, vt exerceant, ob hoc aperiuntur, vt pascant. Vnde Prosper lib. Aepigram.

*Quamuis in sacris libris, quos nosse laboras,
Plurima sint lector clausa, & opaca tibi,
Inuigilare tamen studio ne desine sancto,
Exerceant animum dona morata tuum.
Gratior est fructus, quem spes productior edit,
Vltro obiectorum vilius est pretium.
Oblestant ad operta etiam mysteria mentem,
Qui dedit, vt quæras: addet vt inuenias.*

D Sed vt vnico concludam verbo, tria maximè conferunt ad discendam sacram scripturam, cordis, scilicet, munditia. Nam in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Beatusq; Ioannes Euangelista propter cordis munditiam fluente Euāgelij de ipso sacro dominici pectoris fonte potauit. Deinde, oratio, vt diximus, Nam, teste Iacobo Apostolo, si quis indiget sapientia, postulet à Deo, in fide nihil hæsitans. Item inuocauit, & venit in me spiritus sapientiæ: & præposui illam regnis & sedi-

Prosper. sen.
387.

Quomodo
incitetur
cor ad discendum.

De diuinis
scripturis.

Requisita ad
sciendū sa-
crām scrip-
turā. 1. 2. 4.

1. 2. 6.

Quod ipsius
Dei in tradē
da scriptura
fuerit consi-
lium.

Greg. in mo-
ral. li. 20. c. 6.

In Psal. 147.

Lib. de Cha-
im & Abel.
Greg. li. mo-
ral.

Ifyd. li. 1. de
sūmo bono.

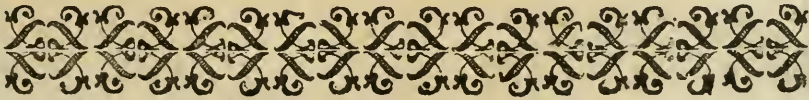
Greg. lib.
moral.

bus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius. Tertium denique humilitas. Vbi humilitas ibi & sapientia. Vndē ingeniosissimus D. Georg. Eder pariterque doctissimus, sic ait: Et pia, & verō admodum similis est, sanctissimorum patrum coniectura, qua diuinam prouidentiam scribi quædam obscurius voluisse autumāt, ob causas Quatuor, scilicet, Ad exercitādā legentium industriam. Ne facilitate nimia vilesceret. Vt tam prudentum, quā simpliciorum habeatur ratio. Quo ad se trahat in vniuersum omnes. Nec igitur clausa est, vt pauesci debeat: nec sic patet, vt vilescat: sed vsu fastidium tollit, vt tantō plus diligatur, quantō amplius meditatur. Quātō. n. magis quisq; in sacris eloquijs assiduus fuerit: tantō ex eis vberiore intelligentiā capit. Pinguissimus certē est ait D. Hiero. Sermo diuinus: omnes enim in se habet delicias: quicquid uolueris ex sermone diuino nascitur: Sicut tradunt Iudæi: quoniam manna quando comedebant secundū uoluntatē uniusquisq; suscipiebat in ore. Vndē, Amb. Cælestium scripturarum eloquia diu terere, ac polire debemus toto animo, ac corde uersantes: ut succus ille spiritualis cibi in omnes se uenas animæ diffundat. Scriptura siquidem sacra aliqñ nobis cibus ē, aliqñ potus: cibus est in locis obscurioribus: quia quasi exponēdo frāgitur: & manducando glutitur: potus uerō est in locis apertioribus: quia ita sorbetur sicut inuenitur. Et quicūq; scripturas non intelligunt: ut rei ueritas habet: uam acerbam comedūt. Item Hiero. in Isai. & Canonizatur d. 37. vino. Vno inebriatur qui scripturas sacras male intelligunt: atque peruertunt syncera: qui abutuntur singulari sapiētia & Dialecticorum tendiculis: quæ non tam tendicula sunt appellanda quam phantasmata; id est, umbræ quædā: & imagines: quæ cito pereunt & resoluuntur. Ideo scripturæ diuinæ semper in manibus, ac iugiter uolendę essent. Nec sufficere tibi putes, ut ait Hiero. ad Demetriadem uirg. mandata Dei memorię tenere: & operibus obliuisci: sed ideo illa cognosce: ut facias quid quid didiceris: non enim auditores legis Iusti sunt &c. Sed heu dolendum est eo quod sacerdotes Dei omisis euangelijs & prophetijs, uidemus comedias legere: & amatoria buccolicorum uersuum cantare uerba. Hæc Hiero. & Canonizatur. d. 37. sacerdotes. Geminum confert donum, lectio sanctarum scripturarum: siue quia mentis intellectum erudit: seu quod a mundi uanitatibus abstractum hominē ad amorē Dei perducit. Habet enim in publico undē paruolos nutrit: & seruat in secreto vndē mentes sublimium in admiratione suspendat: quasi quidam fluuius, ut ita dixerim planus & altus, in quo agnus ambulet: & elephas natet: Mirabilis fluuius est iste: qui est ita planus: quod ibi agnus, id est, simplex & illiteratus potest sicis pedibus transire: & Elephas, id est, magnus & subtilis

potest

potest natate: immo potest se submergere nisi fidei intellectum submittat. Et ut huius primæ partis tandem finem faciam clarissimi Socratis aurea sententia constringam, qui ita differebat. Qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem, qualis autem homo ipse esset, talem eius esse orationem: orationi autem facta similitima factis uitam. Atque hæc quidem de prima Rhetorices parte, hoc est, de sacræ scripturæ sylua, saltem ad gustum aliquem diuine huius scientiæ doctorem præparandum indicasse sufficiat. Super est nunc ut de secunda, Deo annuente, dicamus.

Primæ partis Rhetoricæ Christianæ Finis.

SECUNDA PARS

RHETORICAE CHRISTIANAE, CONTINENS RHETORICES TOTAM

vim, definitionem, diuisionem: Et partes succinta
tractatione absolvens, quod ut aliquo addita-
ment locupletamus fontes sacrae scripturae,
quibus orator praecipue orationem
ex ornare debet aperimus.

Compendiosam tabulam structurae totius operis continens. Cap. I.

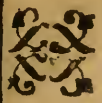

ED postquam haecenus generalem A
quandam Christiani oratoris institu-
tionem praemisimus; consequens est,
ut ipsius artis Rhetoricae, quae illi cum
forensibus etiam declamatoribus com-
munis est, rationem praescribamus, ut
ita promissis nostris, si non quantum
uoluntate, at saltem quantum faculta-
te consequi possumus, satisfiat. Nam
cum inter alia quae studentibus neces-
saria sunt, unum sit & longè praecipu- B

um memoria (quae quidem merito scientiae thesaurus uocatur) haec
autem non solum conseruetur atque augeatur labore, lectione, medi-
tationeque assidua: sed etiam perficiatur collocatione, dispositioneque;
eorum, quae in memoria habere cupimus: Ideo oratorem, conciona-
toremque futurum (quem praecipue haec loco formandum institui-
mus) qui ad huius artis culmen, & fastigium peruenire desiderat
summopere conari, studereque decet (ut probe suum officium praes-
tare, exercereque possit) summam, & veluti diaresem, hoc est, diuisionem
totius artis Rhetoricae quam mox hic tradituri descripturique; su-
mus: diligenter perdiscere, atque per synopsis ob oculos ponere: C
quod toti operi velut basin & fundamentum substernat. Quod enim
ad domus molitionem est fundamentum, ad copingendam nauim
carina, quod cor in constituendo animantis corpore (ad cuius vide-
licet proportionem ad suam quaque animantium differentiae pro-
mouentur, & emergunt magnitudinem) idem meo quidem arbitra-
tu praestabit circumcisa haec, ac breuis tabella ad uniuersam totius ar-
tis supellectilem atque apparatus. Duo autem inprimis hic inspec-
tenda sunt: in quibus, scilicet, rebus, & ex quibus tanquam partibus con-
stet. Quae omnia quo ad fieri poterit quam breuissimè & euidentis-
simè exponam. Est autem huiusmodi Diagramma quod sequitur.

Sapient. 7 a. 3.
Totius artis
Rhetorices
apparatus.

In arte

In arte rhetor. cōsideranda sunt a. scilicet.

Officium oratoris est.
Docere. Necessitatis.
Mouere. Victoriz.
Delectare. Suauitatis.

			Natura	Perfecta.	
		An sit. Est pars Philo- sophiæ rationalis.	lis	Imperfecta.	
	Fundamento.	Quid sit. Scientia; quæ est duplex.	Artificia	Declamatoria.	
					Qualis sit. Est ornata tropis & figuris.
In quibus versetur tā quam in	Ex	Demōstra- tiuo.	Laude	A bonis	Externis.
			&		
			Vituperio	Malis.	Animæ.
	Generi- bus cau- sarum:	Deliberati- uo.	Quis.	Persua- det. vel	Possibili
			De quo.		
		Iudiciali.	Iusto.	vel incōue- nienti.	Necō.
			Malo.		Spe. vel Timore.
		Inuētiōne rerū	Tristium lucūdarū.	Meliorum, & Efficaciorum.	
		Elocutione quæ fit verbis.	Clariss. Vstratis. Proprijs.		
	Principa- libus.	Dispositione quæ fit secundum.	Artem & Tempus.		
			Pronūciatione quæ erit.	Clara, & Suavis. In	Voce. Vultu. Gestu. Cōpositione. Et habitu.
	Ex quibus partibus constat.	Memoria.	Naturalis, & Artificialis.	Diuisione. Locis, & Imaginibus.	
			Exordio quod constat.	Verbis. Signis.	Attentos. Dociles. Beneuolos.
	Minus Principa- libus.	Narratione.	Clara. Breui. Verisimile.	Summaria. Principali. Nuda vel sūplici	
			Partitione.		
		Cōfutatione quæ	Confirmat, vel Reprehendit.		
		Et tandem egressione aut conclusione.			

De definitione & excellentia artis Rhetorices. Cap. 11.

Definitio & fundamentum eorum quæ tractantur ubi consistat. 1. Off. c. 1.

Quid sit Rhetorica. Arist. lib. 1. Rhe. Quinc. lib. 2. c. 16.

10. Aethi.

Cic. 1. de Orat. Quinc. lib. 1. c. 17. Quomodo distinguatur Dialect. à Rhetorica.

Quænam ars sit Rhetorica Christiana.

EST apud philosophos, & oratores, communi confirmatum sententia: eius rei de qua suscipitur, & instituitur disputatio, siue de ea orando siue scribendo, disputandum, differendumque fuerit: vim omnem præcipuè in definitione, seu descriptione consistere. Qua de causa, iure optimo, ille eloquentiæ princeps, M. T. Cicerone reprehendit Panætium alioqui doctum, & grauem philosophum: quod in eo libro cui titulum fecit, de virtutis officio, illius definitionem omiserit. Hac enim præmissa, & præcognita, magna afferetur lux, & aperietur ianua ad sequentia rectius intelligendum.

Est itaque Rhetorica, scientia, seu facultas, vel ars benedicendi, cum assensione auditorum, quoad eius fieri poterit. Scientiam, hic loco generis accipimus, quia sub Philosophia rationali continetur. Quod cum ita sit, certum est, eam esse magni faciendam, & appetendam ab omnibus qui se homines esse volunt. Cum verò sit facultas (auctore Alexandro Aphrodisæo in commentarijs Aristotelicis) bene aut disertè dicendi, & cum assensione auditorum, consequens est eam in honore summo habendam, & magno studio ad eius cognitionem contendendum, & quidem eò maiore, quò mutua conuersatio est magis necessaria, hominibusque singulari quadam eminentia præter omnia animalia data, vt ait Philosophus. Pluris præterea, hæc facultas aestimanda est, quòd eius vsus, & exercitium eos eximios, & egregios, præ cæteris efficiat, quibus per singularem gratiam & beneficium obuenerit, ex singulari quodam iure & priuilegio, quo illos natura alijs prætulit. Vndè elegantissimè in hanc sententiam Cicer. dixisse liquet: Præclarum mihi quiddam videtur adeptus is, qui, quæ re homines bestijs præstet, ea in re hominibus ipsis antecellat.

Ars benedicendi, quia cum duo sin genera orationis, altera perpetua quæ Rhetoricè dicitur, altera concisa quæ Dialecticè: in eo tantum ex Zenonis (à quo disciplina stoicorum est) sententia differunt, quod hæc compressæ in pugnum manui, illa explicitæ similis sit. Aut, vt ait Arist. in principio Rhet. quod hæc ratio dicendi latior, atque apertior sit, illa loquendi contractior. Nam quæ orator magnifico orationis splendore molitur, eadem Dialecticus breuiter & argute veluti punctis quibusdam colligit, alioqui materia eadem est, & Dialecticæ, & Rhetoricæ: nimirum omnis res, quæ indisputationem adducitur. Ars autem, quæ Ecclesiasticam eloquentiam Christiano populo tam vilem docet, Rhetorica Christiana appellatur: quæ etiam est ars, siue facultas inueniendi, disponendi, & eloquendi ea, quæ ad salutem animarum pertinent. Vndè concinnè incom-

parabili

C

D

E

F

G parabilis omnium disciplinarum spirans bibliotheca præstantis-
 mumq; nostræ ætatis decus Arias Montanus decantavit.

Huic soror est ventre ex vno concepta gemella

Præcipuo Logicen dixerunt nomine Graij,

Quæ rationis opes, vires, nervosque ministrat

Dicenti, viuos adhibet germana colores:

Hæc vincit, victum illa sequi parereq; suadet.

H Notandum tamen quod quælibet ars in sui exordio, teste Auic.
 est cruda, & immatura, sed maturatur postea, & deinde paulatim de-
 coratur & perficitur: talis fuit antiquitus philosophia apud Græcos,
 primum quidem persuasibilis scilicet, Rhetorica, deinde quia inci-
 dit deceptio in ea, fuit Dialectica in vna ex partibus eius scilicet na-
 turali, quæ apud plures eorum fuit vñtata. Tum demum dialecti-
 ces præcipuum munus est, ratione probabili, aut verisimili demõ-
 strare: Rhetorices verò persuadere: Et tam secundum Philosophum
 quàm secundum veritatem (vt adducit Egidius Romanus)
 Rhetorica est consequens Dialecticæ. Quamuis autem hæc ars cer-
 torum præceptorum collectione tradatur, adeo nihilominus cum na-
 tura conuenit, vt minimo labore, & industria, quisquis eam sibi com-
 parare studuerit, tãto reliquis hominibus, qui eius abiecta cura, nul-
 lam excolendo illustrandoq; ingenio eius virtute operam nauant:
I præstare possit, quantum inter eos, & animalia bruta interest. Om-
 nium enim hominum animis indita sunt, quædam huius facultatis
 semina. Quamobrem receptissima diuisione in duo membra di-
 stinguitur.

De duobus artis generibus. Cap. III.

K Solent periti disciplinarum, Rhetorice in duo genera partiri,
 diuisione eadem qua scientia distribuitur: videlicet in natura-
 lem, & artificialem. Prior consistit in iudicio, & eloquentia
 hominibus insita à natura, qua etiam illiterati polleat: quæadmodum
 re ipsa videre est, plurimos literarum expertes, tanta præditos
 esse eloquentia, rationibusq; tam solidis instructos, vt in eorum po-
 testate sit, sola illa vi naturali, & acumine ingenij, tam viua voce,
 quàm scriptis nihil non persuadere vel dissuadere. Huiusmodi ar-
 gumentum est efficacissimum in commercijs, & negotiationibus. In-
 dorum, quæ illi (quamuis sint, perpetuoq; fuerint literarum, scriptu-
 rarumque ex ipsis constat exortes) tanta dexteritate, atq; arte peragunt,
L vt in admirationem, & assensum eorum quæ volunt facile alios ad-
 ducant. Literarum penuria in causa erat, vt alijs quibusdam signis

Ars licet in
 in suo princi-
 pio sit cruda
 postea mata
 rescit.
 7. 1 Philo-
 sophia. c. 2.

Rhetorica
 quomodo
 sit cõsequens
 Dialecticæ.

Quid sit Rhe-
 torica natu-
 ralis.

Indi et si lite-
 ris caret per-
 suadent mi-
 ra in modũ.

Euangelij no-
titia usq; ad
nos minima
in illis habi-
ta regionib.
bus.

D. Garcia
ab horto li.
de Aromat.
& simplicib.

Chinenses
scytæ sunt.

Doctrinæ
gradus apud
Chin.

Typographi-
ca apud
Chin. vetu-
rissima.

velut hieroglyphicis quibus alter alteri mentem suam significaret, vterentur. Verum licet videatur grauis hic defectus, propter conseruationem rerum præteritarum, non tamen re vera fuit: illæ enim quasi per manus posteras tradebantur. Hinc permulti intulerunt cum magna asseueratione nunquam ante nostram ætatem in illas regiones Indicas sancti Euangelij notitiam, vel prædicationem deuenisse. Quod pro certo habetur, cum eius rei nullum vestigium, aut simulachrum existat. Quamuis hoc per nostri ordinis religiosos qui fuimus primi in illo nouo Indiarum orbe à rebus ad cultum diuinum spectantibus alienissimo, in tyrannide autem diabolica planè tam misere submerso: aliosq; trium ordinum, qui etiam nunc ibi sunt, & ab initio appulerunt, uel quotidie adueniunt, solertissimè indagatum sit. In hoc autem differunt nostri Occidentales, ab Orientalibus; quòd inter Orientales non solum est traditio, sed etiam signa. Vnde, non defuerunt qui illis Euangelium prædicatum affirmant. Et apud ipsos sunt viri vndequaq; doctissimi in omni scientiarum genere, qui quidem & facultate, & venustate dicendi polleat. Sed quoniam in Orientalium mentionem incidimus, præsertim verò hoc capite, non alienum ab instituto erit, si ex his quæ de illis à fide dignis viris accepimus, pauca hic proferam. Sunt ergo Orientales, (quos Chinenses Asiatici Scytæ vocant) qui licet gens barbara æstimentur, in negotiatione tamen, & manuarijs operibus censentur admodum industrij: sed neque in literarum cognitione cuiquam regioni cedere creduntur. Habent enim leges scriptas Iuri Imperatorio simillimas, vt ex libro quem eorum legibus scriptum apud Indos asseruari audio, videri potest. Vnam ex his legibus, exempli gratia, proferam, quæ est. Non esse integrum viro, mulierem, cum qua viuente marito adulterium commiserit, post mariti mortem, matrimonio sibi iungere. Intellego etiam apud eos doctrinæ gradus, & præmia esse. Eruditis etiam viris, Regis, totiusq; regni moderatio nem committi. Sed & in eorum picturis, viros è suggestu legentes, & auditores circumadstantes conspiciere licet. Huc addè artem typographicam tam vetustam apud illos esse, vt omnium hominū memoriam superet, & semper vsurpatam apud eos verisimile sit.

De subdiuisione Rhetoricæ naturalis.

Cap. IIIII.

Postquam generatim dictum est de his quæ competunt Rhetoricæ naturalis: reliquum est vt ad absolutiorem eius intelligentiam subdiuidatur.

In } Perfectam, &
 } Imperfectam.

Perfecta

Perfecta in suo genere vocatur illa, quæ sita est in dexteritate quadam, & ratione loquendi matura, accurata, & tecta atque natura ipsa omnibus orationis partibus exornata, eaque subtilitate dictata, tam in consuetudine, & commercijs: quam in scriptis, ut omnis suspicio affectationis, quæ plerumque odiosa est, absit.

Imperfecta consistit in locutione inepta, rustica, & inurbana, quæ licet alias orationis partes habeat, caret tamen dispositione, & ordine. Sed potest expoliri.

Quibus comparatur Rhetorica.

Arte.
} Imitatione, &
} Exercitatione.

Ut postea declarabimus. Nam ut ait *Quintilianus*, *Facultas orandi consummatur magno labore, assiduo studio, varia exercitatione, rerum usu, atque experientia, recondita prudentia, & consilio presentis.*

Quid sit Rhetorica artificialis & quomodo diuidatur. Cap. V.

Rhetoricam artificialem vocamus, quæ studio, & arte comparatur: ope regularum, & præceptionum doctorum virorum, qui fuerunt infiniti, tum Græci, tum Latini, qui eam descriperunt, atque tradiderunt. Notandum hic est, artem excogitam, inuentamque esse, ut actiones naturales perfectum atque solidum finem consequerentur: Quod in omnibus rebus cernitur, ut arte carentes rudes sint, & imperfectæ qua accedente perficiuntur. Sic quavis homo naturaliter aptus sit ad discendum cudere aurum, argentumque, scribere, pingere, texere, fabricari, multaque alia, arte tamen, ut dictum est, illa consumantur. Vnde, ars recte quidquam faciendi, aut cognoscendi dicitur promptitudo: ex quo factum est, ut cum multæ in nobis sint operationes, atque inter se diuersæ, quas recte exercere non poteramus, plures ad hoc inuentæ sint artes. Itaque hæc nostra diuiditur.

Ars quid sit.

In } Declamatoriam, &
} Oratoriam.

Ne ordinem dispositionemque à veteribus obseruatam temere confundamus, admonitum volo, priorem post suo loco traditum iri. Secunda, quæ est oratoria, subiectas habet causas, partesque orationis, nec non oratoris munus quod in mouendo potissimum occupatur.

Differunt

Quæ differētia hic inter oratorē, Rhetorem, & de clamatorem

Oratoris se-
cularis sco-
pus.

Leſt. 31.

Orator spiri-
tualis quid
præſtendat.

Quando ra-
tiocinandum

Differunt autem orator, & rhetor, & declamator: sic, Orator est, qui in iudicijs, vel in concionibus agit. Rhetor, qui Rhetoricen proficitur. Declamator, qui aut docendi alios, aut exercendi se gratia, fictam causam agit, ut in veris causis postea possit orare, quod declamare dicitur. Quare declamare erit ficto themate componere. Hinc actiones ipsæ orationes & declamationes vocantur. Differunt & orator spiritualis & secularis, ut habet Guil. Paris. in lib. de Rhet. diuina, & post eum Gab. orator enim secularis sua oratione & mouere, & in partem suam iudicem inclinare intendit: ut, scilicet, pro parte sua iudicet & sententiam ferat. Orator verò spiritualis, per orationem suam intendit à malo auertere, & ad bonum inducere, ut animas Christo lucrifaciat, cum sit rectæ fidei defensor, ac debellator erroris: eius interest & bona docere, & mala dedocere, atq; in hoc opere sermo nis conciliare auersos, remissos erigere, nescientibus quid agatur, quid expectare debeant, intimare. Vbi autem beneuolos, intentos, dociles, aut inuenerit, aut ipse fecerit, cætera peragenda sunt sicut causa postulat. Si docendi sunt qui audiunt, narratione faciendum est: si tamen indigeat res de qua agitur, ut innotescat. Vt autem quæ dubia sunt, certa fiant, documentis adhibitis ratiocinandum est. si verò qui audiunt, monendi sunt potius quam docendi, ut in eo quod iam sciunt, agendo non torpeant, & rebus assensum accommodent, quas veras esse fatentur, maioribus dicendi viribus opus est. Ibi obsecrationes, & increpationes, concitationes, & coercitiones, & quæcunque alia valent ad commouendos animos, sunt necessaria. Et hæc quidem cuncta quæ dixi, omnes ferè homines in ijs, quæ loquendo agunt, facere non quiescunt. Sed cum alij faciant obtusè, deformiter, frigidè: alij acutè, ornatè, vehementer: illum ad hoc opus vndè agimus, iam oportet accedere, qui potest disputare vel dicere sapienter, etiam si non potest eloquenter, ut proficit audientibus: etiam si minus prodesset, quam si & eloquenter posset dicere. Qui verò affluit in sapienti eloquentia, tanto magis cauendus est, quanto magis ab eo in ijs quæ audire inutile est, delectatur auditor, & cum, quoniam differtè dicere audit, etiam verè dicere existimat.

De subiecto, & materia Rhetorices. Cap. VI.

7. Politic. 4.
Materia, quod
fit.

EXperientia constat, & Arist. docet, artes habere aliquam materiam circa quam versentur. Artis materia est, in quam omnis ars & ea facultas quæ conficitur ex arte confertur. Vt si Medicinæ materiam dicamus esse morbos, ac vulnera, quod in his Medicina versetur. Sed animaduertendum quod de materia Rhetor

rices Quint. varias recenſet opiniones, dicentibus alijs eam orationem eſſe, alijs argumenta perſuaſibilia, queſtiones ciuiles alijs, alijs totam vitam, alijs propter aliquam virtutem, locum ei in Ethicæ aſſignantibus. Et concludit omnes res ad dicendum oratori ſubiectas, materiam Rhetorices eſſe. Quod auctoritate Socratis in Gorg. & Phedro, & Ciceronis in lib. 1. de inuentione probare contendit. Atque materia, prætermiſſis alijs diuiſionibus & ſubdiuiſionibus, à Petro Hiſpano, & alijs adductis, in omni arte duplex eſt.

} Propinqua, &
} Remota.

Propinqua vel proxima, circa quam ipſa ars verſatur, vt ligna materia ſunt artis lignariæ, fabrilis ferrum, quia circa hæc tales artes verſantur, vel largius ſi vis vt ex Angelo Politiano colligimus, vt Architectonicæ, in omnibus quæ ſunt ædificio vtilia verſatur. Et celatura auro, argento, ære, ferro, opera efficit. Altera, quæ eſt remota, qua ars quidem indiget, non tamen circa eam proximariè verſatur, quo pacto arbores materia Xylurgicæ, id eſt, lignariæ artis, remota tamen, ferrum militaris, lana textoriæ dicuntur, quia ſine his materiæ proximæ non conſtant. Aduerte etiam eodem modo, in Rhetorica duplicem eſſe materiam, alteram propinquam vt ſermò ornatus, & elegans: quæ tribus dicendi generibus continetur alteram autem remotam, nempe res omnes ornate dicendæ quia circa tales verſatur. Materia itaque oratori eccleſiaſtico ad dicendum ſubiectæ duplex eſt: remota, & proxima, remota patet latiſſimè, ita vt quidquid ex philoſophis, poëtis, hiſtoricis, oratoribus ex omni ſcriptorum genere excerpti poteſt ad vilitatem populis, id totum eccleſiaſtico oratori, tanquam proprium ab alijs uſurpatū, ſubiiciatur. Proxima uerò materia eſt, omnis pro poſſito catholica, intelligentiæ, & ſaluti populorū accōmodata. Quæ includitur.

In } Honesto,
} Vtili,
} & Delectabili.

Honestum ſic definimus, virtutis decorem, qui cum vtilitate, ita eſt coniunctus, vt ſeparari nequeat. Romanæ Eloquentiæ pater ſic ipſum definit: Bonum honeſtum eſt illud, quod ſua vñ nos attrahit: & ſua dignitate nos allicit ad ſui amorem. Et dicitur honeſtum, quaſi honoris ſtatus, id eſt, bonum per ſe, vel propter ſe diligibile: aut ſimpliciter, ſicut eſt Deus, aut ſecundum quid, vt ſunt virtutes; quia de ſe ipſis habent vnde deſiderentur. Et præcipuè reperitur in virtutibus inſuſis ſecundum D. Tho. vnde & Sapien. dicitur, venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, ſcilicet, ſapientia inſuſa, & innumerabilis honeſtas. Vtile eſt illud, quod non propter ſe ſed

lib. 2. ioh. c. 26.

Duplicè eſſe huius artis materiam.

Oratoris Ecclēſiaſt. matēria duplex.

Honestum.

1. p. 9. 5. ar. 6. Sap. 1. 7.

propter

Vtile quid
primo.

Delectabile.
Parte 4. lect.

Aris. i. Rhet.

Tota ars di-
cendi quomo-
do diuidat-
ur.

Confirma-
tionis unde
sumantur.

Christus quo
modo doce-
bat.

Deus liquet
de ratione
Deitatis, ali-
quando ratio
ne infanti
est subiectū &
quo modo.

propter aliquem finem consequendum, est appetibile, vt potio ama-
ra infirmo, vel vt B. scribit Ambrosius, est quod confert ad vitam æ-
ternam. Delectabile, secundum Gersonem, est motus animæ con-
furgens ex apprehensione obiecti per modum conuenientis. Sed
hoc interest inter alias artes, excepta Dialectica, & eloquentia: quod
cæteræ ferè artes intra suos fines consistunt singulæ: benedicere au-
tem, quod est, scienter, & peritè, & ornate dicere, non habet definitam
aliquam regionem, cuius terminis Septa teneatur. Omnia quæ-
cunq; in hominum disceptationem cadere possunt, benè sunt ei
dicenda, qui hoc se posse profitetur; aut eloquentiæ nomen relinquere
dum est: & sic tota dicendi ars diuiditur.

In } Subiecta, &
 } Applicationes.

Subiecta quæ plerique locos, seu terminos appellant in vniuer-
sum sunt nouem, Deus, Angelus, coelum, homo, imaginatio, sensus,
vis vegetandi, elementatiua, & instrumentatiua. Dicuntur subiecta
vel materia, quia de ijs principaliter loquimur: aut quia ab ijs sumū-
tur confirmationes, & confutationes. Ne tamen modo, longo stu-
diosos teneam sermone, sumuntur ab omnibus his subiectis confir-
mationes.

} Authentice.
} Similiter, &
} Exempli causa.

Authenticè, quia nunquam nisi quod verum & authenticum est
debet ab oratore catholico proponi (vt latius inferius patebit) vt è do-
similitudine, & exemplo, vt attentiores reddat auditores, & excitet
illorum mentem ad inquirendum mysteria exemplo Christi, qui au-
toritatibus, similitudinibus, & exemplis docebat.

De explicatione primi subiecti, scilicet, de Deo. Cap. VII.

Deus dupliciter est subiectum, vel ratione Deitatis, vel ratio-
ne infanti: ratione Deitatis solus Theologiæ subiectum est; ratione infanti potest esse subiectum alicuius scientiæ creatæ: unde benè in præsentia adducimus Deum subiectum esse, quo Deus verus includitur: & etiam Idola, & poetarum Dij, sacerdotes & principes. Ad curus probati nem, auctoritas hæc, Dij estis & filij ecclesiæ omnes, insuper similitudines & significantia exempla proponi solent. Verumenimvero vbi de rebus maximis ac sublimibus

conten-

contendendum est, hoc parè, humiliter, & religiosè fieri debet. Quamplurima huius rei exempla extant apud D. Dionysium lib. de diuinis nominibus. At in huius diuini subiecti consideratione, omnia tanquam eius instrumenta referenda sunt Deo, ita tamen, vt ipse sit finis, principium, & medium, atque ipsi soli subijciantur omnia, cuius bonitas patebit in prædicatis. Quæ numero sunt nouem: Bonitas, Magnitudo, Duratio, Potestas, sapientia, voluntas, virtus, veritas, gloria. Prædicata eam ob rem dicuntur quia aliquo modo de subiectis prædicantur. Vide Gab. qui & ponit regulas de prædicatione terminorum in diuinis: quas si videre placet, tam ad ipsum quam ad D. Bona. te remittimus, & in triplici sunt differètia.

Essentialia.
Causalia, &
Finalia.

Essentialia quidem sunt quæ secundum naturam de Deo dicuntur, ipsique soli essentialiter conueniunt. Consideranturq; tria hæc dicta, Theologicè, Phisicè, & Mathematicè. Suntq; illa, vt ordine procedamus: Bonitas, magnitudo, duratio. Quæ sic connectuntur.

Theologicè. Phisicè. Mathematicè.

Essentialia.	} Bonitas } Magnitudo } Duratio	} Pater } Filius } Sp̄s. S.	} Essentia } Esse } Existètia	} Punctus } Explicatio. l. fluxus i eē } pmanētia pūcti i magno
--------------	---------------------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------	---

Vt autem vnitas potestate est omnis numerus: ita punctus omnis quantitas. Atque, vt punctus non potest se explicare sine effluxu in magnitudinem. Ita bonitas nisi communicetur, cum bonum sit sui ipsius diffusiuum. Duratio autem, habet se, vt perseuerantia: ne imaginemur illum fluxum infinitum. Sicut bonitas etiam est principium & terminus omnis appetitus: Ita bonitas diuina, est causa nostri esse, & boni esse per modum voluntatis, non naturæ, & necessitatis. Hæc autem causa non ponit effectum statim cum est. Nam bonitas est dispositio causæ, in quantum causa, & proxima ad actum. In quantum verò est dispositio generalis, in qua consistit vestigij ratio, dicit respectum ad finem. Et est duplex.

} Permanens, &
} Fluens.

Permanens est, vniuscuiusq; rei secundum se: vt quando Demones sunt boni. Fluens verò est, vt quam habet vna res respectu alterius: vt bonitas hominis erga Deum, homines, arbores &c. Magnitudo in diuinis secundum vsum sanctorum, vt Gab. & Aliacenſis scribunt, quandoq; accipitur vt est mere absolutum, sicut sapientia, perfectio. Et sic nullo modo distinguitur ab essentia, & illo modo personæ dicuntur æquales propter essentiam vnã in eis. Et sicut omnium

De rebus subtilibus quomodo agendum.

Bonitas patet in prædicatis.

Lib. 1. d. 4. q. 1. & Card. came. lib. 1. lit. d. 33. q. 3.

Prædicata essentialia quæ sint.

Bona. r. d. 1. l. ub. 11.

personarum est vna essentia, ita & vna magnitudo. Et sicut pater non est formaliter essentia: ita nec est formaliter magnitudo: & sic paternitas ex se siue formaliter, nec est æqualis nec inæqualis filiationi; sed tantum ratione essentia: quæ est eadem vtrique, paternitati, scilicet, & filiationi. Alio modo accipitur magnitudo pro omni realitate positiua, siue absoluta, siue relatiua. Isto modo paternitas ex se, & formaliter, est quædam magnitudo, sicut ex se, est quædam entitas realiter, & ex se est perfecta, & perfectior omni creatura; eique ex se repugnat omnis imperfectio. Magnitudo verò communiter sumpta, est quadruplex.

} Molis } Perseuerantiæ, &
 } Virtutis } Successionis.

Molis est propria rebus corporalibus. Virtutis est facultatum & virum. Perseuerantiæ vel constantiæ est eorum quæ non crescunt, nec defrescunt, vt cœli. Successionis verò nuncupatur quæ mutabilis & successiua est, vt hominis, animalium. Duratio, vt notat Gab. significat rem durantem connotando successionem in ipsa re durante: vel in alia coëxistente actu vel potentia. Omnis autem successio est realiter motus, sic igitur omnis duratio includit motum quæ primo tempore mensuratur. Differunt tamen duratio Angeli, & æternitas Dei: Hæc enim initio caret, illa verò non sic. Item æternitas Dei est simpliciter immutabilis, & quantum ad durationem & quantum ad durantem. Duratio Angeli est vtroq; modo mutabilis: quia Angelus non potest durare cum possit annihilari: & durans potest mutari de cognitione in cognitionem: & de affectione in affectionem. Sic etiam differunt esse, fore, fuisse in Angelo & Deo, quia Angelus potest fuisse, & nec esse, nec fore: potest esse, & nec fuisse, nec fore: si præsentem instanti crearetur, & in eodem annihilaretur. Potest fore, & nec esse, nec fuisse: non sic Deus qui necessario coëxistit cuilibet differentia temporis nec potest non esse, aut non fuisse, aut non fore: tamen æternitas non est aliquid inhærens Deo: nec duratio est aliquid inhærens Angelo. Et sic duratio triperitur.

In } Aeternam
 } Aeuiternam, &
 } Temporalem.

Aeterna soli Deo, & nulli alij congruit. Aeuiterna eorum quæ principium habent & fine carent, vt Angeli. Temporalem verò eorum quæ principium, & finem habent, æqualiter enim moritur homo pariter & seruus, elephas, & canis.

Quomodo
 æternitas dei
 et duratio
 angeli differant.

R **H** Is sic prælibatis transeundum nobis est ad prædicata causalia, quæ sunt: Potestas, sapientia, & voluntas. Quæ sic explicantur.

	Theologicè.	Phisicè.	Mathematicè.
Causalia.	{ Potestas.	{ Pater.	{ Punctum.
	{ Sapientia.	{ Verbum.	{ Linea.
	{ Voluntas.	{ Amor.	{ Superficies.

Cum potestas communiter sumpta, nihil aliud sit quàm fortitudo corporalis, vel quàm gradus vel eminentia secularis: notandum, quod tam in bono, quàm in malo, licet non vno eodemque modo in scriptura inueniatur, de qua in præsentia nihil ad nos. Potestas verò diuina, de qua tangitur, est admirabilis, quia potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur: Neque loco coarctatur, de qua summa veritas in euangelio loquitur dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Termino non limitatur, vt est apud Zacha. Loquetur pacem gentibus, & potestas eius à mari. Tempore etiam non antiquatur, quia Potestas eius potestas æterna. Labore non fatigatur vt Deipara virgo canit: Ipse fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos, &c. Ipse solus igitur est potens, & ideo est timendus, amandus, honorandus & frequentandus. Milites enim in exercitu de potentiori facienti sibi ducem, apes in alucario, cerui transituri fluium, potentioerem, & fortioerem constituunt sibi regem, & illum sequuntur, Elephantes insuper forti, & potenti arbori quando dormiunt innituntur. Dei succentor David: hanc diuinam desiderabat potentiam: dicens. Excita potentiam tuam & veni. Habet enim singularitatem magnam. Ac primū quidem illa partitio a Theologis tradita, consensum ferè omnium meruit, in qua potestas, siue vt ipsi dicunt, Potentia, duplex est.

- } Absoluta, &
- } Ordinaria.

V Sed quoniam breuis esse cupio, illud statim etiam ponendum est, diuinæ potentie descriptionem esse duplicem. Nam & generalem quandam intelligimus, quæ quoniam lege nulla etiam naturali constringitur à Theologis absoluta vocatur. Et aliam huic subiectam, quæ spectat in rerum ordinem præfinitum, ideoque potentiam appellant ordinatam. Atqui illa superior definiri solet circa eas res quas esse non repugnat, quæue non implicant contradictionem; sic enim loquuntur. Quæ autem potentia ordinaria subiecta illi priori quasi generi est, eam definiunt circa ea, quæ esse possunt salua lege statutisque diuinis: vel dic primam esse, qua Deus operatur absque medio causarum secundarum. Secunda, quæ ex causis secundis procedit. In rebus verò, etiam potestas inuenitur. Nam alia est.

Daniel 7.

Matt. 28.

9.

} Naturalis.
 } Legitima, &
 } Violenta.

1. c. Eccle.
 Sapientia du-
 plex.

q. 7. lib. 2. 3.

Arist. 1. lib.
 Metaphi.

Tho. 1. 2. q.
 57. ar. 2.

Sapientia quo-
 modo differat à sciētia.
 1. Cor. int. 13.
 lib. de Trini.
 1. Cor. d. 27

lib. 1. Rhet.

Naturalis est in omnibus, ut potentia maris est submergere naues. Legitima est, quando id possumus quod iure non prohibemur. Violenta est, ut si quis virtutibus & viribus abutatur. Sapientia secundum Lyram & doctores est duplex: Prima, diuina siue increata. Secunda, creata, ut est humana & Angelica. Sapientia verò diuina dupliciter accipitur. Vno modo essentialiter, & sic sapientia in Deo idem est, quod essentia. Alio modo, Personaliter & propriè dicitur sapientia genita: & est idem quod verbum diuinum, & per consequens est filij Dei proprium seu attributum vel appropriatum: sicut attributum patris est potentia. Vndè, secundum Card. ille terminus sapientia per se sumptus est terminus essentialis: sed sumptus cū addito est personalis: ut sapientia Genita, quod patet; quia sicut filius est à patre, & per patrem: sic est sapiens ab ipso & per ipsum, quæ est sapientia ingenita, & sicut dictum est de filio, ita pariformiter quo ad istam propositionem potest dici de Spiritu Sancto. Sapientia verò creata, est cognitio primarum, & altissimarum causarum. Vel secundum Alpharabium. lib. de diuisione philosophiæ. Est scientia sempiternorum. Cum sit rerum diuinarum & humanarum scientia cognitioque: quæ causa cuiusq; rei fit: ex quo fit, ut diuina imitetur: humana omnia virtute inferiora ducat. Vndè sapientia qua formaliter sapientes sumus: est quædam participatio diuinæ sapientiæ, quæ Deus est. Secundum D. Tho. 2. 2. q. 23. Omnis sapientia est scientia, in quantum est de conclusionibus: sed differt à ceteris scientijs in quantum est de principijs. Sapientia etiam differt à sciētia, quia sapientia est rerum diuinarum cognitio. Scientia verò humanarum. Quare Aug. ait. Sapientia est in contemplatione æternorum; scientia verò in occupatione temporalium. Idem, hæc est sapientiæ & scientiæ recta distinctio: ut ad sapientiam pertineat, æternarum rerum cognitio intellectualis. Ad scientiam vero, tēporalium rerū cognitio rationalis. Tum etiā diuina sapientia est primo & per se sapientia veri Dei. Quare arcanorū Dei conscius, ait, elegit Deus stulta ut sapientes confunderet: & infirma mundi elegit Deus, ut cōfundat fortia: & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret: ut non glorietur omnis caro in conspectu eius: Et sapientia est emanatio claritudinis omnipotentis Dei: & est imago bonitatis eius. Voluntas est appetitus boni cum ratione secundum Arist. & voluntas completa non est nisi de possibili: quod est bonum uolenti. Et hæc voluntas quædam est.

Increata, & diuina, uel

Creata,

Creata, & humana.

C Voluntas diuina quandoque accipitur propriè pro diuina essentia: qua Deus vult aliquid fieri vel non fieri, & tunc ostendit diuinum beneplacitum, quod non est aliud quam Deus volens, vt dicit Cardi. Alio modo impropiè: tropicè vel methaphoricè pro aliquo habente aliquo modo ordinem ad diuinam voluntatem, & supponit tunc non pro bene placito vel voluntate Dei, sed pro aliquo alio: quod est eius signum, & secundum hoc communiter distinguitur in voluntatem bene placiti & voluntatem signi, vnde elegantissimè Gab. dicit: quod voluntas diuina est concors & mutua charitas siue dilectio: & amor iucundus & mutuus communis patri & filio & spiritui sancto. Nec plus distinguitur ab essentia diuina communi tribus personis, quàm essentia a se ipsa: sed sunt idem omnibus modis. Diuina hæc voluntas sola est prima regula omnis iustitiæ & eò quòd vult aliquid fieri iustū est fieri: & eo quod vult aliquid non fieri, nō est iustum fieri. Voluntas Dei diuersimodè accipitur in scriptura. Magister enim dicit, sacra scriptura de volūate Dei varijs modis loqui consuevit: vnde voluntas eius non est diuersa sed locutio, quia diuersa nomine voluntatis accipit. Nam eius uoluntas verè & propriè dicitur, quæ in ipso est, & ipsius essentia est, Et hæc vna est; nec multiplicatam recipit. Distingui tamen solet in voluntatem.

} Bene placiti, &
} Signi.

E Illa duplex est, scilicet, antecedens & consequens. Hæc quintuplex, scilicet, prohibitio, præceptio, consilium, impletio, siue operatio, permissio, hoc est, ille terminus, voluntas, aliquando idè est, quod prohibitio, quandoque idem significat quod præceptum. Quæ distinctio non est rerum, sed huius vocabuli voluntas, secundum diuersas suas significationes, quibus accipitur in scriptura. Et propriè accipiendo vocabulum, voluntas, dicit solum voluntatem beneplaciti, consequentem. Vnde, integerrimus philosophus Boet. colophonem his apponens, dicit, esse duo principia actuum humanorum, videlicet, voluntatem & potestatem. Quibus sapientia mediat, sine qua duo alia omnino videntur coeca nisi intercedat lumen sapientiz.

Finalia predicata qua sint.

Cap. IX.

F Actenus de duobus prædicatis, scilicet, essentialibus & causalibus, pro ingenij, & stylli nostri tenuitate deprompsimus, reliquū modo est, vt de prædicatis finalibus dicamus. Quæ sunt: virtus, veritas, & gloria. Explicantur quæ.

q. 13. ar. 2. li. 1.

Le. 68. &
69. & d. 46.
q. 1. lib. 1. & d.
32. q. 2. lib. 1.

Lib. 1. d. 45.
c. 7.

li. de cōsol.

	Theologicæ	Phisicæ	Mathematicæ.
Finalia.	Virtus.	Pater.	Potentia.
	Veritas.	Filius.	Actus.
	Gloria.	Spiritus sanct.	Nexus.
			Centrum.
			Diameter.
			Circulus.

Vbi unquæ alicuius virtutis mentio facienda est, statim nobis occurrere debet contrarium eius in excessu vel defectu: si se accommodet. Virtus est principium omnis operationis secundum phisicos & omnes: Habetque symbolum maximum cum potentia, ita ut vnum pro alio plerunquæ ponatur: Tamen, cum virtus communiter sumpta, nihil aliud sit, quàm quedam mentis dispositio, qua mens rationi consentit, & Deo consonat & obedit, possumus dicere quod virtus secundum suas diuersas cõditiones a diuersis diuersimodè definitur. Et sic dicit Philosophus quod virtus est habitus voluntarius, eò quòd in medio duarum malitiarum consistit. Aug. latinorum theologorũ merito pater, in lib. de spiritu & anima, dicit, quod uirtus est habitus mentis bene constitutæ. Et etiam aperta voce asserit virtutem esse bonam mentis qualitatem, qua rectè uiuitur, qua nemo malè uiuitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur. Aduertendum tamen, quod virtus antiquitus solum per fortitudinem sumebatur. Et secundum hoc uidetur loqui scriptura; nam ubi agit de uirtute communitè, uidetur intelligere de potentia, & fortitudine, vel vigore. In præsentia verò, theologia virtus alijs dimissis partitionibus sic à Gersono describitur; est habitus à Deo solo infusus, eleuans liberum arbitriũ, id est, rationis aut bonitatis, aut utriusq; facultatem ad Deum immediatè obiectiuè & laudabiliter attingendum. Quod dupliciter accipitur uno modo strictè, & sic tres requiruntur conditiones. Prima quod respiciat Deum pro primo & principali obiecto. Secunda, quod habeat veritatem pro prima regula actuum suorum, ad quos inclinatur: & non regulam aliquam acquisitam humanitus, putà prudentiam. Tertia quod immediate à Deo infundatur sicut à causa efficiente. Harum conditionum prima respicit obiectum. Secunda regulam directiuam. Tertia causam efficientem. Illo modo fides, spes, charitas acquisitæ non sunt, quia deficit tertia conditio. Secundo modo accipitur virtus theologica largè, pro virtute respiciente Deum pro obiecto principali, innitens primæ veritati tanquam regulæ siue sit à Deo infusa, siue naturaliter acquisita. Et sic fides, spes, & charitas, acquisitæ respectu Dei ut obiecti primi & principalis sunt virtutes theologicæ. Per primas enim duas conditiones virtus theologica sufficienter distinguitur à morali: quia moralis non habet Deum pro obiecto primo: licet habere posset Deum pro fine. Similiter moralis innititur regulæ humanæ, scilicet, prudentiæ siue rectæ rationi naturali. Theologica verò, ueritati diuinæ. Ideo enim

L fides credit, quia Deus reuelauit. Ideo spes desiderat: quia sic desiderandum esse Deus reuelauit. Sic charitas diligit: quia sic diligere Deus præcipit: Habitus verò harum virtutum theologiarum supernaturales (vt scribit Ca. di) sunt nobis necessarij de potentia Dei ordinata ad consequendum beatitudinem: & hoc præcise tenetur propter fidem, & sanctorum auctoritatem. Et secundum eundem, obiecta virtutum theologiarum immediata sunt complexa. Nam obiectum fidei est, hoc complexum, omne reuelatum à Deo est verum eo modo quo reuelatur à Deo. Obiectum autem spei est, quod beatitudo est nobis conferenda à Deo propter merita. Obiectum autem charitatis est, hoc complexum: Deus est diligendus: & omne quod Deus vult diligi à nobis charitatiue. Et vt idem dicit Aliacen. licet Deus sit obiectum mediatum cuiuslibet virtutis theologice: tamen hoc complexum est immediatum obiectum spei, scilicet, visio & fruitio diuina, sine beatitudo est homini conferenda propter merita. Quod credo sic esse intelligendum (inquit Cardi.) quod beatitudo homini conferetur, si secundum legem Dei meritorie operetur. Non autem omnes virtutes (inquit Gerson.) theologicas & diuinas nominamus: sed eas dumtaxat. quæ ad Deum immediate dirigunt, scilicet, fidem, spem, & charitatem. Fides (secundum Iacobum de Valentia) est quædam virtus theologica desuper infusa: qua mens eleuata & confortata credit & assentit rebus supernaturalibus, & nõ visis. Charitas est, qua uoluntas eleuatur ad intellegendum Deum super omnia. Spes verò, qua contemptis terrenis, spiritualia bona & inuisibilia appetuntur, & expectantur. In hominibus enim, uirtutes sunt quidam riuuli è fonte diuinæ gratiæ procedentes, & semper terram animæ diffundentes, ipsam spiritualiter irrigantes, atque bonis operibus fecundantes. Natura generat res informes, sed diuersis postea dispositionibus, & alterationibus ipsas perficit, vt patet de corpore, quod diuersis complementis & iuuamentis organizatur: sic verè anima, de se informis & sine virtute & gratia est, & ideo necesse est quod habitus & dispositiones virtutis eidem imprimantur, per quas in esse suo corporali siue morali compleatur &c. Tantæ enim excellentiæ est uirtus quod Socrates apud Platonem fatetur se non posse eam definire. Veritas, vt lux in omnibus rebus sedem posuit; habet se autem quodammodo, quasi vt finis sapientiæ: quia omne studium fit propter ueritatem. Quæ quidam triplex est.

- } Theologica siue catholica.
- } Physica.
- } Et Ethica.

q. vii. ar. 3. li. 3.

p. r. de uita spir. animæ. roll. 2.

Psal. 4.

P
Theologica est, veritas fidei cuius contrariū est hæresis. Est itaq; necessaria viatori ad æternam salutem habendam, hoc est, veritas theologica est, veritas cuius notitia adhæsiua necessaria est ad salutem explicitè vel implicitè habenti vsum rationis & eam apprehendenti: vt omnes veritates in canone Bibliorum contentę sūt veritates theologicz, & sufficit ad salutem ea credere implicitè: sicut omnia reuelata in genere, à Deo in sensu per Spiritum Sanctum intento. Item omnis propositio seu veritas formata vel formabilis de Deo vel etiam de creaturis: vt referuntur ad Deum secundum rationem gubernationis, creationis, conseruationis, iustificationis, redemptionis, remunerationis, & similia quæ considerantur in Theologia: vt passionis subiecti, dicuntur veritates theologicz. Etiam aliquæ veritates sunt naturaliter notæ: vt Deus est bonus, viuens, sapiens. Aliæ supernaturaliter cognitæ & tantum creditæ: vt Deus est trinus & vnus: Deus est incarnatus. Veritas catholica est, veritas reuelata à Deo in se vel suo antecedente pertinens ad religionem. Dicitur reuelata à Deo, quia veritas humano ingenio adquisita per demonstrationem scilicet, vel experientiam: non dicitur veritas catholica, quia omnis veritas catholica est articulus fidei. Fides autem non innitur euidentiæ naturali, sed diuinæ reuelationi. Dicitur in se, propter veritates sacri canonis Bibliorum: quæ omnes immediatè siue secundum se scriptoribus eius sunt reuelatæ. Ipsi enim fuere calamus scribæ, id est, Spiritus Sancti velociter scribentis. Dicitur, vel in suo antecedente, propter veritates, quæ ex contentis in Biblijs possunt deduci, vel inferri, in consequentia necessaria, vt est illa Deus est verus homo ex anima rationali & humana carne subsistens: quæ sub hac verborum forma non habetur in scriptura: sed ex eis potest deduci in consequentia necessaria. Dicitur ad religionem pertinens, propter veritates religionem siue pietatem non respicientes, quæ non dicuntur veritates catholicæ quamuis fuerint à Deo reuelatę. Pertinet autem ad religionem quidquid ad pietatem, id est, Dei cultum aut ad finem beatitudinis consequendæ ordinatur. Ex quo sequitur, quod multę veritates quæ in scriptura canonica non habentur: nec ex eis solis deduci possunt in consequentia necessaria sunt catholicæ. Patet primum, de his quæ ab Apostolis per succedentium relationem vel scripturas fidelium fide dignas ad nos peruenerunt; & tamen licet in scriptura canonica non contineantur, hæc Apostolis per Spiritum Sanctum reuelata (à quo deus sunt omnem ueritatem) non dubitatur. Patet & de his quæ ex premissis coassumpto aliquo uero euidentiæ, uel certè deduci possunt. Patet etiam tertio, de his ueritatibus, quæ alijs fidelibus à Deo reuelatæ esse sufficienter ostenduntur. Patet & quarto, de his quæ ab
Q
R
S
T

Quæ in scripturis sanctis non reperiuntur quomodo deducenda.

Ecclesia uniuersali ut credenda accepta sunt, quae supponitur in hi de errare non posse: cuius fidem deficere non posse oratio Christi pr fide Petri, & eius promissa assistentia usque in finem seculi certa rec diderunt. Paret demum quoniam, de ueritatibus a generalibus concilijs, & Romanis Pontificibus rite determinatis. Haec enim omnia, uel reuelata sunt, uel ex solis reuelatis sunt deducta: uel ex reuelatis, & illis ueritatibus certis coassumptis, neque aliud determinat rite concilium, uel Romanus Pontifex. Haec Gab. Veritas catholica, ut tradidit Gerson est ueritas habita per diuinam reuelationem immediate uel mediate explicitè in propria forma uerborum: uel implicitè in propria & certa consequentia. Quae absque omni approbatione Ecclesiae ex natura rei sunt immutabiles & immutabiliter uerae. Unde sunt immutabiliter catholicae reputandae sicut haereses absque omni reprobatione sunt haereses putandae &c. Huius catholicae ueritatis contrarium dicitur haeresis, quia ut dicunt D. Hieron. & Occam: haeresis est dogma falsum fidei orthodoxae contrarium, id est, error contrarius catholicae ueritati. Est autem omnis haeresis dogma falsum: siue error, & non est conuerso. Omnis enim haeresis, ait Hieron. in epist. ad Galat peruersum dogma habet. Dogma autem peruersum, est dogma falsum: sed non omne dogma falsum est haeresis. Dicitur, fidei orthodoxae contrarium quo excluduntur omnes alij errores fidei orthodoxae non contrarij: sicut error in rebus naturalibus de quibus fides catholica nihil contrarium asserit: ut sunt errores de ui & numero elementorum, de motu, de esse, & ordine siderum, de figura caeli, de generibus, & naturis animalium, frutecum, lapidum, fontium, montium, & caeteris huiusmodi: quorum studio phisici insudarunt: & quorum scientia ad religionem non pertinet, de quibus B. Aug. loquitur. Errores in his, & si falsa sint dogmata, non haereses sunt dicendi. Ex hac definitione sequitur, quod error in fide non ideo est haeresis quia ab Ecclesia damnatus; sed quia fidei contrarius. Unde haereses ab Ecclesia damnatae, priusquam damnarentur fuerunt haereses. Determinatio autem Ecclesiae non facit propositionem prius ueram, esse falsam: nec prius falsam, esse ueram. Sed quia uera est, Ecclesia approbat: aut si falsa reprobatur, & condemnat. Si materiam hanc latius cupis uidere uide nostrae religionis decus Patrem Ildephonsum de Castro aduersus haereses. Et haec de Theologica ueritate pro nunc dicta sufficiant.

Matt. vii. d. 20. Luc. 21. d. 32. Ex Christi promissione Ecclesia deficere non potest. In 4. d. 13. q. 2. ar. 1. p. 1.

Veritates catholice ex natura rei sunt immutabiliter uerae. Gab. lib. 3. d. 25. q. vii. ar. 3. dub. 3. lib. 2. dialo. p. 1. c. 6. Dogma falsum, & haeresis quomodo differant.

In Enchi. c. 8 Error in fide non est haeresis quia ab Ecclesia damnatus sed quia fidei contrarius. Gab. in 4. d. 13. q. 2. Lib. 1. c. 8.

De Phisica & Aethica ueritatibus. Cap. XI.

Phyfica ueritas est rei intellectae ad intellectum adaptatio, secundum Philosophi descriptionem, & hoc dupliciter; uno modo

I ut con-

4 Act. c. 14.

ut consistens in quadam rei ad intellectum adaequatione, cuiusmodi est veritas intellectus. Alio modo pro voluntate manifestandi se exterius in signis & operibus iuxta iudicium rationis secundum quem modum loquitur de veritate philosophus. Veritas ad similitudinem primi modi dicta in Deo differt secundum rationem intelligendi à iustitia quamuis idem sint re: sed dicta ad similitudinem modi secundi in Deo pertinet ad rationem iustitiæ. Est enim voluntas conformandi opera sua ad iustitiæ rationem seu regulã, quæ regula est veritas primo modo dicta, quæ prior est secundum rationem intelligendi quàm misericordia; est enim eius regula: quod non est de veritate secundo modo dicta &c. Et veritas rei dupliciter accipitur vno modo vt refert ad existentiam rei. Alio modo ad efficaciam. Veritas existentia est, cum res habet quicquid ad eius essentiam pertinet. Veritas efficientia est, cum res habet effectum suum ad quem ordinata est: quomodo homo carens rationis vsu, aut non viuens secundum rationem, dicitur non esse verus homo, sed bestia, vt vult Boet. quod transformatum vicij hominem assimilare non possis. Aethica demum virtus est, quæ consistit in operatione: & sic dicimus quempiam verè deuotum & hypocritam fidè & homines falsos.

4. de consol. prof. 3.

De gloria, & eius diuisione.

Cap. XII.

Pater ea quæ doctissimè & elegantissimè Reuerendissimus D. Hiero. Ossorio episcopus Silensis in suo libro de gloria tractauit. Qui inter ceteros tanta claret eloquentia, & elegantia, vt putares Ciceronem loqui, quoniam ipse scribit elegantissimè, ad quem te remittimus. Gloria est, finalis delectatio vbi appetitus vniuscuiusque quiescit & illa similiter currit per omnia subiecta secundum suos gradus, & est triplex.

} Theologica.
} Physica, &
} Humana.

In epist. ad Rom. p. 3. de verbo & in no gloriæ. Gloria quid sit.

Ex illo priori genere est illa gloria æterna, quæ est omnibus sanctis beatitudo & finis ad quæ omnes laboramus: vel secundum D. Ambro. Gloria est clara notitia cum laude. Gerson ipsam definiens secundum nominis interpretationem dicit esse, quasi claram cum laude vel honore notitiam. Est autem honor, exhibitio reuerentiæ in signum virtutis; soli autem Deo honor & virtus, & per consequens gloria, cui & soli debetur exhibitio supremæ reuerentiæ; in signum virtutis infinitæ. Gloria, vita æterna, beatitudo, visio clara, & fructio sequens illam claram visionem, omnibus modis idem sunt. Vita æterna dicitur à parte post, nõ à parte ante. D. Bona. dicit Gloriã esse

in intelle-

in intellectu, & voluntate. Scotus tamen tenet, quòd nullus habitus est simul & semel in intellectu & in voluntate: sed eam principali- ter collocat in voluntate qua tenetur Deus per amorem amicitiae; sed hoc theologis disputandū relinquitur. Physica est summi boni fructio, & suae naturae triumphus; vt gloria grauiū est peruenisse ad centrum, leuium ad summum, arborum peruenisse ad fructū. Hu- mana est secundum propositum hominum diuersa pro qua omnes la- boramus & est quodammodo stimulus virtutis. Vndē Pau. si spi- ritu viuimus; spiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriae cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Quisquis ex de- teriore iam melior esse coepit, caueat de acceptis extolli virtutibus, ne grauius per vanam gloriam corruat, quam prius per lapsum viti- orum iacebat. Non est tanti gaudij excelsa tenere, quanti meroris est de excelsis corruere, nec tantam gloriam sequi post victoriam, quantam ignominiam post ruinam, Quum benē viuitur cauendū est valde, ne mens despectis ceteris de gloria singularitatibus eleue- tur. Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Hunc versiculum ait D. Chryf. Hom. 5. Si saperent qui in potentia versantur, in parietibus omnibus & in vestibulis suis scriberent, in foro, in domo, in ianuis, in ingressibus, & ante omnia in conscientijs suis, vt semper cum ocu- lis cernerent, & corde sentirent.

Gala. c. 6. a. 1

Ifyd. lib. 1. de summo bono.

De explicatione secundi subiecti, scilicet, de Angelo Cap. XIII.

IN scripturis factis Angelus aliquando generalem subit signifi- cationem, vniversos beatos complectatur; spiritus, sicut, cum vene- rit filius hominis & omnes angeli eius cum eo. Aliquando particu- larem asciscit significationem, sicut apud Petrum: Profectus est, inquit, Christus in caelum subiectis sibi angelis, & potestatibus. Ideo in praesentia angelus est subiectum quo intelliguntur spiritus ad imaginem Dei facti, in quibus diuina imago relucet: & non so- lum angeli veri, & boni, verum etiam diaboli & angeli mystici, vt Angeli pacis amare flebant. Et dicitur tripliciter.

Angelus quo- tripliciter di- catur. Ifa. 33. a. 7.

- Officio,
- Dignitate, &
- Natura.

Officio est quilibet nuntius missus à Deo ad homines propter ali- qua mysteria implenda: vndē Malach. Ecce ego mitto angelū meū, id est, Ioannem Baptistam, hi non erunt post iudicium quia deficien- t homines. Christus etiam vocatur magni consilij angelus, vnctus & angelus cum gladio. Genes. Venerunt tres angeli ad Abraham. Hinc in canone dicitur, iube hac perferri per manus sancti angeli

3. a. 7. Angeli offi- cio post iudi- cium nō erūt. 3. D. 24. & 18. a. 2.

Christus est
pontifex &
aduocatus .
Malach. 2. c.
68.

Lib. 2. c. 7.
Angelorum
Hierarchiæ
tres .

Dan. 7. c. 10.
Apoc. 5. c. 11.

Cœli accep-
tio multi-
plex .

Leã. 69.

tui, id est, Chisti: per illius manus oramus perferri sacrificium, vt Deo patri sit acceptum. Quia ipse est pontifex & aduocatus noster: & apparet continue vultus Dei ad interpellandum pro nobis &c. I
Dignitate, & est sacerdos consecrans corpus Christi: labia enim sacerdotum custodiunt scientiam, & legeni requirent ex ore eius: quia Angelus domini exercituum est. Natura, & licet sit, non officij angelus secundum uocis proprietatem (ut uult Greg.) accipitur tamen ut dicit substantiam siue naturam angelicam. Et hæc pro nunc dicta sufficiant. Nam si cupis minutim rem explicare poteris à definitione angelorum à D. Damasceno adducta incipere. Hic tamen nota à-
gelorum hierarchias ternas: & cuiuslibet hierarchiæ choros etiam ternos. De his profundus ille & exercitatus in diuinis Dionysius: & tota sacra scriptura ubique plena est uberrime: & ut comprehendan K
tur tibi typum proponimus.

Summa	Media	Infima hierarchia
{ Cherubin	{ Dominationes	{ Virtutes
{ Seraphin	{ Principatus	{ Arcangeli
{ Throni	{ Potestates	{ Angeli.

In angelorum consideratione attendendum est ad facilitatū apprehensionis & maiorem uel minorem perfectionem. Deindè, ad multitudinem, & magnitudinem: immo secundum omnia prædicamenta considerandi sunt. Nam millia millium ministrabant ei, & decies millia centena millia assistebant ei. Si hanc materiam late uide cupis uide Gersonem & D. Bona. in 2. L

De explicatione tertij subiecti, scilicet, de cœlo. Cap. XIII.

Cœlum est subiectū quo intelliguntur omnes spheræ & chori stellarum spirituum & angelorum: & vt omnia alia subiecta possunt considerari vel naturaliter vel mysticè, ita etiam cœlum: ut cum dicimus cœli enarrant gloriam Dei, id est, Apostoli, & secundum illud cœlum mihi sedes, & anima iusti sedes est sapientiæ. Animæ itaque iustæ & sancti cœlum dicuntur. Ideo Hugo in cœlo maximè Deus habitare dicitur, quamuis sit ubiq;: quia per cœlos intelliguntur angeli, & homines iusti, in quibus maximè Deus habitat. Vndè Aug. Pater noster qui es in cœlis exponit, id est, in sanctis & iustis. Vide de hoc latius Gab. Habet se cœlum vel

Vt } Principale propositum, vel
} Accessorium.

Primum, vt cum dicitur de cœlo simpliciter: ubi latus campus patet Astronomis & philosophis naturalibus. Accessorium vt cum dicendum est de motu, de lumine, influentia, fato, tempore, vere,

N æstate, accessorie nobis semper in his occurrit cœlum, omnia referēdo ad causas cœli; naturas animalium, fertilitatem terræ, morēs hominum, & his similia: ut columbam addicimus Veneri, picū Marti. Oportet autem in hoc subiecto meminisse eorum quæ scripserunt astronomi de cœlo, & generales habere diuisiones cœli, & terrę circulorum, signorum, temporum, & mysticē recordari aliquando, & eorum quæ poëtæ fabulantur de cœlo.

De explicatione quarti subiecti scilicet de homine. Cap. XV.

Homo, est subiectum in quo animantia omnia sibi subiecta tā superiora quam inferiora considerari possunt. Ideo Microcosmi nomenclaturam accepit: quia insignis ille humani generis conditor, hominem quasi alterum plasmavit mundum habentem participationes & coniunctiones cum omnibus rebus mundi. Hominis considerationes elicimus, sumentes principium à multiplici eius acceptione, quas ponit Gab. uel ab eius conditione; quia de limo terræ est conditus, secundum corpus, & hoc ideo, secundum aliquos, nē ipse eleuaretur in superbiam, sed nominis & conditionis memor, supercilium instar pauonis squalidos pedes considerantis poneret, ne gratiam Dei humilibus promissam perderet. Quoniam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Item ut homo instrueretur quæque uitia cauere. Vnde licet corpus humanum sit compositum ex quatuor elementis, tamen in eo prædominatur elementum, non ignis, sed terra: ne homo esset nimis iracundus, uel accensus ad nocendum proximo, nec elementum aëris, ne prædominaretur in eo uentus uanæ gloriæ, ambitionis, superbiæ, & huiusmodi. Nec elementum aquæ, ne prædominaretur in eo fluxus luxuriæ, & carnalis uoluptatis. Deinde, homo est animal rationale mortale: & hoc secundum philosophos: secundum theologos, est creatura rationalis ad imaginem & similitudinem Dei facta; & ad beatitudinem æternam ordinata. Imaginem Dei, Aug. ait, pertinere ad naturam animæ, non quod eius substantiæ sit cuius Deus, sed quod rationalis, quod intellectualis facta est à Deo: similitudinem uerò, ad opus iustitiæ, iuxta illud sancti estote, quia ego sanctus sum. Non desunt, qui hoc quod dictum est, hominem creatum ad imaginem Dei, referant ad dominatum traditum homini a Deo. Verum D. Paulus hanc controuersiam dirimit, cum ait, Renouamini in spiritu mentis uestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia. Et idem, induistis nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem

Homo cur microcosmus dicitur.

Iacobi. 4. b 6

Homo quid sit secundū phil. & theo.

& ima-

d. 11. q. vn. ar.
1. lib. 2.

1. Petri. 5. c. 3

Tract. 3. c. 1
regu. 4. prol.
in pfa.
De Angelica
erga homi-
nes custodia.

d. 11. lib. 2. q.
1. ar. 1.

Homo signi-
ficat Adā cū
tota posterita-
tate.

Homo ex qui-
bus confec.

& imaginem eius qui creauit illum. Et licet homo habeat liberum arbitrium (vt scribit Gab.) ita vt quantum ad interiores voluntatis actus uiolentari non possit per potentiam creatam. Est tamen inconstans & cito mobilis & in vtranque partem vertibilis: & post primi hominis peccatum pronior ad malum; multa que habet inclinancia ad lapsum. Inter quæ numerantur imperceptibiles demonum (salutem hominum impedire molientium) doli & fraudes: quorum nulla quies in tentando. Circumeunt enim tanquam leones rugientes quærentes quem deuorent. Vnde, difficile est homini viuere sine peccato, nisi gratia Dei adiuuetur, Aug. enim contra Pelagi, probat, quod taliter fuit tota natura humana siue caro in Adami corrupta & sauciata, fomite peccati: quod nullus homo ex tali natura viciata à primis parentibus per libidinosam generationem traducta potest vitare peccatum, nec potest facere bonum, nec implere diuina præcepta, nisi talis natura sic corrupta, per gratiam Christi sanetur. Id quod & alijs testimonijs probat Iacobus de Valentia. Propter hostium igitur impetus, & aduersa quæ homini accidunt, indiget homo angelica custodia & præsidio. Indiget autem ad quatuor in genere (vt ait D. Bona. post Alex.) scilicet, ad perficiendum in gratia; ad præseruationem à culpa, ad resurgendum à noxa perpetrata, & à facinorum multiplici pluralitate committenda. Nam in profectu impeditur, ad casum impellitur, in lapsu detinetur, & ad vteriora committenda peccati admisi pondere aggrauatur: & ad custodiam cuiuslibet viatoris deputatur Angelus bonus à principio natiuitatis: vt, ostendit Magister, rationes congruitatis tam ex parte Dei, quam ex parte hominis addit S. Bona. Nec deserit hominem Angelus quamdiu permanet hic in vita, tanquam pedagogus quidam & pastor ad uitam dirigendam. Homo pro maiori parte in scriptura intelligitur Adam cum tota sua posteritate. Vbi quando in scriptura ponitur filius hominum vel filij hominum, intelliguntur filij Adam. Adam autem non dicitur filius hominis, nec filius hominum: quia non fuit genitus ab homine sed à Deo formatus. Ideo dicitur filius Dei per creationem, & non per generationem, & ceteri filij hominum, quia à viro & muliere. Sed Christus filius hominis dicitur, quia à sola Maria homine generatur. Consideratur etiam homo, vt breuius agamus, vel secundum animam, vel secundum corpus. Corpus ortum habet ex semine, quod quidem est excrementum vltimi alimenti, sanguinis, scilicet, vt philosophi tradunt. Cui quidem semini est etiam permistus seu aër ex corde per arterias procedens, vt medici tradunt, quod & in sectionibus corporis humani euidentissime conspicitur. Anima verò iudicio Dei ex nihilo creatur, & infunditur formato in vtero corpori habetque.

}	Intellectum	A.	}	Capite	A.	Deo
	Vitam			Corde		Cœlo
	Appetitum			Renibus		Elementis.

Y Consideratur corpus secundum membra. Principalia, vel minus principalia: Principalia sunt quatuor, cerebrum, cor, hepar, Renes, Minus verò principalia consideremus ibi secundum Ioa. Valuerde lib. 2. Anatomies c. 41. & lib. 1. c. 38. Ossa 224. Neros, Venas, Arterias, Musculos 409. Chordas, Ligamenta, Ventres.

De homine oportet præterea considerare omnia prædicamenta, vt secundum corpus & animam, magnitudinem, genus, virtutes, opera, labores, patriam, ætates, Harmoniam compositionis, & uestimentorum habitum. Deinde secundum linguas, artificia, consuetudines, dona naturæ peculiaribus sibi vacat virtutibus. Ideo nec singularibus miserijs & calamitatibus. Oportet etiam hominem considerare mysticè, vt qui homines erant tempore gratiæ, tempore legis, & quales in prophetis frequenter legimus.

Hominis cōsideratio.

Hominis cōsideratio Mystica.

De explicatione quinti & sexti subiecti scilicet de imaginatio & sensitiuo. Cap. XVI.

I Maginatum est subiectum quo intelliguntur animalia perfectiora in quibus apparent iudicia sensuum interiorum: vt in canibus memoria, in ouibus discretio, in vulpe fraus & his similia. Differentiæ animalium quas considerare oportet sunt: Terrestria, de quibus oues & boues insuper & pecora campi. Aquatilia, vt pices maris, & quæ perambulant semitas maris. Volatilia, vt uolucres cœli & aues pennatæ. Ignea ut Phœnix: qui se igni reuiscat, & Pyrausta, quod animal uiuit in fornacibus Cypri Plin, & salamandra secundum aliquos. Amphibia quæ uiuunt in aqua & terra, ut rana, phocæ, anates, anseres, castores, crocodrilli. Sensituum est subiectum quo intelliguntur animalia, in quibus non apparent iudicia sensuum interiorum, ut sunt uermes, muscæ, talpæ, & his similia, quæ dicimus animalia imperfecta. Vnumquodque tamen in suo genere potest demonstrari perfectum. vidit enim Deus cuncta quæ fecerat & erant ualde bona.

Animalium differentiæ.

Lib. II. c. 36.

Gen. 2.

De explicatione septimi & octauisubiecti, scilicet, de vegetatiuo & elementatiuo. Cap. XVII.

V Egetatiuum sub quo intelliguntur omnia quæ animantur: anima vegetatiua & partes earum, vt sunt arbores, Herbæ, semina,

semina,

3 Reg. 4. D.
33.

femina, flores, lucus, gramina, etiam ligna mortua, cortices, fœnum, cordum, poma, & ceteri fructus omnes. Hic nota applicationem ad medicinas simplices, nihil est enim adeò paruum, adeòq; vile quod non plurimum commodi habeat; de quo multa se offerat oratori. Et de summis ad infima: & ab imis ad summa ascendere & descendere per gradus causarum oratorem oportet. Salomon disputavit super lignis à cedro, quæ est in libano, vsque ad hyssopum quæ egreditur de pariete, & disseruit de Iumentis, & volucris, & reptilibus & piscibus. Omnia vegetatiua sunt morti obnoxia, & se habent vt propositum principale: vt dum dicendum est de balsamo, vel vt accessorium, vt cum de arboribus Italiae, vel Indiae. Herbas dicimus, quæcunq; non lignitant, seu ligna produunt. Frutices qui non excrescunt ad iustam mensuram arboris. Plantæ sunt secundæ & steriles. Planta est triplex, domestica, hortensis, syluestris. Plantarum quædam sunt masculæ, quæ citius pullulant: quædam verò fœminæ, quæ maiora folia emittunt. Elementatiuum est, sub quo intelliguntur quatuor elementa simplicia principaliter, & quæ ex illis composita sunt: ita vt sensu & vita careant. In elementis considerantur gradus vt sunt simplex compositio, mixtio, digestio, & situs: vt actio, passio, quies, motus. Elementa verò alia perfecta alia imperfecta. Perfecta, vt ex metallis, aurum & argentum, Ex animalibus gressibilibus, homo. Ex volatilibus, aquila. Imperfecta, vt plumbum, Talpa, vermes, & similia, secundum gradus suos. Sunq; ad omne genus causarum accommoda, vt latius de istis, & alijs, vbi de tribus causarum generibus agemus, tractabuntur.

De explicatione noni subiecti, scilicet, de instrumentatiuo. Cap. XVIII.

S Vb instrumentatiuo intelliguntur omnia instrumenta quæ vnicuique in sua operatione inferuire possunt: suntque in triplici differentia.

Naturalia.
Artificialia, &
Moralia.

Naturalia sunt, vbi res utitur partibus sibi cognatis, aut aliquibus extra se, quæ natura in vsum aliquem formauit: ut oculi ad uidentum, pedes ad ambulandum. Item Angelos, cœlum, homines, instrumenta Dei, equum, asinum, bouem, instrumenta hominis. Artificialia quæ ab artificio aut in iustria rebus inferuiunt ad earum operationes, ut malleum ad tundendum, forcipem ad scindendum, & securum ad secandum. Moralia sunt illa, quibus mores nostros, com-

ponimus

G ponimus, & corrigimus, aut deprauamus; vt virtutes & vitia. Sic iustitia est instrumentum quo iustus agit iustè: iniustitia, quo iniustè. Instrumenta naturalia, & artificialia sic se habent, vt & ad bonum & ad malum illis vtamur. Moralia verò propriè, aut tantum in bonum si sunt virtutes, aut tantum in malum si sunt vitia, vsum sui nobis præbent: quanquam est quædam cognatio vitiorum cum virtutibus: vt cum dicimus superbos magnificos, temerarios fortes, leues faciles, adultores comes: Timidos humiles, ignauos mites, Garrulos, eloquentes, prodigos liberales, auaros frugi, pertinaces constantes. Vnde illud Poëtæ.

Et mala sunt vicina bonis: errore sub illo

Pro vitio virtus crimina sæpe tulit.

H Sub materia subiecta tandem comprehenduntur etiam omnia prædicamenta accidentium, & omnia accidètia totius mundi & hoc.

} Principaliter, vel
} Accessoriè.

I Principaliter vt cum absolute dicendum est de securi, vel de paternitate, vel de iustitia, vel de ingratitude, & sic manendum est sub instrumento. Accessoriè vt cum dicendum est de calore ignis, nam calor accidit elemento, quod est ignis: sic dicendum de mansuetudine Dauidis, Iustitia Traiani. Accidens est id, quod non habet esse per se sed in alio. Cuius prædicamenta sunt nouem, vt colligitur ex Arist. videlicet: Quantitas, qualitas, ad aliquid, actio, Passio, Situs, habitus, vbi, quando. Vtrunque, scilicet, instrumentum, & accidens, omnibus causarum generibus applicari possunt, vt exemplis demonstrabimus. Applicatur enim quantitas, vt cū laudamus Platone ab humeris latis, & à præcordijs magnis. Qualitas, vt cū laudamus Salomonis sapiètiã. Ad aliquid, vt cum laudamus Pauli & discipulorum Christi doctrinã. Actio, vt cum recensemus Dauidis opera, & res gestas. Passio, vt cum laudamus Iob, vel Thobiam, à patientia, & laborum tolerantia. Situs, vt cum laudamus Sanfonem à symmetria membrorum. Habitus, notatur in vestibus Iudith, Abigail, & in pallio Diogenis. Vbi, vt in consideratione patriæ, peregrinatio num filiorum Israël, Iosephi, & Platonis in Siciliam &c. Quando, id est, quo tempore talis claruit, qua mundi ætate, quid noui tunc accidit. Plura exempla collige ex biblijs, vt, de Goliath, & de S. Ioanne Baptista: cui erat vestis de pilis camelorum, & Zona pellicea circa lumbos eius. Vnicuique autem prædicamento absolute considerato, possunt applicari omnia alia prædicamenta, vt cum dicimus albedinem magnam, aut actionem fortem. Et nota ita procedi per vitia. Eleganter enim laudamus victorem, si prius laudamus victum. Et simile est de vituperio. Quamplurima sunt exempla, coaceruata

Accidens quod sit.

Exempla notanda.

1. Reg. 17.

in lib. de Rhetorica Ecclesiastica Reuerendissimi pariterque pientissimi D. Aug. Valerij Episcopi Veronensis. Quare de ipsis superse-
dendum duxi.

Causa quid
sit in Rhetorica.

Nunc uerò post supradicta, agendum nobis videtur, de causis ipsius Rhetorices artis; Causas uerò uocamus propriè in Rhetorica, locutionem, orationem, communicationem, quæ scripto, aut uua uoce, coram alijs habetur Iudicibus, uel auditoribus, ut in tribunali foro, aut concione prædicantium, uel cum quibus negotiamur, & agimus, tam præsentibus, quàm absentibus. Cuius partes sunt subsequentes.

de duplici genere partium Rhetorices. Cap. XIX.

PLurimi maximique oratores, constituerunt duplices Rhetoricæ partes alias. Principales, alias Minus principales. M

Principales, seu essentielles quæ idem sunt, est ipsa compositio, filum & quasi architectura orationis. His enim deficientibus, omnis gratia, & uirtus dicendi non aliter quam ædificium sine fundamentum corruet, orationisque nomen amittit. Parantur ut postea docebimus labore, & usu, & usque adeo concionatori, uel oratori, istis opus est: ut si una sola desit, non minor deformitas inde proficiscatur, quàm in corpore brachio uel pedibus deminuto cernitur. Aliæ sunt minus principales, quas ad sequentia reijciemus, ubi eas non omnino esse necessarias intelligimus. Cum igitur omnis sermo quo uoluntatem nostram enunciamus, atque negotia agimus, necessario habeat, & uerba, & res, rerum ipsarum est inuentio, uerborum elocutio, cuius auxilio animi sensa, & inuenta exprimimus. Vtraque necesse est habeat dispositionem. omnia adiuuante memoria compræhenduntur. Verum hæc cuncta perficit pronuntiatio. Necessaria igitur est oratori, harum quinque partium notitia. N

De partibus Rhetorices & seorsum de inuentione. Cap. XX.

PArtes Rhetorices ut superiori capite diuisimus sunt duplices, substantiales seu essentielles, quæ & principales dicuntur, & accidentales quæ minus principales uocantur. Substantiales O

Sunt. $\left\{ \begin{array}{l} \text{Inuentio.} \\ \text{Dispositio.} \\ \text{Elocutio.} \end{array} \right. \quad \left. \begin{array}{l} \text{Memoria, \&} \\ \text{Pronuntiatio.} \end{array} \right.$

Cic. i. lib. de
inuentione.

Inuentio est, antecedens, solers, & accurata excogitatio rerum uerarum, aut uerisimilium, quæ causam probabilem reddunt. Latius hæc patet cæteris partibus Rhetoricæ, qua cognita, id quod est caput in scribendo & orando tenetur. Hinc uisitato loquendi modo, elegantè scribentes, uel dicentes, inueniendi uirtute plurimum ualere solemus dicere. In hoc tamen concionatori elaborandum, ut quem

ipse

P ipse ipsum affectum intra se legendo conceperit, in auditorum animos dicendo transmittat. Si quid autem interlegendum offenderit, quod ipsum magis afficiat, ibi pedem figat, & cum animo suo verset atque tractet, nec oblatam p̄ij affectus occasionem vacuam abire sinet. Ea uerò omnia, quæ uel legendo uel meditando inuenierit, breuissimè in cartula describat: quo uidelicet in prospectu cuncta, quæ inuenierit, habeat: ut commodiora ex illis eligere, & in ordinem redigere possit. Constat igitur hæc, Exordio, Narratione, Egressione, Diuisione, confirmatione, confutatione, & conclusionē: quæ singularim suo tempore, locoque explicabuntur. Sed quia excogitare, & inuenire amplam dicendi materiam si eius rectè utendi modum ignores non magis fructuosum est, quam ædium formam & ædificationem animo concipere, sine materia ex qua conficias. Ideo curandum est ut inueniamus res.

} Tristes. } Meliores.
 } Iucundas. } Efficaciores.

Inuentio quibus partibus constat.

Q Tristes ut si proponat loqui de miseria omniū tribulationū copia: & inopia consolationis: quando multifarie quis patitur & à nemine releuatur. tunc uoce lugubri, ac uultu demisso proferat sic. Occupatio magna creata est omnibus hominibus: & iugum graue super filios Adam: à die exitus de ventre matris eorum: usque in diem sepulture in matrem omnium, Item, **Q**uis det oculis meis fontem lachrymarum: ut fleam miserabilem humanæ conditionis ingressum: culpabilem humanæ conuersationis progressum: damnabilem humanæ dissolutionis egressum: considerauerim igitur cum lachrymis de quo factus est homo, quid faciat homo, quid facturus sit homo. Sane de terra formatus est homo: conceptus in culpa; Natus ad pœnam. Agit praua quæ non licent: turpia quæ non decent. Vana quæ nõ expediunt. Item proponens illud Dauidicum. Peccator uidebit & irascetur dentibus suis fremet & tabescet: Desiderium peccatorum peribit. Et loquens de penis Inferni & damnatorum &c. Et licet tristitia inter omnes animæ passiones maximè corpori nocet: quia in merore animi deicitur Spiritus, ac Spiritus tristis exsiccat ossa: nihilominus est necessaria, quia ut inquit Aug. leticia atque tristitia quasi cibus dulcis & amarus est animi. Proponat timendam æternam pœnam: timendum illum horribilem Iudicij diem: timendos aut potius horrendos cruciatus Inferni: horribilem diem Iudicij proponens. **D**auid. uerba proferet: Deus manifestè ueniet. Deus ipse, & non silebit: ignis ante ipsum præbit, & tempestas ualida; aduocabit cœlum desursum, & terrā discernere populum suum: & omnes, nulla habita nobilitatis, aut scientiæ ratione, stabimus ante eius tribunal. **U**bi eum, quem patrem misericordiæ uolumus agnoscere.

iustum iudicem experiemur. Dicat iuxta id quod scriptum reliquit B. Aug. futurum sictum, & stridorem dentium, ululatum, & lamentationem, & tardam pœnitentiam: quando mouebuntur fundamenta montium, & ardebit terra, vsque ad Inferos deorsum: quando (teste Apostolorum principe) cœli ardentes soluentur, elementa ignis ardore tabescent: quando (vt saluator noster ait) etiam virtutes cœlorum mouebuntur: quando sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo. Ostendet deinceps, nihil inferno esse posse horribilius, horribilem esse priuationem uisionis Dei: illū esse lacum sine mensura, profundum sine profundo, plenum ardore, & fetore intollerabili: nullum esse ordinem, horrorem æternum, nullam spem boni, nullam mali fugam. Iucundas: Vt si loquatur de gloriæ magnitudine quam sancti habent. Et quo modo sit, intensa, extensa, æterna, perfecta, & integra. Proferat cum iocunditate. Est autem iucunditas gaudium ad exteriora ad cō prorumpens: vt alios excitet ad Gaudendum. Vt si proferat illud Baruch iij. O Israel quā magna est domus Dei: & ingens locus possessionis eius: magnus est & nō habet finem, excelsus & immensus. Ibi hymnidici Angelorū chori. Ibi societas ciuū super erorum. Ibi dulcis solemnitas à peregrinatione huius tristi labore reddeuntium. Ibi festiuitas sine fine: æternitas sine labe: serenitas sine nube. Ibi quidquid amabitur aderit: nec desiderabitur quod non aderit: omne quod ibi erit & quod est: bonum erit: & summus Deus summum bonum erit: omnino beatissimum. Ita semper fore certum erit: Ibi vacabimus, & uidebimus. uidebimus & amabimus. Amabimus & laudabimus esse quod erit in fine sine fine. Quod ibi præparauit Deus diligentibus se: fide non capitur, spe non attingitur: Charitate non apprehenditur: Desideria & uota transgreditur: acquiri potest: æstimari non potest. Item illud Chryf. de reparatione lapsi. Nulla erit in futuro discordia: sed cuncta consona, cuncta conuenientia. Omnium enim sanctorum erit vna concordia. Nullus ibi diaboli metus, nullæ insidiæ demonum. Terra gehennæ: procul mors neque corporis nec animæ: sed immortalitatis munere metus uterque resolutus. Intuere cœtum non solum ex hominibus: sed ex Angelis atque Archangelis: Tronis, & dominationibus, principibus, ac potestatibus conuocatum. De rege autem, qui horum medius residet dicere vox nulla sufficit. Effugit omnem sermonem, atq; omnem sensum humanæ mentis excedit decus illud: illa pulchritudo; illa uirtus, illa gloria, illa magnificentia. Item illud Greg. Temporalis uita, æternæ uitæ comparata mors est dicenda potius quàm uita. Ipse enim quotidianus defectus corruptionis, quid est aliud quàm quædam prolixitas mortis? Quæ autem lingua dicere, vel quis intellectus capere sufficit:

illa

S. Tho. super
Isa. c. 64.

Aug. in Ioan.
Homi. Ego
sum pastor.

Aug. lib 22.
de ciuit.

V

X

Y

Z

illa supernæ ciuitatis quanta sint gaudia Angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere: præsentem Dei vultum cernere, in circum scriptum lumen videre, nullo mortis afflicti metu? In corruptionis perpetuæ munere lætari. Meliores, Quid quid a Christiano Oratore proponitur, cum bonum sit, modum seruet oportet: ita vt res meliores & vtiliores præponat semper. Deinde, efficaciores subiungat. Nam verbum Dei est sapientia & intelligentia nostra. Porro per verbum peruenitur ad intellectum, per intellectum ad rem, per rem ad rationem, per rationem ad uiam, per uiam ad ueritatem, per ueritatem ad vitam & salutem, pertingimus æternam. Ideò in omnibus ordo est seruandus, vt afficiat & proficiat. Debet præterea orator seu uerbi Dei prædicator, primum quidem materias eligere pulchras; & excellentes, plurimamque utilitatem his qui audituri sunt afferentes. Deinde, parare congruas dicendæ materiæ facultates: multa cum diligentia atque industria. Cum nihil aliud sit eloquentia, nisi copiosè loquens sapientia. Ne sit ueluti Cato, Pictor, & Piso, qui cum neque haberent quibus rebus ornarent orationem, neque intelligerent quid dicerent, vnam dicendi laudem putabant esse breuitatem.

Eloquentia
quid sit;

Vnde petenda sint ea quæ conuenit oratorem vel concionatorem proponere. Cap. XXI.

AD institutionem populi, conuenit, non modo uerbi Dei concionatores, uerum etiam reliquos christianos oratores, defumere, pro ratione loci, & temporis, ex sanctis doctoribus antiquis patribus, decretis pontificalibus, & concilijs: quæ propositæ materiæ, & argumento nostro maximè conueniant, quod non difficile erit adhibitis operum indicibus. Nec erit abs re, immo plurimum proderit, recurrere ad ipsum omnium rerum fontem & originem, nempe, sacram scripturam, vnde omnia uberrimè scaturiunt ex eaque haurire, tam ueteri inquam, atque nouo testamento auctoritates, & testimonia, quibus utamur ad faciendam fidem rei de qua agitur, tenentes semper scripturæ sacræ intelligentiam germanam, solidam expressamque; quæ non tam eloquentiam, quam Dei ueritatem probare cupit, licet, in utroque nostræ fidei instrumentonon solum sublimiores doctrinas quæ ad diuinitatem attinent, sed etiam humanas scientias diuinitus traditas ac scitu dignas exuberantissimè contineri liquet. Nā vt, Cassiodorus ait in prologo super psalmos, Eloquētia legis diuinæ, humanis non est formata sermonibus: neque confusis incerta fertur ambagibus: ut aut rebus præteritis obliuione discedat, aut præsentium confusione turbetur: aut futurorum dubijs ca-

bus

Lib. 8. super
Matt.

Absque Phaleris uerborum tractanda scriptura.

Poetarum sententias aut raro aut nunquam proferendas.

Philosophorum dicta quomodo adducenda.

1. Cor. 13. d.
33.

bus eludatur: sed cordi non corporalibus auribus loquens: magna ueritate, magna præscientia, firmitate cuncta dijudicans; auctoris sui ueritate consistit. Et Rupertus ille Tuicren. etiam scriptum reliquit, o quam dulce, quam præclarum est, ea, quæ loquimur aut scribimus, talia esse, ut ea prudens auditor siue beneuolus lector, nequaquam dignetur adscribere nobis, dicatque, non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Non enim, præcogitare debemus qualibus uerborum phaleris sanctæ scripturæ sensum exornemus, dabuntur enim nobis uerba sponte uenientia, de spiritu patris coelestis, quæ utique quanto magis sponte uenient, tanto & minus fatigationis nobis, & audientibus siue legentibus plus afferent delectationis. Poetas a uiris grauibus, & in auctoritate positis, aut raro, aut nunquam proferri decet; & siquidem usu ueniat, aliquod testimonium ab ijs sumi, debet esse gnoma, uel sententia memorabilis, & sapiens. Nec uerbi Dei prædicator summa, & infima, diuina & humana miscebit, sed ad eò articulatè, clarè & artificiosè, hæc componit illis, his illa iungit: ut non modo nullam sibi uicissim obscuritatem afferant, uerum etiam utraq; utrisque adhibeant lumen. Verum Philosophorum tam naturalium quam moralium dicta, factaque cum modo adducere non inutile erit: ea tamen lege, ut ex his ea quæ utilia fuerint, tantum consequantur; reliqua ut nihil pro futura respiciantur, & intelligatur non esse necessaria ad demonstrationem fidei Christianæ. Si enim sacra scriptura & ecclesiæ catholicæ traditione fulta est, ut re uera fulcitur, & nititur fides: quod ait D. Basilius: eiusmodi probationes profecto non desiderat; nisi forte exempli causa, & ad ostendendum quantopere uirtus illis curæ fuerit ob solum temporale præmium. Sic D. Paulus solet gentilium scripta citare, ut in actibus Apostolorum, cum concionaretur ad populum & in Areopago inter cætera ait, sicut & quidam de uestris poetis dixerunt. Ipsi enim & genus sumus. Quod hemistichium in Phænomenis arati legitur, & de Menandri comedia sumpsit uersum Iambicum. Corruptunt bonos mores colloquia mala. Et in epistola ad Titum carmen sumpsit ex Epimenide siue Callimacho, Cretenses semper mendaces, malæ bestia, uentres pigri. Nec mirum si pro oportunitate temporis, Gentilium poetarum uersibus raro admodum abutatur, & ueloci potius quam ostentationis oportunitas exigebat; In morem Apum quæ de diuersis floribus solent mella componere, & fauorum cellulas coaptare. Nec id eò statim totam illius poetæ poesim approbavit. Animaduertendum est imprimis (ne qua in diuinorum testimoniorum allegatione inconuenientia fiat) quod scripturam sacram pro ipsa sua altitudine non uno eodemque sensu uniuersi accipiunt, sed eiusdem eloquia aliter atque aliter, alius atque

alius

I alius interpretatur, vt poene quot homines sunt, tot illinc sententia erui posse videantur. Aduertendum tamen ne sacris literis exponendis humani acuminē ingenij, aut naturæ vim rationemq; sequatur, sed eas iuxta fidem è maioribus acceptam, & huius fidei proportionalē rationem interpretetur. Nam philosophos quidem poterimus forsitan exponere iuxta rationem scientiæ, nulla etiam adhibita fide, at, sacros libros sobriè sine maiorum fide & doctrina non poterimus, vt restè synodus Trullana habet, dicens: Oportet eos qui præfunt Ecclesijs, clerum & populum docere, ex diuina scriptura colligentes intelligentias, & iudicia veritatis, & non transgredientes iam positos terminos, vel diuinorum patrum traditionem. Sed & si ad scripturam pertinens aliqua controuersia excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quàm quomodo Ecclesiæ luminaria, & doctores suis scriptis exposuerunt, & maiorem ex his laudem assequantur, quàm si ea quæ à se dicuntur componant. Ne dum quandoque ad id hæsitant, ab eò quòd conuenit excidant. Hactenus Conc. Vndè multi plus sibi fidentes, longè à vero scripturarum sensu aberrauerunt. Aliter namque, propter hoc, illam. Nouatianus, aliter Photinus, aliter Sabellius, aliter Donatus, Priscilianus, aliter Arrius, Eunomius, Macedonius, aliter Apolinarius, Priscilianus, aliter Iouinianus, Pelagius, Cœlestius, aliter postremo Nestorius. Atq; idcirco multum necesse est propter tantos tam varij erroris anfractus, vt prophetiæ & apostolica interpretationis linea, secundum ecclesiastici, & catholici sensus normam dirigatur. In ipsa item catholica Ecclesia magnopere curandum est, vt id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Multis & eximijs sane dotibus, promissionibus ac beneficijs illustrat Deus suam hanc catholicam Ecclesiam, qua nihil habet in terris charius. Hanc vsq; ornat, conseruat, defendit, vindicat. Hanc porro constituit esse domum suam, in qua omnes filij Dei foueantur, doceantur, & exercentur. Voluit esse columnam, & firmamentum veritatis, vt de illius non dubitemus doctrina, quæ tanquam magistra, custos, & interpret veritatis, fidem atq; auctoritatē obtinet inuiolabilem. Præterea, fundatam esse supra firmam petram decreuit, vt certi essemus, eam immobilem, inconcussamq; stare atq; inferorum etiam portis, hoc est, grauissimis aduersariorum impugnationibus inexpugnabilem præualere. Vndè Vincentius Lirinensis aduersus prophanas omnium hæreseon nouationes fatetur, quòd cum sæpe magno studio, & summa attentione perquireret à quamplurimis sanctitate & doctrina præstantibus viris, quonam modo posset certa quadam & quasi generali ac singulari via, catholica fidei veritatem ab hereticæ prauitatis falsitate discernere, huiusmodi semper responsum ab omnibus fere retulisse: quod, siue ipse, siue

Can. 19.
Sacra scripturâ sine fide & maiorum doctrina exponere non possumus.

Qui sibi fide bāt quâ miserè in sacra scripturâ expositione errauerunt.
Greg. Hom. & Aug. Enchiri.

Quæ sit Ecclesiæ dignitas & auctoritas.

1. Tim. 3. D.
Aug. lib. 1. cō. cresco. c. 33. & lib. 2. c. 32.
Math. 16. c.
1. Ephes. 2. D.
psal. 86. a. & 43. c. Aug. in psal. 47.
Catholica doctrina ab heretica quomodo discernenda.

quis!

Fides muniē
da scriptura
rum & eccle
siaz auctorita
te.

Cur sola
scriptura nō
sufficiat.

Iren. lib. 3. ad
uei hares. c.

Ab Ecclesia
petenda veri
tas.

Traditiones
apostolicæ
nō scriptæ.

Ephes. 4. b.
11. 1. cor. 12.
D. 28.

Canonicæ
scripturæ ex
Ecclesiaz iudicio
estimā
dæ.

Vbi necessa
ria est Eccle
siaz auctori
tas.

Serm. 119. de
temp. conc.
Laod. c. 59.
conc. 3. car
thag. c. 47.
conc. Tud.
seil' 4.

quis alius uellet exurgentium hæreticorum fraudes deprehendere, laqueosque vitare, & in fide sana sanus atque integer permanere, duplici modo munire fidem suam domino adiuuante deberet. Primo, scilicet, diuinæ legis auctoritate, tum deinde Ecclesiæ catholicæ traditione, ut superius attigimus. Hic forsitan requirat aliquis: cum sit perfectus scripturarum canon, sibi que ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est, ut ei ecclesiasticæ intelligentiæ iungatur auctoritas? In promptu causa est: Quia ubi charismata domini posita sunt, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea quæ est ab Apostolis, Ecclesiæ successio, & id quod est sanum & irreprobabile sermonis constat. Hi enim, & eam, quæ est in vnum Deum qui omnia fecit fidem nostram, custodiunt, & eam quæ est in filium Dei dilectionem adaugent; qui tantas dispositiones propter nos fecit, & scripturas sine periculo nobis exponunt. Nam non oportet quærere apud alios veritatem, quam facile est Ecclesia sumere, cum Apostoli quasi in receptaculum diues, plenissimè in ea contulerint omnia, quæ sint veritatis, ut omnis quicumque velit,umat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus, omnes autem reliqui fures sunt & latrones: propter quod oportet deuitare quidem illos, quæ autem sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionem. Quid si neque Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt ijs quibus committebant Ecclesias? cui ordinationi assentiunt multæ gentes barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sine caractere uel attramento scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem, & veterem traditionem diligenter custodientes. Vas etiam illud electionis ait. Posuit Deus primo in Ecclesia Apostolos, secundò prophetas, tertio doctores. Quare, Christianus quæcunque scriptura diuina seu canonica complectitur credat, necesse est. Certos uerò & legitimos scripturæ libros non aliunde quam ex Ecclesiæ iudicio, & auctoritate petere fas est. Primum, in eo quidem, ut scripturas canonicas & veras ab adulterinis certo discernamus: vnde testatur Hiero. in symbolo ad Damasum, nouum & vetus testamentum recipimus in eo librorum numero, quem sanctæ Ecclesiæ catholicæ tradidit auctoritas. Et Augustinus contra epist. Manichei c. 5. Ego uerò, inquit, euangelio non crederem, nisi me catholicæ Ecclesiæ commoneret auctoritas. Deindè, ut constet de vero scripturæ sensu & apta interpretatione, ne alioquin sine fine dubitemus, ac disceptemus de uerborum sententia. Tertio, ut in grauioribus de fide quæstionibus, atque controuersijs, quæ possunt incidere, iudex adsit, atque legitima illius auctoritas interponatur. Ut enim uerissimum est, quod contra hæreses docet Epiphanius, à

diuina

diuina scriptura non posse accipi omnia. Ita rectissimè Aug. affirmat, in re dubia ad fidem, & certitudinem plurimum ualere auctoritatem Ecclesiæ catholicæ. Non enim deesse potest Ecclesiæ spiritus, qui ipsam in omnem inducat veritatem, sicut Christus ipse promisit. Rursus vt pro ratione personarum, locorum, & temporum canones constituentur, disciplina integra conseruetur, ac iura dicatur. Dedit enim hanc potestatem Deus Ecclesiæ suæ catholicæ ad ædificationem & non ad destructionem. Igitur his omnibus, vt cætera omittamus, (quæ si latius uidere cupis lege doctissimum ac pietissimum Petrum Canisium) Ecclesiæ auctoritatem non solum vtilem, sed necessariam esse constat, vt sine illa quidem nihil aliud Christiana Resp. quam confusio Babilonica possit existimari. Proinde sicut scripturæ propter testimonium diuini spiritus in illa loquentis credimus, adhæremus, ac tribuimus maximam auctoritatem: sic Ecclesiæ, fidem, reuerentiam, obedientiamque debemus, quod eo ipso spiritu à Christo capite sponsoque suo informata, dotata simul & confirmata sit, vt nõ possit non esse quod dicitur, columna, & firmamentum veritatis. Vndè rectissimè sacrosancta œcumenica, & generalis Tridentina Synodus Sess. 4. decernit, vt nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei, & morum ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentiũ, sacram scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit, & tenet Sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de uero sensu, & interpretatione scripturarum sanctarum, aut etiam contra vnanimem consensum patrum, ipsam scripturam sacram interpretari audeat, etiam si huiusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendæ forent. His sic prælibatis consideret oportet prædicator, vt quæcunq; dicuntur cohærant cum nostro proposito, euitando prolixiores à re digressiones; nam descedendo sapius non facillè potest redire oratio vndè diuerte rat, pro suo & auditorum uoto; vtendum exemplis, similitudinibus, & comparationibus, quod apparet in doctrina saluatoris, & doctoris nostri Iesu Christi, quæ parabolis, & collationibus abundat. Idem fit in Epistolis Pauli maxime in illa quæ est ad Corinthios. Vbi fornicationem canem & anguem peius fugiendam monet. c. 6. Idem etiam fit in operibus S. Ioannis Chrysostomi, & aliorum præstantissimorum auctorum, quod non solum indoctoribus & simplicibus, verum etiam doctissimis cõmodo erit ad consulendum in memoriæ. Hac in re Indiij nostri occidentales maximè excellunt in suis commercijs, qui semper vtuntur similitudinibus, & comparationibus ab alijs rebus acceptis: vt melius animi sui voluntatem declarent, uidenturque manifestius percipi in suis actionibus, & locutionibus. Nunquam etiam ab eorum sermone Metaphoræ absunt.

Hæres. 61.
Lib. 11. con.
faulsi. c. 2. &
li. 7. con Do
nat. c. 53. &
in pl. 57.
Canõ apost.
38. & syno. 1.
Nic. c. 5. la-
te. c. 6.

Parte. 1. de
fide, spe, &
charit. varie
in locis.

Scriptura sa-
cra quomo-
do exponen-
da.

Ecclesiæ inte-
reit de uero
sensu iudica-
re.

Regula no-
tatu digna.

Historia.

Lib. I. ad Erē.

Dispositio-
nis definitio.Dispositio-
nis utilitas.

Post inuentionem, proxima dispositionis cura est. Vbi enim ex tumultuaria illa rerum congerie, & veluti sylua, aptissima elegerit, ea in ordine disponere, & suis in locis collocare necesse est. Quod ita facere debet, vt nihil in sententijs aut scripturarum testimonijs afferendis detortum, nihil sit violentum, sed omnia suis in locis apte collocentur, & velut ad numerum cadant: vt non aliunde aseita, sed cum rebus ipsis nata videantur. Quam rem D. Chryf. diligentissimè obseruare solet. Hanc autem orationis partem prudentia maximè & iudicio constare, auctor est Cicero. Quæ sic definitur: Dispositio est ordo, & distributio rerum: quæ demonstrat, quid, quibus in locis sit collocandum. Hæc pars tantam habet vim, vt, etiã rebus friuolis venustatem addat: sine qua omnis excogitatio, quantumcunq̃ præstans, insulsa fit & insipiens. Hæc quidem certa aliqua uia tradi in omnes materias nullo modo potest, sed mihi consultissimum videtur, vt hac in parte iudicio quisq̃ suo, & memoriæ consulat, vbi in classicorum scriptorum lectione bene fuerit uersatus. Adfert id commodi recta collocatio, vt tam dicentium quam audientium memoriæ plurimum iuuet. Facilius enim est ea quæ sunt in ordinem digesta, atq̃ inter se commissa, retinere, quàm quæ nulla dispositione inter se diuinciuntur. Dispositio est bipertita.

} Artificialis, &

} Ad casum temporis accommodata.

Prior est utilis dispositio patium orationis, tractando vnum quidq̃ suo loco. Hic spectatur quid exordio, quid narrationi, cæterisq̃ partibus, obseruato modo loquendi, competat. Posterior est, in qua considerandum quid tempora petant, aut quid personis dignum sit, & exorditur causam aut à narratione aut ab aliqua firmissima argumentatione, obseruando quid initio, quid medio, quid fini cõgruat. Euitanda est secundo, omnis incõcinnitas, ne quid abundet, extet, ac temerè congestum videatur, sed omnia tam artificiosè inter se cõmissa, & colligata esse debent vt vnum corpus & quasi massa appareat.

Vbi verò inuenta disposuerimus, postremus, ac maximus elocutionis labor sequitur: qui est velut vltima inuentionis forma. Prior enim forma est dispositio: quæ velut corporis ossa iũcturis distincta, suis locis aptat: posterior verò elocutio est: quæ carnē & sanguinē, & colorē suum ac speciem ossibus, ac neruis addit: definiturq̃ sic: Elocutio est, idoneorum verborum, & disertarū sententia-

rum ad

rū ad inuentionem accommodatio, cuius ope, is qui dicit animi conceptū exprimit. Qua sine superuacua est inuentio, & similis gladio condito atque intra vaginam suam hārenti. Immo optabilior foret mediocris inueniendi uis cū elocutione coniuncta, quā muta inopsequē dicendi sapientia. Cuius uelut parens quādam, cogitatio est: à qua omnis elocutionis vis, ornatusque procedit. Vt enim pictores quam imaginem effingere uolunt, mente prius concipiunt, cuius exēplar manus sequitur: sic concionator res primum concipere pro dignitate debet, ut deinde calamus propositi exemplaris ductum ordinemque sequatur. Qua quidem similitudine intelligimus, talia esse quæ proposito exemplari fiunt, quale exēplar ipsum est. Quid enim ex deprauato exemplari, nisi deprauatum opus consequi potest? Quo fit, ut quisquis res optimè conceperit, sit eas etiam optimè dicturus. Verissimè enim dictum est: si rem potenter conceperis, nec facundia dicendi, nec sermo te deseret ullus. Huic ergò cogitationi se totum ecclesiastes tradat. Hæc enim (ut Fab. ait) paucis admodum horis magnas etiam causas complectitur. Hæc quoties intermissus est somnus, ipsis noctis tenebris adiuuatur. Hæc inter medios rerū actus aliquid inuenit uacui, nec otium patitur. Neque uerò rerum ordinem modo quod ipsum satis erat, intra se ipsa disponit, sed uerba etiam copulat, totamque ita contexit orationem, ut ei nihil præter manum desit. Nam memoriæ quoque plerumque inhæret fidelis quod nulla scribendi securitate laxatur. Ad hanc igitur cogitationem, & tempora & loca idonea captanda sunt. Tempus autem uel antelucanum, uel nocturnum, cum nec familia perstrepat, nec tumultus ullus partem nobis mentis eripit, cōmodissimum est. Loci quoque solitudo, & obscuritas aciem mentis ad cogitandum efficit clariore. Sacer uerò locus, & is inprimis, in quo sacra Eucharistia adseruatur, super omnes alios optimus est. Sacramentalis enim Christi Domini præsentia miro modo pij hominis mentem, & componit, & afficit, & ad salutaria atque utilia magis quā curiosa & subtilia cogitanda inducit. Hoc tamen admonendum, ut cum primum ea quæ parauimus, cogitare cum animo nostro cœperimus, ab ijs præcipuè cogitanti initium faciamus, quæ animum nostrum maximè cum legerentur, commouerunt, quæque auditoribus maximè salutaria esse intellexerimus. Hæc nanque faciliè pectus nostrum, ut ante fecerunt, incendunt: quo affectu incensa mens ad reliqua ab initio usque ad finem cogitanda magis apta erit. In hac autem cogitatione danda nobis opera est, ut quoties argumentationem aliquam fuerimus persequuti, aut mysterium aliquod explicauerimus, ad officij nostri scopum, hoc est, ad christianæ uitæ institutionem, aut pium animorum motum hæc ipsa quæ diximus, quatenus fieri possit, conuertamus.

Elocutio
quid sit.
Ad Eten.

Cogitatio
confert elocutioni.

Loca & tempora idonea captanda sūt.

Sacer locus super omnes alios optimus est.

Huic futurum euangelij præconem animum adiungere adprimè utile est, vtpotè quæ magnam adfert momentum imino caput est in concionandi munere. Dellectant enim prædicatores multum, ac profunt locutionis lepore, qua certè fruente teneie possunt hominum catus: mentes allicere, voluntates impellere, quo uelint, & unde uelint deducere. Hæc enim efficit ut ea quæ ignoramus discere: & ea quæ scimus alios efficacius docere possimus, hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflicto; hac ducimus perterritos à timore, hac cupiditates iracundiasque restringimus. Hæc nos urbiū societate deuinxit, hæc à vita immani & fera homines segregauit. Item vti probationibus, commune est huic artu cum dialectica, cum philosophia, & cum theologia: aptè autem dicere ad populum (quod est eloquentiæ Christianæ proprium) hoc est orationis Ecclesiasticæ, hac uirtute, orator est oratore præstantior. In his eloquentiam Christianam constitutam dixerimus: ut, quicunq; ea sint præditi, adhibitis ad Deum præcibus, inuocat q; sancto spiritu, qui linguas infantium facit disertas, & aperienti ostium, implet illud: aptè, hoc est, consideratè, emendatè, perspicuè, appositè, memoriter, & cum dignitate possint dicere. Et si uult in uere affectum oportet quod loquatur feruenter, uerbo enim inflamma e nequeunt, quæ frigido corde proferantur. Ut dicit Greg. Qui enim sapienter loquitur intendit ad mouendum affectum, ut scilicet libenter audiant uerbum Dei: sed ille qui uult delectare oportet quod loquatur temperate, id est, non nimis prolixè: quia prolixa locutio non delectat sed attediat. Tanta deniq; oblectatio est in ipsa facultate dicendi, ut nihil hominum, aut auribus, aut mentibus iucundius percipi possit. Qui enim cantus moderata elocutione dulcior inueniri potest? Quid carmen artificiosa uerborum constructione aptius? Quid autem subtilius quàm crebræ acutæque sententiæ? Quid admirabilius, quàm res, splendore illustrata uerborū? oblectant, iuuatque prædicatores eruditione copiosa & uaria. Puirimi tamè gaudent uerbis affectatis, peregrinis, & alienis quo uitio præcipuus finis elocutionis impeditur. Nam requirit uerba.

Elocutio quæ
requirat.

{ Clara.
{ Usitata, &
{ Propria.

Clara erunt, si ad perceptionē eius quod uolumus, non opus fuerit alia interpretatione. Usitata, quæ non obsoleuerunt propter uetustatem, & rusticitatem, aut propter nouitatem non diu sunt donata usu, maximè existentibus alijs accommodatoribus & urbanioribus. Propria quæ per se, absq; circutione rerum quibus accommodantur naturam exprimunt. Accidit præterea elocutioni ut sit.

Grauis.

L

} Grauis.
 } Mediocris. &
 } Humilis.

Grauis erit quando pro opportunitate audientium aut sublimitate argumenti, paucis, efficacibus, & ponderosis utimur verbis & sententijs, cum apta ratione efferendi. Materia enim grauis, & quæ de suggestu declamatur, postulat non modo verba grauia sed & pensitata. Vt seraphicus noster pater Franciscus in regula sua c. 9. quasi totam enucleans Rhetoricam, monet his verbis. Moneo quoque & exhortor eosdem fratres: vt in prædicatione quam faciunt, sint examinata & casta eorum eloquia: ad ædificationem, & utilitatem populi: annunciando eis vitia & virtutes, pœnam & gloriam cum breuitate sermonis: quia verbum abbreviatum fecit dominus super terram, & nunc Conc. Trid. sess. 5. c. 2. Quamobrem in omni scripto communicatione, & oratione tria potissimum obseruanda.

Verba gra-
 uia & pensita-
 ta habea:.

M

} Quid dicat.
 } Vbi, &
 } Quomodo.

Duæ quidem priores circumstantiæ sunt necessariae. Cum non debeat prædicator infirmis insinuare cuncta quæ sentit: nec debet prædicare rudibus quanta cognoscit. Immo subtiliter debet prospicere ne plus audeat quam ab audiente capitur, prædicare debet ad infirmitatem audientium semet ipsum contrahendo, abscindere ne dum paruis tublunia: & iccirco non profutura loquitur si se magis curet ostendere quam auditoribus prodesse. Vnde Hiero. in Ecclesia, inquit, te non clamor populi: sed gemitus suscitetur, lachrymæ auditorum laudes tuæ sint. Ille sermo ab audiente libenter accipitur qui à prædicatore cum compassione animi profertur: nam tunc verbi semen facile germinat quando hoc in audientis pectore pietas prædicationis rigat. Gallo intelligentia tribuitur quum doctori veritatis discretionis virtus: vt nouerit quibus, quid, vbi, quomodo & quando proferat diuinitus ministratur. Non enim vna eademque est cunctis exortatio: quia nec cunctos par morum qualitas astringit. Sæpe enim alios inficiunt: quæ alijs profunt. Item oportet vt prædicatores sint fortes in præceptis: compaientes infirmis terribiles in minus: in exortationibus blandi. Tertia autem sine magno uitio ab esse non potest. Magnum enim est operæ pretium dicenda, modûq; dicendi inuenire, cum oratio actionibus, vt anima corpori formam præbeat: & est hæc facultas concionandi sibi in dicendis, & non dicendis virtutis eius pars quæ prudentia uocatur. Quid enim prodest esse verba & latina, & significantia, & nitida, figuris etiam numerisq; elaborata, nisi cum ijs in quæ auditorem duci formarique volu-

Greg. lib. 17.
 mora.

Greg. mor.
 20. & habe-
 tur super
 Job. 29.

In Epist. ad
 nepotia.

Greg. Mora.
 30. in 38. Job.

Oratio actio-
 nibus vt ani-
 ma corpori
 formã præ-
 bet.

P

Q

Eloquentiæ
genus ad per-
sonas & tem-
pora accom-
modandum.

Mediocre di-
cendi genus.

Humile dice-
di genus.

A curiositate
& nouitate
abstinendū.

mus consentiant? Eloquentiæ genus ad personas, tempora, causas, & res accommodandum: nam si genus dicendi sublimè paruis in causis, paruum limitatumque grandibus, lætum tristibus, lene asperis, minax supplicibus, summissum concitatis, Trux atque violentum iucundis adhibeatur, profecto non magis proderit, quam si in onilibus, & margaritis, ac ueste longa, quæ sunt ornamenta foeminarum, deformedur viri: nec habitus triumphalis, quo nihil excogitari potest Augustius, foeminas deceat. Vnde cum semel socrati scriptam orationem disertissimus orator Lysias attulisset, quam si ei videretur, edisceret, ut ea pro se in iudicio vteretur, non inuitus legit, & commodè scriptam esse dixit. Sed, inquit, vt si mihi calceos sicyonios attulisses; non vterer, quamuis essent habiles & apti ad pedem, quia non essent uiriles: sic illam orationem disertam sibi, & oratoriam videri, fortem & virilem non videri. Mediocrè, quod alias temperatum vel æquabile dicendi genus appellatur: est, quod constat ex humiliore, neque; tamen ex infima & peruulgatissima verborum dignitate. Tertium genus uocatur humile, uel attenuatum, quod demissum est usque ad usitatissimam puri sermonis consuetudinem: cui uenustas absque affectatione in primis congruit. Exornatur etiam sententijs raris, quasi gemmulis quibusdam insertis, cū urbanitate, & comitate, sine prolixitate quæ semper odium parit. Illud est tamen diligentius docendum, cum demum dicere aptè qui non solum quid expediat, sed etiam quid deceat, inspexerit. Nec me fugit plerunquæ hæc esse coniuncta. Nam quod decet, ferè prodest, neque alio magis animi audientium conciliari, aut si res in contrarium tulit alienari solent. Aliquando tamen & hæc dissentiunt. Quoties autem pugnant, ipsam utilitatem uincet quod decet. Si occurrat mentio rerum externarum, & nouarum, cum imitatione id fiat, quod sit minus malum errare cum auctoritate grauium virorum. Quod cum sanctorum quisque, his dumtaxat exceptis, qui libros canonicos ediderunt, spiritu fuerit humano locutus, & aliquando vel in eo errarit, quod ad fidem spectare postea demonstratū est: aperte constat ex huiusmodi auctoritate exploratā fidem fieri non posse. Quo in loco admonēdi sunt hi, qui præceptis Theologiæ nullis acceptis post bonas quas vocāt literas, statim ad sanctorū veterū lectionē apellunt animum. Non enim quæcunquæ ibi legerint, ea sunt probanda omnia unius, aut duorum sanctorum auctoritas, etiam in his quæ ad sacras literas & doctrinam fidei pertinent probabile quidem argumentum subministrare potest: firmiter uero non potest. Hanc siquidem foelicitatem Deus in solis diuinis uoluminibus in esse uoluit, vt ibi, non solum non sit error, sed neque decipi posse. Optimum autem erit ab omni curiositate & nouitate abstinere, quæ vel offensionem, uel incertitudinem in

R

S

T

V

animis audientium generare possit: sed ne omnia quidem (tametsi bona sint) passim inculcanda cenfeo, nam multum intererit, apud doctos, an indoctos, orationem habeas, laborandum præterea ut adhibeantur ornamenta sententiarum, & verborum, quæ grauitatem habebunt.

De Memoria scientiarum thesauro.

Cap. XXXIII.

X Proximum est, ut de memoria dicatur, qua, ut Fab. ait; omnis disciplina constat, quæ & necessarium maximè est vitæ bonum, & vnicus eloquentiæ thesaurus. Huius ars, Plinio, & Quint. auctoribus, à Simonide melico primum inuenta est, qua in re multum ualuit: nam cum aliquando in Thesalia, teste Cic. epularetur apud Scopam nobilem virum, & nunciatum esset ei, ut prodiret ad duos iuuenes ante ianuam stantes, contigit ut hoc interim spatio, conclaue corruerit, ac ea ruina adeo conuiuæ omnes contriti fuerint, ut non possent internosci à suis, qui humare eos uellēt. Tum dicitur Simonides, ex eo quod meminisset, quo loco eorū quisq; cubuisset demonstrator vnus cuiusq; sepeliendi fuisse. Memoria autē plurimis præcipua fuit, ut Plinius & Solinus. c. 7. auctores sunt. Quintus enim Fabius Maximus, notitiā antiquitatis, scientiam iuris, & augurij, multas literas, omnia memoriter tenebat. Cæsare verò scribere & legere simul, dictare, & audire, solitum accepimus. Seneca bis mille nomina ab alio recitata eodē ordine memoriter reddidit. Idem cum haberet ducentos discipulos quorum singuli vnum versum protulerant, ipse eisdem præpostero ordine facillimè pronunciauit. Cineus Pirrhi Regis legatus, postero die quam Romā venerat, utriusq; ordinis viros nominatim appellauit. Mithridati Regi duæ & viginti linguæ (tot enim nationibus imperauit) traduntur notæ fuisse. Cyrus Rex Persarum omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit. Carneades vsq; adeo memoria ualuit, ut, quemlibet librum semel à se euolutum iisdem poenè verbis narrare posset. Portius Latro memoria bibliothecæ loco utebatur. Quidquid enim semel memoriæ, mandasset istuc ipsum nunquam obliuioni tradebat. Sed ut ad definitionem eius veniamus. Memoria est firma animi, rerum, & uerborū, & dispositionis perceptio. Est hæc maximè oratori necessaria, nec sine causa thesaurus inuentorū, atq; omnium partiū rhetoricæ custos appellatur. Confirmatur ea magis & augetur exercitatione, quā arte, et præceptione, ut è do, uidelicet, locis & imaginibus. Albertus cognomento magnus dicit, tria in homine esse memoriæ genera, quarū primā uocat conseruatricem rerū sensui subiectarū, quæ quidē locū habet apud ratiocinatiū quæ constat rebus ipsis sensibus externis per-

Memoriæ cōsideratio.

Memoriæ ars a quo fuerit primū inuenta.

Lib. 7. c. 24. lib. 11. c. 2. 2. de Orat.

Memoria quibus fuerit præcipua. Lib. 2. c. 24.

Quid sit memoria & quomodo sit scientiæ thesaurus.

1. De orat. Cato Maior. Quomodo confirmatur memoria.

ceptis

ceptis, & ratiocinativam est inferior. Secundam verò conseruatricē specierum intelligibilium, quæ rationi subest & posteriori parti cerebri inhæret. Videtur ad has alludere D. Damascenus inquiring: Memoria est imaginatio quædam rebus abstracta, & conseruatix rerum sensibilium, & intelligibilium. Tertia inest superiori parti rationis, & appellatur retentio, vel essentialis conseruatio similitudinis omnium rerum boni & mali. Quæ quidem omnia clarius perspiciuntur in subiecta hac figura. In qua etiam licet videre vbi sit sensus communis, fantasia cogitativa, imaginatiua, ratiocinatiua, memoratiua, nec non odoratus, & gustus, & auditus, & usus. B

C **P**ostquam definitionem ipsius memoriae utrunque superiori capite peregrimus, sequitur nunc ut eiusdem memoriae generica divisionem explicemus. Sunt autem duae memoriae.

} Naturalis, &
} Artificialis.

Naturalis est ea quae nostris animis insita est, & simul cum cogitatione nata, & est virtus animae per quam retractat praeterita, ut ex eis metiatur futura. Auctoreq; Diomede, est velox animi & firma perceptio cuius facultatem fouet exercitatio lectionis, narrationis, mentis, styli cura, redditio sollicita, & diligens iteratio, alijs egregia, alijs minus egregia data: & ut D. Thomas affirmat sita est in parte intellectiua: potentia quae pure cognoscit, & solas species conseruat. Artificialis est ea quam confirmat inductio quaedam, & ratio praeciputionis. Constat igitur artificiosa memoria, ex locis, & imaginibus & amplificatur ratione doctrinae. Non itaque accipias hic memoriam siue naturalem: siue artificio adiutam: quatenus contra reminiscientiam distinguitur. Sed prout est ab utraque exuberans virtute coniunctim, utpote retinendi artem: & retentorum quomodolibet ad nutum considerandi legendiue facultatem. Memoria enim discretè & distinctè reuertitur ad res, componendo intentiones distinctas cum imaginibus. Reminiscencia verò siue recordatio est motus interceptus & abscissus per obliuionem: Et est temporis & loci cum collatione ordinis ac reminiscibilium dependentiae. Et quando ex uno simili in aliud prouehimur, vel ex contrario incontrarium, aut ex proprietate in subiectum deducimur. Sed memoria ex locis, & imaginibus proficiscitur. Itaque ijs qui hanc ingenij partem exercent, loca multa prius animo capienda sunt quam maxime spaciosa, multa varietate signata, illustrata, explicata modicis intervalis, ut ediu ferè magnarum, aut alterius aedificij. Haec animo diligenter sunt affigenda, ut sine cunctatione ac mora partes eorum omnes cogitatio possit ordine percurrere. Plus enim quam firma debet esse memoria, quae aliam memoriam adiuuet. Loci sunt aedes, anguli, fornices & alia, quae his similia sunt. Ea tamen quae fuerint scripta, vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quae memoriam eorum excitent, notata. Ita fiet ut ordine res teneantur. Exempli gratia, si sit de navigatione; re militari, & agricultura dicendum, navigationis anchora, rei militaris gladius vel spiculum, agriculturae spicca vel simile aliquid, imago esse potest: quae pro rerum varietate subinde mutanda est: ut loca perpetuo remaneant re debeant. Atqui non erit inutile, quo facilius haereant aliquas ap-

i. p. summae
q. 77. ar. 8. ad
4. & q. 79. ar.
7. & q. 78. ar.
4. & in uarijs
locis.

Quibus constat memoria artificiosa.

Ars memoriae confirmatae.

Imaginum signa.

ponere notas, quarum recordatio commoueat, & quasi excitet memoriam. Vnde sequentes figuras libuit apponere, prima vsus fuisse Iacobum Publicium Ludonicus Dolce in suo de memoria dialogo attestatur.

Historia.

Secunda utebantur Indi nostri occidentales in suorum negotiorum explicatione vt in ipsis liquet, quæ quidē tā pro literis quā pro figuris plurimum valere comperiet facile, qui eis vsus fuerit. Imagines sunt formæ quædam, & notæ, & simulacra eius rei qua meminisse uolumus. quæ certis in locis collocare nos oportebit, quod genus equi, leones, libri, lapides. Loca enim ceræ aut chartæ similia sunt. Imagines literis, dispositio & collocatio imaginum scripturæ, pronuntiatio lectioni.

Memoria non
medicinis
sed imaginis
iuuanda.

Hæc imagines supradictis locis ordine sunt committendæ & cum repetenda fuerit memoria incipiat ab initio loca recensere, & quod cuique crediderit reposcat: Sed quantum ad huius naturalis memoriæ defectum attinet, iudico maxime conueniens subuenire illi, non per uiam medicinæ, sed locorum imaginumque, ut dictum est. Nam cum pars hæc sit humidior quàm opus sit, species receptas male conseruat, undè prouenit quòd maior pars uolentium, hanc medicare, in maximos inciderunt defectus uolentes uarijs atque diuersis uti medicinis. Quamobrem non incongruè Petrarca, in libro cui titulus de contraria fortuna, dixit: si habueris memoriam caduicam, & debilem, oportebit arte ac diligentia iuuare. Quandoquidem industria omnibus memoriæ defectibus se se opponit: nil patitur periri nil minus: hæc est quæ philosophos & poetas senes uirentissimo ingenio ac stylo, hæc est quæ decrepitos oratores, uoce solida validisque lateribus ac tenaci memoria seruare potest. Ex iam dictis liquet retentiuam animæ vim artificio roborari posse: atq; longiori opus habet practica & exercitatione. Et ob id uelini quisque primum proprias experiretur vires: & ad eam idoneitatem quæ sese huic intentioni destinaret. Memoria enim uero etsi ab arte perficiatur: habet tamen à natura principium, qua propter Thales Atheniensis teste Laertio, eum rectè felicè censuit qui sanus corpore: anima copiosus & natura docilis est. Frustra nāque indocilis doceretur, quandoquidem indispositus abiicit artem, vt carminibus traditum est.

Nota.

Dememorandi fundamenti & documentis memoriæ saluantibus.

Inepti ad literas.

Documentum iuandæ memoriæ.

Sunt hominum septem genera non artibus apta.

Sunt maledispositi primi: tardiq; secundi.

Tertij sunt uagi: non constantesque quarti.

Quinti gulosi: sexti sunt luxuriosi.

Sunt egrotantes septimi siue dolentes.

Si cui proinde est memoriæ cupido, ex tribus eius ualorem colligat necessum est. Vtpote bona animæ (cuius memoria pars est) dif-

positione,

positione. Bona item corporis (quod viribus sensitivis animæ subferuit) qualitate & bona denique corporis ad animam connexionem. Quibus suffragatur vacatio, mansuetudo & sobrietas. Ne externis occupationibus mens à studio auocetur atque distrahatur. In quolibet etenim ocio literario, non modo scientiæ cupiditas expetitur & accumen ingenij, verum animi opus est tranquillitate, quæ sanè ad hoc conducit ne per iram aut impascentiam suffocetur concupiscibilis. Frendendis igitur animi passionibus ante omnia intendendum est: non in omnibus siquidem studium æque valet: quod excedens letitia vel tristitia seu ira & quævis alia passio plurimum præpedit aut penitus tollit. Vnde convincitur mansuetudinem (de qua inferius latius) studioso summopere suffragari. Hanc summam existimo sobrietatem viris literarum percupidis opportunam: ut corpus bene exerceant in somno & vigilijs: in repletionem & inanitionem: quandoquidem per continuam & longam ebrietatem mens anihilatur ut D. placet Hier. Quoniam saturitati succedet obliuio tam diu nescitura quid cupiat quamdiu reuocaret memoriam esurians. Denique recensenda velim cuique studioso opportuna: scientiæ cupiditatem, acumen ingenij, valetudinem bonam, victum & vestitum, facultatem mediocrem, loci opportunitatem, temporis ocium, animi tranquillitatem, studij ordinem, modum & formam & perseverantiam. Et ut addam piam intentionem, deuotionem, humilitatem & communicationem, de quibus superius non nihil egimus. Grauius præterea memoriæ molestæ & sæpe corrumpunt nimia repletio, ebrietas & cibus duræ digestionis cuiusmodi sunt carnes bouum, nimia vigilia, excessiuus calor, & intensum frigus atque omnia extrema, ut passiones excessiuæ, coitus & id genus alia &c. Et ut ad rem redeamus: Est animaduertendum, quod rerum imagines, seu similitudines de quibus meminisse iuuabit. dupliciter considerantur, hoc est, ex parte rei, seu à voce rem ipsam significante. Ex parte rei considerantur quantum in se, & propriè recipiuntur secundum officium quod exercent. Quandoquidem si volumus rem ipsam primo modo, hoc est in sua propria & nativa forma considerare, huic erit satis commoda imago, maximè in re, quæ visui subnititur, verum accipiendo ab eius officio, operationem seu instrumentum actionis, potius conuenit rei intelligibili. Res inuisibiles intelligibiles seu substantiales sunt prout dicemus, Deus, Angelus, Spiritus, seu verè demonium & animæ. Quia hæc minime sub sensu cadunt nec ab eius esse aliquid formæ subtrahitur. Itaque ex ipsis habemus imagines, vnde prouenit quod ad denotandum eorum mysterium vtimur figuris seu delineationibus & signis. Accidentia etiam spiritualia ut sunt habitus intellectuales & morales oportebit ea signare similiter vel cum eorum subiectis, vel similitu-

Vocatio quæ necessaria.

Mansuetudo expelenda. Sobrietas vtilibis.

Vitanda studiosis.

Res inuisibiles minime sub sensu cadunt.

Accidentia spiritualia quo signanda.

Picturę Palatii. S. quid denotent.

dine, & multis alijs modis. Sed hoc nihil est rem a. tius repetamus oportet. Quid enim putas significare miras illas figuras tam admirabili modo depictas in Augüstissimo Sanctissimi palatio in S. Petro in hac alma egregiaque vrbe Romana? nisi memoria quaedam localis, vt res mirabiles tam in se quam etiam in suis accidentibus, aliqua ipsi mediantibus, aliqua fide, sentire intelligereque possimus: vt vniuscuiusque rei typus penitus rem inspicientibus subijcit ac ministrat, atque vt eas firmitus memoriae habeamus. Ibi enim miro artificio Theologia, Vtriusque iuris scientia, Logica, Philosophia, Rhetorica, Religio, Pax, bellum, & tandem omnia ita sunt vt merito dici queat res esse proportionatas loco & locus locatis.

Sinopsin totius memoriae materiae continens. Cap. XXVI.

Vnde memoriae imagines sumantur.

Superioribus duobus capitulis multa de definitione memoriae eiusque generibus, breui sermone, perstrinximus; ea forte cura ac industria, vt pauci ante me maiori animi solertia in hoc scribendi genere versati sint: attamen in hoc tertio opere pretium erit sius aliqua notemus omnium enimvero memorandorum imagines atque similitudines sumuntur: aut a re ipsa aut a voce ipsam significante. Ex parte quidem rei, vel quatenus in se & proprie consideratur: vel pro vt eam accipimus in respectu ad officium. Quod si primo modo eam sumamus ipsamet res in sua propria naturali que forma nobis commoda erit imago, in rebus potissimum notis, quae uisui patent. Siquidem ex officio imaginein capiamus vel ab operatione, vel instrumento actionis id maxime intelligibilibus conuenit. Inuisibiles intelligibilesque res substantiales cuiusmodi sunt Deus, Angelus, Spiritus, siue Demones, & Animę, vt alibi diximus, quoniam sub sensu minimę cadunt ab ipsis nulla sit abstractio formę neque comparatio ad simile, vt earum proprias habeamus imagines: quamobrem necesse est, vel pictura, vel fictione, vel infracriptione, vel literarum syllabarum compositione: aut alijs modis collocare: vt inferius manifestius fiet. Accidentia quoque spiritualia cuiusmodi sunt habitus intellectuales, & morales eisdem fermę modis figurabimus vel suis subiectis. Sensibilia autem accidentia, vel a subiecto vel similitudine, & plerisque alijs modis posterius deducendis constituuntur. Eorum igitur quę meminisse volumus capita sunt, quod res seu materia omnis tractanda, est duplex.

Materia omnis tractanda duplex.

} Simplex, vel
} Composita.

Simplex, vt res, signum, seu vox. Res continet substantiam intelligibilem, increatam, vt Deum vel trinitatem. Vel Creatã, vt An-

geli.

Vgelum, Animam, Demonium. Cotinet etiam sensibilem, vt animata & inanimata. Res etiam continet Accidentia Absoluta, vel Respectiua. Signum est duplex, Simplex, vt est Vox, & Littera. Compositum, vt Syllaba, Dicitio, Nota, vel Ignota. Oratio, quæ constat, Prosa, vt in quæstione, propositione, & argumentatione, syllogistica, ethymematica, inductione, exemplo. Et Versu, vt in psalmis, threnis, & canticis. Vox autem est significatiua, historicè, pollicicè, lectione, collectione, & sermone. Altera est non significatiua. Composita, Elementis, vel Materia.

Indorum exemplis artificialis memoria probatur. Cap. XXVII.

X **H** Vius etiam rei admirabile extat in commercijs Indorum, & contractibus exemplum qui etiam si sine literis (cuius supra mentionem habuimus) formis tamen quibusdam, & imaginibus voluntatem suam uicissim denotabāt; quas gestare solent in panniculis bombycinis, papyro bibula ex folijs arborum. Ea consuetudo in hodiernum vsque diem in rationum suarum tabulis remansit, non modo ab ignorantibus verum etiam rectè legendi scribendiq; (quorum plurimos ad miraculum vsq; exercitatissimos videas) peritis. Id illis commune fuit cum Aegyptijs, qui per eiusmodi quoq; figuras sensus mentis effingebant, celeritatem designantes per accipitrem, Vigilantiam per cocodrillum, per leonem Imperium: De quibus vide Orium Apollinem de literis hieroglyphicis. Plinium lib. 36. c. 8. Item c. 11. Meminerunt præterea eiusmodi literarum Strabo. lib. 17. Cor. Tacitus. lib. 13. Cælius Rodiginus antiquarum lect. lib. 29. Cap. 26. Volaterranus. lib. 33. Inter alias etiam effigies, scarabeos, Apes, fluuios, boues, Vultures, aliaq; id genus notare consueuerunt. Porro ipsa effigies Apis symbolum regis signabatur, quod is in obeundis vitæ officijs, non minus Iustitiæ aculeum, quàm dulcis mellis clementiam habere debeat. In Vulture naturæ genium ac maiestatem indicabant, quod inter has volucres femina dumtaxat inueniuntur. Multa etiam alia signa Dictionum pinxerunt. Hac ratione cum inter se agerent Indi nostri Occidentales figuram aliquam exercebant, in qua totam horam differerent, insidentes calcibus pedum, toto corpore deflexo, & curuato, qui est modus eorum sedendi, etiam si aliquando sedeant in scamnis tripedibus, aut sedibus quæ habent sustentacula dorsuaria, idque proprium est nobiliū, alij in vimineis, aut ex ligno dedolato & polito confectis, atramen in rebus agendis, etiam nobiles calcibus pedum innituntur, præterquam cum viri religiosi iubent eos accumbere, pererrant verò Indice. Eadem ratio est in transmittendis ad externos conventionibus vice lite-

Indi imaginibus utitur.

Aegyptiorū literæ Hieroglyphicæ.

Indorum sedendi modus.

ce lite-

ce literarum, & in scrijs actionibus illas figuras adhibebant, negotiorum etiam gestoribus eodem modo præscribebant quid illis incumberet si qua inter opumates de iure prærogatiuæ aut natalium causa ageretur. Nec mirum, quæcunq̃ enim in uniuersa rerum natura sunt, siue ab intellectu, siue à sensibus percipiuntur, in eum usum conuerti posse, vt eo modo quo uocabula significant certum est. Legimus complures ueterum sapientes, Philosophos, Reges & Principes, olim uarios atque multiplices excogitauisse modos, quibus nuncijs suis ad loca remotiora mittendis toto committerent arcana consilij, & quid quid mysterij confidendum occurrisset secreti quo fierent in perferendis idonei, atque securi: Sic nostri (licet alioqui crassi & inculti uideantur) ueluti polygraphia quadam utentes uarijs modis arcana sua absque literis, sed signis & figuris mandabant. Succedebant interdum in locum eiusmodi characterum, fila, diuersis coloribus pro qualitate nunciij ipsius tincta. Adde huc, sagittas, fales colore diuersos ac uarios, scrupulos, grana & id genus alia. Sed quæ pergamæ dicere, omnium admirabilium admirabilissima sunt quod cum adeo sint stupidi, tamque in crasso aere nati: istis formis Ephemerides, calendaria, & annalia delineant. Constat autem illorum annus octodecim mensibus, & mensis viginti diebus, vt in huius rei stimate considerare poteris. Cum ex superioribus concedatur memoriæ artificium ex locis & imaginibus debite ordinatis constare: ea esse de essentia artis perspicuum est: considerantibus quod anima per res sensibiles in memoriam extranearum deducitur: vt enim uero confusionem ordinis rerum memorandarum quisque deuitet atque alia id genus incòmoda: quatuor potissimum expetuntur. Primo namque naturalis potentiarum spectieram imaginatarum susceptiua exigitur, & hanc superius diximus esse memoriam naturalem. Secundo, res ipsa cuius memoriam cupimus habere necessaria est. Et hæc, non quidem corporaliter sese intellectui ingerit aut apud memoriam reconditur: sed vt Aristoteles attestatur lapis non est in anima, sed species lapidis: per fantasia scilicet abstracta: quæ si per simulachrum aliquod nostra imaginatione effectum in loco aliquo corporali fuerit reposita fixius memoriæ adhærebit: quod præsentis intentionis est: quapropter loca, & imagines ad hanc industriam summe necessaria, ac partes essentielles dicimus. Tertium autem quod exigitur est, destinata rei cuiusque in numero mensura, & debita proportione dispositio: cui quartum accedit iugis locatorum cum sedibus suis repetitio, ne per negligentiam obfuscentur. Itaque dicimus necessaria esse loca, & imagines necessarias: ut illa papyri gerant officium, hæc uero scripturarum: quatenus cupiens alicuius meminisse eius imagines locis in debita dispositione ordine, & collatione coaptet. Quod animæ operationes

quodam

Fila diuersicoloria.

Indorū ephemerides & anni diuisio.

Lib. 3. de anima.

B

C

D

E

quodam se se alternantes indicat. Quandoquidem: quod sensus percipit imaginatio representat: cognitio format: ingenium inuestigat: ratio iudicat: memoria seruat: intelligentia apprehendit, & ad contemplationem adducit. Per imagines itaque locis impressas in

F

locatorum deuenimus cognitionem: quibus adiuta memoria ritè exoluit officium. Hinc viri religiosi in sacris concionibus quas apud Indigetes habent, ad instillandum illis perfectius, & manifestius doctrinam diuinam: vtuntur inauditis & stupendis figuris, in eumque finem habent aulea quibus intexta sunt capita religionis Christiane, vt sunt symbolum Apostolorum, Dacalogus, septem peccata mortalia cum sua numerosa sobole, & circumstantijs, septena opera misericordiae, & septem sacramenta, via & ordine artificiosissimo, quod quidem inuentum præter cætera elegans est & memorabile, veluti in Hodoeporico. id est, itinerario nostro, & catechismo fusius declarabitur vt in sequenti stemmate videre licet. Vnde æternam laudem meruerunt eius inuenti auctores.

Religiosi docent iudos figuris.

G

Quem honorem quotquot ex D. Francisci societate in nouo docendi modo primi defudauimus iure nostro vendicamus. Huc pertinent editiones illæ, & imagines quæ tanto omnium aplausu in lucem prodeunt, in quibus grauissima nobis iniuria inferitur quod alij sibi gloriã adscribunt, & nostris laboribus famam aucupantur, cum eam rem nos inuenerimus, ac promouerimus assiduis ieiunijs, uigilijs, & orationibus flectentes dominum Deum, vt nobis quasi virgula diuina significare dignaratur, quo potissimum modo gens illa bestiarum more uisitans, & principatui diabolico planè mancipata, ad cognitionem veri Dei factoris cœli & terræ induci compelliq̃ue pesser. Eaque de re ad collegium Adessorum Indicarum prouinciarum missum est, per viros religiosos, vt videre est in picturis operi nostro insertis. Nolim hoc ita accipi, quasi inuentoribus chalcographicæ artis detrahere velim: qui & multi, & vetustissimi fuerunt, sed aio, vsum eius in docendo, atq̃ue modum, nostratibus religiosis acceptum ferri debere, licet etiam hîc à plerisq̃ eiusmodi picturæ factæ sint (laboriosum enim non est inuenta amplificare) at nos vtpote parum solliciti de aura vulgari, nunquam tale quid scripsimus cum animo emittendi.

I

Habita est hæc methodus peridonea ob lectum successum in animarum conuersione subsequutum. Nã ut sunt homines illiterati, obliuiosi, ac nouitatis pictureq̃ue studiosi, ita ars annuntiandi verbi diuini vsq̃ue adeo fructuosa, & pellex fuit: vt absoluta concione, ipsi figuras illas sibi explicatas inter se conferrent. In confitendo ingeniosiores adhibita pictura demonstrant, in quibus Deum offendere, & calculos ad significandum eiusdem peccati iterationem, ad signum quo vitia vel virtutes denotantur reponunt, & quemadmodum

In doru confitendi modus.

Memorie 3-
plicandæ ra-
t.o.

Loca com-
munia.

Ordo me-
moriz quo-
modo insti-
tucendus.

hic viri pij & boni, enumeratione peccatorum contra præcepta di-
uina confitentur: sic illi adiumento & inspectione picturæ. Mem-
ria, faciliè amplificabitur, eam instar indorū excolendo, quā ob-
rem elaborandum, ne qua dies abeat, si fieri potest, in qua non ali-
quid memorie tradatur, præsertim ex sacris literis, aut præclaris do-
ctoribus. Ad hanc rem deseruient loca communia, in quæ referen-
da sunt quæ ex orthodoxis scriptoribus delegeris, vt ea sæper in pròp-
tu habeas, vt prope finem huius operis inuenies. Postquam enim
primarium est ornamentum alicuius præditum esse facultate, pròp-
titudine, & generali rerum notitia vt de omnibus quæ tempus fert
paratam habeat materiam dicendi, ea docti viri, scientes, accurati,
exacti. & circūspecti, alijs præstant: quibus perpetuo suppetit quod
adducant.

De modo excolendæ memoria. Cap. XXVIII.

Modus referendi fructus ex lucubrationibus, & studijs, eua-
dendi que compendio in virum doctum: est, colligere vir-
tutum vitiorumque classes, & aliorum argumentorum de
quibus in vita communi plurimum est sermo: aduertendo animum
quomodo se habeant cum alijs rebus, in quibus conueniant, repu-
gnent, aut dissideant. Nam ex contrarijs & similibus passim idem
infertur quod ex re ipsa. Proponatur exempli gratia, fortitudo, &
eius aduersa, pusillanimitas, & metus, subsequenter vtriusque spe-
cies, vt fortitudo consistit in edendis præclaris facinoribus, & aduer-
sis ferendis. Vnde exoritur patientia. Deinceps poterunt accumula-
ri loca communia laboris, aduersitatis, molestarum. Hinc bipertita
fortitudinis diuisio: animi videlicet, & corporis. Eademque in cæ-
teris est ratio. In deducendis tamē supradictis locis, potest unusquisque;
à se consilium petere, aut acquiescere distributionibus doctorum,
qui in ea materia versati sunt: vt, Angelicus doctor, Summa prædi-
cantium, Summa vitiorum & virtutum, aut ex dictionario Bercho-
rij, alijsque similibus, vel à religiosissimo, nostri temporis, egregio
ac regio concionatore Laurentio Villauicentio Augustiniano, in suis
tabulis, vel ex Oeconomia Bibliorum ingeniosissimi domini Geor-
gij Ederi, At verò si multiplicem illam distinctionem repudiet,
euitandæ confusionis gratia, quæ vt plurimum tam oratoribus, quā
auditoribus grauis est, poterit summaria genera proponere, imitan-
do Seraphicum D. Bona. in Dieta salutis, Valerium Maximum, aut
Valeriana vernaculè conscripta, aut prout digessit Plinius libro 6.
Disposita locorum communium tabula, pro uniuscuiusque consi-
lio. quidquid in auctoribus offenderit notatu dignum, ut exempla,

Apophteg-

Apophtegmata (quæ breuiter ac scite dicta uertere licebit) sententias, comparationes, metaphoras, illico in classem suam recondet, ac annotabit. Cauendum autem est, ne memoriæ nimis tribuat, nam, ea præsentia sæpenumero etiam ingeniosis causa erroris existit; utque adeo, ut inferiores cura & sollicitudine illos superarent, & infra se uiderint. Infinitum autem erit uelle quid quid pulchrum est excerpere, maximè cum quidam libri, nihil nisi appositè dicta contineant. Sufficiet igitur, optima professioni ingenioque suo maximè conuenientia describere. Nec silentio transeundum est; elaborandum esse ei, qui studet, ut lecta sedulo animo reuoluat, & menti infigat, adnotando ipsam vim, & substantiam, & si quidem opus uidebitur: locum & nomen scriptoris ex quo depromserit, & si fortè una materia referri possit ad diuersa capita, sufficiet in vno integrum referre, in altero prioris loci admonere, aut si priore loco tam succinctè scriptum sit, ut ad archetypum recurrendum sit, præliterit in posteriori ipsum fontem notare ex quo haustum est. Si verò, ex æquo ad duos titulos referri possit, utrobique meminisse conueniet. Nam inuile est ea quæ in præsentia allegari possunt in futurum differre.

Hoc suauis uelim, ut in aliqua Ecclesia, vel Monasterio habeantur loca pro reponendis rebus solum quas quotidie conuenit recitare, ut sunt argumenta, rationes historiarum, fabularum, & prædicationes quæ tum in aduentu, tum in quadragesima aliisque anni temporibus fiunt, & hoc illis locis tantum deputetur. Item licet aliqui tradant ne loca sint alta: quia uolunt ut tangi possint: omnino tamen mihi displicet, cum in vno eodemque loco locorum diuisionem effingere possim: & ea quidem secundum cubiculi altitudinem uariare oporteat: cum non deformia sed proportionata esse debeant. Ideo nihil obstat quin in vno eodemque loco, locandorum fingamus loca, aliqua tamen uarietate signata, diuersis pariter fulta adminiculis per studiositatem. Cui plurimum (teste Philosopho) conducet eorum quæ in memoriam adducere cupimus ordinatio, & ad ipsa affectus inclinatio: insuper similitudinum disuerarum ac mirabilium adaptatio: & postremo meditandi sedulitas, & frequentatio. Et hæc eius sententia conuincitur ex memoriæ descriptione, qua inquit: Memoria est positio sub ordine & frequens meditatio memoriam saluans in reminiscendo: quod exponitur, species frequenter intueri infinitas referuatas easque augere memoriâ. Cui alludit, Cic. dicens: memoria artificialis constat ex locis, & imaginibus. Quod namque Arist. dixit, positio sub ordine: hoc Cic. ex locis appellat: & quod ipse ait secundo, ex imaginibus: idem Philos. frequens meditatio nuncupauit, nec quidem in sententia discrepant. Est quippe meditari, ad se imagines & intellectum materiæ capere. Itaque loca, imagines & or-

Referenda in loca communia.

Lectæ sedulo animo reuoluenta.

Nota.

Lib. de Memo. & remi.

De agendorū
ordine & lo-
corū descrip-
tione.

De locorum
diuisione si-
ue multipli-
catione.

Locus comu-
nis proprius
& particula-
ris.

Loca ficticia
faciliter fiūt

dinem in hoc exigi opificio non tam priscorum acceptatur auctori-
tate quàm conuincitur praxi quotidiana, quatenus memorandorū
Imagines, simulachra siue Ideas locis, nostra phātalīa depictas: recta
figurarum dispositione firmiter fixè clarè ac faciliter recto præposi-
tove ordine cum libuerit resumptas pronunciemus earum significa-
ta. Utque illis depositum fideliter reddentibus prodigium ac mi-
rum quid effecisse censeamus: quandoquidem absq; timore colloca-
ta promptissime recensemus: Præterea notandum loca alia commu-
nia alia propria. Communia multa continent quibus immediata nō
sunt, vt concauum cœli supremi siue uttinæ spheræ: locus quidem
ignis est, Aëris, aquæ, & terræ, sed communis, quoniam multa inte-
riacent cuius modi sunt cœlum lunę & reliquarum Spherarum: ve-
luti enim aqua terrā ambit, ita aëraquam, & ignis aërem, & Lunæ
sphaera ignem & ita deinceps: vt vniuersū figura demonstrat. Sed
propria loca sunt (quæ particularia alio nomine ab alijs vocantur)
terminus corporis continentis: locato immediatus: vt concauum
spheræ Aquæ terram continentis immediatum terræ contentę: quōd
nihil mediet. Ita & nos inpræsentia loca accipimus propria
vel particularia: illa quibus immediate rem imaginatam inscri-
bimus: qualia sunt, vt dictum est superius, parietes, fenestras, colum-
næ, in celis, cenaculis domorum arte mechanica comparatarum vel
arbores, plantæ, petræ. Animalia, leo capra & id genus alia in valli-
bus, fluminibus, montibus hortis & pascuis captæ dum rem visibi-
lem tractamus. Aut si in uisa disquirimus naturalia loca, scilicet, in
celo, & Hyerarchias & in his angelicos Choros & in illis beatorum
sedes: vt hic patriarchæ: ibi prophetæ: Apostoli, Martires, Confes-
sores, Virgines, Innocentes, Viduæ, coniugati situantur accipimus.
In quibus imaginamur Ianuarum parietum & reliquorum quæ no-
uimus differentias ad cuiuslibet status pertinentes: & ob id huius-
modi loca contentia siue fictitia nuncupari possunt. Ex quibus
tandem relinquuntur locorum hic esse communia: illa uero propria
& vtraque aut a natura vel ab arte proficentia uel nostra cogitatio-
ne efficta: quandoquidem ad instar realium incognita in uisa uide-
licet & nunquam audita: utpotè, quæ nondū fuere: modo nec usquā
existunt: nec alibi unquam erunt extra nostram imaginationem, sin-
gimus loca. Id profecto facillimum fore arguit artificium industria,
qui ad solius referentis vocem perposita & quidem miranda erigūt
ædificia: quorum nunquam similia viderunt. Insuper aliorum exē-
plo facillimum conceditur: sicuti Sibutus scripturarum testimonio,
& multipharijs exemplis huiusmodi facilitatem astruit. Comment-
icij vti locis necessitas plerunq; cogit: quando natura requisita nō
administat, atque hinc dumtaxat vti periculosū pēnitus est: qua-

re magis

re magis confulo vel realibus tantū : vel necessitate vigente permixtis cum ipsis vti : quatenus deinceps liquebit. Vera autē extra nostram phantasiā vel arte vel natura dicimus constituta . Per naturā quidem vt iam paulo ante recensuimus , rupes , montes , colles , fluuios , prata , sylvas horumque similia cum suis partibus efficta conspiciuntur . Sed inuisa sunt cœlum , paradysus , & infernus . Ars autem fabri fecit domos , edes , theatra , basilicas , templa , monasteria , abbatias : & ita reliquorum . Sicque proinde mediata atque communia partiamur . Erunt profecto loca maxima maiora & magna : quę ab alijs necessaria nominantur habilia & artificiosa . Sed quocunq; baptizentur nomine : non est nobis de nomine concertatio . Parietes siquidem & fenestras , columnas , altaria siue huiusmodi interstitia in quibus inscriptionem fieri diximus magna appellamus . Horum autem domorum camerę , aula , staphę , estuaria , cenacula , dormitoria , & reliqua in quibus particularia constituuntur maiora dici assolent . Maxima autem & communissima sunt vrbes , ciuitates oppida , municipia , castella , castra : & in his monasteria , cenobia , collegia , Ecclesię , templa , capellę , sacella . Vt enim uerò locatio fiat , opus est proprio determinatoque loco , qui mediate imagines recipiat cuiusmodi non parietes : sed colūnas altaria cameras esse debēt .

A Consuleremque vt loca omnia sic cohæreant vt ex alicuius dictionis vel versus literis , figuras ordinatē recitare possint exemplo eorū qui dictiones fingunt vt compotū vel argumentorum sedes proponant , probemus quę diximus : volo ordinatē nomina sociorum seraphici patris nostri Francisci collocare simpliciter vt ingentia illorum facinora alijs proponere queam . Has fingam dictiones : BERNARDI , S , P , E , S , I , M , PHILIPPO , COMENDATVR , BAR , B , ARVS . Bernardi , denotat Bernardū à Quinta Valle Assisias . Spes , quatuor cōtinet sanctorū nomina S. Syluestri Assisias , vir simplex & mirę perfectionis . P . Petri Cathanei . E . Egidij , vir vitę admirabilis , & crebra memoria dignus . S . Sabbatini . Imphilippo , tria continet nomina I . Ioannis Capellę , à quo primo facta est ordinis relaxatio , lepraque percussus extra ordinē laqueo (vt alter Iudas) se suspendit : in cuius locum suffectus est Gulielmus Anglicus D . Francisci socius . M . Morici paruuli . Philippo , Philippi Longi . Comendatur , Constantini ex Sancto Constantio . Barbarus tria etiam continet nomina , Bar . Barbari , vir sanctitate vitę clarus , B . Bernardi vigilantis de vida . Arus , Angeli Tancredi Reatini . Sed de huiusmodi collocandi modo latius postea vbi de sacrę scripturę collocatione agendum est .

Loca artificiosa .

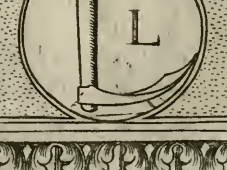
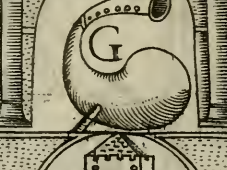
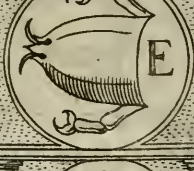
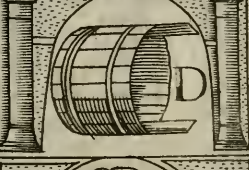
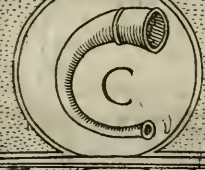
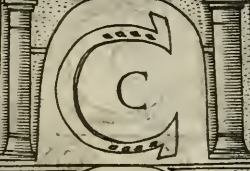
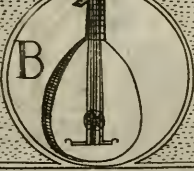
Sotiorum
B Francisci .
Collocatio .

C Quum infra latior memorię instituendus sit tractatus , vbi de sacrę scripturę collocatione agendum est : prater ea quę etiam superius

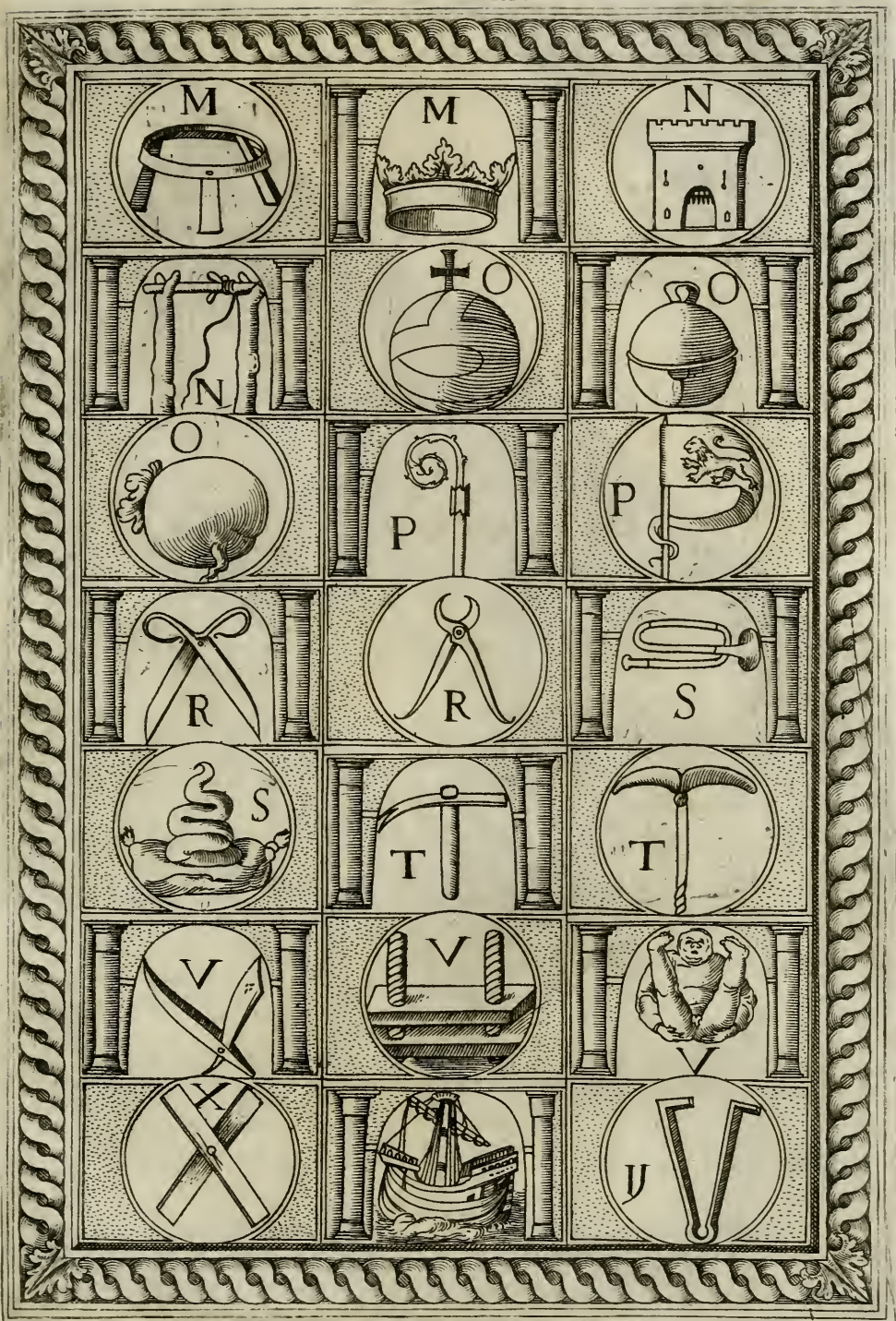
rius

rius diximus: annotandum hic, quot modis verborum imagines finguntur, quæ aut sono vocis, aut forma, aut literarum vel syllabarum combinatione aut effiçione, aut notatione, aut ætimologia, aut similitudine, aut contrario, aut transumptione, aut cognitione aut solito dici, aut gestu corporis, aut proprietate, aut insignijs, aut causa, aut effectu aut instrumento, aut actu, aut representatione, aut subtractione finguntur. Sono vocis, aut literarum, aut syllabarum, aut dictionum imagines sunt fingendæ: si literarum, tunc dupliciter, aut per figuralem ipsarum literarum similitudinem, secûdum publicium; aut per resonantiam vocis, quatenus ex nomine cuiusque animalis tam rationalis, quam irationalis imaginem primæ literæ summamus: primus modus ex figurali ipsarum similitudine perficitur, cum per realia instrumenta manu vel natura fabricata ipsarum literarum formæ demonstrantur, videlicet, cum pro qualibet litera ipsius alphabeti nonnullæ formæ traduntur, quas, vt superius diximus, hic nobis uisum est ab exordio recensere. Ita vt pro A. ponatur, Arcta, Circinus, & Scala, pro B. Lutina, & Ignile, pro C. ferum equi, & cornu, & sic de alijs, vt in proprijs figuris patet. Hoc tamen ita se habet, vt literæ solæ & per se in ipsis locis non ponantur, sed coniunctim cum uicinis imaginibus, id est in manibus eorum. vel alio modo ita ut ab eis motum accipiant, vt si locanda esset litera C. pro, cap. vel codice, vel Consilio, vel litera L. pro, lege, vel libro, & ita de alijs, vt Clarius, in nostro locandi modo monstrabimus. Sed cum rogatus ac ferè cõpulsus ad altiora transitus sit, Ideo pro nũc super sedendum est. Sed quia in alphabeto cuius mentionem fecimus nonnullæ literæ positæ sunt, quas non solum manu tenere, sed etiam loca capere non possent, vt est naus, quæ ponitur pro X. & turris quæ ponitur pro S. & nonnullæ aliæ. Nos tamen alphabetum inprimis stemmatibus contentũ corrigendo: sequentia alia Indorũ ponere curauimus quæ pro eisdẽ deseruient literis. Secũdo modo fingũtur literarũ imagines per resonantiã vocis, quatenus ex cuiusq; nominis. I. litera cognoscat videlicet, pro litera A. Antonium, pro B. Bartholomeũ, pro C. Carolum, & ita de omnibus alijs literis alphabeti. Vt in collatione nouelarum plantarum nostræ religionis paulo superius ex consulto fecimus. Loca præterea dissimili figura comparanda statuere ferme omnes, quatenus distinctius interluceant. Sit itaq; & locorum inter se & imaginum ab ipsis disparitas. Similitudo locorum pre omnibus maximè vitetur, ipsa siquidem est ex parte mentis turbatiua. Cum enim quis multa intercolumnnia sumat similitudine locorum conturbabitur. Sed nunc stemmata de quibus supra inculcauimus ponamus. Præmonitum tamen legentem volo quod Calendarij Indorũ declarationem, eò quòd in illorum lingua debuisset poni omittimus.

Stematum
declaratio.

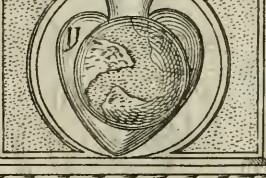
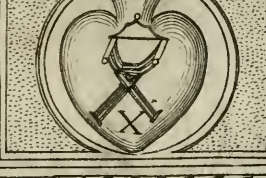
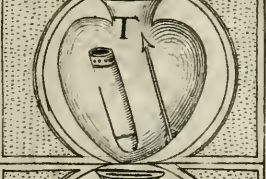
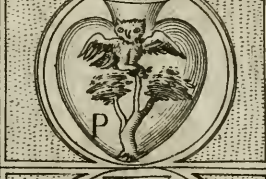
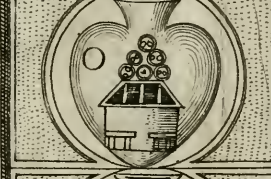
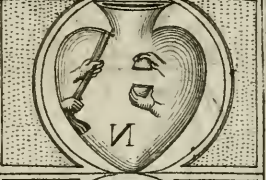
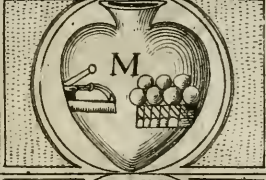
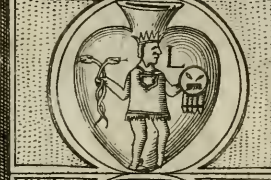
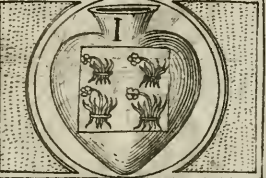
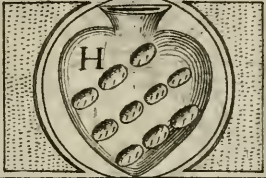
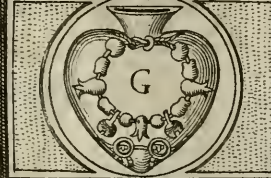
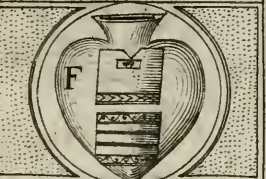
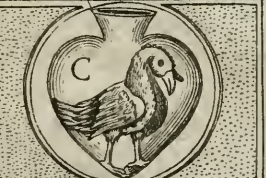
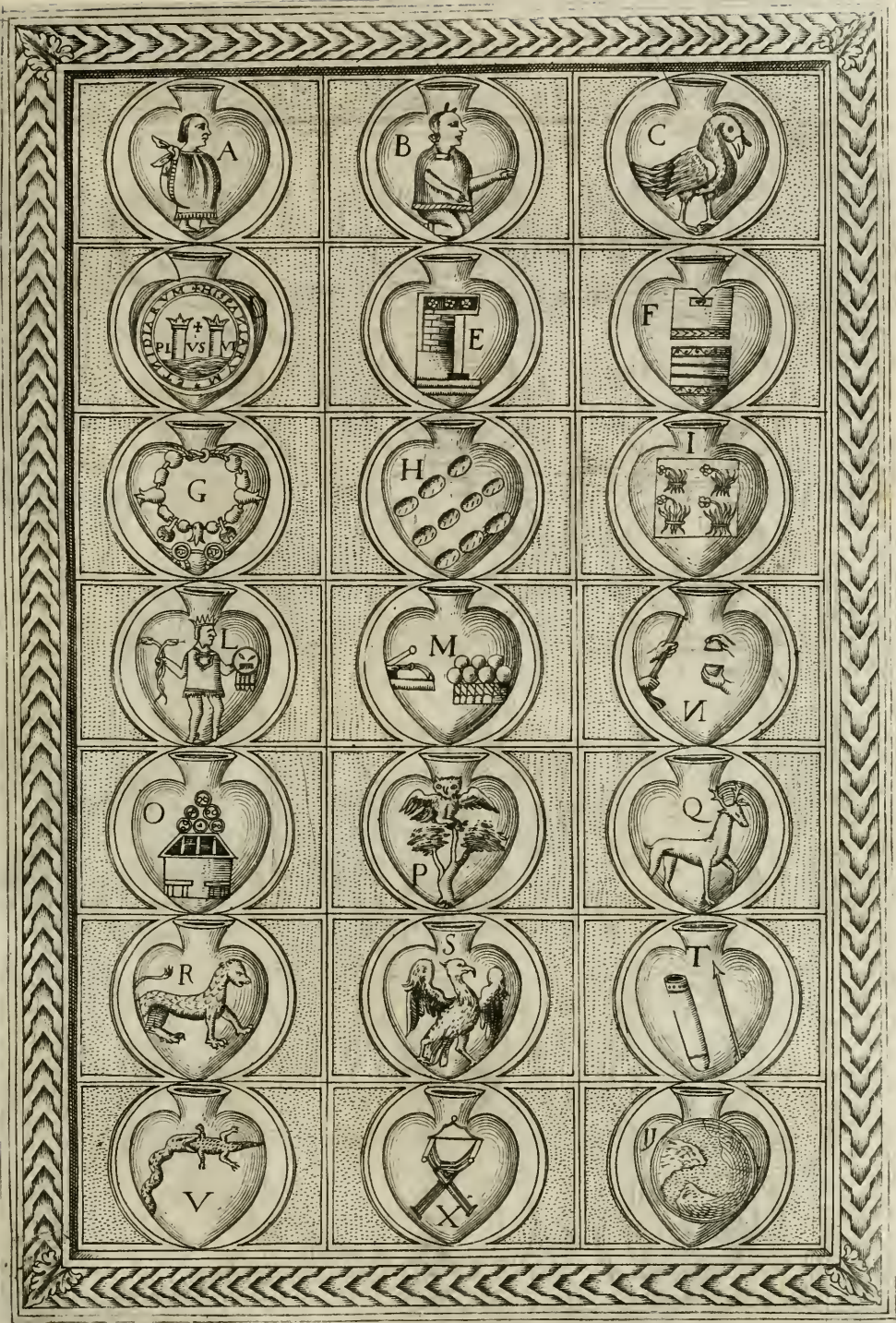

THE FORTY-FIVE

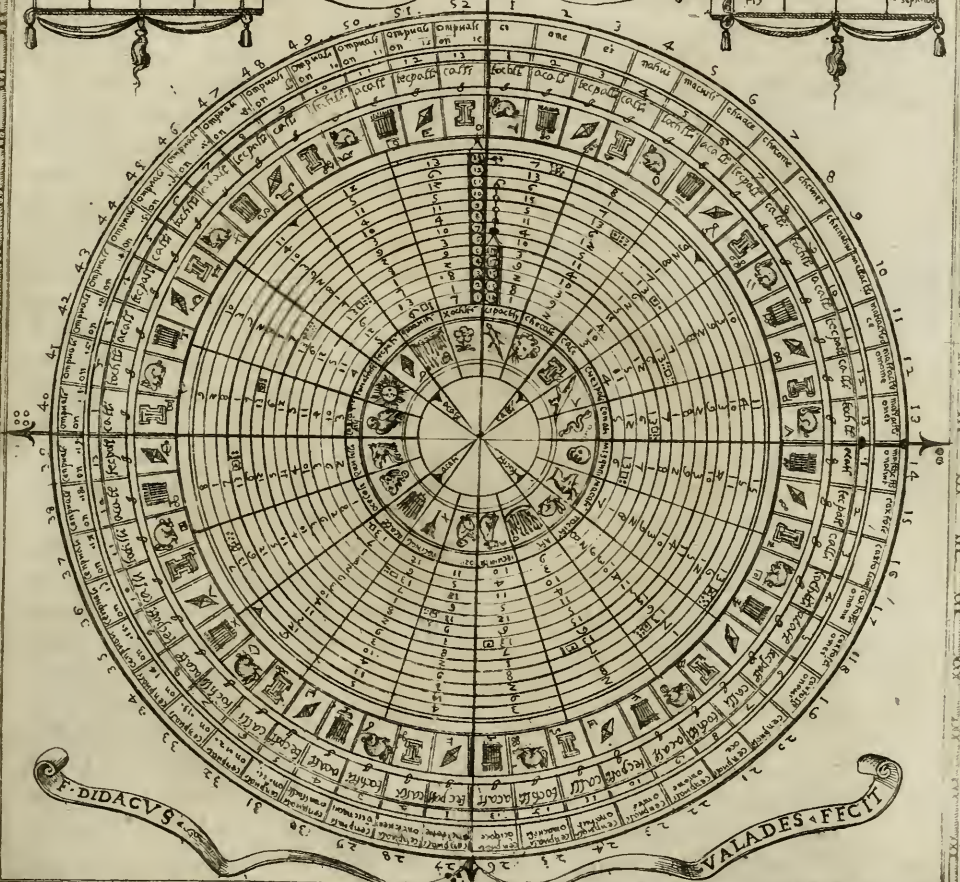
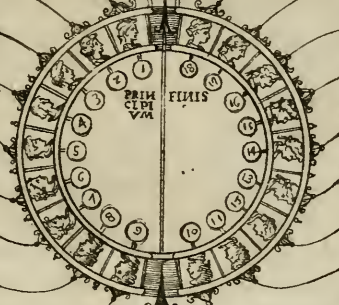
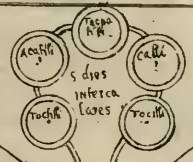
11	14	17
	19	

THE FORTY-FIVE

Idiomata mensium	principia mensium	Finis mensium	mensis indicatione dies assignata mensis ratione
1. Januarius	1. Martii	20. Martii	20
2. Februarius	20. Martii	7. Aprilis	11
3. Martius	10. Aprilis	2. Aprilis	20
4. Aprilis	30. Aprilis	17. Maii	17
5. Maius	20. Maii	8. Iunii	19
6. Junius	7. Iunii	18. Iunii	20
7. Julius	2. Julii	10. Julii	20
8. Augustus	17. Julii	7. Augusti	20
9. Septemberus	8. Augusti	27. Augusti	20

Idiomata mensium	principia mensium	Finis mensium	mensis indicatione dies assignata mensis ratione
1. Septemberus	1. Septembris	23. Septembris	20
2. Octobris	23. Septembris	14. Octobris	20
3. Novembris	14. Octobris	11. Novembris	20
4. Decembris	11. Novembris	20. Decembris	20
5. Ianuarius	1. Decembris	18. Decembris	20
6. Februarius	18. Decembris	7. Ianuarii	20
7. Martius	7. Ianuarii	20. Ianuarii	20
8. Aprilis	20. Ianuarii	10. Februarii	20
9. Maius	10. Februarii	20. Februarii	20
10. Junius	20. Februarii	10. Martii	20
11. Julius	10. Martii	20. Martii	20
12. Augustus	20. Martii	10. Aprilis	20

DIDACVS

VALADES FECH

De modo eligendi loca. Cap. XXIX.

H Simul atque superioribus nonnihil de memoria, de locis & imaginibus edocuiamus: in presentia exactius incumbit modum eligendi ipsa loca proponere. Sed quoniam animaduertimus ipsa ita perfecte absque numeri cognitione construi non posse: cum ab ipso numero confirmetur. Ideo primò de numero, & postea de locis tradendum esse censuimus: quem modum, si in usum habuerimus, facile memoriæ commendabimus quæcunq̃ numeris integrantur, quæ res summè necessaria est doctis pariter & indoctis, ut is penè nihil sciat, qui numerare nesciat, Nostrium itaque numerandi modum cum plus omnibus semper mihi placuerit ita prosequemur: Et licet aliqui pro omnibus numeris quos excogitare possumus, viginti tantum imagines inuenerint. Possè multiplicare secundum numeri multiplicationem dicimus. Nec inficias iusto Alphabetorum collocandi modum, nam eo etiã vsi sumus, si in varijs linguis puta Græca, Hæbraica multiplicetur. Quæ diximus exemplo manifesta sînt. Volo rem aliquam collocare per numeros, illos sic specialiter describam. Pro 10. est mihi crux lignea, pro 20. stanni, pro 30. plumbea, pro 40. cænea, pro 50. cuprea, pro 60. ferrea, pro 70. alchimie, pro 80. argentea, pro 90. aurea, pro 100. crux auri & gemmis prætiolis ornata. Et sic centum loca decem signata imaginibus habeo. Etenim locus est idem per essentiam quod superficies corporis locatis, quod & à Philosopho terminus nuncupatur. Terminus enim concaua est superficies, siquidem interior ea est corporis continentis & vltima: vltra illam nempe illius corporis non est alia interior: & proinde dicitur locus & secundum eam unum corpus continet alterum. Igitur loca eligenda sunt vniuersalia antequam ad singularia descendamus Vniuersalia particularia continent. Particularia deinde sunt superficies, aliqua differentia accidentali signata: ut sunt columnæ, portæ, fenestræ, fornices, altaria, sepulchra, staturæ, picturæ, & alia quæ his similia sunt, vel quæ natura formauit, ut sunt rupes, colles fontes, fluuij, horumq̃ similia. In quorum electione sunt aliqua notanda. In primis, loca sint nota. Habere enim se debet locorum collocator, ut solers architectus, qui prius domum varietate mansionum plenam in mente quàm in re fabricat. Deinde, minime herentia in occursum, præterea sint singula connexa, distantiam siue interuallum inter locum & locum paulo plus vel minus quinque vel sex pedum volumus. Quia sic illustria & modicis interuallis explicata occurrere celeriusq̃ percutere animum possunt. Ordo quoque in locis fabricandis necessarius est: nam vbi non est ordo, ibi & confusio: &

Collocandi modus per numeros.

Alphabeti collocandi modus.

Locus quid sit secundum Theod. d. 1. q. 5. ar. 1.

Loca alia vniuersalia alia particularia.

Notanda in locorum electione.

scire quid agas & nescire quo ordine non est perfecta cognitionis. E
Igitur loca si lecturus hunc seruabis ordinem.

De locorum
colligatione

Ingrede Civitatem, Monasterium, Ecclesiam, Theatrum, Do-
mum, Viridarium, & id genus. Si civitatem ingressus fueris, pro-
fulturam ianua que in ipso ingressu se tibi ad manum sinistram offert:
pro primo loco signa. Deinde continuato eodem pariete recede à pro-
fultura ianua in qua primum locum notatum est per spatium quin-
que vel sex pedum, ut res patitur, & in fine huiusmodi interualli
secundum locum ordina, qui erit vel porta vel scaia vel colūna aut
alia res, quæ forte tibi aderit, & ita facies de tertio & quarto & quin-
to loco, qui signandus est aliquo, ex his quæ supra vel postea ponemus. F
Deinde continuando eandem parietem ita accipies 6. 7. 8. 9. 10. lo-
cum in quo numerum pones, & ita in quoto quinto loco iuxta præ-
ceptum Ciceronis: item ultra procedendo, undecimū statuas, quod
si non aderit: si tamen accommodabis, et si forte post undecimū se-
queretur aliquod templum: in eius ianua profultura 12. ordinabis.
Et ingressus, quidquid ad leuam reperies, pro loco signa, & eodem
itinere siue pariete retento, in eo loca fabricabis: accipiendo pro lo-
co angulum, altare, sepulchrum, annarium, ac quidquid sese tibi
opportunitim obtulerit, ita tamen ut ne versus centrum tendas quin
potius instituto calle Ecclesiam lustras per capellas, choros, & sacra-
rios transeundo, loca in eis construendo, & tandem ad ingressū cep-
tum ianua reuertaris, dicta continuando loca per parietem, qui ad
manum se tibi demonstrabit, & ita civitatem lustrabis per monaste-
ria, theatra, domosque transeundo, loca in eis construendo non su-
pericialiter sed fixe, firmiterque memoria imprimendo. Nam tota
huius artis vis in hoc consistit. Ideo terque quaterque deambulan-
do loca considera, & post paululum imaginationis processum reassu-
me, & memoriam examina, & si minus fixe teneas, illic iterū atque
iterum reuertaris & collocationem quoad commendaueris memoria
repete. Hoc factō cum est repetenda memoria ab initio loca recen-
sere incipias, & quod unque credideris repose. Nam digerendum
primum sensum vel locum vestibulo quasi assignabis. Secundum a-
trio, tum in pluvia circumceas; nec cubiculis modo aut exedris, vel
peristylis sed istris etiam similibusque per ordinem cōmittas. Nu-
merus quoque locorum non minus esse debet. Nam quānplura
opportet fabricasse loca, si multa meminisse volumus, unde Seneca
duo milia veritum recensere nequiuisset, ut de se & Portio Latro-
ne, in prologo declamationum, refert, nisi locorū multitudine ad-
iutus fuisset, & ideo D. Tho. multa loca comparanda esse consuluit
quem sequuntur Rauenas, Franciscus Petarca, & plerique alij con-
tra Cic. qui tantum centum sufficere scripsit.

Totius me-
morie artis
uis.

Locorū nu-
merus quan-
tus.

2.2. q 49 ar. 1

Quæ

Quæ dicta sunt uno aut altero exēplo probemus. Volo totā ipsam sacram scripturam genericè collocare, occasione capta illius quod Deus in Tabernaculi constructione præcepit dicens; facies & atrium tabernaculi, incuius Australi plaga contra meridiem erunt tentoria de bysso retorta: centum cubitos unum latus tenebit in longitudine. Et columnas. 20. cum basibus totidem æneis, quæ capita cum cælaturis suis habebunt argentea. Similiter & in latere Aquilonis per longum eius tentoria centum cubitorum, columnæ viginti, & bases æneæ eiusdem numeri, & capita earum cum cælaturis suis argentea. In latitudine verò Atrij quæ respicit ad occidentem erunt tentoria per 50. cubitos, & columnæ centum basesque totidem. In ea quoque Atrij latitudine quæ respicit ad orientem, 50. cubiti erunt, in quibus 15. cubitorum tentoria lateri vno deputabuntur, columnæque tres & bases totidem, & in latere altero erunt tentoria cubitos obtinentia 15. columnæ tres & bases totidem. In introitu verò atrij fiet tentorium cubitorum 20. ex hyacintho & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta, opere plumarij: columnas habebit 4 cum basibus totidem. Omnes columnæ atrij per circuitum vestitæ erunt argenteis laminis, capitibus argenteis & basibus æneis. In longitudine occupabit atrium cubitos 100. In latitudine 50. altitudo 5. cubitorum erit. Ecce quam optimè ex nunc dictis tibi 600. loca genericè & specificè fabricabis. Genericè columnæ istæ erant 60. quia tot sunt sacræ paginæ scriptores, computando tamen eos secundum numerum librorum quos composuerint: vel secundum diuersas materias quas scripserunt. Puta alius auctor est Ioannes euangelista quando scribit euangelium: Alius quando epistolas, Alius quando Apocalypsim & sic dicendum est de alijs, quorum quidē omnium 72. ex tant libri. vtriusque verò testamenti librorum capita 1334 Atrij constructio erat in quatuor lateribus videlicet, in latere Meridionali, Aquilonari, Occidentali, & Orientali. Quia quotquot sacrâ scripserunt scripturam aut scribunt principaliter, Legalia, Historialia, Sapientialia, aut Prophetalia. In latere Orientali ubi erat tabernaculi introitus ponuntur illi qui scripserunt vel declarauerunt Legalia & mandata diuina: quia præceptorum Dei & legis eius obseruatio, sunt via ingrediendi ad vitam. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Nunquam enim homo perfecte corrigeretur vel domaretur, si sine legis vinculo vagari ad arbitrium suum sineretur. Et ideo ad ligandū mores hominum, constituta est triplex lex, scilicet, lex nature quæ est inflexibilis reuerentia illa, quam in conscientia synderesi Deus collocavit, unicuique dictans, & ostendens quid bonum vel quid malum. De qua Archanorum Dei conscius Paul. ait: Gentes non habentes legem, cum naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sunt si-

Memoria artificium.

Exo. 27. b. 2.

Sacrae scripture scriptores 60.

Lib 72.
Cap. 1334Ordinē & argumentum librorū utriusque testamenti.
Matth. 19. b. 17.

Lex triplex.

Rom. 2. c. 14.

Ier. 31. Heb.
30. 18.

3. 112.

Rom. 7. 4. 1.

Dial. de recti-
tate Deū si de.

Gelnudeu.

Arcta Matt.
7. B 14.

1. columna
iaspidis.

2. ex sapphiro.

cut lex, lex enim naturalis est illa, quam natura omnia animalia docuit, & quam Deus in nostri cordis volumine exarauit. Vnde, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Lex scriptura est illa, quam Deus Moyse in scriptis dedit, & quam Christus in scriptis Euangeliorū suis fidelibus dereliquit. De quibus apud Oseam: scribam eis multiplices leges meas, quæ veluti alienæ computatæ sunt. Lex verò humana est, quam ad hominum regimen principes statuerunt: de qua Paulus lex in homine dominatur quanto tempore viuit. Ut igitur cæteris omissis. de lege in nouo & veteri testamento contenta aliquid dicamus, cum de legibus humanis pro nunc nihil ad nos. Leges & status Mosaycè præcepta: in quinque Moyse libris continentur. Quibus in nouo testamento, vt alibi dicemus, correspondent quatuor euangelia, legem gratiæ cōtinentia. Quæ ut Origenis vtar verbis, vnum tantum sunt Euangelium, quia vnum nobis decantarunt Deum. Et vt veteris sic & noui Testamenti legalium omnium librorum nomina comprehendamus hanc colloco diuisionem GELNVDEV. Nam. G. Genesim. E. Exodum. L. Leuiticum. NV. Numeros. D. Deuteronomiū. EV. Euangelia continet. Hanc appende ante Atrij introitum in manu alicuius Angeli tibi regulam directiuam in Clipeo cum quinque vijs currentibus ad vnam, quam Christus esse arctam docet, dicens: Arcta est via quæ ducit ad vitam, vel cum homine collū iugo submitte signatam ostendens. Ut scias talium librorum collocationem ibi esse, Tum in ingressu iuxta id quod Ioannes scriptum reliquit fundamentum iaspidis ponamus. Hinc in prima nostri atrij iaspidea columna Genesim ac in ea Deum sedentem collocabimus & Moysen de eius manu legem accipientem. Nam qui sedebat similis erat aspectui lapidis iaspidis cuius præcipuus color licet sit viridis 27. specierum & colorum diuersitatem intermixtam habet. Sic in creatione, diuersa rerum genera, & varias rerum species, verbo suo, Deus ex nihilo creauit. In Genesi siquidem agitur primò de mundi, ac generis humani, rerumque creaturarum omnium exordio, & præceptis datis primo parenti. Secundo de diluio, & archa Noe, & terræ diuisione. Tertio de confusione linguarum, de gentium descriptione, ac de electione populi Dei. Quarto de descensu eiusdem populi in Aegyptum.

In secunda coluina quæ erit ex sapphiro, collocabis Exodum: cuius signum erit Cherubin habentem anchoram in manu. Iuxta illud, Ecce in firmamento quod erat super caput Cherubin quasi lapis Sapphirus. Et sicut Anchora tenet Nauem in mari ne periclitetur sic Lex Dei Animam firmam tenet. Exodus assimilatur Sapphiro habenti scintillam relucentem excutientem timorem confirmantem a-

nimum

nimum ac vim vulnerum sanatiuam quòd earum præcipuè rerum continet historiam, quæ in exitu contigerunt filiorum Israel de Aegypto, estq; inter reliquos Pentateuchi libros ferè præcipuus, in quo agitur, 1. De vocatione Moysis & præseruatione eius miraculosa. 2. De decem plagis. Tertio, De corporali exitu filiorum Israel de terra Aegypti. Quarto, De liberatione populi Dei ab Aegyptiaca seruitute per transitum maris rubri, per submersionem Pharaonis cum omni suo exercitu. Quinto De pugna Israelitarum cum Amalech. Sexto De Lege data in monte Synai, hoc est, de decem preceptis ac iudicijs & instructione populi Dei. Septimo De Mysticis diuinis quæ preceptis, id est, de Arca fœderis domini & constructione Tabernaculi ac altaris, de quæ Sacerdotum vestibus & vitione.

Exodi sūma.

In tertia columna quæ erit ex calcedonio iuxta illud quod Apoc. dicitur fundamentum tertium calcedonius collocabimus Leuiticū. Qui totius Pentateuchi est quasi umbilicus, & in quo vt Paulino D. scribit Hiero. singula sacrificia, immo singula penè syllabæ & vestes Aaron, & totus ordo Leuiticus spirant cœlestia sacramenta. Ideò eius signum erit Altare. Agit potissimum de cæremonijs & legibus sacrificij & offerendorum. 2. de legibus sacerdotis & consecrandorum, edulij & ciborum, quæ animalia sint munda, & quæ immunda. 3. de legibus purificationis immundorum. 4. de legibus Iubilei, Phase, & solenniorum votorum, ac promissionum. Incidenter etiam agit de præceptis moralibus, & iudicialibus, ac de obsequijs præstandis, & ibi de legibus tabernaculi, vtensiliū, & indumentorum.

Calcedonius

Leuitici sūma.

In quarta columna, quam ex lapide Amethysto erigere optamus, quia bonus est & maximi valoris & efficacitæ. Numerorum librū collocabimus. In qua numerū siue ordines filiorum Israel in quos Deus Optimus Maximus populum Israel primū distribuit. Cuius demonstratiuum signum erit Seraphin habentem cartam plenam 8. numeris iuxta contenta in libro, videlicet numerum pugnantium, siue bellatorum. 2. oblatorum. 3. ministrorum, leuitarum, sacerdotum, eorumque officia. 4. exploratorum. 5. peccatorū Core, Dathan, & Abiron. 6. genitorum in deserto. 7. mansionum in eremo. 8. & præsidiorum.

Amethystes

Numerorū sūma.

In quinta columna, quam ex Nephritico erigere cupimus, quoniam hic lapis maximè laudatur, ac ex noua Hispania, hoc est, de nostris Indis occidentalibus defertur: cuius operationes mire laudantur vt latius postea tractabimus, Deuteronomium, hoc est, epitome legis Mosaycæ continens repetitionem siue summam collocabimus. Cuius demonstratiuum signum erit Tronum in quo tentorium continens 1. epitome itineris, & laborum ab Israelitis perpefforum. 2.

Nephriticus

Deut sūma

foederis, & præceptorum iudicialium, ceremonialium, moralium. 3. officiorum ecclesiasticorum, qualia in Deuteronomio per discursum hinc inde repetuntur plurima. 4. benedictionum, siue promissionum diuinarum, quæ filijs mandatis Dei obtemperantibus paratæ sunt. 5. maledictionum, siue penarum, quæ in legum transgressores constitutæ sunt. 6. prædictionum, in qua parte Moyses iam moriturus, benedicendo filios Israel, quæ cuiuslibet tribus euentura erant, breuiter exposuit, atque prophetauit. Quibus peractis ipse tandem Moyses moritur, detestatur ab Israelitis, sepelitur à Deo, substituitur ei Iosue.

Y

Hieronym.

Sexta, ordinatim procedendo, quæ in alio atrij latere est tertia. In qua spectaculum pœnitentiæ & diuinæ eruditionis B. Hieronymum collocabimus tanquam auctorem vulgatæ seu auctorem glossæ legem diuinam declarantem. Quia sicut Deuteronomiū merito additur quatuor libris legalibus Moyse, quoniã eos replicat & declarat. Sic istis quinque additur eorum interpres seu glossator in quantum ea quæ sunt de essentia sacre scripturæ dilucidat & explanat: nihil de suo addendo, nec minuendo: quia omnia censentur verba diuina & ad atrium tabernaculi pertinentia. In cuius diadema Onychinus Arabicus erit. Qui vt in prima huius operis parte dictum est, accipiebatur ad ornandum Ephod, & rationale eò quòd sit nigri coloris cum candidis zonis. Qui licet videatur niger per asperitatē pœnitentiæ & humilitatis, tamen circumcingitur zonis puritatis. Nam vna zona alba est continentia carnis, alia puritatis mentis: quæ duo sunt maximè necessaria diuinarum scripturarum studiosis, vt superius inculcatum est. Castitas enim est pulchritudo animæ, siue filie regis ab intus.

Z

Onychinus.

Aug. cont.
Fautum.

A

Matt. scopus

In introitu verò atrij erunt quatuor columnæ cum suis basibus & capitibus. In prima huius introitus columna est Matthæus Euangelista, ostendens Messiam illum, in tota serie scripturarum veteris testamenti toties promissum iam tum aduenisse: & hunc esse re vera hominem illum Iesum, qui dicitur Christus. Ideò cū facie hominis habētis in diademate adamātē imaginabimur: qui licet paruus, & modicus sit lapis, tamen splendens & solidus ac magni valoris est. Et vt Dioscorides dicit, est gemma reconciliationis & amoris. Euangelium hoc principaliter insistit humanitati Christi ipsa declarando: in quantum erat verus homo, dicens: Liber generationis Iesu Christi. Qui licet in similitudinem hominum factus & habitus inuentus sit vt homo & paruus ac modicus videbatur, cum esset tamen splendor patris & figuras substantiæ eius: fuit solidus, quia verus Deus & verus homo reconcilians nos patri æterno. Quod autem ab humana Christi cœpit natiuitate, & humanam eius generationem exposuit, com-

B

Quod ad scribendū Euāg. Mat. impulit

pulis

C pulit inopia iudeorum in prudentia, denegantium Iesum Christum de David semine ducere genus. Corpus autem narrationis suæ ordinauit hoc modo. Primo in manu sinistra habebit picturam in modum arboris septem folia habentis cuius prima erit cuiusdam pueri nati, denotans natiuitatem, deinde fontis baptismum, Tertio demonis tentationē. Quarto cathedre doctrinam. In quinto ceci, Miracula. In sexto crucis, passionem. In septimo sepulchri aperti, resurrectionem & glorie ascensionem eius significans. Non solum historiam de Christo exponere uolens per hæc, uerum etiam Euangelicæ uitæ statum docere. Huius autem narrationis egregiam declarationem si videre cupis uide lib. 3. Part. Theolo. à tab. 14 vsq̄ue 36.

Mart. Euāg.
d. positio

D In secunda est Marcus, à quibusdam Marthei abbreviator dictus. Ideò pauci in hoc scripserunt Euangelium, quod eadem pene narret quæ differit Mattheus. Cuius signum erit: eo habebitque coronam rubino seu carbunculo ornatam cuius nitor uiuacior cæteris lapidibus est, in quo præcipuè de Christi agitur fortitudine, & resurrectione. Nam cuiuscunque omnes parent potestates, is reuera summus est imperator, uerum Christi potentia, omnes potestates aliæ sunt subiectæ: est ergò summus imperator & dominus omnium Christus.

Maci Euāg.
summa.

E In eoque principaliter insistit regali dignitati Christi, in quantum erat rex. Ideò incipit quasi à rugitu leonis, qui est rex animalium dicens in principio sui euangelij: vox clauantis in deserto. Considerabis ipsum habentem regem ac supremum omnium dominum sedentem in trono eleuato à terra per quādecim gradus: qui sunt quasi species: nisi officia, & effectus dicere malis, seu potius argumenta. Primum obsequium siue ministerium spirituum: quos sub pedibus ligatos cuiusdam pulcherrimi pueri effinges. Secundum curationē omnis generis morborum, auditus, loquelæ, uisus &c. cuius signū erit serpens æneus. Tertiū remissionem peccatorum, cuius signum est homo obuolutus pedibus cuiusdam sacerdotis. Quartum, dispensatio & arbitriū erit legis. Signū uerò Christus inter Hebræos euoluēs membranam inuolutam. Quintum, ius auctoritatem suam transfereudi in alios, Petrū accipientē clauas de manu Christi pone. Sextū potestatem uitæ & necis. Imaginem uitæ & mortis in manu alicuius uirginis colloca. Septimū, prouisionē rerū ad uitæ sustentationem necessariorum sig. capsula diuitiarum plena & omnibus patens Octauū abrogationem traditionum impiarum, sig. serpentem sub pedibus calcatam. Nonum, mutationem nature, per infusionem unius uasis albi in aliud alterius coloris ostende. Decimū, potestatem in externos: gentes genua flectentes in præsentia depinge. Undecimū, interpretationem, seu potius perfectionem legis scripture. Speculum in quo relucent omnia appède. Duodecimū, imperium Dauidicū, scerp

Rubinus.

truni cum corona. Tertiumdecimum, iudicium, atque scientiā cogitationum cordis alieni, & futurorum signū. Speculum præfens. Quartumdecimum, fortitudinem & constantiam in ferendis aduersis, potestatem in mortē signū, tormenta & cadaver sub pedibus. Quintūdecimū, imperium supra cœlos. Contemplatio glorię erit signum.

In tertia columna est Lucas tractans specialiter de sacerdotio Christi, vnde per vitulum significatus est, propter maximam victimam sacerdotis. Vitulus enim sacerdotalis est victima. Et idē in principio sui Euangelij dicit: fuit in diebus Herodis regis sacerdos. Habebit in fronte topazium. Est enim topazius gemma præciosissima, qua nihil ea in thesauris regum præciosius inuenitur, eō autem præciosior quōd rarior. Estque gemma vtilissima habens duos colores ex auro & ærea claritae & tantæ est perspicuitatis quod gemmarum sibi obiectarum recipit claritatem. Ex cuius proprietatibus sumam Euangelij elicimus. Nam cuiuscunq; hominis actiones alijs ex sua virtute adferunt salutem, is rectē dicitur saluator, sed Christi actiones omnes ad totius mundi salutem institutæ sunt, Christus ergō rectissimē verus dicitur totius mundi saluator cum medicinam & salutem huic mundo non attulisse tantum, sed re ipsa etiam præstitisse, quod planissimum facit euangelista. Vndē ē sinistro cornu m. mbra neam in qua conceptionem, natiuitatem, & Christi baptismū depi-
ctum considerabis. E dextro conuictum cum hominibus & conuersationem. Hostium apertum. In collo officium, studium, voluntatem, & doctrinam. Lucernam super candelabrum. In latere dextro. Mortem Christi cuius signum erit pellicanus. In sinistro resurrectionem à mortuis. Liberatio patrum erit signum.

In 4. erit Ioānes Euāgelista, qui Virgo à Deo electus est, & licet nō absq; certa ratione adscribendum descendit causam scriptionis taceat. Huius tamen euangelicæ hystoriæ summa consistit in eo, quod auctor demonstrat, hominem illum IESVM verē fuisse filium Dei. Quod autem is primo narrationis suæ capite vel solo contriuerit hæreses, tractat Amb. Theophy. & scriptores alij in prædictum caput quā plurimi. Ideo significatur per Aquilam, habentem smaragdum. Rarior & pretiosior est smaragdus ac gemmarum omnium viridium obtinet principatum, & nittorem: sic Ioannes quia quæ nullus aliorum Euangelistarum nos docuit, ea ipse intonare ausus est. Tres priores Euangelistæ in his rebus maximē diuersati sunt, quas Christus per humanam carnem temporaliter gessit. Porrō autem Ioannes ipsam maximē diuinitatem domini, qua patri est æqualis, intendit, eamque præcipuē suo euangelio, quantum inter homines sufficere credidit, commendare curauit nam cum aliorum Euangelia legisset: teste Hieronymo in catalogo scriptorum Ecclesiasti-

corum,

Topazius.

Euang. Lucae
summa.

Ioan. summa.

De fide lib.
1. cap. 5.

Smaragdus.

G

H

I

K

L corum, probavit quidem textum historiarum, & vera eos dixisse firmavit, sed unius tantum anni, in quo & passus est Christus, historiam texuisse. Prætermisso itaque anno, cuius acta à tribus exposita fuerant, superioris temporis, antequam Ioannes clauderetur in carcerem, gesta narrauit, sicut manifestum esse poterit ijs, qui diligenter quatuor Euangeliorum volumina legerint. Et quia ea quæ hic tractantur non possunt aliquibus signis demonstrari cum totius Euangelij scopus sit demonstrare hominem IESVM verè fuisse filium Dei, eundemque vnigenitum, patri coeternum, non factum, nec creatum, sed genitum, Perfectum Deum, perfectum hominem, ex anima rationali & humana carne subsistentem. Deum ex substantia patris, non conuersione Diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. Ideo fide constanti & humilitate perfecta adhærendum est.

Euangeliorum scopus.

DE LIBRIS HISTORIALIBVS.

N **Q**uandoquidè de libris Legalibus disseruimus ordinis ratio postulat, ut in præsentia, de Historialibus non nihil dicamus. Impossibile est enim, impossibile inquam est, animum in huius generis historijs versantem à cupiditatibus superari. Et primò considerandum est columnæ Atrij Meridionalis, quæ sicut prædiximus scriptores hystoricales præfigurant, esse viginti, contenti in præsentis dictione pendenti è manu alicuius Militis stantis supra equum suum omnibus ornatum armis IIRPETIEIMA. I, Iosue. I, Iudicum. R, Ruth, R, Regum quatuor. P, Paralipomenon duo. E, Esdræ duo. T, Tobiarum. I, Iudith. E, Esther. I, Iob. M, Macabeorum duo continent. Quibus correspondent Acta Apostolorum.

Chry. Hom. 1. de David. & Saul. Meridionales columnæ 20.

Miles.

O In prima ergo huius atrij columna Scriptorem Iosue collocabimus. Imago erit Homo habens leones vnum sub pede & alterum mansuetum, ac baculum in manu: inscriptioneque egregiam illam, Percerre subiectis, & debellare superbos. Signum erit Chryso-passus Aethiopicus, quæ lux celat, & obscuritas manifestat: de nocte enim igneus, de die verò apparet aureus, eo quod patientia cordis in luce prosperitatis absconditur. Vnde Greg. Improvidus miles est, qui se fortem in pace gloriatur: fortitudo enim vera non ostenditur tempore pacis, nec etiam tempore prosperitatis patientia. Nam viri perfecti in aduersitate per patientiam feruent, de prosperitate timent. Quia ab altitudine diei, id est, prosperitatis timebo. Habebitque in capite, pedore, & brachijs, ea, quæ in hoc tractantur libro, scilicet, de transitu Iordanis, de subuersione regnorum hostilium: de introductione populi Dei in terram promissionis. Et de ipsius terræ promissionis diuisione. Huius tamen libri inscriptio est Iesus Naue, eo quod ipse Moy

Homo.

Chryso-passus. Isid.

Psal. 55. 2.

Huius libri inscriptio.

lis successor, populi dux factus est, cuius isto volumine historia & res gestæ continentur. Iesus Naue, dicitur ad differentiam Iesu filij Sirach, & Iesu filij Iosedech, prius dictus Osce, seu Anser, secundū Aug. vel secundum Amb. Auxes. Ea verò volumina, quæ deinceps ad Esdram vsque sequuntur, non profus ab illis sunt conscripta, quorum inscriptiones proferunt, & de quibus tractant. Feruntur autem à prophetis, qui singulis temporibus dixerunt esse scripta. Ideo distinguendum inter illorum inscriptiones.

In 2. colūna Iudicum librū erit, in quo de victōrijs, ac triumphis habitis contra hostes agitur, sic tamē vocatus, eò quòd post mortem Iesu Naue, populum suum Deus à relictis Chananeorum gentibus pressum, per Iudices seruauit. Quorum hoc volumine singulorū & facta continētur, & tempora. Sunt qui putent Iudicum quenq; per se annotasse, & in acta redigisse ea, quæ sue tempore populo acciderūt memorabilia. Quis autem acta illa omnia in vnum redegerit volumen, incerta est sententia. Alij nanq; id Samuelem, alij verisimilius Ezechiam prestitisse putant. Glo. in lib Iosue, & Ioannes Dried. Samueli potius hanc laudē ascribere videtur. Post mortem Iosue, inquit, scripta sunt gesta Iudicum & principū in terra sancta. Quorum historias sparsas & diuisas, secundum successione seriem nunc pridem editas, Samuel collegisse creditur volumen, quod vocamus Iudicū. Cuius imago erit Senes graues habētes virgas rectissimas in manibus suis, in cuius medio erit Liliū inter spinas, sic enim in clyta virtus fluctibus in medijs spinisq; ut lilia crescit. Eruntque ornatilapidibus Alabandinis claris & subrufis, vt sardis, quorum est virtus sanguinem augmentare, & prouocare.

3. columna Ruth amplectitur. Neque ab auctoris, sed fecminæ illius nomine, sic inscriptus est, cuius historia hic contextitur. Ruth enim genere Moabitida, castitate honesta, reiecta cognatione paternaque superstitione, ad pietatem ac verū Dei cultum conuersa, Bethleem Iudæ cum socru sua incunctanter cōcessit. Vbi & Booz ex tribu Iuda, matrimonio coniuncta est, ex qua postea Dauid originem, hoc ordine sumpsit, Booz ex Ruth sustulit filiū Obet, Obet verò genuit Iesse, Iesse Dauidem. Affirmant aliqui incertum esse, quis hanc historiam consignarit: Ioan. tamen Dried. eius auctorem esse scribit, qui libri scriptor fuerit Iudicum, id est, Samuelem. Huius libri signum erit Sol & pyramidis ex crystallo clara & ita peruia, quod literarum omnium, quæ sub ea sunt est manifestatiua: duabus iuncta manibus. Ideo Deum placidissimum semper oppressis fuisse omnibus probat ex peregrinatione Elimelech, reuersione Neemi, matrimonio contracto inter Booz & Ruth, ex quibus Christum descendit. Agiturque in eò, de ipsius Ruth cōuersione ad Iudaismū,

vita

De q. ex nouo testamento.

Ad Ro. ca. 9.

Habet ca. 23.

li 1 de eccl: si ascrip c. 3.

Senes.

Alabandinus
Habet capita 21.

Athan. in Synopsi, & Iosephus lib 5. cap 14.

Lib. de Eccl script. cap 4.

Sol.

vita & moribus, occasione futurarū nuptiarum inter ipsam Ruth & Booz, per cessionem propinquieris.

Habet cap. 4

Columna 4. scriptorem primi libri Regum continebit. Sciendū tamen, isti libri sic nominari, ob id, quod Regum cum Iuda, tum Iſraël, & facta contineant, & annos. Dubia tamen est sententia, quis horum librorū sit auctor. Alij enim Ezechiam, alij Esdram eos edidisse dicunt. Alij autem Samuelem collegisse gesta Eli, Saul, & David in 1. lib. Regū recitata, vsq; ad obitū illius, Nathan & Gad prophete scripsisse videbātur, ppter id quod dicitur ī fine 1. Paral. Gesta David regis priora & nouissima scripta sunt in libro Samuelis vidētis, & in libro Nathan prophethæ, & in volumine Gad. Ex qua sententia consequens esse videtur, Samuelē conscripsisse gesta David, & ita edidisse eundem 1. lib. Regum, saltem vsq; in cap. 25. Vbi Samuel moritur. Deinde Gad & Nathan scripsisse partes sequentes, à dicto c. 25. vsq; in finem lib. 2. Sed hoc non placet: siquidem libri, secundum Hebræos, inscribuntur huius vel illius, nō semper ob id, quod is, vel ille fuerit libri illius auctor, sed interdū ob aliam causam. Nam secundum Hieron. & ceteros, 1. & 2. Reg apud illos inscribuntur esse Samuelis, & tamen est manifestū, non ambos editos esse à Samuele. Vnde Isido. & alij antiquissimi patres tradunt, Samuelem scripsisse primam partem 1. lib. reg, David autē scripsisse sequentia vsq; ad catcem 2. lib. Post mortem autem David, ceterorum regum Israel gesta, in 3. & 4. lib. reg. scripta (quæ sparsa fuerant per singulorum regum historias) à diuersis prophetis, secundum seriem successionis descripta, alij Ieremiam in vnum volumen collegisse tradunt. Et id esse vero similis ex eo conijcitur, quod eius similis est finis cum vltimo libro Regū. Sed quoniam id nos vele tam in his quā in alijs libris tractare esset operis infiniti, & nimium digredi à suscepto opere: idē lectore ad Lyranum, Petrum Aureolum, Ioannem Driedonem, & reliquos mittimus, nobis sat erit locationem ipsam persequi. In hac igitur columna ex Alabastro candido, solido, & firmo scriptorem 1. lib. reg. collocabimus. In quo de terminatione regiminis sub iudicibus propter malitiam filiorum Heli & Samuelis. De inchoatione regiminis sub regibus, & de regno Israel per electionem agitur. Cuius figura erit Samuel; signū iuncus in palude cū versu, Flectimur non frangimur vndis: Denotans quantum valeat pericuarantia & patientia in aduersis, iuncus enim, licet curuetur, tamen non frangitur.

Detitu. explicitioe, & Auctore. Ex Dried. li. 1. cap. 3. de scrip. Ecclesiast.

Concordia opinionum.

Alabastrum

Samuel.

Habet ca. 31.

Hyacinthus.

In 5. columna, 2. librum regum, in quo de regno per successionē Hisboſeth Sauli, de successione Salomonis David collocabimus, quam, ex Hyacintho incidimus, propter fulgoris mediocritatem. Nā ille qui in Aethiopia inuenitur, saphirei coloris nec nimis clarus, nec

Rex & Pauo. Habet c. 24.	nimis obscurus, sed mediocriter fulgidus est optimus, reperitur etiã in nostris Indis de quo postea quia est incomparabilis virtutis. Imago erit Rex sub palio cum sceptro regali in manu, cuius signum erit pauo, hoc emblamate circum ornatus. Fidelitas omnia superat.	A
Corniola.	In 6. columna, quam ex Corniola Indica erigi cupimus, propter mirabiles effectus, de quibus postea. Scriptor 3. lib. Reg. in quo de diuisione regni filiorum Israel in regnum Iudæ & Israel: De prosperitate & profectu vtriusque regni. De ædificatione templi. Ac apostasia Salomonis agitur. Imago erit Salomon, signum liberalitas mundum sub pedibus, vas in dextera, in sinistra catinum habens. Et pudeat amice diem perdidisse.	
Salomon & liber 2. l. 13.	Scriptor 4. libri regum erit in 7. columna, quam, ex ligurio erigimus: à lynce bestia sic vocatus, eò, quòd ex eius vrinula iter arenulas generatur. Plerumque enim mala nascuntur ex bonis sicut de prosperitate nascitur inuidia, & de virtute nascitur superbia. Quandoque è conuerso, de malis nascuntur bona sicut de tribulatione patientia, & de peccato poenitentia: ideo huius imago erit scopulus vndis & ventis vndique agitatus ac semper idem erit. In hoc libro agitur de defectu duplicis regni prædicti. De captiuatione regni Israelis. De combustione templi. De subuersione murorum ciuitatis Hierusalem. De transmigratione regni Iudæ.	B
Habet. c. 22.	Scriptorem libri 1. Paralipomenon in 8. columna quã ex Achate erigimus: qui licet sit nigri coloris, albas habens venas: tamen valet ad regum formas & simulacra monstranda, tēpestatesque tribulationis & diuini timoris auertuntur, & flumina lachrymarum deuotionis & compassionis sistuntur, & à corde hominum auferuntur cuius: imago erit Angeli habentes duas columnas vnitatis pietate & iustitia, in summitate quarum erit corona præciosissimis gemmis ornata: eò quòd, in hoc libro agitur de geneologia ab Adam vsque ad Dauid, de regno Israel proueniente ipsi Dauid ex mera voluntate diuina.	C
Isi. & Diofco. Ligurius.	In 9. columna quæ ex Albesto erit, scriptorem 2. libri Paralipomenon collocabimus eò quòd semel accensus extingui non potest. ex quo facta fuit lucerna in quodam Idolorum templo, quæ nulla tēpestate vel imbre poterat destrui & extingui. imago erit pulcherrima virgo in extasi rapta & immobilis: excelsæ firmitudini addicta cum angelo custodiente. In quo agitur de regno Israel proueniente ex successione paterna. De eiusdem regni diuisione, ac profectu, de defectu & destructione.	D
Scopulus.	In 10. columna, quam Alestorio lapide obscuro chrystallo simili in ventriculis galinaceis reperto signabimus: scriptorem 1. lib. Esd. collocabimus, qui ab Auctore hoc nomen obtinuit: magis rerum gestarum scriptor est habitus, quam propheta: cuius signum erit dolium	
Habet c. 25.		
Achates.		
Angeli.		
Habet. c. 29.		
Albestus.		
Isid.		
Virgo.		
Habet c. 36.		
Alestorius.		
Dolium.		

E vndique flammam emittentem, significans profectum de bene in melius eò, quòd in eo agitur de regimini populi sub sacerdotibus. De licentia data populo Israel ad repatriandum. De numeratione licentiatorum. De reductione populi sub Iesu filio Iosedech. De instructione populi reducti per Efdram legis doctorem.

Habet. c. 10.

In 11. columna, Asterite gemma candida decorata, scriptorem 2. lib. Efdrae, qui dicitur Neemias, ab auctore collocabimus: cuius signum erit Echinus vel Erinaceus, quia vndique tutus. Quia in eo agitur de missione Neemiae ad ciuitatem Hierusalem. De aedificatione murorum ciuitatis. De clausura ciuitatis cum portis & vestibibus. De celebratione septimi mensis festiui. De multitudine populi habitantis ciuitatem. De dedicatione ipsius ciuitatis.

Asterites.

Echinus.

Habet. c. 13.

F Sequentes hi libri propterea tertius & quartus dicti, quia apud Graecos & Latinos superior liber Efdrae diuidebatur in duos. Sunt autem apocryphi, teste Hiero. in prolog. Efdrae nec in canonem Ecclesiasticum recepti, quemadmodum ex Trident. Conc. Florent. Carthag. & alijs manifestum est. Eos autem posuimus eò, quòd in omnibus ferè Biblijs sic distribuuntur, & ut singulis columnis atrijs lib. accommodaremus continentq; repetitionem alibi descriptorum hoc ordine: Primo quaedam alibi scripta repetit c. 1. & 2. lib. 3. Secundo quae huius libri sunt propria subiungit c. 3. & 4. Tertio redit ad repetitionem eorum, quae alibi scripta sunt c. 5. & sequent. Quarto describuntur visiones Efdrae toto lib. 4. Ideò.

Nota.

Sess. 4.

G In 12. columna, quae inclusum continebit Amarithem lapidem, scriptorem 3. lib. Efdrae collocabimus, cuius signum erit turdus aus notata inter primas à saporis bonitate ac taciturnitate collocata, eò quòd in eo de paschali celebratione tempore Iosia, de filiorum successione, de quibusdam praecedentibus captiuitatem Babilonicam: de comitantibus ac subsequentiibus eam agitur.

Amerites
Turdus.

Habet c. 25.

In 13. columna quam ex Beryllo ornatam erigimus: scriptorem 4. lib. Efdrae collocabimus, cuius signum erit pulcherrima virgo catenam, & funem in manu habens, ac anforam sub pede, denotans moderationem, eò quòd in eo agitur de missione Efdrae,

Berylus.
Moderatio.

Habet c. 16.

H Columna 14. ex calculis lapidibus decorata scriptorem Thobiae continet: cuius signum erit rosa inter spinas, quam vna dies aperit eò quòd in hoc lib. agitur de Thobiae probatione, de eiusdem multiplici virtute, de misterio Angeli Raphaelis, de instructione proli, de honestate matrimonij, de caecitate & illuminatione eius. Vincenti enim sicut Thobiae datur calculus candidus. Vir enim perfectus est rotundus per obedientiam, & perfectionem, lenis per benignitatem, purus per castitatem, planus per veritatem, & ideo sine molestia vt alter Thobias potest calcari & vilipendi. Humiles e-

Calculus.
Rosa.

Iſa 6.

Apoc. 2.

Habet ca. 14.

Geratithe.

Gladius.

Habet capi-

ta 16.

Gagates.

Habet ca. 42

Erithis.

Nauis.

Habet ca. 42

Galathites.

Habet ca. 16.

Dyonifia.

Habet ca. 15.

Habet ca. 28

Angelus.

nim & perfecti non ledunt alios se calcantes, contemnes, seu casti-
gantes. Et ideo tales figurantur Iſa. Vbi Iſaias vidit calculum ignitū
& Ioannes vidit calculū candidum, ubi erat nomen Christi ignitū.
15. quæ Geratithe, cuius color niger est ornata erit, scriptorē libri
Iudith, continebit quæ & ipsa imago erit: signum verò gladius &
caput Holophernis. In quo agitur de obsidione Hierusalem & po-
puli Israel, de honestate, & probitate Iudith, de interfectione Holo-
phernis, & liberatione populi.

Hester in 16. columna quæ ex gagate lucido & nigro, erit: signū
verò tabula epulis plena, in quo agitur de cōuiuio regis [Assueri], de
crudelitate Amā, & de eius interfectione procurata per prudentiam
& humilitatem Hester, de exaltatione Mardochei, & liberatione
populi.

17. columna ex Erhite erit, qui, inter præcipuos lapides numerat-
ur, patientissimum Iob cōtinebit in sterquilino vlceribus plenum,
signū verò nauis, vndis maximis vndique concussa. Cum literis du-
rate. agitur de ipsius patientia, & perfectione. De disputatione quā
habuit cum amicis. De corporum resurrectione, de diuina prouid-
entia.

In 18. quā ex Galathite erectam volumus, scriptorem 1. lib. Ma-
chabeorum collocabimus. In quo agitur de deiectione populi, &
templi, facta per Anthiochum, & per eius ducem, nūcios, & scrip-
turam. De liberatione facta sub Mathathia, sub Iuda, sub Ionatha,
& sub Simone.

2. lib. Machabeorum continebitur in 19. columna, quam ex dio-
nifia nigredine, & rubeis guttis mixta ornamus; in quo agitur de in-
uitatione ad celebrandum festa, de Iuda Machabeo & fratribus eius,
de templi magni purificatione, & aræ dedicatione, de prælijs cum
Anthioco nobili & Eupatore filio eius, de illuminationibus de cœ-
lo factis.

In 20. colūna scriptor Actorū Apostolorū erit. In quibus agitur
de missione visibili Spiritus Sancti, post domini assumptionem, de
infantia nascentis Ecclesiæ, de gestis, & actibus Apostolorum &
præcipuè de gestis Pauli Apostoli. Cuius imago erit angelus ami-
ctus nube, & iris in capite eius, qui perspicuus, vel lucidus est, vt
chryſtallus sex angulorum, talis est anima iusti, clara, scilicet, &
perspicua per conscientia puritatem, & ideo quando radijs solis, id
est, diuina gratia perfunditur & tangitur, tunc verè statim in parie-
tes propinquos, id est, in socios emitit colores bonorum operum.

Istæ igitur sunt 20. columnæ in latere Meridionali, quia historiam
sacrarum rerum. clarè & manifestè quasi in meridie describunt, &
ipsam luce clarius manifestant.

DE LIBRIS SAPIENTIALIBVS.

I **C** Vin ergò hucusq; de legū corpore, tā disertè, in superioribus Bibliorum libris, tractatum sit, non absurdum est, vt tandem etiam de ipsarum legum anima dicatur, scilicet, ratione. Sacrarum autè rerum rationes, ex diuina petuntur Philosophiā. Quæ potissimum in sequentibus hisce continentur libris, quos maiores nostri ob id dixerunt sapientiales. Quorum præcepta pertinent tā ad Philosophiam Moralem, Naturalem, Theoricam siue contemplatiuam, quàm ad iuditia instruenda, & populi vniuersi institutionem, & dogmata fidei. Vel mystim ad vtrumq;e, vt epist. ad Ro. figurati per decem columnas atrij Occidentalis, contenti in hac dictione Psal. P. E. C. S. E. Pau. Ca. Psal. Psalmista, P, Proueria E, Ecclesiastes, C. Cantica, Cantitorum, S, Sapientia, E, Ecclesiasticus, Quibus correspondent quatuordecim epistolæ Pauli, & septem canonicæ. Ideò Pau, Paulus, Ca, Canonicæ. Hanc appende in manu cuiusdā viri grauis, oculis pleni in Christum aspicientis, vt vitiorum pericula præcaueat. Nam qui sapiens est, vitiorum pericula præcauebit, & si peccare eum contigerit, pœnitentiæ remedium adhibebit, & contra futura infortunia, virtutum copiam congregabit, & spiritualia commoda percurabit, iuxta illud: qui congregat in messe filius sapiens est: sedebitq;e iuxta laurum aromaticam suæ viriditatis ætate & hyeme conseruatiuam, solaq;e inter arbores ietū fulminis non incurrit, nec ab ea percutitur, vel crematur, habebitq;e etiā Cygnū modulū suū redentē. Tā manifesta est enim huius collocationis ad præcedētē cohærentia, vt p se facillè obuia & cognita esse queat. Neque enim alium ferè in finem aut lex ipsa Dei populi tā seuerè præcepta, aut historiæ sacræ exempla ita diligenter inculcata aut diuinæ laudes adeò copiosè tantaq;e cum maiestate sunt decantatæ, quàm vt ex illis generalia quædam benè beateq;e viuendi colligerentur quasi præcepta, & regulæ, quæ doctorum factorumq;e omnium diuinas continent rationes, quas animam legum dicere solemus.

M Prima columna psalmodum scriptorem continet, nam quod psalterium appellamus hanc psalmodum collectionem, improprie id dicimus, quia psalterium proprie organi quoddam genus est. Imago erit David genuflexus, & angelus cum ense in manu & puer in conspectu eius citara & sceptrum regale, in quibus agitur de proprijs cerumnis ac laboribus, antiquitatibus iudaicis, & alijs vetustioribus diuiditurq;e in libros 5. quod inde colligitur, quia toties repetatur in psalmis hæc clausula fiat fiat. Psalmos tamen omnes vnus

Colūne Occidentales 10. Psalpe csepauca.

Vir grauis.

Prouer. 10.

Cygnus.
Part. Théo.
Geor. Ede.

David.

Aug. in psal. 105.

esse

Qui tradunt
David solū
esse Psal. au-
ctorem.

esse Doctores tradunt Origenes, Ambrosius, Hilarius, Augustinus, Casiod. Inscriptiones verò Idithum, filiorum Core, Asaph, Emā, & Ethan, hoc tantum volunt significare, quosque instituerat, ut varijs organis Deum laudarent, & quorum organorum genera aperte postremus omnium psalmus connumerat quòd, his inquam, viris vnusquisque psalmorum, iuxta nominum inscriptionem, priuatim ad psalendum sit traditus, cum alij psalmi ab vniuersis cantoribus, atque in cōmuni canerentur. Illi igitur psalmi, qui priuatim ab aliquo eorum decantati sunt, cantoribus sui inscriptionē retulerunt. Sed cum vis omnis, non sacræ tantum scripturæ, sed totius etiam religionis catholicæ sūma, in vero consistat veri Dei cultu, prima sanè & ferè præcipua semper piorum sacrificiorum, sacrorumque rituum fuit in Ecclesia Dei causa, quibus ipsa religio in hūc vsque diem proculdubio propagata est, atque conseruata. Eorum porrò sacrificiorum, quibus sancti patres in veteri vtebantur testamento, duo fuerunt genera: vnum, quo populi quotidiana expiabantur peccata: alterū, quod in laude versabatur diuina. Postquā ergò veteris testamenti sacrificia & ritus in his obseruati, in libris Moysis in eo præsertim, qui ob id dicitur Leuiticus, primum instituti, deinde verò historiarum exemplis multifariè illustrati fuerint, & approbati, adpositè admodum illis hic nunc laudis subijciuntur sacrificia. Iam & si non vna sit Deum rectè laudandi forma, celeberrima tamen ferè semper fuit ea, quæ in sacrorum psalmorum consistit decantatione. Vndè aliqui partem hanc Bibliæ hymnicam seu (vt illorum vtamur verbo) decantatiuam, alia ratione haud absimili poeticam appellare consueuerunt. Et licet hoc ipsum psalmorum volumen, à quibusdam inter propheticos referatur libros, nobis tamen rectius hic liber seorsum poni videbatur, maximè cū saluator noster psalmos ipse à reliquis sacræ scripturæ partibus seiūxerit. Tamen propter columnarum atrij complementum, hoc in loco ipsum collocare visum est. Intitulatur autem apud omnes tam Hebræos, quàm Græcos, atq; Latinos totius respectu liber hymnorum, soliloquiorum de Christo emphaticè præcipuè & maximè cum de eius diuinitate, vel humanitate loquatur etiā si interdū de corpore, id est, de Ecclesia loquatur.

Libri Psal-
morum In-
scriptio.

Luc. 24.

Lib. 7. c. 8.

Lib. 7. ca. 7.

Antequam ad sequentia manus admoeamus, sciendum, Salomonem subsequentiū librorum esse auctorem, quod ex Aug. commentarijs de ciuitate Dei, ac etiam testimonio Iosephi liquet, qui sic scribit de Salomone: composuit libros de Canticis & modulationibus quinquies mille: parabolarum, atque similitudinum fecit libros tria millia. Per vnum quodque enim arboris generis parabolam duxit, ab hyssope vsque ad cædrum. Eodem modo de iumentis, &

de reliquis terrenis, necnon a quatilibus, & aëris animalibus disputa-
uit. Nullam nanquē naturam ignorabat inexaminatamquē præte-
rijt, sed de omnibus philosophatus, & disciplinā proprietatū eorum
eminenter exposuit. Præstitit autem ei Deus, vt etiā contra dæmo-
nes, ad vtilitatē hominum, & eorū curas edisceret, & incantationes
instituit, quibus egritudines soleant mitigari, modos etiā coniuratio-
nū, quibus obstricti dæmones, ne denuo redeant, effugētur instituit.

Ioseph. lib.
8. c. 2.

R

In 2. columna, quā ex corallo variatā formamus, Prouerbiorum
Salomonis librum, in quo de morali Philosophia agitur, collocabi-
mus. Sic dictus eō, quōd hoc nomine etiā reliqua contineri videan-
tur. Nam & Christus prouerbiorū in genere, occultiozem, & obum-
bratum appellauit sermonē, qui cū obscuritate tegatur, nō facile ab
audientibus percipitur. Imago erit facundia, quā, pulcherrima vir-
gine faculā in manu habente consignamus. In quo Salomon Sapiē-
tiam introduxit, vt dominam exhortantem paruulos ad studiū Sa-
pientiæ, reuocantem à desiderio mulieris extraneæ ad amorē suum,
promittentem multa bona, gloriantem de sua dignitate, atquē ex-
cellentia, inuitantē ad conuiuium paratum. Item in eo varia tradun-
tur tam virtutum præcepta, quā cautelas vitiorum.

Corallum.
Prou. liber.

Cyril lib. 11
in Euang.
Ioan. c. 3.
imago fa-
cundia.

S

Cantica canticorū liber, in quo de rerum cęlestiū contemplatio-
ne, siue de adherendo Deo agitur in 3. columna, quæ ex Corintho
erit collocabitur. Describitur enim in eo mutus Dei, & populi Is-
raelitici amor. Sub populi autem Israelitici perseuerantia in fide,
ex mente Lyranī & cōmuni doctorum calculo, Christi intelligitur
Ecclesia. Quæ ob fidei puritatē & integritatem sponsa dicitur spon-
si sui, domini, scilicet, ac Saluatoris Nostri I E S V C H R I S T I. To-
tus contemplatiuus est eō quōd figurata locutione commendat, &
prophetica pronunciat altitudine amorem cęlestiū, diuinorumquē;
desiderium incutit animæ, sub specie sponsæ, ac sponsi, charitatis
& a. noris vijs proueniendū docens ad consortiū Dei. Canticū hoc
loco epithalamiū, siue carmen significat nuptiale, de coniunctione
Christi & Ecclesiæ. Canticum autē dicitur canticorum, quod alijs
canticis omnibus præferatur. Ideō eius imago erit virgo habens Ec-
clesiā amplexatam. Differt à Psalmo, quia canticum refertur ad
mentem, Psalmus ad corpus. Hinc cantare & psallere dicimus, id-
est, verbo & ore laudare, ore quippe cantatur, manibus autem psal-
litur. Sic canticum cantare nouum, est Deum in nouitate spiri-
tus adorare.

Habet. c. 31.

Corinthus.

T

In 4. columna quam ex Medone viridis coloris erigimus, Eccle-
siastes librum in quo naturalem complectitur Philosophiam, mul-
ta de rebus naturalibus differentem, & inania ac vana ab vtilibus
necessariisque se cernentem relinquendam vanitatem, & vtilia re-

Lyra.

Virgo habet
Ecclesiā.

Hiero. lib. 7.
in Epist. ad
Ephes. 5.
Basi i Ps. 32.

V

Medon.

Et quæ seclanda, collocabimus. Eius signum erit. Turris fortissima nomen domini. Vocant hunc librum aliqui Soliloquium Salomonis, in quo ipse loquitur interdum in persona sapientis, interdum stulti. Ideo post Prouerbia ad Ecclesiastem peruenitur. In quo de mundi vanitate, de vitiorum contemptu, de profectu ambulantium in via Dei agitur.

Gagathes.

Quinta columna, quæ ex gagate erit, Sapientia librum completur, in quo de secunda parte moralis Philosophiæ, hoc est, de officio magistratum qui de imperando, ac iudicando præ oculis habere debeant: agitur. In Prouerbiorum volumine Salomon sub persona patris erga filium communia edidit præcepta, quid homo quiuis aut imitari, aut fugere debeat. Hic etiam Christi aduentus, qui est Sapientia patris, & passio eius, euidenter exprimitur, Quare signum erit dux columnæ retortæ cum literis: pietate, & Iustitia.

X

Dux colunæ

Apud Hebræos nusquam est. Quia & ipse stylus Græcæ eloquentiam redolet: & nonnulli scriptorum veterum hunc esse Iudæi Philonis affirmant, non eum qui sub Nerone clauit, qui & in laudem religionis Christianæ, apud primitiuam Ecclesiam obseruare conscripsit nonnulla; Sed alium quendam Philonem vetustiore,

Y

Hier. in præfac. lib. Salo. ad Chroma. & Heliod.

peritissimum linguæ Græcæ, supra 160. annos ante Christi ortum, sub temporibus Oniæ pontificis Iudæorum. Cum totus antiquorū patrum Chorus, ut Irenæus, Tertulianus, Cyprianus Origenes in suis libris planè asserant, Salomonem dicere ea, quæ in superioribus libris continentur, eorū testimonia citantes tanquā diuinas sententias, & tanquam dictas ab ipso ex spiritu Dei loquente. Quid B. Hieron. rogat. Et B. Aug. constanter tradat sapientiā, & Ecclesiasticum non Salomonem. Sed I E S V M filiū Sirach scripsisse, cum longe ante Eusebius doceat, quod omnis antiquorū chorus,

Z

Dried. lib. 1. c. 2.

librum attitulatum Sapientia Salomonis esse dixerit. Concordare libet horū doctorū dicta, vnde sciendum Salomoni frequentius attribui hoc opus, non quod ab ipso Salomone sit confectum vel editum, Sed quod sententias contineat Christi veri Salomonis, ab eo prolatas, qui est vel Salomon ipse figurans Christum, vel personam gerit illius. Is est enim frequens in scripturis vsus, ut is qui loquitur, in persona alterius loquatur.

A

Concordia Doctorum.

Dried. c. 4. lib. 1. Habet c. 19.

Obstallinus. Elephas.

Ecclesiasticus liber, in quo de tertia moralis Philosophiæ parte, in qua I E S V S Sirach fungitur officio præceptoris in 6. collocabitur columna, quæ ex Obstallino erit: Signum verò elephas cū significatione. Nascetur: eò quod in eo agitur de instructione cuiuscunque status de obedientia subiectorū, de instructione bonorū morum, de nobilitate Sapientie, de laude Sanctorū patrum. Differt hæc inscriptio ab Ecclesiastæ, Nam Ecclesiastæ, congregator vel

collector interpretatur, sicut Ecclesiastes concionator, sed Ecclesiastes ad Christum refertur, Ecclesiasticus verò ad quemlibet prædicatorem.

Habet. c. 5. t.

Istis ut superius tetigimus correspondent epistolæ canonicæ. Et cum D. Iacobus qui appellatur frater domini, cognomento iustus. Marię fororis matris domini, cuius Ioannes in libro suo meminit, filius, inter reliquos huius ordinis Apostolos omnium scripserit primus, merito eius epistola primum inter Catholicas obtinuit locum, prout explicatius in proxima dicitur epistola Petri. 1. Nam si multa tum de hac epistola, tum de aliis videre cupis, vide Georgium Ederum à quo fateor me certè aliqua sumpsisse pro collocatione hac, plurima etiam contulisse, Ideo ipsam in 7. columna, quam ex Gelancia gemma fingimus, collocabimus. In qua B. Iacobus statum instituit clerù de cultura celestiu præceptorù & regula Catholicæ obseruantię, & de iniuste patiētię maiestate, & de reuelatione plurimorù, & de mendacio magistrorù. Cuius imago erit ipse Iacobus supra equù album, signum verò ensis ex vtraquę parte acurus.

19. cap.

Cyr. in prolog. Cano. Epist.

Gelancia.

Habet c. 5. Zegolitho.

In 8. columna. Ex Zegolitho Petri epistola, ponemus quas post illam de qua hætenus dictum est, scriptas fuisse declarat Lyranus: Iacobus, inquit, triginta annis rexit Ecclesiam Hierosolymitanam post passionem domini, scilicet vsquę ad sextũ annum Neronis & tunc fuit martytizatus. Petrus verò triginta octo, id est, vltimo Neronis anno. Hęc epistola hortatoria simul & exposito ia est, & nonnihil videtur obscurior propter reconditas sententias. Multam quoquę præferat auctoritatem & maiestatem Apostolicam, atquę ideò verè digna Apostolorum principe, paucis quidē contenta verbis, sed sententijs, & reconditissimis grauidis mysterijs, in qua eos qui ex Iudeis crediderant, in fide & vitæ integritate confirmat. Secundę verò scopus est, ut qui persecutoribus non cesserunt, nec hæreticis vlllo pacto cedant.

Oecume. in arg.

Glo. hic in prin. Habet c. 5.

Ioannes, nonam complectetur ex Melothite columnam, qui non multò post Euangeliũ, tres scripsit epistolas Imago verò, Aquila, cum bella gerant alij. Prima est generalis, ad omnes Christianæ religionis cultores, reliquę duę speciales scriptæ cuidam matronę & patri familias. De affectu & effectu charitatis cõmuniter ad Deum simul & proximum in epistola prima. In specie quoad Deum, in secunda: quoad proximum in tertia & vltima.

Melothite.

Tho. hic in prin. Habet. 5. 1. 1. cap. Dyadoco.

Iudę epistola, in 10. columna ex Dyadoco erit, quę vltimo loco ponitur, vel quia postremo edita, vel quia minoris famę, & dignitatis erat, ea intentione tamē scribit ut eosdē admoneat fideles, ne cõsentiant hæreticis à fide eos & charitate retrahentibus. Signũ flumen in trans in mari rapide cum literis, Altior, non segnior.

Habet. c. 1.

In 10. columna, quæ ex Elitropia erit Paulum collocabimus, quia cum Evangelia supplementum, siue perfectio sint legis, in quibus nobis bene piequæ viuendi præcepta plenissimè sunt tradita electionis vas, tuba Euangelij, rugitus Leonis nostri, tonitruus gentium, flumen eloquentiæ Christianæ Paulus, qui mysterium retro generationibus ignoratum, & profundum diuinarum sapientiæ & scientiæ Dei magis miratur quam loquitur, vt initia nascentis Ecclesiæ nobis causis existentibus præueniret, & vt præsentia atquæ orientia reseccaret vitia, & post futuras excluderet quæstiones exemplo prophetarum, qui post editam legem Moysis, in qua omnia Dei mandata legebantur nihilominus tamen doctrina sua rediuiua semper populi compressere peccata, & propter exemplum viuendi libros ad nostram vsquæ memoriam transmiserunt. Huius signum erit vas supra spiculum habentem stateram rectam, & spheram in summitate, & virginem cum literis. Sic omnia. Ipse quatuordecim scripsit epistolas ad Ecclesias decem, & ad discipulos quatuor. Et quoniam immensum esset vniuscuiusquæ summam, ac declarationem apponere: lectorem ad Georg. Eder. mittimus.

DE LIBRIS PROPHE TALIBVS.

HAtenus quæ in commune dicenda videbantur de libris sapientialibus, ac eorum auctõribus perscrinimus, nunc consequens est, vt de prophetalibus, ac eorum auctõribus differere incipiamus. Sunt enim prophetae interpretes legis, ut apostoli interpretes sunt vtriusquæ legis & prophetarum. Et primo considerandum est columnæ atrij Aquilonis, quæ sicut prædiximus scriptores designant prophetales. qui in suis prophetijs sunt obscuri, sicut & pars mundi Aquilonaris: esse 20 contenti in hac dictione I. I. B. E. D. D. A. I. Isaiam. I. Ieremiam. B. Baruch. E. Ezechielem. D. Danielem D. Duodecim prophetas minores. A. Apocalypsis.

Aliqui his adnumerant Psalmistam, nos uerò rationibus superioribus adductis ibi ipsum collocare libuit, sed vt locus suus detur B. Paulo, si placet, poteris hic ipsum iterum adnotare.

In 2. columna, quam ex Lyphatea erigimus, est Isaias, non tam propheta quàm Euangelista dicendus. Ita enim vniuersa Christi Ecclesiæ quæ mysteria ad liquidum prosequutus est, ut non eum putes de futuro vaticinari, sed de præteritis historiam texere, quod Euangelij vocationisquæ gentium prænunciator præ cæteris fuerit apertior signum erit fenix ad Solis radios se comburentem, vt viuat. In quo agitur de réprehensione Iudeorum de aduentu Christi

Isaie sūma.

si in carne, de eius passione, de gentium vocatione, de regno Iuda, & regno Israel.

K In 3. columna, quam ex Calophano erigimus est Ieremias propheta de maioribus sicut Isaias, ac sacerdos ex sacerdotibus, & in matris utero sanctificatus. Imago, Ceruus ad fontes aquarum, cum literis. Vna salus. Prophetavit in Hierusalem de futura siccitate, & contra gentes Aelam, Reprehendit Hierusalem in multis. Et de aduentu regis Babylonis, ad excidendum terram Aegypti, & aduerfus Babylonem. Et de Christi passione, duo sunt huius prophetæ volumina, concionum propheticarum vnum.

Alterum, Threnorum, siue lamentationum, quibus admittitur oratio Hieremiæ. In quo agitur de planctu & de lamentatione populi, & de ruina Hierusalem.

L In 4. columna quam ex vnione formamus: erit Baruch Hieremiæ scriba. Scripsit prophetiam & epistolam Hieremiæ, cuius Imago erit Aquila in quercutiu qua, Requies tutissima. In prophetia. Primo omnium commemorat populi captiu in Babylone studiū placandi Deum per oblationem & sacrificia, confessionem omnium peccatorum suorum & iustitiæ diuinæ. Orationem & supplicationem feruentem. Deinde salutarem subiicit admonitionem. Habetque lamentationem ciuitatis Hierusalem, sub figura nutricis desiderantis redditum captiuorum. Quibus tandem pro consolatione adicit promissionem iocundam, regalem atque diuinam mox Hierosolyma aduenturam. In epistola verò instruit captiuos in Babylone: prohibet Idololatriam, narrat captiuitatis huius causam, detegit idolorum falsitatem & ignominiam.

Habet 6. capita.

M In 5. columna, quam ex Obstallino effigiatam ostendimus Ezechielem prophetam & sacerdotem inter prophetas admirandum & subtilissimum magnorum inspectorem, & mysteriorum, ac visionum interpretem collocabimus: cuius signum erit. Adamans in igne cum duobus maleis percutientibus, &, Semper adamans. Cui data fuit frons adamantina, quod dura quæ ventura erant prophetauerit. simul cum Dauiele in captiuitate populi Iudaici in Babylone fuit, secutusque est Ieremiam, & prophetae cœpit anno quinto transmigrations Iechoniæ, qui idem annus regni erat Sedechiæ, eo quod imperium Dei interpretatur figura est Christi, qui solus imperium est Dei. Opus huius prophetæ septem habet partes. Primum, Oraculum ingens de præpotente Deo, sedente super thronum positum super firmamentum, quod imminabat quatuor animalibus, quibus quatuor Monarchiæ significabantur, 2. Missionem ipsius Ezechielis, demandatumque illi grande munus predicandi. 3. Comminationem iudicij & poenarum, quæ nuntiat

Obstallin as Greg. Naz. in oratione ad Heroné, & in Apologetico.

Orig. in Ezech. Ho. 1.

Iudeis obuentura, videlicet, obsidionem & famem Hierusalem, captiuitatem atque dispersionem populi, depopulationem, ac desolationem regionis, enumerationem abominationum atque scelerum, quæ fiebant Hierosolymæ & in templo, euersionem ciuitatis, ac templi combustionem, animaduersionem in principes, reges, & prophetas exclusionem omnem de ferendo remedio consolationis. 4. Multitudinem peccatorum vrbis Hierusalem, atque totius Iudaici populi, quibus tot tantaque supplicia commeruere. Quæ innuit sub parabolis vitis, sponsæ deformis, aquilæ grandis, vucæ acerbæ & agrestis, leuæ, & leonis, saltus & nemoris comburendi, gladii climati, scorie stanni, ferri, & aris, duarum vnus fœminæ filiarum, ollæ enæ, & pinguis animalis. Item 5. denuntiationem excidij etiam aliarum nationum. Ammonitarum, scilicet, Tyriorum, Aegyptiorum. 6. promissionem futuræ consolationis, & populi captiui ab exilio reuocationem. 7. structuram solemnis tabernaculi & noui templi &c. In 7. columna quæ ex Androdagin erit est Daniel propheta, cuius signû erit naturæ scala, hoc est, orbium ac elementorû cõtinuatio, eò quòd in eo agitur de mundi monarchijs, de mutationibus tẽporû, de eternitate regni Christi, de historia Susannæ, de tribus pueris in fornace in missis, de Daniele misso in lacû leonû. 8. Columna, quæ ex Emideo erit Oseã prophetã continebit. Eius vero signum ligna fumantia, & stella cû literis, volentes In quo agitur de Idolatria populi Israel, significata per mulierẽ meretricem, id est gentilẽ vxorem Oseã, de mundatione & diluuiõ peccatorû, de admonitione filiorû Israel, vt reuertantur ad dominû. In 9. columna quæ ex Pantere fingimus est Iohel propheta. Cuius erit signû rota tornatilis habens equitem intus. cû literis. non volentis, neque currentis. Qui loquitur de consumptione rerum Iudeorum per erucam, brucum, locustã, & rubiginẽ, de effusione Spiritus Sãcti, de inductione ad penitentiã, de iudicio futuro. Signum erit domus cõbusta, cum literis opes, non animû. 10. Columna ex Turquesa erit, habebitque Amos prophetã. Loquentem de sceleribus Iudeorû, de vindicta super eos ventura, de regressu ad penitentiã, de reparatione finali Iudæorû. Huius signû ponitur Pinus vêtis agitata. cû literis. Quid in pelago. Ex lapide crucis signo signato. 11. Fingimus columnã, in qua est Abdias propheta. Qui loquitur de cõminatione & destructione Edom, siue Esau signum erit rosa inter quatuor scepas. cum Epigramma per opposita. 12. Ex plasma erit, habebitque Ionã prophetã, Qui loquitur de naufragio suo, in hoc Christi passionẽ præfigurãs, mundû ad penitentiã reuocat, & sub nomine Niniuæ salutem gentiũ præsignat. Signû erit vitis, seu machina vertibili cum Epigramma. Nunquam sistenda.

Habet. c. 43.

Androdagin

Habet. c. 14.

Emideo.

Habet. c. 14.

Pantera.

Habet. c. 3.

Habet. c. 9.

Habet. c. 1.

Plasma.

Habet. c. 4.

13. Columna lapides Tiburonū continebit in qua Micheas propheta erit: eius vero signum flos croci cum Apotegma. Pulchrior attrita resurgit. Qui loquitur de vastatione Samarie, de captiuitate, & interitu principum Israel, de pseudopropheta, & de ingratitude & malitia eorundē. Lapidēs Caymanū. 14. columna insertos demonstrabit, in qua Naum propheta erit. eius vero signū leo habens chamū cū literis dies, & ingenū. eō quōd loquitur de ira Dei, de vindicta graui contra Niniā, quæ ad prædicationē Ionæ penitentiā egerat de peccatis. Et postea fuerat peccatis maioribus inuoluta. 15. Columna oculū cati habebit, in qua Abacuch propheta eius vero signū Mons Ethna cū literis. Ego semper. Qui loquitur de dispersione quam fecit cū Deo, cur in mundo isto iusti cōculcentur, & iniusti prosperentur, & de passione Christi prophetat. In 16. col. locabimus lapidē Bezuar, ac etiā Sophoniā prophetā. Qui loquitur de iudicio Dei contra gentes ventura de salute populi Israel, de restauratione Hierusalē. Lapidē Malacensem in 17. collocabimus columna, in qua est Aggeus propheta cū Ape varijs in sedenti floribus. cum literis, vt prosim. Qui loquitur de reuersione populi Iudeorū, de reedificatione templi, de renouatione ciuitatis, de aduētū Christi. 18. Columna lapidē Armenicū continebit, in qua est Zacharias propheta. Qui loquitur de liberatione Iudeorū, de vindicta cōtra inimicos eorū, de humilitate aduētus Christi, de passione eius dē. In 19. colūna, ex Alaqueca lapide ornata, est Malachias propheta. eius vero signū Pyrausta in igne. Quandiu est ibi, viuit cuius signū erit ciuitas supra montē posita. Cū literis. Quantū possū. Qui loquitur de abiectione populi Iudeorū, & sacerdotij sui, de uocatione gentiū. 20. Colūna & vltima Granatis ornata, cuius signū erit Pinus procerissima cū literis, modo Iupiter ad sit: in latere equilonari est auctor, siue scriptor libri Apocalypsis. Qui loquitur de reuelationibus per Angelos factis Ioāni Euangelistę. De tribulationibus quas passa est Ecclesia tempore primitiuo, de iis quę patitur in presenti, de iis quę passura est in fine, scilicet, tēpore Antechristi, de premijs quę susceptura est in vita beata, de poenis reprobtorum.

X *Supradictę Bibliorū collocationis synopsis, secundum sententiam latinorum Theologorū: ac secundum ea, quę dicta sunt. Primus numerus cuiuslibet librorum capita: secundus distinctione demonstrat.*

G E L N V D E V. *Angelus cum Clypeo.*

	Deum sedentem &		Adamans, &	
50. Genesim.	Iaspis.	28. Matthai.	Facies hoīs.	
	Mosē legē accipientē		Leo & rubi-	
	Cherubin habentem.	16. Marci.	nus.	
40. Exodum.	Sapph.		Vitulus & ro-	
	Ancoram.		pazior.	
27. Leviticum.	Caleel. Mare.	24. Lucas.		

Tiburonū.
Habet. c. 7.
Habet. c. 3.
Habet c. 3.
Bezuar.
Habet. c. 3.
Habet c. 2.
Habet. c. 14.
Habet c. 4
Habet c. 22.
Legales, quorū nomine appellantur quinque libros Moyſis. qui us 4. correspondent Evangelia.

Seraphin habentem. (gdu.
 36. Numeros. Ametih. 2. 1. Ioannis. Aqla Smara-
 Cartá in manu 8. nu.
 34. Deutero. Nephri. Tronum.
 Hieronymú. Onychinus. Tanquam totius Sacrae scripturae interpretem.

I I R P E T I E I M A. Miles supra equum suum.

23. Iosue	Chrysoptus	Homo & leones.	
21. Iudicú,	Alabandinus	Senes Graues & liliu inter spinas.	
4. Ruth,	Crysalus.	Sol & Piramidis.	
31. Regú. 1.	Alabastrum.	Samuel iúcus in palude. Flectimur nó frágitur undis.	
24. Regú. 2.	Hyacinthus,	Rex, & Pauo. Fidelitas omnia superat.	
22. Regú. 3.	Corniola,	Salomon, & liberalitas.	
25. Regú. 4.	Ligurius,	Scopulus agitatus ventis, & undis.	
29. Paral. 1.	Achates,	Angeli duas amplectentes columnas.	
36. Paral. 2.	Albestus,	Virgo in extu raptá.	
10. Esdrá 1.	Alectoriur.	Dolium. De bene in melius.	
13. Esdré 2.	Asterites	Echinus: Vndique tutus.	Quibus Acta correspo-
25. Esdræ 3.	Amerites	Turdus Taciturnior.	dent Apo stolorum.
19. Esdræ 4.	Beryllus.	Moderatio.	28. Angelus. Iris.
14. Thobias,	Calculus.	Rosa inter spinas.	
16. Iudith,	Gerathes,	Gladius & caput Holofernis.	
42. Hester.	Gagates	Tabula epulis plena.	
42. Iob.	Erichus	Iob in sterquilino. Nauis undis agitata.	
16. Macha. 1.	Galathites	Machabeus.	
15. Macha. 2.	Dionysia	Iudas.	

Historiales,
 sub quorum
 appellatio-
 ne cõprehé-
 duntur secú-
 dum rei ue-
 ritatem 17.
 & secúdam
 ea quæ dixi-
 mus. 20.

Sapientiales
 sunt sex.

PSAL. PCESE Pau. Ca. Vir grauis oculis plenus, & Cignus sub Lauro.
 150. Psalmoꝝ Dauid Genuflexus. Quibus Pau. Epist. 14.
 31. Prouer. Corale Facundia cum facula. & 7. Canonice corre-
 8. Cantica. Corintho Virgo habens Ecclesiam. spondent.
 12. Ecclesiæ. Medon Turris fortissima nomen dñi.
 19. Sapientiæ Gagatem Duæ columnæ retorta. Pietate & Iustitia.
 51. Ecclesiæ. Obistallinus. Elephans. Nascetur.

I I B E D D A.

66. Isaias.	Lyphatea.	Fenix ad Solis radios se comburentem.	
52. Ieremias.	Calophanus.	Ceruus ad fontes aquarum.	
5. Baruch	Vnio.	Aquila in quercu vbi requies tutissima.	
48. Ezechiel	Obstallinus.	Adamans in igne cum maleis percutientibus.	
14. Daniel	Androdagin ⁹ .	Natura scala.	
14. Oseas	Emideus.	Ligna fumantia.	
3. Iohel	Pantera	Pota tornatis.	
9. Amos	Turchesá	Pinus uentis agitata	Quibus correspondet
2. Abdias	Signatus.	Rosa inter scepas.	22. Apocalypsis. Granates
4. Ionas	Plasma	Vitis vertibilis.	Pinus.
7. Micheas	Lapis Tibur.	Flos Croci.	
3. Naum.	Lapis Caïma.	Leo & Chamo.	
3. Abacuch	Oculus cati.	Mons Ethna.	
3. Sophomias	Bezuar		
2. Aggeus	Malacésis lap.	Apis varijs insidens floribus.	
14. Zacharias.	Armen lapis.	Cimitas supra montem posita.	
4. Milachias	Alaqueca	Pyrausta in igne.	

Prophetales
 faciunt 17.

Secundæ Partis finis.

RHETORICAE CHRISTIANAE
TERTIA PARS.

CONTINENS SACRAE SCRIPTURAE APPARATUM, & vt opus totum aliquo additamento locupletaremus eiusdem fontes quibus orator præcipuè orationem exornare debet, & quæ sit vis pronuntiationis ac affectuum non nihil apperit.

E sacra scriptura omnium bonorum fonte ac orthodoxis patribus omnia exempla haurienda. Cap. I.

VM satis superque in secunda huius operis parte actum sit de Rhetorices partibus ac de Memoria eiusque usu ac collocatione; vt copiosè in totius sacrae scripturae collocatione exemplificatum est. Nunc verò agendum occurrit vnde haurienda exempla quæ in medium adduci ac in omnium utilitatem, & commodum collocari debeant. Nam quamuis omnia exempla copiosè depromi queant ex gra-

uissimis patribus, fidei catholicae assertoribus, & ex vberissimo omnium bonorum fonte, & origine: sacra nempe scriptura, secundum vulgatam interpretationem, quam sacrosancta mater nostra Ecclesia Romana tam longo sæculorum usu pro authentica, & ea quæ sit inuolabilis auctoritatis approbavit. Quæ quidem talem habet proportionem ad vniuersam humanam sapientiam, qualis est computatio motuum ad infima conuallium, & omnem aliam planam terram. Quo circa seraphicorum auscultator concentuum, & dominicæ gloriæ sedentis super excelsum solium contemplator Isaias propheta; qui non tam prophetiam secundum Hiero. quam euangelium texuif se dicitur: in cuius tempore redijt sol, & qui addidit regi vitæ: qui spiritu præuidit vltima, & lugentes Syon consolatus est in æternum, qui ostendit futura: & qui prædixit abscondita antequam euenerunt iuxta quod Ecclesiastici testatur de ipso. Hic utique eximius prophetarum, vbi scripturam noui ac ueteris testamēti pro tempore reuelatæ veritatis & gratiæ contemplatur in eandem aspicit quasi

Dei oraculum, quasi domum super uerticem montium, & fluent ad eum omnes gentes. Ad cuius lectionem inducere conuenit omnes: ut inter phisicas, speculatiuasque literas, & quæstiones subtilissimas, ea bene introspecta breuiter ediscant: quidnam, quo ordine, qua partitione, quibus argumentis in utroque testamento contineatur. Quid enim lectu iucundius, quid scitu uilius esse poterit? quam breuiter nosse quid Moyses, cæteri que uates, quid Christus nos doceat: quid credendum, quid sperandum, quid factitandum sit, quo æternam beatamque vitam assequamur? In ea denique dignitatē, auctoritatem, utilitatem, diuinam sub ea latētem eloquētiā inuenimus. Hanc ego præfero Cræsi diuitijs, præfero Nafonis cæterorumque uersificatorum fabulis, & carminibus, quibus tenera iuuentus nonnunquam inficitur, nec à scortis auellitur, quæ suis amatoribus (teste Antisthene) omnia bona præter mentem & pudorem exoptant. Sub sacræ scripturæ nomine continentur proprie tantum ea, quæ per spiritum Dei inspirata, & per eos qui spiritu Dei sunt locuti, administrata sunt: qualia censerī debent, quæ in sacro canone, hoc est, in libris ueteris & noui testamenti comprehensa sunt. Et huic scripturæ conuenit soli, quod sit pura, hoc est, absque ullius falsitatis commixtione edita. Deinde stabilis, quia uerum Dei uerbum. Integra, id est, omnia ad salutem demonstrans necessaria, aut per se ipsam, plano sermone, uel per Ecclesiæ catholicæ, sanam interpretationē. Nec aliud ferè sonat sacræ scripturæ uocabulum, quam scriptum de Deo rebusque diuinis testimonium. Quod dicitur, modò Biblia, cum totum illud significatur opus, quo libri tam ueteris, quam noui testamenti continentur omnes, secundum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Canon. Liber domini, in quo ueteris tantum instrumenti comprehenduntur volumina. Liber uitæ, scriptus intus, quantum ad intellectum mysticum & latentem; foris, quoad sensum literæ historicum planum et patentem. Verbum Dei, uel sermo, & doctrina, ab ipso Deo humano generi de rebus diuinis promulgata. Quod alias etiā mandatum uel præceptum dicitur diuinum. Testamentum, nam ut clausum & infirmum est testamentum, quamdiu uiuit testator: ita Laetantio teste, lex etiam uetus fuit. Infirma, quia neminem ad perfectum duxit unquam. Clausa, ob prophetias & figuras, quæ ante mortem Christi uix intelligebantur. Instrumentum distinctius D. Aug. dici putat, quàm testamentum, uel quia sacris scripturis instruitur quisque ad salutem, quid credere, quid sperare, quid agere debeat. Quod scriptura authentica probatissimis scriptoribus ac testibus sit obliuata, nec ulla falsitate suspecta. Lex diuina generaliter Mandatum, Iustificatio, præcepta, testimonia, Iudicia. Quæ (ut pulchrè distinguit glossa) conueniunt genere, & differunt specie.

Deinde,

Utilitas magna in cognitione regularū sacræ scripturæ & in eius loquendi forma.

Quæ uera sacræ scripturæ laus atque commendatio.

Sacræ scripturæ conuenit quod sit pura &c.

De sacræ scripturæ nominibus.

H Deinde, specialiter pars aliqua eorum, quæ in lege scripta sunt. De-
 mum canon, seu regula, vel quia rectè ducatur, nec vnquam aliorum
 trahat, regat, & quasi normam uiuendi præscribat. Distortum pra-
 uumque ad modum regulæ corrigat. Ad sacram scripturam vt Do-
 ctissimus ac eloquentissimus Carabaiallus noster ait. tâquã ad lydium
 lapidem fidei, ac vitæ Christianæ documenta probanda sunt. Notan-
 dum tamen quod ordo librorum, quibus, scilicet, continetur scrip-
 tura est duplex. Prior veteris testamenti, quo continentur libri de
 sapientia, bonitate & Iustitia Dei. Nihilque ferè est aliud quàm
 prophetia noui testamenti, & prima mundi elementa, quibus Deum
 discimus. Ideo sic dictus, quia, vel quod temporalium rerum prom-
 issiones contineat, vel quia per nouum aboleatur. Alter libros no-
 ui cõtinens testamenti, de statu populi christiani, collecti in fide, spe,
 & charitate: qui est perfectio ueteris testamenti, sic dictus, quod æ-
 ternæ vitæ contineat promissiones. In quibus agitur de lege veteri,
 siue de statu populi Dei, legis perfectione siue de Ecclesia Christia-
 na. Vtrunque inducit homines ad obseruantiam legis, & quidem
 prius veteris & posterius nouæ per timorem pœnarum, & amorem.
 Vtrunque designauit Ierem. Consumabo, inquit, super domum
 Israël, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundum
 testamentum, quod feci cum patribus eorum in die qua apprehendi
 manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti. Ideo Sapien.
 Et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis. Aug. etiam
 lib. 1. de Genesi. Cap. 1. Omnis scriptura inquit, bipertita est, se-
 cundum id quod dominus Matt. 13. significat, dicens, scribam eru-
 ditum in regno Dei, similitè esse patri familias proferenti de thesauro
 suo noua & vetera: quæ duo etiam dicuntur testamenta. Librorum
 verò ueteris testamèti alij extant, quorum duplex est canon Hebræo-
 rum vnus. Alter Ecclesiæ. Desiderantur, qui Iudæorum interie-
 runt partim in curia, partim per fedia. Nunc verò, quis ex his omni-
 bus certus colligendus sit canon, secundum Hebræorum, scilicet Ec-
 clesiæ sanctionem, & primum veteris testamenti accipe.

31. f. 31. Heb.
8. b. 8.

1. b. 7.

8. 5. 2.

*De vtroque simul tam Hebræo, quàm Ecclesiastico canone, & quomodo tra-
 ctatione veteris legis differant libri. Cap. II.*

P Ræter canon, qui in concilio Tridentino ordinatè positus est,
 vbi de catholicis libris agitur, sunt qui veteris testamèti libros,
 tum Iudæis, tum Christianis sacros diuidant in legem, quæ à
 numero librorum & Pentateuchus, id est, quinarius dicitur, & com-
 pletitur Genesim, Exodum, Leuiticum, Numeros, Deuteronomiũ,
 Ideoque Legales dicti, quia politicè legis Mosaicæ continent quasi

Legales.

Historiales.

summum. Quibus in nouo testamento correspondent quatuor Euangeia Mathei, scilicet, Marci, Lucæ, & Ioannis. Deinde in prophetas priores. Inter quos continentur, Iosue, liber Iudicum, Samuel, qui 1. & 2. & regum. Malachim, qui 3. & 4. regum est Paralipomenon 2. Esdræ cum Nchemiæ, Tobia, Iudith. Hester, Iob, Machabeorum libri duo. Et posteriores, per quos intelligunt tam prophetas maiores, quàm minores. Maiores numerantur Iaias, Ieremias, cum Baruch, Ezechiel, Daniel: qui, eò quòd sacram describunt historiam, historiales dicti; eisquæ acta correspondent Apostolorum, quæ primitiua Ecclesiæ continent praxim, vsu, & executionem.

Propheiales

Minores qui à numero 12. vocantur, hi sunt Hoseas, Iohel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Nahum, Abacuc, Sophonias, Haggeus, Zacharias, Malachias. Hi, quia oratoriè seu quasi declamatoriè in Homilijs siue sermonibus de sanctis rebus à sanctis viris factis tractant, prophetales dicti, quibus Apocalypsis correspondet, id est, reuelatio B. Ioannis, in qua quidem describitur futurus Ecclesiæ status.

Sapientiales.

Mox Sapientiales: quales sunt Psalteriũ, Prouerbia Salomonis, Cantica canticorum, Ecclesiastes, Sapiëntia, Ecclesiasticus; quibus correspondent Epistolæ particulares Pauli 14. quæ scriptæ sunt ad certos aut populos, vt ad Romanos 1. Corinthios 2. Galatas 1. Ephesios 1. Philipponeses 1. Colossenses 1. Thessalonicenses. 2. Hebræos. 1. aut ad certas personas, quales sunt, ad Thimotheum 2. Titũ 1. & ad Phitimonem 1. Et canonicæ uniuersis scriptæ Ecclesijs, septem scilicet, Iacobi Apostoli vna, Petri Apostolorum principis duæ, Ioannis Apostoli, & Euangelistæ tres, Iudæ una.

NOTA.

Aduertendum tamen librorum noui testamenti, alij vt superius tetigimus, sanctorũ patrum cura & diligentia asseruati, ac nobis per manus uelut integri sunt traditi, vt sunt quatuor euangelia, septem epistolæ canonicæ, Quatuordecim epistolæ Pauli, Acta Apostolorum, & Apocalypsis. Alij verò sunt Hæreticorum prauitate uitiati, & corrupti vt Euangelia Andreæ, Thomæ, Bartholomei, Thadæi, Barnabæ, Nicome di, Nazareorum. Actusquæ diuinorum, Petri scilicet, Andreæ, Philippi, & Thomæ gesta. Et alia id generis scripta plurima, quæ numerantur à Gelasio in c. Sancta Romana Ecclesia. d. 15. quæ, etsi uocentur apocrypha, credendum est, id fieri: Non quòd omninò, ab apostolicis uiris non fuerint composita: sed quòd hæretica uersutia, Deo (quod illa, quæ modo habemus sufficeret) permittente, eadem mendacijs infecerit. Tamen vt veteris, sic noui etiam testamenti libri differunt, auctoritatis præiudicio, Ratione argumenti, genere doctrinæ. Præterea notandum quod sacra scriptura non potest diuidi per partes subiectiuas aut integrales sui subiecti: cum Deus simplicissimus sit, sicut cæteræ scientiæ diuiduntur, secundum regulam

Veteris & noui Testamenti Libri quomodo differant.

Philo.

Philo. fecantur scientiæ quemadmodum & res de quibus sunt. Nec potest diuidi per partes theologicas artificialiter contra se distributas. Quoniam quasi in quolibet libro tractatur de istis veritatibus; vt quati quilibet sanctorum scriptorum composuerit suam theologiam, quâ tum spiritui sancto, vtile & necessarium visum est, secundum Aug. 11. de ciuitate Dei c. 2. vbi de mysterio trinitatis, de Incarnatione, de Iustitia Dei, & alijs perfectionibus, in quo libro scripturæ sacræ aliquid reperitur. Ideo D. Pau. vtilem esse testatur 2. Tim. 3. ad doctrinam, quæ versatur circa dogmata, quæ de rebus diuinis aut asseruntur, aut comprobantur. Deinde redargutionem, quæ ad confutationem falsorum pertinet dogmatum. Tertio, ad correctionem qua comprehenduntur vitia, vt fastus, ambitio, auaritia, desidia, hereses &c. Postremò ad institutionem, quæ est ob iustitiam, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Cuius insuper vis & efficacia cognosci potest ex affectibus, qui tot sunt, quot non tantum libri, sententiæ, aut uerba, sed quot omnino syllabæ, literæ, & puncta. Vt tamen paucis complectamur multa. Sacra scriptura parit in primis notitiam diuinæ voluntatis; Notitia, timorem, timor, reuerentiam: Reuerentia, amorem: amor, peccati odium: odium peccati, contritionem: contritio pœnitentiam; pœnitentia, remissionem peccatorum; Peccatorum remissio, consolatio nem: consolatio, tranquillitatem conscientiæ: conscientiæ tranquillitas, spem vitæ æternæ consequendæ: spes denique credentium nunquam confundit, sed saluos facit omnes. In ipsis etiam constituuntur, Bonis præmia vitæ æternæ: Malis verò, damnationis pœna perpetua. Consistitq; partim in speculatione qua inquit Dei naturam, potentiam & proprietatem: partim praxi siue actione earum rerum quæ sunt necessariae ad mores & ad bene beateque viuendi rationem. In legitimis verò prophetis Euangelicis & apostolicis auctoritate canonica præditis, quædam sic sunt posita, vt tantum sciantur & credantur, vt est, quod in principio creauit Deus coelum & terram, & quòd in principio erat verbum. Et quæcunque facta vel diuina, vel humana tantummodo cognoscenda narrantur. Iussa, vt obseruentur & fiant. Vt honora patrem & matrem. Prohibita, ne fiant: Vt non mæchaberis Aug. In pœsa. In speculum.

Humanae scientiæ exemplis illustrantur supra dicta, & usus eorum demonstratur. Cap. III.

HIS sic præpositis, & prælibatis visum est etiam alia exempla ex humanae sapientiæ libris depromere. Aliquoties enim vehementius mouet, & arguunt eos qui vel leuissima Dei co-

gnitione

Scopus sacre scripturæ.

Nota Gradationem.

gnitione tin&ti sunt, exempla infidelium qui tanta constantia virtutem coluerunt, vt pro ea mortem quoque subirent, cum nos vsque adeo tepeamus, vt quotidiana experientia indicat, &, vt dicam quæ sentio, calamitose nostrorum temporu statu propter peccata nostra eò res deuenit, vt quãtũcunq̃ue excellẽtiæ sit in aliquo scripto, oratione, & cõmunicatione nisi respersa fuerit floribus illis quos vulgò appellant, omni gratia & sale nostri æui hominibus carere videntur.

Legere est apud Valerium Maximum titulo de seruata religione, quod Metellus Pontifex Maximus, sub cuius potestate cæteri omnes pontifices vel sacerdotes positi erant. Posthumum consulem, eundemque Flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petentem, ne à sacris, discederet, multa indistã, inconsulto Deo Urbem egredi passus non est: religionique summum imperium cessit, quo toto se Posthumus Martio certamini commissurum non videbatur, cerimonijs Martis desertis, qui à Gentilibus bellorum Deus existimabatur.

Profert hoc exemplum Val. Max. ad probandum generatim, quam rigidi fuerint religionis cultores vetusti. Poterit idem extra hoc subiectum alibi etiam proponi, vt ad reprehendendum ignauia Christianorum in rebus ad pietatem spectantibus. Seruiet etiam ad ostendendum, quo zelo præditos esse decet episcopos, & sacerdotes in sua functione exercenda: etiam aduersus principes & magnates, quemadmodum fecerunt D. Ambrosius aduersus Theodosiũ Christianissimum, alioqui Imperatorem, & B. Ioan. Chrysostomus, de quo Theodoretus, Thomasque Cantueriensis aduersus Henricum Anglorum regem, vt scripsit Ioãnes Carnotensis episcopus, & alij. Accommodari etiam potest ad demonstrationem obedientiæ, quam optimates ecclesiasticis debent in negotijs pietatis, etiamsi in alijs eorum legibus nolint subiacere. Elicitur hinc præterea, alia sententia perelegans: quod in omnium nostrarum actionum præcipuè seriarum exordijs, Deo nos commendare debeamus: vt munus nostrum rectè faciamus, in morem filiorum, & amicorum Dei, vt patet. Postremò, constat hinc quanto metu percussus fuerit Posthumus quia tuto se Martio certamini commissurus non videbatur cerimonijs Martis desertis, quò meritò exterreamur propter socordia & segnitie in cultu diuino. Maledictus enim, qui facit opus Dei negligẽter.

Continuatio superioris materiæ adhibitis illustribus exemplis ad probationem. Cap. IIII.

Obseruauit in literarum mouementis, exemplum inprimis memorabile, quod sæpe multumque tanquam ad res varias at-

tinens

tinens inculcari potest, scilicet, de morte Socratis. De quo fertur, quod solitus vitia Atheniensium, & quidem summatum carere. Anytus quidam diues ipsius libertate offensus, & ignominie loco habens ab eo taxari: in multorum inuidiam, & odium cum induxit, quorum vnus fuit Melytus, à quo præposteræ cum masculis libidinis accusatus est. Alij trium fuisse reum affirmant, Anyti, ex parte omnium ciuium, Lyconis oratoris, nomine oratorum, & Melyti poëtæ pro omnibus poëtis. In omnium enim crimina sine exceptione inuehebatur Socrates, & eorum Deos contemnebat. Innocens itaque accusatus, in vincula coniectus, & morte multatus est. Videns iam Socrates se in rebus aduersis ab amicis quos beneficijs affecerat desereri, & impugnari, ab alijs verò, à quibus nullam salutem expectabat, iuari cõtempta morte nulli non formidata cicutam eodem ebibit vultu, quo vinum solet, moriensque de immortalitate animorum oratione vsus est elegantissima. Populus verò mortem eius ita doluit, vt omnium disciplinarum scholas claudi iuberet. B. autem Augustinus compactum fuisse in vincula dicit (in lib. de ciuitate Dei) ob conscriptum de rebus diuinis, vnoque solo numine colendo libellum, & eam sententiam ad extremum vsque spiritum defendisse, mori malens venenum obbibendo, quam captos erroribus crassissimis de adoratione infinitorum Deorum, & cum intellectu naturali pugnantibus ciues relinquere. Eusebius damnatum fuisse asserit: quod de Dijs male sentiret. Tandem Athenienses amisso tanto ciuitatis ornamento, & decore: mortem eius tam indigne tulerunt vt accusatores eius, partim morte, partim exilio punirent, & ipsi Socrati statuam cœream dedicarent vt prolixius narrat Diogenes Laert.

Socratis acc
satores.

De morte
Socratis.

Prosequitur & accommodat superius exemplum probando mortem viro bono minime formidandam. Cap. V.

ELici hinc potest, mortem non esse viro bono formidandam, minus autem in iussu dominantis illius in nobis Dei sibi ipsi consciendum, quemadmodum Socrates è vita abiit qui præsidio integritatis mortiferum poculum hausit Philosophicè potius quam Christianè. Virum enim pium decet in ærumnis & aduersitatibus locare spem in Deo, & ad eius voluntatem animum & mentem conformare. Nam cum præter eam, nec folium quidem arboris moueri certo certius sit, multo minus affligi nos credendum est nisi eius permissu, & sine magno nostro bono, Id enim Deo familiare est, calamitatibus & incommodis exercere suos: ad reportandum maiora bona. Ex eadem infertur narratione, bonos à malis persequutionem semper tollerare. Neque enim putandum, vt præcla-

Mors nō for
midanda.

Socrates Phi
losophicè po
tius quam
Christianè
mortuus est.

Mali bonos
persequitur

Philosophiæ
studium eget
moderatione.

Quatenus
indulgendū
amicis.

Quomodo
aliquando ta-
cendum.

Virtus quan-
to eminenti-
or: tanto
persecutioni
obnoxia.

rè B. Augustinus, gratis malos esse in hoc mundo, & nihil boni de illis agere Deum. Omnis malus aut ideo viuit, vt corrigatur: aut ideo viuit, vt per illum bonus exerceatur. Item probatur hinc, dānosum esse Philosophiæ studium, nisi eius cultores innitantur seruire populi ingenio & moribus quantum virtus ipsa patitur. Potest consequenter fieri præconium Socratis, & eius exemplo aliorum, qui ob professionem virtutis (causa enim præcipuè spectanda) non dubitarunt sanguinem fundere. Licebit etiam reprehensionem Socratis instituire, quod amore Philosophiæ tam graues iras in corruptos, & malos vulgi mores conceperit, vt nomen Philosophi retinere vix queat, cum ea morositate sibi exitiosus ipse fuerit, & præter incommoda priuata suæ personæ, amicis lucuosus exitit, liberos, & vxorem in orbitate miserimos reliquit: cum alij prudentes, & moderate ijs rebus vtentes sibi decori, parentibus, patriæ, & amicis vtilitati fuerint. Viri enim prudentis est, non semper obsequi animo suo, sed quandoque aliquid remittere & inferre tempori, quantum saluo timore Dei, conscientia, ratione, & bonis moribus fieri poterit, nam eo casu, ad euitandum illa grauisima inconuenientia postponendus est omnis metus, & amicitia, quam sine virtute gentiles, nos autem sine pietate consistere non posse affirmamus. Consequens igitur est in rebus leuibus, deploratis, atque sine magno detrimento & offensione animorum expediri nequeunt, euitādis, viro perfecto maximè laborandum. Cui non solum à malo abstinendum est; sed etiam ab omni specie & suspitione mali. Præstaret enim eos hypocritas esse, quam attentare aliquid coniunctum cum scandalo, & exemplo malo, propter summum discrimen & periculum.

Auctor admirabili elegantiâ prosequitur suum institutum. Cap. VI.

R Edeamus ad specialiores huius exempli euolutionem, Socrates inuidia & odio prauorum ciuium, quod ijs veritatem inculcarer, accusatus est, & illorum potestate pauperque inopique faciliè superatus: licet præter fas, & æquum, vt iam diximus. Per tinet ad hoc quod vulgò dici solet: obsequium amicos, veritas odiū parit. Et quanto virtus eminentior est, tanto magis persecutionibus obnoxia. Item quod apud plerosque iudices potentia æquitatē prægrauat. Item nihil esse pestilentius auctoritate, & abundantia, quam mali mores comitantur. Nam, & illi secundis rebus effrenati sibi que præfidentes cornua sustulerunt, & insurrexerunt aduersus Socratem. Eandem causam in amplis ciuitatibus, & regnis magnas cædes dedisse, ac etiamnum dare perspicuum est. Quod tā

intrepide

intrepide cicutam ebiberit, & cum iam moriendi tempus vrgeret, vsq̄ue adeo alacriter se gesserit, indicio est, mortem à bonis expeti, qui ex coniecturis quibusdam bene se vixisse arbitrantur. Postquã eius rei certitudo, nisi ex prærogatiua & singulari gratia Dei haberi non potest, vt liquet ex Io. Maio. & Echio in suis centurijs, & in suo prædestinationis diuinæ Chrysopasso, & Doct. pater Vega, & Hect. Pintus: Vbi abundè tractat de multis coniecturis è quibus homo poterit coniectari. Beatus enim qui semper timidus & pauidus est, num sit in amore an in odio Dei. Quanta propensione, & promptitudine desiderauerit sancti dissolutionem corporis, & vnionem cū Deo apparuit in Dauide, Paulo, Seraphico Patre Francisco, & innumeris martyribus, qui maiori cum voluptate accedebant ad mortem quam ad domum conuiuij. Præterea, mors totius vitæ antea actę index est. Quod salutationibus, & consolationibus amicorum qui obstrikti erant eius beneficijs non sit erectus docet: temporibus duris & inæolibus amicorum fidem inspiciendam esse. Quod non fuerunt illi curæ vxor cum liberis, documentum est, ne sapiens illis affectibus turbari se sinat: præsertim si periculum sit ne eum à recto instituto dimoueant. Quod cum doctrina Christiana maximã habet affinitatem. Inquit enim Christus, qui non abnegauerit patrem, matrem, & cætera propter me indignus est me. Quod ad finem historię attinet. Populum, videlicet, mortem eius ita doluisse, vt, accusatores eius partim morte. partim exilio puniret, & ipsi Socrati statuat æream dedicaret, argumento est vulgus esse mobile, inconstans & facillè tam in benevolentiam quam malevolentiam & quod viros frugi præsentis & viuos odimus: absentes requirimus & amamus. Item, quod fama verax vitæ etiam superest, mendax autem & perniciofa detecto fuco se exerit. Traditum est itaq̄ue hoc exemplo, quot locis vnum exemplum accommodari potest, si omnia particulatim excutere libeat. Ad hanc rem plurimum faciet examinare circumstantias personæ de qua loquimur, & cum alijs comparare, ad videndum in quibus concordent, item, circumstantias loci, temporis, & rerum quæ tractantur vt superiore exemplo fusè patefactum est.

Regulam & admonitionem notatu dignam continens. Cap. VII.

Perique pro animi perspicacitate, vnum exemplum ad plura applicare norunt quam alij. Verum quisquis erit fructum nõ leuem ex præcedenti doctrina & exemplis capere potest. Et si multa alia adferri possent, quæ pro instituta breuitate omittere visum est: sufficit meo arbitratu, ut intelligenti viam indicasse. Nonnulli pu-

S tabunt

Bene se vixisse nemo certo scire potest.

Centu. 4. ar. 3. dub. 2.

Pfal.

Vulgus quã sit facilis.

Vnum exemplum diuersè accommodari potest.

Sententiæ & prouerbia eodem modo tractari possunt quo modo exempla.

Docti à Deo qualiter proficiant.

Sacræ scripturæ cognitio quibus modis non facilis tantū, sed plana etiā fieri queat & iucūda.

Fortes & sapientes faciunt uerbum Dei.

tabunt hoc exercitium in exemplis tantum locum habere. At si rē recta ratione æstimemus apparebit idem in alijs sententijs & prouerbis quæ ad multa quadrant fieri posse. Quæ propter satis erit, collocare singula, eo ordine, quo ab auctoribus à quibus petita sunt, accipiuntur, aut si libet, possumus in ea re à nobis consilium petere obseruando in transitu ad quam classē potissimum referendum videatur: idque adnotare. In testimonijs uerò, & sententijs uulgarijs, etsi non erit inutile singula particulariter euoluere uti in exemplis: uerum ex earum copia nimia prolixitas exoriretur si huiusmodi occurrant prouerbia, quæ materię præsentī non sint accommodata, possint tamen in posterum vsui esse, poterunt omitti, semper enim ex assidua lectione abunde suppetunt. Naturale etiam accumen multum prodest ad omnem materiam, quæ scripto uel oratione explicanda est. Ad quam rem non semper exēpia idonea sunt quæ nullam vim habent à nobis oscitanter excogitata, nisi lectione, auditu, visu, intellectu, aut inspiratione diuina percepta fuerint. Plus enim cognoscit anima, & discit in meditationibus, & orationibus, & quasi sacro silentio, quando cum Deo ueluti communicat, quam nuda lectione: ut uult Gerson tract. 7. super Cant. B. Virg. & adducitur à Ioanne Altenstaig in suo uocabulario Theo. si non comes affuerit deuotio, quæ pius est & humilis affectus, quæ comite poterit ad intelligentias plurimas euehi, quas non habebit de lege communi simplex christianus. Vnde facilis fit sacræ scripturæ cognitio tribus fere modis. Iusta & idonea interpretatione rerum & uerborum, studio atque diligentia, quæ consistit in lectione, meditatione, oratione, & exercitatione. Ordine doctrinę seu uia docendi discendique ratione quadam atque methodo, ut paulo inferius patebit. Poterit insuper, talis esse utilis in doctrina: qua fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur. Utilis præterea (sicut dicit Apostolus) ad arguendum. Philosophi quoque Theologi deuotione carentes sinistras de deuotionis mysterijs derisiones intulerunt. Rursus, ita se habent affectus perfectos & humiliatos in Deum, ut nequeant una ueraciter sine altera inueniri. Vide latius Gersonem. Vnde etiam scriptum est: Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Illum erudiuit dominus, & eruditus est, docuit eum & doctus est: & ita doctus & sapiens est, ut, rectum & bene sonantem loquatur sermonem. Nec mirum ut ait Rupertus quomodo enim nesciret loqui, Cui Deus uerbum suum communicauit, qui ipsam uerbi substantiam gustauit? Huc etiam quadrat uulgatissimum, & celebratissimum apud ueteres Pythagorę silentiū, qui in ea erat opinione tacendo & auscultando optimè cōparari eloquentiam. Rectissime proinde inquit D. Aug. ex lectione multos nasci

scrupu-

T scrupulos, qui oratione existimantur citius diuturna pensitatione, & examinatione. Aduertendum est igitur viris literatis, & prædicatoribus quæ sit vera schola Theologiæ, in qua multo fidelius res diuinæ ipsa degustatione percipiuntur, quam in scholis euoluendis tantum libris. Quo circa Christus & Apostolus non solum iubent nos legere, verumetiam scrutari scripturas, in quibus est vera vnctio spiritus sancti, quæ verè docet omnia. Nec quæri posse ad salutem quidquam, quod non totum nunc in scripturis sit adimpletum: pulcherrime declarat Chrysostomus per insignia aliquot exempla, virtutum, vitiorum, pœnitentiæ. Virtutum, nam qui ignarus est, inquit, inueniet ibi quid discat. Qui contumax est & peccator, inueniet ibi futuri iudicij flagella quæ timeat. Qui laborat inueniet ibi glorias & promissiones vitæ perpetuæ quibus amplius excitetur ad opus. Qui pusillanimus est, & infirmus, inueniet ibi mediocres iustitiæ cibos, qui etsi pinguem animam non faciunt, tamen mori non permittunt. Qui magnanimus est & fidelis, inueniet ibi spirituales escas continentioris vitæ, quæ perducant eum prope ad angelorum naturam. Qui percussus est à diabolo, & vulneratus est in peccatis, inueniet ibi medicinales cibos, qui eum per pœnitentiam reuocent ad salutem. Vitiorum vt quidem ibi scriptum est, quomodo Acham propter furtum laminæ aureæ sit lapidatus, nisi vt habeant fures quod timeant? vt quid ibi filij Israël, qui fornicati sunt cū filiabus Moabitum, percussi refugerunt in Boelphegor, nisi vt habeant fornicatores quod perhorrescant? vt quid concupitores carnis, castigati sunt in deserto, nisi vt nemo delicias concupiscat? Pœnitentiæ vt quid enim David arguit Nathan & suscepit, nisi vt adulteri, & homicidæ pœnitentiæ remedium non desperent? Raab meretrix sanctificata est, vt meretricibus spes daretur &c. Qua propter cum quisque cognouerit, finem præcepti esse charitatem de corde puro, & conscientia bona & fide non ficta, omnem intellectum diuinarum scripturarum ad ista tria fidem spem & charitatem, scilicet, quibus omnis militat & scientia & propheta, relaturus ad tractationem illorum librorum securus accedat. Aug. lib. 1. de Do&. Christ. Arq; **Y** non in legendo, sed intelligendo scripturæ consistunt Hierony. teste, contra Luciferianos & in c. 1. ad Galat. Hilar. 2. de Trinitate. Exempla tanti sunt momenti ad quaecunq; rem accommodentur, vt nullum quod aliquam auctoritatem habeat prætermittendū sit, quin recondatur in receptacula de quibus supra diximus: vt suo tempore & loco in medium commodè depromi possit. Et vt finem faciam, quidquid inter legendum & loquendum nostro iudicio probabitur cuiuscunq; illud sit generis, non est negligendum & leui brachio transeundum, sed tacite cum animo nostro expendendum,

In S. scriptura
est vera spiri-
tus sancti vnctio.

Scripturam
Sanctam omni-
bus esse accom-
modatam.
Super Matt.
22. Homi. 41.
operis imper-
fecti.

Quid cuique
conferat sa-
ctorum libro-
rum lect.

Finis sacrae
Scripturae con-
sistit.
c. 37 & 40.
Exempla non
temere præ-
termittenda.

vt opportunè eo vti possimus. Fieri enim potest, vt exemplum aliquod alias à nobis obseruatum, aliter acceptum fuerit: quod vbi continget, idem erit atque si nouiter inueniatur. Idque præcipuè animaduertere est in exemplis, & auctoritatibus sacræ scripturæ cui, vt æquum est, scriptores immorantur, vt singula distinctius enodent. In illa enim quidquid necessum est, aut cogitari potest abundat, quoniam præter doctrinam à plerisque collectam ex auctoritate aliqua aut exemplo ex eodem alij atque alij nouas interpretationes eruent, quæ quidem est præstantia sacrarum literarum, vt post varias tantorum virorum obseruationes semper nouam & inexplicatam adhuc materiam subministrarent. Si perplexa fuerit aliqua sententia, proposito auctore, eius, qui quidem sit magni nominis, tutò produci potest sicubi necessitas postulat. Quamuis mihi sic stet sententia, nunquam in suggestu, aut familiari colloquio, & tanto minus in scriptis de rebus controuersis & ambiguis agendum, sed versandum in rebus liquidis & quæ nullos aculeos dubitationum & suspicionum in auditorum animis relinquunt. Ea siquidem est ætatis huius (peccatis nostris ita promerentibus) calamitas, vt operæ pretium sit omnia obscuritate, perplexitate, & suspitione maximè vacare.

Quod perceptio sacræ scripturæ magnam ad benedicendum facultatem adferat. Cap. VIII.

Vulgata alijs significatiuis Spiritus sancti mentem explicat.

Sensus literalis quantum conferat.

MEa fert opinio quod quisquis eo modo quo dictum est sacra Biblia secundum veterem receptissimam vulgatam editionem euolueret, cum significantius & aptius explicet mentem spiritus sancti, quam aliæ translationes, vsus auxilio quorundam patrum orthodoxorum, tam Græcorum quam Latinorum, qui ea suis commentationibus illustrarunt, præsertim verò glossæ quam vocant ordinariæ, cum vniuersali scripturæ totius comprehensione, iuxta quatuor à doctoribus catholicis receptos sensus, præcipueque literalem, qui ad legitimam intelligentiam ipsius energiæ & ad instructionem earum rerum, quæ nobis credendæ sunt: ad fidei confirmationem ac defensionem: & ad redarguendum eos qui resistunt veritati, pernecessarius est & quasi præsidium & monumentum aduersus hæreses, magnos in diuina prudentia fecit progressus. Nulla enim expositio ad probationem dogmatum inducta vim habet, ac robur, nisi ea, quæ verè, purè, & germanè, literæ sententiam explicet: Nam cum aliæ explicationes, sensus intra literæ medullam abditos rimentur, indeque eos ex quibusdam rerum similitudinibus extrahere conentur, facile ex similibus rerum imaginibus falli possunt: præsertim cum hæc spiritualium sensuum deductio, & elucidatio, cogita-

tionem,

D tione, discursu, & inquisitione, humani ingenij fiat: quod sæpe decipitur, & crebro in rebus obscuris fingere solet ea, ad quæ animus potissimum est vel natura vel exercitatione propensior, si enim ipse uoluerit alstruere sacerdotes habere potestatem ligandi ac soluendi à peccatis ex mystica expositione illius sententiæ Christi ad Apostolos; soluite eum & finite abire: illico respondebit aduersarius, id de solutione linteorum, quibus Lazarus erat obuolutus, & non de solutione peccatorum dictum esse. At si id ipsum ostendero ex auctoritate, & expositione literali eius sententiæ Christi, ad Apostolos, Accipite spiritum sanctum: & quorum remiseritis peccata remittentur, & quorum retinueritis retenta erunt. Protinus, acquiescere, & dictis assentiri cogetur.

De uersionibus Bibliorum Sacra scriptura, qua illa, & quot sint, ex Hebrao in Græcum facta, & qui fuerunt interpretes, ac quando sacram scripturam interpretati sunt. Cap. IX.

S Ed quoniam de vulgata editione mentionem fecimus; Vetus & vulgata editio ea erat olim, quam septuaginta interpretes, diuino quodam numine cõtexuerunt. Vnde Aug. spiritus, inquit, qui in prophetis erat, quando illa dixerunt, idem ipse erat in septuaginta uiris, quando illa interpretati sunt. Idem Hylarius, Iustinus in admonitorio, & Irænæus. Nobis uerò hoc loco, ideo, cæteris obmissis, id solum breuissimè perstringere visum est operæ pretium, ut quis ordinate eas habere possit singulas recensere. Primamigitur uersionem dicimus esse . 72. interpretum. Hi, cum Hebræi essent, seni electi ex vnaquaque tribu, diuinam scripturam sub Ptolomeo Philadelpho interpretati sunt, 230. annis ante incarnationem D. N. Iesu Christi. Altera est Aquilæ, qui cum Sinopæ Ponti ortus, & Græcus esset, Hierosolimis baptizatus est. Postea uerò reprobato Christianismo, Iudæis sese coniunxit, & diuinam scripturam peruersa ratione uertit, sub Adriano rege 330. post 70. uersionem annis. Tertia est Symmachi. Hic cum Samaritanus esset, nec populo suo acceptus propter ambitionis morbū haberetur, ad Iudæos sese recepit, ac secundo circūcisus est. Et ut samaritanos subuerteret, uertit & ipse diuinas literas, sub Seuero rege, annis post uersionem Aquilæ 46. Quarta Theodouonis Ephesi est. Hic cum primùm hæresi Marcionis Pontici fauisset, postea à sectatoribus hæresis illius succensus, & ipse sacram scripturam sub Commodio rege, eo ipso tempore quo symmachus, ad subuersionem prædictæ hæresis, interpretatus est. Quinta interpretatio cum abscondita fuisset, Pithis inuenta est, & sub Antonio rege Caracalla dicto, in Iericho à quodam ex illis, qui Hierosolimis pietati uacauerant, conflata.

Quæ sit vulgata editio.

Sexta, & ipsa Pithis inuenta est, antea sub Alexandro Mammez filio, Nicopoli septentrionali à quodam Origenis familiari composita. Septima & postrema Sancti Luciani magni religiosi & martyris est, qui & ipse, cum in prædictas versiones, & Hebraicos libros incidisset, & diligenter quæ vel veritati deerant, vel superflua aderant, inspexisset, ac suis quoq; locis correxisset, versionem hanc Christianis fratribus edidit, quæ sanè post ipsius certamen, & martyrium, quod sub Diocletiano & Maximiano tyrannis sustinuit, libro vide licet, propria ipsius manu scripto comprehensa, Nicomedie sub Constantino rege magno, apud Iudæos in pariete armarij calce circumlito, quo custodia gratia posita fuerat inuenta est. Hæc Athana. in synopsis diuinæ scripturæ circa finem. De his translationibus vide Euthymium in præfat. ad Psal. & glo. in præfat. Bibliorum. Nouissimè superueniens B. Hieronimus peritus in tribus linguis, Hæbraica, Græca, & Latina: primò correxit translationem 72. interpretum in latino cum astericis, & obelis. Postea verò transtulit immediatè Biblia de Hebræo in Latinum, sine astericis, & obelis. Et hac translatione nunc ubique vitur tota Romana Ecclesia, licet non in omnibus libris. Et ipsius translatio meritò cæteris antefertur, quia est verborum tenacior, & perspicuitate sententiæ clarior. Insuper sacro sancta Trid. Synodus Sess. 4. considerans non parum vtilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex multis latinis editionibus quæ circumferuntur, sacrorum librorum, quamnam pro authentica habenda sit innotescat: statuit & declarat, vt hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo tot sæculorum vsu in ecclesia ipsa probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus, pro authentica habeatur, & quod eam nemo rejicere, quouis prætextu audeat, vel præsumat. Præterea, ad coercenda petulantia ingenia decreuit, vt nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei & morum, ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram scripturam ad suos sensus contorqueat. Qui contrauerit, per ordinarios declarentur, & pœnis iure statutis puniantur. Iam demum ex his liquet, nostra vulgata & vetus editio illa dici debere, quam D. Hiero. tot laborum anfractibus peperit Ecclesiæ. Quæ duæ versiones, licet verbis dissideere inueniantur, re tamen & sensu persanctè conueniunt: immo quod vulgata quæ est Hiero. obscurè dixit aliquando, hoc, septuaginta interpretes apertius reddidere, & è conuerso. De qua re, ne multis agam, lege Aug. lib. 2. de Doct. Christ. vbi abū de satis huius rei causam explanat. Quæ apparens dissonantia facile conciliari poterat. Sed si latius materiam hanc cupis videre lege Andream de Vega & Cano. Ioan. Drie. & Ambros. Cather. de Claubus. Vulgata namque hæc, quæ vsu Ecclesiæ, sacroque approbante

concilio

De trāslatione Hiero.

Approbatio Con. Tri.

I

K

L

M

concilio recepta est, tantæ veritatis est habita, vt, vna è multis canoni-
 ca & authentica asseratur: ad quam vt ad sacram anchoram sit cõfu-
 giendum. Proinde quoque rectè maximum iubar illud Ecclesiæ D.
 N Aug. in Epist. ad Vicent. Donatistam sic scribit. Quis autem non im-
 pudensissimè nitatur aliquid, in allegoria positum, pro se interpreta-
 ri, nisi habeat & manifestissima testimonia quorum lumine illustrè-
 tur obscura? Hac fultus tutò, de quauis re, oratione, & scriptis disse-
 rere potest. Sola igitur literalis ad ueritatem fulciendam, & falsita-
 tem destruendam valida est: quia cum ex prima uocum significatio-
 ne, vel ex uocibus translatis primæ significationi coniunctissimis
 hauriatur: cæteris explanationibus patentior est & efficacior. Atq;
 hic est primus & maximè necessarius expositionis historię vsus.
 O Scriptura enim sacra sub tegmine & inuolucro ipsius narrationis
 maxima sacramenta & summa mysteria continet: quamobrem D.
 Greg lib. 15. Moral. ait illam ea ratione omnia alia scripta ante
 ire quod eisdem uerbis, quibus res facta enarratur secreta reconditi-
 sima complectitur. Et B. Aug. lib. 18. de Ciuit. Dei, in eandẽ sen-
 tentiam, inquit, præter infinitas diuinæ scripturæ uirtutes, eam esse
 suprànam, quod sub uelamento sensus literalis alios comprehendit
 ad solatium & ædificationem animarum (quod in sequentibus expli-
 cabitur) vsq; adeò, vt si Homerus, Titus Liuius, vel alius quiuis
 de grege infidelium scriptorum, memorabile aliquod facinus, quẽ-
 admodum Dauidis in occidendo Goliath, aut Iudith in truncando
 P Olopherne literis mandare uellet, factum quidem ipsum nitidis &
 politis uerbis in cœlum ferre & extollere posset, animumq; huius
 matronæ uirilem, eleganti dictione exornare, sed ipsa historia om-
 ni alia præstantia excepta nuda & mortua narratione uacaret. Ve-
 rum postquam auctoritate spiritus sancti confirmata sunt eiusmodi
 exempla in scriptura sancta non indormiendum est ipsis literis sed
 eruenda multa sacra, & arcana, mysticiq; conceptus, quibus, vt
 plurimum referta est. Proinde qui eo modo assueuerit in ea uersa-
 ri, vt præmissimus, copiosa supellectile ad omne propositũ instruc-
 tus erit excerpando sententias, testimonia & exempla quibus refe-
 rendis & explicandis tempus ipsum deficiat. Neque enim simplici-
 ter recensere quælibet magni est momẽti cum hoc vnusquisq; præ-
 Q tare possit ope libellorum in quos exẽpla & auctoritates diuinę scrip-
 turæ oscitanter referuntur, quamobrem utilissimum erit nunquam
 satis laudatam regulam proponere, ne uidelicet quisquã in r. bus si
 dei, morum aut uitæ Christianæ pro suo cerebro explicare scriptu-
 ras audeat aduersus interpretationem à S. matre Ecclesia probatam,
 cuius solius officium est iudicare de uero sensu, & declaratione scrip-
 turarum. Si quis regulas alias atq; præcepta uidere cupit quibus

S. scriptura
 sub tegmine
 maxima sa-
 cramẽta & sũ-
 ma mysteria
 continet.

instrui oporteat eum qui minimo cum fastidio, ac non cum maximo labore in ipsis versari diutius decreuerit legat Chrysoft. & Greg.

Probatis scriptoribus quantum auctoritatis deferendum sit. Cap. X.

Postquam superius quæ sacrosanctæ Ecclesiæ auctoritati consona erant absoluiimus, veniendum est ad ipsius sacre scripturæ tractationem: cum ex ea tanquam è perenni fonte, haurienda sint omnia secundum expositionem ab ipsis legitimis Ecclesiæ doctoribus datam. Et licet argumentum sumptum ex auctoritate, in alijs scientijs adhibitum, infirmū sit, in theologicis tamen disputationibus, ex illa efficax trahitur argumentum. At quæ in disceptatione veniunt, & ad theologi munus spectant, sunt duo rerum genera, vt inquit Aug. lib. 1. contra Iulianum. Quædam sunt à quibus non licet absque piaculo dissentiri, vt quod pueri contrahant originale. Nam iuxta Pau. sicut in Adam omnes moriuntur: ita in Christo omnes viuificabuntur &c. Aliæ sunt res in quibus inter se aliquando doctissimi regulæ catholicæ defensores, salua fidei compage, non consonant, & alius alio de vna re melius aliquid dicit & verius. De hoc secundo rerum genere quæ in disputatione cadunt, verissimum est quod Quinct. lib. 10. cap. 1. scribit. Neque statim legenti persuasum sit, omnia quæ magni auctores dixerunt, utique esse perfecta; nam & labuntur aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati, nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur, cum Ciceroni dormitari interim Demostenes, Horatio etiam Homerus ipse videatur. Sunt etiam aliqui, qui sacram scripturam interpretantur secundum rabinorum somnia, & non ad mentem sanctorum doctorum qui ab initio nascentis Ecclesiæ, in eius expositione tantopere defudarunt. Quod aperte est contra con. Trid. sess. 4. vbi præcipitur, vt nullus aliter interpretetur scripturam sacram, quam ad normam sanctorum qui in ea sanè & rectè exponenda, tantum operæ & vitæ impenderunt siquidem ad sacros auctores est exponendus germanus sensus scripturæ, tãquam si ad lydium lapidem examinetur verus intellectus illius. Et certè quadrat concilio, vsus iam diu ab ineunte Ecclesia, moribus & doctrina longe receptus. Ita Hieronymus vir propter fidei meritum, dotemque virtutum, non solum latinis atque Græcis, sed & Hebræis etiam literis institutus, ad Algasiam: Aug. cum alijs locis, tum contra Faustum Manicheum, Origenes super Num. c. 31. Homil. 26. Athan. lib. 1. de incarnatione, Ambro. de interpellatione Dauid lib. 1. c. 5. Omnes hi auctores hoc nomine appellant interpretationes Rabinorum, quod

sunt

X sunt deliramenta & Anniles fabulæ. Maximè B. Aug. de vtilitate credendi ad Honoratum contra Manicheos c. 6. vbi vehementer dolet, quod aliqui tanta insania teneantur, vt relictis & posthabitis sanctæ Ecclesiæ doctoribus, petant sensum scripturæ ab infestis ipsius Ecclesiæ hostibus, & eorum discipuli fiant, qui se ipsos totos exhibuerunt, vt negotium & intestinum bellum facerent Ecclesiæ. Cuius etiã sententiæ subscribit Iustinus martyr in Dialogo aduersus Triphonem. Orige. super Leuit. ait; Iudæi & Iudaizantes faciunt, vt prophetæ, nihil minus sint quam prophetiæ. Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromathon, ait; Quod depositum relictum à Domino Apostolis, est vera interpretatio scripturæ: & ita dicit, quod ab illis, & non à rabinis est nobis petenda. Idem docet Irenæus. Omnia decreta sanctorum & conciliorum, apertè clamant, vt sequamur sensum,

Y quem astruunt ipsi dum scripturam explicant: Nam ipsos dedit nobis Deus pastores & doctores. Lege Conc. Hispalen. 2. c. 13. & sextam synodum constantinopolitanam acti. 4. 10. & 18. lege etiã secundam synodum Nicenam acti. 6. Quæ omnia concilia detestantur doctores Hebræos, quod in nouam semper recrudescunt insaniam. Et quantæ sint auctoritatis doctores Ecclesiæ, lege Irenæum; Doctoribus, inquit, Ecclesiæ fides habenda est, qui successionem ab Apostolis habent, & cum episcopatus successionem charismata veritatis acceperunt. Reliquos verò suspectos esse habendos, & malæ sententiæ, lege eundem Irenæum & alibi plures. Qui ergo posthabitis doctoribus Ecclesiæ fetidas aquas rabinorum sinit, donum spiritus sancti pedibusterit, & conculcat, via enim veritatis & vitæ dixit, Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit me spernit, qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Lege in hoc propositum Paulum ad Ephes. Nec erit ratio adeò vrgens, quæ ita valenter nos præmat tanto exemplorum agmine, quod aliqui obijciunt. Alius quidem vt septuaginta, alius verò vt Hieronymus legit: & quasi ex duabus lectionibus vnã vulgatam conficiunt. Euangelistæ enim, & Apostoli dum citant testimonia, versionem septuaginta sequuntur: quod quidem nostra vulgata (quæ est Hieronymi) non recusat, dum ergo auctores, hoc vel illo modo citant, vnusquisque in suo sensu abundet. Ex quo deprehenditur, quam perperam auctores aliqui vitio dant vulgatæ Hieronymi, & concilij quòd in auctoritatibus non conueniunt. Ad ea verò quæ hinc inde adducere posset aliquis ex concilij & pontificibus, vt probet hanc nostram non esse vulgatã, facilis est responsio. Nam aliquando secundum septuaginta, aliquãdo verò secundum Hieronymum esse locutos Pontifices, & retulisse concilia scripturam, constat: nec magni refert verba non transferre, si legitimè sensus scripturæ referantur. Hoc enim non solum do-

ctores, & pattores in concilijs, sed & Euangelistæ diuina gesta narrãtes, solent seruare. Non enim uerbum verbo semper reddunt, sed sensum obseruant. Superstitiosa verò illa & rigida verborum trutinatio, quam Aristarchi quidam æmulantur, nihil me mouet. Sunt nanque minutula & nenix, nec tanti apud illum haberentur, qui nõ esset male affectus in nostram vulgatam. Non nego translationes alias utiles esse, si modo nostra vulgata vt authentica omnibus præferatur, & vt docet D. Aug. legentes, negligentes non sint. Multum enim iuuat plurium codicum inspectio; nam prope semper ex varijs his interpretationibus, & translationibus, magnum aliquid insinuat scienter legentibus, quia licet verba uariantur, sensus diuini spiritus semper sibi constat idem. Sed quoniam Hebræorum originalia incorrupta non permanent post Hieronymi etatem nõ est Ecclesia mēdicata libros à synagoga, sed his, quos à patribus accepit, usa est. Aduerte tamen modum seruandum apud D. Aug. Quando codices uariant quo consilio sit utendum. Is itaque sic acceptis concludimus, pro nunc, omnia tam ab ipsa sacra scriptura, quam ab ipsis Ecclesiæ doctoribus accipienda. Quod cum satis commodè fieri nequeat, nisi prius artis, rationis, & ordinis quibus ipsi catholici expositores in sacrorum uoluminum expositione usi sunt, integram notitiam præmittamus, Ideò breuiter hic eius complectemur rationem.

De duplici sensu diuinæ scripturæ. Cap. XI.

Quo meridiana luce, clarius hanc cognoscamus materiam in cuius dissolutione nobis aditus paratur, ad intelligendum de sacra scripturæ sensu. In primis notandum auctorem sacra scripturæ esse Deum, qui cum habeat potestatem imponendi significationem non solum uocibus, sicut homines possunt, uerum etiam potest ipsi rebus per uoces significatis, aliarum rerum imponere significationem, quod hominum nullus efficere ualeat fecit ut in sacra scriptura, tam uoces quam etiam res, per ipsas uoces significatæ significarent. In alijs autem scientijs ex uocibus tantum habetur significatio. Illa ergo prima significatio sacra scripturæ qua uoces significant res pertinet ad primum sensum, qui dicitur literalis siue historicus. Illa uerò significatio qua res significatæ per uoces, aliarum sunt rerum significatiuè dicitur sensus spiritualis siue mysticus. Undè, duo sunt diuinæ scripturæ sensus Literalis siue historicus, & Mysticus; literalis siue historicus est, quem rei gestæ narratio, ac uerborum series sub communi, & usitata uocum, siue pro-

Sensus literalis uel Mysticus.

pria

pria siue metaphorica significatione in exteriori literæ cortice representat. Duo tamen extrema vitia fugere oportet. Nam aliqui ad eò amplectuntur sensus mysticos, atque illis sunt addicti, vt, qui sensum historicum, ac literalem velit tractare à Christiana religione ad Iudaismum illis defecisse videatur. E contra, alij ita sensui literali & historico sunt addicti, vt mysticum sensum contemnere, & pro nihilo ducere credas. Huius in super historici sensus est duplex varietas, uel modus proprius & Metaphoricus: Proprius est, quem uerba, ac nomina iuxta primam nudamque uocis significationem præferunt, vt cum per vulpem, & lupum, animalia, quæ primum suis uocibus significantur intelligimus, Metaphoricus uero, quem uoces transumptæ, & ad nouam significationem translata significant: uel quem figurata locutio circumscribit: vt cum in communi locutione voracem aliquem lupi nomine, & astutam quendam uulpis uocabulo designamus: uel cum in diuinis litteris Christus dicitur agnus, leo, petra, uitis, uermis, & id genus plura: quæ omnia Christo non proprie, sed per similitudinem quandam ascribuntur. Alter uero sensus mysticus, & spiritualis est longè secretior ac sublimior, qui non omnibus peruius est, sed in intima uerborum medulla reconditus latet: non per uerba sed per res ipsas significatus, vt cum per serpentem æneum, in ligno suspensum, Christus in cruce sublatus designatur. Vtriusque sensus discrimen docuit nos Paulus, Inquies, Iudæos quotidie legere, & audire lectionem ueteris testamenti iuxta literam: sed esse positum uelamen super cor eorum, vt non intelligant spiritualem intelligentiam, quæ uiuificat: & ad Romanos scribens, ostendit legem de circuncisione, duplicem sensum habere: alterum iuxta literam, circuncisionem solius carnis significantem, cuius laus est apud homines: alterum iuxta spiritum præcipientem circuncisionem cordis, magnopere à Deo laudatam.

De duobus sacrarum expositionum generibus. Cap. XII.

AD horum igitur sensuum explicationem, duo inuenta sunt expositionum genera, Historicum scilicet, ac mysticum. Porro historica expositio est, quæ sensum historicum, siue literalem elucidat. Quo quidem sæpissime usus est dominus noster Iesus Christus in enarrandis sanctis scripturis: ex quibus exempli gratia accipere possumus expositionem eius in legem Moysei de dando libello repudij; quæ in Deuteronomio scribitur his uerbis: Si acceperit homo uxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam in oculis eius, propter aliquam sæditatem, scribet libellum repudij, & dabit in manu eius: & dimittet eam de domo sua. Quam legem

cum perperam intelligerent Pharifæi, existimantes Moysen mandaf-
 se maritis, vt quacunq̃ue de causa vxores infensas dimitterent, & al-
 teram deducerent; Christus eam iuxta veram Mosaycæ literæ sen-
 tentiam hunc in modum declarauit, inquiring; Moyses propter dur-
 ritiam cordis vestri permisit vobis, dimittere vxores vestras: ab ini-
 tium autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumq̃ue dimise-
 rit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & alteram duxerit mæchatur:
 & qui dimissam duxerit, mæchatur: quasi dicere voluisset ser-
 uator noster. Vos Iudæi genus hominum estis, bestijs immitius, &
 efferatius, sine timore Dei, sine dilectione, ac misericordia: Ideo
 vobis Moyses permisit quidem, sed non præcepit repudiare vxores
 odio habitas, non tanquam aliquod licitum, sed tanquam remedium
 ad euitationem maioris mali paratum; ne odio, ac desperatione in-
 separabilis coniugij adducti, ad eadẽm cõiugis verteremini. Semper
 enim malum fuit, ob quamcumq̃ue causam repudiare vxorem, & al-
 teram accipere, immo contra ipsam naturam matrimonij ab initio ge-
 neris humani conditam: cuius lex est. Propter hanc relinquet homo
 patrem, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in car-
 ne una. Hæc igitur prima est, & ad primum diuinæ scripturæ sen-
 sum pertinens historica expositio.

Alterum expositionis genus, quod mysticum, hoc est arcanum,
 seclusum, & spirituale dicitur, & ad elucidationem mysticorum sen-
 suum, qui in sancta scriptura clauduntur, necessarium est, tres parti-
 culares explanationis species, siue partes præteriti, præsentis, ac futu-
 ri temporis differentiam distinctas. Allegorica præteritarum in ve-
 teri lege vmbrarum, ac figurarum prænotiones, & præfagia manife-
 stat. Tropologia, quæ in scripturis sanctis gesta, dictaque sunt, ad
 præsentis vitæ moralem institutionem conuertit. Anagogia ad futu-
 ræ beatitudinis, & cœlestis gloriæ sublimiora mysteria animum sus-
 tollit. Tot igitur iuxta triplicem temporum partitionẽ sunt species
 mysticæ explanationis: cuius primam inuentionem Porphyrius,
 Christiani nominis hostis, existimauit ab Origene Adamantio profe-
 etam. De quo vt Eusebius refert, ipse in tertio aduersus Christianos
 volumine, scripsit hæc verba. Adhærent Christiani sermonibus iu-
 daicarum scripturarum; & ea, quæ Moyses agresti & simplici sermo-
 ne conscripsit, diuinitus sancita, & figuris, ænigmatibusq̃ue obrepta
 esse confirmant, atq̃; vt ingentibus repleta mysterijs, exponunt. Cu-
 ius expositionis genus initium habuit à viro, quem ego, cum essem
 valde puer, vidi, arcã totius eruditionis tenentẽ. Origenes hic est, cu-
 ius ingens gloria inter eorum magistros habetur. Philo autem Iu-
 dæus in libro, cui titulum fecit de vita theoretica, refert hoc genus spi-
 ritualis interpretationis lôgè antea vsitatissimũ fuisse apud Esæos,

uiros apud hebræos religione & sanctitate præcipuos: qui ab exoriente diluculo usque in uesperum consueuerunt dies integros impendere lectioni diuinarum scripturarum; quas etiam summo studio ad spirituales, & allegoricos sensus, traducere conabantur. At nos Christiani multo rectius ac uerius credimus Christum Iesum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei, primum auctorem fuisse huius reconditæ expositionis, primumque omnium ostendisse nobis tam per se ipsum, quam per discipulos suos unamquamque Mysticæ elucidationis speciem.

P Allegoricam explanationem edocuit, cum loquens ad Iudæos de Ioanne Baptista dixit Helias quidem venturus est, & restituet omnia: Dico autem uobis, quia Helias iam uenit, & non cognouerunt eum: sed fecerunt in eum quæcunque uoluerunt: significans his uerbis, Helicæ uitam in ueteri testamento fuisse typum, & umbram uitæ Ioannis, qui ab exordio noui testamenti uenit in spiritu & uirtute Helicæ. Paulus quoque in epistola ad Galatas explicans allegoricè historiam duorum filiorum Abraham, ait: scriptum est quoniã Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & alium de libera: sed qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem, quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta &c. Si alias quamplurimas uidere cupis uide librum allegoriarum per totum.

Q Tropologia expositione usus est redemptor noster, cum historiã pœnitentiæ Niniuitarum, & aduentus reginæ Austri ad Salomonẽ ad exprobandos perditissimos mores, & obstinatissimam incredulitatem Iudæorum deflexit, inquiens: Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam, quia in prædicatione Ione egerunt pœnitentiam, & ecce plusquam Iona est hic: Regina Austri surget in iudicio cum generatione hac, & condemnabit eam, quia uenit à finibus terre audire sapientiam Salomonis, & ecce plusquam Salomon est hic. Et Paulus in epistola prima ad Cor. historiam Hebræorum, qui in deserto perierunt, ad mores accommodans, ait, patres nostri, omnes mare transierunt, sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo, hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt. Neque idolatræ efficiamini, sicut quidam ex illis, quemadmodum scriptum est; sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam ex his fornicati sunt, & ceciderunt una die viginti millia. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostrã, in quos fines sæculorum deueniunt.

Anagogica expositione vsus est Paulus in epist. ad Hebræos, cū terram illam Palestinorum, patribus repromissam, adaptat ad pollicitationem futuræ gloriæ, inquiring, terram illam tantopere à patri archis desideratam, & tot peregrinationibus exquisitam, non esse præsentem visibilem, terrenam illam regionem Cananæorum, sed futuram, inuisibilem, atque cœlestem patriam meliora habentem fundamenta, cuius Deus est artifex, & ciuitatem Dei viuientis, Hierusalem cœlestem, multis angelorum millibus frequentem. Tot igitur sunt sacrarum expositionum species.

*Quomodo in vna eademque sententia plerunq̄e cuncti
sensus valeant reperiri. Cap. XIII.*

Sciendum est autem, non solum omnia, quæ in sacris literis reperiuntur, vel per vnam, vel per alteram harum expositionū apertè explicari posse; sed etiam quam sæpissime contingere, vt idem locus, ac verba diuinæ scripturæ omnes istas expositiones simul recipiant: cuius rei aptissimum affert exemplum D. Eucherius, in libro spiritualium formularum, illustrans quadruplici expositione Aquarum nomen, quod in scripturis sacris est frequentissimum, his verbis; Quatuor sunt diuinarum expositionum genera, Historicum, Tropologicum, Allegoricum, & Anagogicum.

Historica Expositio.

Moralis expositio.

Allegorica.
Anagogica.

Historicè.

Tropologicè.

Historica expositio est, quæ veritatem nobis factorum, ac fidem relationis inculcat. Tropologica, siue moralis expositio est, quæ ad uitæ emendationem mysticos intellectus refert. Allegorica expositio est, quæ gestorum narrationem futurorum umbram prætulisse, demonstrat. Anagogica expositio est, quæ ad sacratiora cœlestium figurarum secreta producit; hæc uerò ipsa subiectis planius manifestantur exemplis. Aqua, secundum historiam, elementarem aquam significat, quæ terram alluit, & interluit, sicut in principio Genesios: congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt in locum unum, & appareat arida. Tropologicè, aqua tribulationes significat. Psalm. Transiuimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Et in Isaia, cum transieris per aquas, tecum ero: & flumina non operient te. Item sapientiā significat, dicente Salomone: Aqua profunda, verba ex ore viri, & torrens redundans fons sapientiæ. Item hæreses, eodem Salamone scribente, Aquæ furtiuæ dulciores sunt. Item prosperitates mundi apud Ioannem, dicentem, omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Allegoricè, Aqua baptismum significat, de quo in Ezechielis volumine legitur, Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Item in Apocalypsi populos; Aquæ multæ, populi multi. Et

in Isaia

Y in Isaiâ, Beati qui seminatis super omnes aquas. Item gratiam spiritus sancti apud Ioannem, si quis sitit, veniat, & bibat: & fluent de ventre eius flumina aquæ viuæ. Anagogicè, Aqua exponitur de æterna beatitudine, sicut in Ieremiâ; Me dereliquerunt fontè aquæ viuæ, & in Apocalypsi Deducet eos ad vitæ fontes aquarum. Item de angelis in psalmo canitur; Aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen domini. Hæc Eucherius. Sed minimè prætermittendum arbitror, quod Aug. in lib. de vtilitate credendi ad Honoratû c. 3. hæc genera expositionum, longe aliter, quam nos, & Eucherius distinximus, partiri videtur, hunc in modum loquens: Quatuor modi à quibusdam scripturarum tractatoribus traduntur legis exponendæ, secundum historiam, secundum allegoriam, secundum analogiam, secundum ætiologiam. Secundum historiam ergo traditur cum docetur, quid scriptum, aut quid gestum sit, quid non gestum sed tantummodo scriptum, quasi gestum sit. Secundum ætiologiam, cum ostenditur, quid qua de causa, vel factum, vel dictum sit. Secundum analogiam, cum demonstratur, non sibi aduersari duo testamenta, vetus, scilicet, ac nouum. Secundum allegoriam cū docetur non ad literam esse accipienda quædam, quæ scripta sunt, sed figuratè intelligenda. His omnibus modis dominus noster Iesus Christus, & apostoli vsi sunt. Nam de historia sumptum est, cum obiectum esset, quod die Sabbathi discipuli eius spicas euulsiissent. Non legistis, inquit, quod fecit Dauid, & qui cum eo erant? quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis manducauit, quos non licebat ei manducare, neque eis qui erant cum eo, nisi solis sacerdotibus? Ad ætiologiam verò illud pertinet, quod cū Christus prohibuisset vxorem abijci, nisi fornicationis causa, relatumq; esset ab interrogantibus, Moysem, libello dato repudij permisisse licentiam: Hoc, inquit, Moyse fecit, propter duritiam cordis vestri. Hic enim causa reddita est, cur illud à Moyse pro tempore bene permissum sit, vt quod Christus præcipiebat, alia iam tempora demonstrare videretur. Ad analogiam pertinet, quod, cum Matthæus narrasset eadem infantium ab Herode perpetrata, protinus addidit facti huius cum dictis veteris testamenti congruentiam, inquit, tunc adimpletum est, quod dictum est per Ieremiâ prophetam, dicentem, vox in ramâ audita est, ploratus, & ululatus multus, Rachel plorans filios suos; & noluit consolari, quia non sunt. Ad allegoriam attinet, quod Paulus dicit ad Galat. scriptû est, quod Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, alium de libera; quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc Augustinus. Vnde versus.

Litera gesta docet, quid credas allegoria,

Moralis quid agas, quid speres anagogia.

Hieronimus verò aliquanto diuersius distinguere videtur hæc expositionum genera, dicens sic in 12. quæstione ad Hedibiam scribens: Triplex in corde nostro descriptio & regula scripturarum est. Prima, vt intelligamus eas iuxta historiam, secunda iuxta tropologiam, tertia iuxta intelligentiam spiritalem. In historia, eorum quæ scripta sunt ordo seruetur. In tropologia, de litera ad maiora consergimus. & quicquid in priori populo carnaliter factum est, iuxta moralem interpretamur locum: & ad animæ nostræ emolumenta conuertimus. In spiritali theoria, ad superiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine, & cœlestibus disputamus: vt præsentis vitæ meditatio vmbra futuræ beatitudinis sit. Hactenus Hieronimus. Sed vt omnis, quæ inter hos patres videtur esse diuersitas, ad concordiam reuocetur: noscere oportet, eos de numero quatuor expositionum, nihil inter se disidere: sed in solo partiendi modo differre: eam enim expositionum partitionem, quam Eucherius in quatuor membra distribuit, Hieronimus ad tria, Augustinus verò (quem nos secuti sumus) ad duo membra reduxit, eo modo, quo in subiecta figura apparet.

Sensus proprius & Metaphoricus.

Eucherij partitio quadrimembris.	} Pertinet ad	} Cognitionē } Fidem } Spem } Charitatem	} Propriam } Metaphoricā.	E
Hiero. partitio trimembris.	} Pertinet ad	} Historica. } Tropologica. } Spiritualis, q̄ duplex est, videlicet.	} Allegorica. } Anagogica.	F
Aug. partitio bimembris.	} Pertinet ad	} Historica. } Allegorica, quæ in lib. de uera relig. c. 50. 3. as signatur quarum.	} Prima, figuras præteritorū ad præsentia accommodat, q̄ sibi nomen allegoricè retinuit. } Secūda, ad mores, & aīæ affectiones pertinet quæ dicitur tropologica. } Tertia, ad incōmutabilem æternitatem extollit, quæ dicitur Anagogica.	G

Hæc de duobus sacrarum expositionum generibus, tam ex Bibliotheca sancta, quam ex alijs auctoribus, dicta sufficiant, vt in suis locis signata remanent. Ipse etiam E. Sixtus volens persuadere, quos diuinæ scripturæ expositores præ cæteris eligere ac parare sibi debent studiosi sacrarum literarum, sic complexus est.

*Historiam Hebræis, & Græcis fontibus haustam
Hieronimo discere duce.*

Allegorias,

Allegorias, Anagogenq; recludent

Origenes, Ambrosius.

Exponent sensus formandis moribus aptos

Chrysostronus, Gregorius.

In dubijs altaq; locis caligine mersis,

Aurelius lucem feret.

At breuis, & facilis non est spernenda tyroni

Lyrensis expositio.

Si de hac re volueris plura vide Vigueriũ insti. Theolog. de doctrinis & dogmat. Et Geor. Eder. lib. 1. Parti. Theolo. Tab. 43.

Notabilem admonitionem comprehendens. Cap. XIII.

P Ræter exempla & pronuntiata possunt ex auctoribus deligi si
I
militudines, & collationes. (vt dictum est) ad persuadendũ, &
docendum maiori cum perspicuitate, & facilitate: qua metho
do Christus magister & seruator noster usus est. Idq; duplici modo
fieri potest, 1. Vt ea quæ rectè applicata erant, aduertendo cui ma-
terix congruant, verbotenus tantum describamus. Huiusmodi sunt
comparationes, & similitudines, quales ex diuersis auctoribus ex-
tant in dictionario Berchorij, Basilio Magno, S. Ioanne Chrysosto-
mo, Sũma prædicantium, & Libro cui titulus Similitudines selectæ
alijsq; id genus plurimis. Altero modo, cum legendo vires herbarũ,
aut naturas animalium, aut rationem administrandæ Reip. domusq;
K
que: propter similem inexistente[m] qualitatem, alio transferimus,
ad persuadendum vt idem efficiatur, vel aduersum euitetur.

Exempli loco sit. Sublimes arbores, ventis huc illuc impelluntur,
& siquidem non egerint altas radices exturbantur: sic tempestate
infortunij, homines agitantur, & si leuiter Deo vniti sint, deijciun-
tur. Aliud exemplum, vt in naui gubernaculum amico, nauis igna-
ro non committitur: ita Reip. & populi administratio, amicitix, aut
cognitionis causa nemini permittenda est, sed aptitudinis. Immo ab
eadem re possunt duci similitudines ad res diuersas, vt si æquipare-
mus lunæ varietatem, inconstantix vitæ humanæ, aut leuitati amen-
tium. Huius rei facultas in eo uersatur, vt qui operam dat legendis
L
libris, animum habeat præsentem: ita enim magnum cumulabit acer-
uum. Nullus enim liber tam malus est, quin suppeditet multas com-
parationes. ad vtilem aliquem finem spectantes. Comparatur id fa-
cilis paucis libris diligenter versatis, quam multis, qui onerant ma-
gis, quàm honorant. Eodem modo, facilius quis euadet doctus, &
memoriæ prodest, ne distrahatur. Non est mihi animus damnare his
multitudinem librorum, liber enim librum, vt anfa ansam trahit. Plu

res etiam translationes plus adiuuant intelligentiam, quam impediunt, si modo legentes negligentes non sint. Nam nonnullas obscuriores sententias, plurium codicum sæpe manifestauit inspectio. Nec tamen inficias ibo. Quod multi libri omnes ad lectionem sui inuitant, quod fieri nequit nisi velut canes è nilo currentes lambitant. Vita enim breuis. Hinc natum est adagium apud nostrates, quo petunt à Deo ne sibi negotium sit cum homine, qui vno semper uersatur libro.

Regulam comprahendit ad prædicta omnia accommodatam. Cap. XV.

Multum augebit attentionem, & diligentiam nostram si nobis certò persuasum habeamus quod eo in posterum nobis peropus erit quod legimus, etiam si id nunquam futurum sit. Si enim ita in animum induxerimus, nihil temerè prætermittimus quod nobis aliquando inuestigandum existimemus cum periculo non inueniendi. Stylum etiam apprimè exercebit si eo proposito nostras meditationes literis mandemus quasi euulgaturi, & sic re ipsa comprobabitur quam iucundi sint acti labores, omnibus iam ad quamcunq̃ue materiam præparatis, & contra quam graue, & molestum reminisci quidem se legisse quidpiam rei de qua agitur congruum, cuius locum & modum obliuioni tradideris, & quod ait Poeta. Numeros nemini si verba tenerem. Acuet præterea, nostram industriam annuus progressus quem hinc sentimus. Quoniam si quis prædicta seruauerit nihil transiliet quin semel atq̃ue iterum repetat, atq̃ue ita sponte insidebit in memoria.

Nota.

De Pronunciatione. Cap. XVI.

Ventum est ad partem operis destinati longè grauissimam Pronunciationem, videlicet, Ea est vocis, vultus, gestus, & corporis moderatio cum venustate. Habet autem miram quandam in orationibus vim, ac potestatem, nam tanti res ipsa fit ab auditoribus, quanta cum dignitate ab oratore profertur. Obseruando, vt res tristes mæstè, lætas hilariter, formidabiles tremebundè dicamus, nam ita vt quisq̃ue audit mouetur: & pro asseueratione dicentis probationes ipsæ accipiuntur. Cum autem ad loquendum necessaria sit vox, opus est vt fauces per quas illa profertur sint integræ, id est, molles, ac lænes. Instrumenta eius sunt, prout recensent Quin stil. & Teltelmanus, lingua, palatum, dentes primores laterum vè, & pulmonū vis. Duo autem potissimum, in ea requiruntur, vt sit.

Pronūciatio
nis laus.

} Clara, &
} Dulcis.

Vtrun-

Vtrumque à natura proficiscitur, verum eius bona, studio, arte, nitore, & cura iuuantur, ne præcipitetur, & properet, vti impetus cuiusque animi fert, sed vt ait Seneca, quemadmodum currere non debet, ita neque stillare, ne videamur ipsi nos audire, & circumspicere nostrum sermonem, nam tarditate illa extenduntur aures, affectus

Epist. 32.

Q omnes languescunt, & auditores ipsi dum supini securique mouemus, nostra oscitatione soluuntur. Quis medicus ægrotos in transitu curat? nec vllam quidem voluptatem habet talis verborum ruitium strepitus: quemadmodum proclue currentium non vbi visum est gradus sistitur: sed incitato corporis pondere serpit: ac longius quam voluit effertur. Sic dicendi celeritas in sua potestate est: nec satis decora philosophiæ quæ ponere debet verba: non proijcere, & pedetentim procedere: perennis vnda sit: non torrens. Circumspiciat se sermo noster & æstimet: & præbeat æstimandum: proferatur: malo quàm profluat. Nihil ordinatum est quod præcipitat & properat.

Nota.

R Item remedia non profunt nisi vbi immorentur. Præcipuum igitur est, vt rerum de quibus dicimus, & animorum habitibus accõmodentur. Hac sola facultate dicit Cicero. Catulos tantam de se existimationem excitasse, vt in omni sermone, & actione, exquisitissimo doctrinæ iudicio uti crederentur, licet reuera egregij prudentia, & scientia essent, attamen eodem tempore multi erant Romæ disciplinis excultissimi: quorum fama non æque clarebat. Sed libet ipsum Ciceronem potius audire loquentem. Quid fuit in Catulis, ut eos exquisito iudicio putares uti literarum? Quanquam erant literati: sed & alij. Hi autem optimè uti lingua latina putabantur, sonus erat dulcis: literæ neque expresse, neque oppresse: ne aut obscurum esset, aut nimis putidum. Sine contentione uox, nec languens, nec canora. Verior oratio L. Craffi, nec minus facta: sed bene loquendi de Catulis opinio non minor. Videre est præterea, quotidie multos concionatores tam reconditæ scientiæ, ut merito Bibliothecæ spirantes appellari possint: deformitate agendi infantes putari, & è diuerso infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructum ferre.

S Secundò, in uoce spectatur, ut sit dulcis, non concitata, neque nimis exilis, neque nimis rapida, sed leuis, composita, & ordinata. Vt uideatur melle dulcius proflere. In egressionibus leuis, dulcis, continens: sed non semper uno uocis genere utendum: sed iuxta personarum, & partium orationis uarietatem mutari debet, Nam uarietas cum gratiam præbet, ac renouat aures, tum dicentem ipsum laboris mutatione reficit. Itaque perfectus orator, in diuersis rebus, uocis mutationes adhibebit. Si loquatur de rebus ueris grauiter, si de fidei festiue ducendum erit, cum decora omnium corporis partium com-

Vox dulcis.

positiōe, præsertim vultus, & manuum. At modus adhibendus ne histriones, aut mimi, non oratores uideamur.

De ratione concionatoribus in prædicando obseruanda. Cap. XVII.

ET si munus annunciandi verbi diuini, sit donum Dei gratuito quibusdam impertitum, necesse tamen erit, exercitatione, & assiduitate excolere. Nam si uidemus cantatores quantumcunq̄ue excellentes, aut citharedos, aliosq̄ue dotibus eiusmodi præditos, post intermissum aliquandiu artis usum, insolentiores ad eam tanquam de post liminio redire: quanto magis in præconibus euangelij istuc eueniet? Consulo igitur, ob eminentiam tanti officij vt, prædicatores antequam beneuolentiam & gratiam populi obtinuerint, raro & non sine magna elaboratione concionentur. Nunquam verò extemporalem, & in præmeditatam orationem habeant; nam ea plerunq̄ue auctoritas amittitur: dum quidquid in buccam venit effutitur. Videmus nonnullos, qui initio cum tædio, & nausea audiebantur, progressu temporis adeò gratiosos fieri studio, & exercitatione, vt auditoria semper habeant frequentissima. Eos verò, qui mediocri cum laude inchoauerant, paulatim ad summum progredi. Quo circa, nequit hac de re præceptum vniuersale tradi, sed elementa, & proficiendi viæ indicari possunt. Videlicet, vt ascendens suggestum gressu moderato, aperto capite, & flexis genibus incipiendi genus expectet. Quo præsentē, stans erecto corpore, & compositis manibus, totum auditorium adspectu graui, & demisso hinc illinc speculetur: dum susurrus popularis conticeat. Sunt enim oculi pars corporis prætiōsissima, & animi indices. Vbi omnes contigerint, amibabus manibus delecto uerticè, magna cum ueneratione se crucis figura signet: quo facto, eam utroq̄ue pollice exosculetur. Deinde tecto capite suum thema bis proponat, secundo in uernaculâ linguâ transferendo, & salutato auditorio, flexis genibus nudoq̄; capite, serio & humiliter B. Virginem Mariâ salutationi Angelica interpellat, atq̄; eius opem imploret. Finita oratione, imposito capiti tegmine, surgens in pedes, graui & submissa uoce, concionem suam auspicetur. Nunquam innitatur pulpito, sed rectus consistat. Gestus vt plurimum dextero brachio fiant, absq̄ue crebris collisionibus, & concussionibus manuum: nisi res ipsa desideret. In asseuerationibus licebit indice suggesto admoto leuem complosionem edere, sed optimum est erigere brachium, aut digitum in hunc modum, vt patet in punitione Manassis regis Iudæ, propter peccata quando Dominus dixit. Ecce ego inducam mala super Ierusalem & Iudam: vt quicumq̄ue audierit, tinniant ambæ aures eius 4 Reg. 21. & Ie-

Modus incō
cionādo ser
uandu.

Manuum ge
stus.

A re 19. Ecce, ego inducam afflictionem super locum istum : ita vt om-
 nis qui audierit illam, tinniant aures eius. Tum etiam Iehu prophe-
 ta, tractans peccatum regis Baasa. & domus ipsius subuersionem
 propter peccatum quo irritauerat dominum Deum Israël ait, Ec-
 ce, ego demetiam posteriora Baasa; & posteriora domus eius, & faciã
 domum tuam sicut domum Ieroboam filij Nabat 3. Reg. 16. Itẽ de-
 metiam posteriora tua, interficiam de Achab mingentem ad parietẽ,
 & clausum, & ultimum in Israël 2 1. & 4. Reg. 9. vide ibi. Sunt enim
 exẽpla ad propositum, notatu digna. Et etiam ipsa veritas Matth. 24.
 ait, Amen dico uobis, non relinquetur hic lapis super lapidẽ qui nõ
 destruat. Et ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Et alibi.
 B venient dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. In
 enumeratione, aut diuisione facienda vsus erit manus, uel brachij si-
 nistri. Cum loquetur de beatitudine, & fruitione diuina decorum
 erit oculos in cœlum tollere, exporrectis manibus, & palmis in sug-
 gestum labascentibus. Vt si proferat Dauidicũ illud. Ego autẽ in ius-
 titia apparebo conspectui tuo: satiabor cum apparuerit gloria tua.
 Si loquatur de amore, de charitate Dei decens est & maxime commo-
 uet diducere manus supra pectus ac si uellet uiscera, & fibras conuel-
 lere. Execrando, vel detestãdo quidpiam auertat uultum sinistrorsum
 obuersa manu dextera exporrecta: quemadmodum si recitandum ex
 C Machab. Absit rem ipsam facere, vt fugiamus ab eis: & si apropia-
 uit tempus nostrum moriamur in uirtute propter fratres nostros, &
 non inferamus crimen gloriã nostrã. Semper autem curet vt mo-
 tiones corporis uerbis accommodentur, ne in suggestu ludum gla-
 diatorium, titubationes ebriosorum, gesticulationes musicorum, aut
 muliebres ineptias edat. Quoniam prædicator est grauis, & non
 præstigiator uel mimus: Quare perpetuam grauitatem præ se ferre
 debet eo loco, qui præter omnia alia grauitatem desiderat. Maximẽ
 autem cauendum est, ne referat aniles fabulas, & ioca (de quibus D.
 Bernardus Ioci sunt ioci, sed in ore sacerdotũ sunt blasphemix) sed
 D adferat argumenta firma deprõpta ex sacra scriptura, ex qua omnes
 indeficienter hauserũt, hauriunt, & hausturi sunt: aut ex orthodoxis,
 patribus, aut expositionibus doctorum quas Sancta Mater Ecclesia
 catholica Romana suscepit adductis auctoritatibus pariter cum lo-
 cis, & nominibus, unde sermonibus magna dignitas accedit, modo
 omnia pro capacitate auditorũ ordinẽtur. Si incidat in reprehensio-
 nes, id suppressis nominibus fiat præsertim uerò procerũ, aut prelato-
 rũ, aut alicuius personæ publicæ, ita enim iure sancitũ est. Generatim
 itaq; illi uitia carpenda sunt: nã hoc in emendationẽ, illud autem in
 E offendiculum cedit. Nunquã conuicijs aut maledictis agat, sed ipso
 sermone testetur nihil aliud sibi studio esse, quam uitæ morumq; in

Oratori cog-
 girandũ, ut
 pronũciatio
 tã gestu quã
 uoce ad affe-
 ctũ dicendi
 accommodetur.

melius conmutationem. Neque enim locus ille destinatus est passionibus animi prodendis, sed pronuntiandis sententijs ueritati congruis bene præmeditatis & ante expensis, nec non eloquijs castis ad ædificationem populi declarando illis virtutes & uitia, vt admonet Seraphicus Pater Franciscus. Eoque modo, facillime populi gratiam, & fauorem conciliabit, cum animi sui tranquillitate, & proximi incremento.

Quantopere mansuetudine & affabilitate omni hominum generi opus sit. Cap. XVIII.

Nec cuiquam præsens caput parum ad rem videatur, nam supra dictis respondet, atque magnum pondus habet. Multi enim adeo imitem dictionem habent, vt non modo quæ ab illis dicuntur non percipiuntur arreâs auribus. Verum etiam licet præstantissima sint respuantur propter acerbiter orationis, loco assensionis repudiantibus auditoribus indicando eum affectibus obnoxium. Nam esto concedamus Prædicantis esse reprehensionibus vt, velut Doctores ille gentium ad Timoth. scribit. Et Isaia Deus incidit, vt in modum tubæ exaltet vocem suam ad reprehendum populum. Et licet vt adducitur ex Petro de Palu. teneatur prædicator impio indicare impietatem suam, etiâ si ille non semper acquiescat: alias sanguinem eius dominus requiret de manu sua: sed concedet isthuc humaniter & comiter fieri. Nam eodem cap. Apostolus hortatur vt prædicatio fiat cum omni patientia. Miscendum est euangelizantibus oleum vino, vt prudens ille Samaritanus tam ualde in Euangelio laudatus faciebat, ne scilicet immodica seueritas insit, aut profusa misericordiæ & bonitatis commendatione mali in uitijs audientiores euadant. Qua propter danda est opera vt in ea commistione portio olei portionem uini excedat, quod nobis adumbratum est in Ecclesiastico ubi de non quærenda vindicta sed offensa remittenda agitur. Item dum præcipit Deus Moyse, vt unguentarius conficeret odoramentum salubre, & odoratum simul, & vt curaret fieri thymiana per Myrepsum eius rei peritum, qui tam artificiosè condire nosset, vt odores incorrupti seruarentur. Inquam igitur vt semper in taxandis moribus pietas Iustitiam exsuperet imitatione Dei, de quo propheta spiritus sancto plenus præcinit; Misericors, & misericors dominus, longanimis & multum misericors, & alibi. Misericordia domini supra omnia opera eius. Præterea, scriptum reperitur, superexaltat misericordia iudicium. Summa ergo summarum hæc erit, concionatorem ea prudentia & benignitate præditum esse oportere, vt indulgentia matrem, & castigatione patrē

referat:

58. A.

2. Timo. 4. A.
2.

Psal. 114.

Iacob. 2. A.

referat: qui ex hac charitate, & zelo gloriæ diuinæ animarumquæ salutis in liberos animaduertit. Quærebatur à D. Basilio magno, cuiusmodi animi affectione uti debet qui alterum increpat. Qui respondens ait. Quod quidem ad Deum attinet, ea, quam habebat Dauid, cum dixit, vidi præuaricantes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. Quod uerò ad eos, qui increpantur; eiusmodi quali uteretur pater & medicus, cum misericordia, ac lenitate, si filium suum curaret, & maximè si adesset dolor, & sine cruiatu adhiberi curatio non posset. Quis liberis melius consultum uolet, quam pater? Quid enim? An non pater filijs notam faciet ueritatem suam? Olim pietatis ac religionis magnifico splendidoque uocabulo simplex uulgus capiebatur. Quod putatis esse officium annunciandi uerbi diuini, est id, quemadmodum nostra quidem fert opinio, euangelium, & prophetas cum grauitate, & moderatione explicare: homines ad uirtutes conuertendo, & ad uestigia Iesu Christi cœlorum regis immortalis traducendo. Indignum quippe est, in cathedra, & solio diuino inaniter nugari, aut ex eodem ore calidum & frigidum spirare. Hoc innuitur nobis duabus tubis argenteis ductilibus, quas Iussit dominus Moyse, ut faceret, ad congregandum populum ad holocausta, & uictimas, tum ad conuocandum multitudinem quando mouenda essent castra aduersus barbaros, ut uidelicet, prædicator n̄ruos & blandiloquentiam in sacrarum literarum expositione adhibeat, extimulando pectora auditorum ad prælium contra Satanam, carnem, & mundum: infensissimos animæ hostes, & uicissim ad cœlum conuocando per annunciationem iustitiæ, & misericordiæ, ne vel impij spe salutis destruantur: vel boni in tramite uirtutis torpescant. Debet itaq; diuinarum scripturarum tractator, & doctor, defensor rectæ fidei, ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere: atque in hoc opere sermonis conciliare auersos, remissos erigere, nescientibus quid agatur, quid expectare debeant, intimare. Vbi autem beneuolos, intentos, dociles, aut inuenerit, aut ipse fecerit, cætera peragenda sunt, sicut causa postulat. Si docendi sunt qui audiunt, narratione faciendum est; si tamen indigeat res, de qua agitur, ut innotescat. Ut autem quæ dubia sunt, certa fiant, documentis adhibitis, ratiocinandum est. Si uerò qui audiunt mouendi sunt potius quàm docendi, ut in eo quod iam sciunt, agendo non torpeant, & rebus assensum accommodent quales ueras esse fatentur, maioribus dicendi uiribus opus est, Ibi obsecrationes, & increpationes, concitationes & coërtiones, & quæcunq; alia valent ad commouendos animos, sunt necessaria. Et hæc quidem cuncta quæ dixi, omnes fere homines in ijs, quæ loquendo agunt, facere non quiescunt. Sed cum alij faciant obtusè, deformiter, frigide;

Verbi Dei
proclama-
tor tubis ar-
genteis assi-
milatur.

De officio
doctoris
Christiani.

alij acutè, ornatè, vehementer. Illum ad hoc opus vnde agimus, iam oportet accedere, qui potest disputare, vel dicere sapienter, etiam si non potest eloquenter, vt proficit audientibus: etiam si minus proficet, quam si & eloquenter posset dicere. Qui uerò affluit insipienti eloquentia, tanto magis cauendus est, quanto magis ab eo in ijs quæ audire inutile est, delectatur auditor: & eum, quoniam diserte dicere audit, etiam verè dicere existimat. Aug. de Doct. Christ. lib. 4. c. 4. & 5.

Affabilitas
nō nudis uer-
bis, sed ope-
ribus perfici-
tur.

Indos fra-
tres aut fili-
os vocamus

Homo com-
pta & miti
oratione mi-
tescit.

Hæc affabilitas, de qua loquimur, non perficitur nudis uerbis, at, operibus coniunctis indiget. Vtroq; scitent diuini illi sermones S. Pauli, dum illos pleno ore, nunc fratres, nunc filios compellat. Vnde, honestissima consuetudo religiosi, & prædicatoribus apud Indos remansit omnes promiscuè fratris, aut filij nominibus uocandi. Nec refert, quibus honoribus, aut dignitatibus excellant, Idq; tam in concionibus, quàm in familiari colloquio, quod illis pergratum est. Deniq; permulti tanta facultate dicendi naturaliter exornati sunt: vt in omni argumento de animis auditorum triumphent, ita enim illos impellunt quò uolunt, ut de ore illorum pendeant, idque sola propemodum benignitate, & modestia. Vnde, alij alijs in persuadendo albis quod aiunt equis præcurrunt. Biliofi, impatientes, & iracundi, propter asperitatem orationis in agendo, & impellendo, oleum & operam ludunt. Alij hac uenustate, moderatione, & lepore dicendi quiduis impetrant, & in suam sententiam quosuis inducunt. Homo enim, vt est animal generosum, compta, & miti oratione, mitescit; facilis, sequax, tractabilis, & quasi cereus ad omnia redditur. E diuerso immitibus, & duris uerbis, vsque adeò efferratur, vt nemo eum mitem mansuetumque reddere possit. Non e quidem nego, uitia esse reprehendenda: quod antea exemplo Socratis probauimus, sed moderationem desidero, quæ præsertim in religiosi, qui tam excellentem vitam profitemur eminere deberet. Hæc lenitas, & mansuetudo in Christi doctrina tanta est, vt nihil addi possit, & si oculis internis inspiciamus & lustremus apparebit, ea per totam uitæ suæ seriem. Vt S. Paulus testificatur dicens. Apparuit enim benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, omnibus hominibus erudiens nos. Vt abnegantes secularia desideria iustè & pie uiuamus in hoc sæculo &c.

*Doctrinam singularem, continuando materiam affabilitatis,
habens. Cap. XIX.*

Rerump. re-
ctores sunt
ueluti excu-
batores.

Quoniam nobis propositum est, omnibus documenta tradere: dico id maximè incumbere proceribus, ecclesiasticis, gubernatoribus,

bernatoribus, & administratoribus Ciuitatum, & Rerump. vt sint fidi rectores. Nam à Domino Deo tamquam excubatores, qui totum populum quasi è spelunca prospèctarent, & iudicarent: parcendo subiectis, & debellando superbos constituti sunt. Erat Aegyptijs perelegans imago qua officium Regis aut principis designabāt: pingentes sceptrum cum oculo in eius parte superiori, nam sceptrū baculus est regni insigne, quo Reges maiestatis gratia, vtebantur, & quia regum, & gubernatorum est vigilare, non in scitè barbari illi, in summitate oculū depinxerunt, cuius partes sunt contemplari, & explorare inimicorum conatus, ne ab ijs ledamur. Cum occiso Saule, Deus ordinaret, ut Dauid in eius locum succederet: prinates regni elegantissima metaphora illi suum officium significauerunt, dicentes: tu pasces populum meum Israel, & tu eris dux super Israel. Duobus illum titulis honorauerunt, qui, licet in speciem differre videntur, vnum tamen re vera denotant, vocando illum pastorem, & principem. Xenophon historicus grauis, inquit, olim Regis & pastoris idē fuisse officium: sine vlla differētia. Monetur, n. omnes quotquot familiam curant, aut aliud onus sustinent uigilantia. Nemo obligationem mutuum regis, & subditorum, melius explicauit B. Augustinò, dum ait, idem esse munus regis, quod rationis in sensus quæ eodem dicente est contemplatio animæ uerum à falso, bonum quæ à malo discernens. S. Dionysius in quadā epistola ait sensuum, & appetituum esse rationi parere uelut subiecti suo principi, filij parenti, & magistro discipuli obsequuntur in omni negotio quo Deus, & proximi nō offenduntur. Cæterum pernecessaria est clementia, & pietas, non solum ad bene imperandum, uerum etiam ad limites imperij extendendum: in quam sententiam Salomon dixit: clementiam sustinere solium regale. Vnde, cōsequens est, crudelitatem non solum dinuere imperia uerum etiam labefactare penitus. Erat perhonorificus titulus quo sacra scriptura reges Israel afficit, quod essent clemētes & mansueti nō uero saui. Huc nos maximè adhortatur S. Euangelium quod est, ut supra diximus gratissimus odor clementiæ non quæ admodū lex ueterū dura in sculpta lapidibus asperis. Ea uirtute sicut testatur B. Aug. Romani rerū domini effecti sunt, Illorū enim cōsuetudo erat, cū uictis, & Romano additis imperio, leniter agere. Supbos uerò & insolētes debellare. Virtus ea admirabilis, inquit Seneca, animū frenis cōpescit, ut errātō nos mitiores præbeamus, quāto magis iras nos extimulat. Eādē sententiā probauit Cic. eā uirtutē eximij laudibus efferēs. Deniq; hæc animo suū nomē, & dominiū cōseruat, adferet secū magnā tranquillitatē & arctissimè charitati coniuncta est: ut de ea loquitur S. Tho. & propterea magnæ est æstimationis. Profectò, magnā habet admirationē, quod infideles, ducē solā natura, tātū huic

Aegyptij
quo modo
officiū desig-
nabant.

2. Reg. 5. a. 3.

Nota.

X. nophōtis
dictū mira-
bile.

Clementia
quāto pere-
necessaria.
Pro 20.

Euangelium
est clemētia
odor.

Clementia
quātū ualu-
it apud Ro-
ma.

virtuti tribuerunt. Electo rege Persarum omnia veſtigalia, & census regni debitoribus remittebat, in clementiæ ſuæ argumentū. Conuenit itaque principes, rectores, prælatos, & ciuitatum, atque Rerump. præfectos, id ſtudio habere, vt in ſuis actionibus, conſilijs, & deliberationibus hæc virtus eniteat. Licet enim decorum ſit (poſtquam animæ rationem habent in Rep.) eos graues eſſe, debet nihilominus ea grauitas demiſionem & moderationem habere admixtā in omnibus negotijs, actionibus, & dictis: Exemplo Monarchæ noſtri Ieſu Chriſti, qui celeberrimo cenæ ſuæ tempore, etſi eſſet Dominus, & præceptor, præſciusque proditionis ſceleſti Iudæ, tanto opere tamen huius virtutis fuit obſeruans, vt propria dextera ſuum corpus etiam illi perdito miniſtraret, & lauaturus pedes Apoſtolorum ſūma cum ſubmiſſione, & blāda oratione ab eo improbo lauandi cœpit initium. Idem proſiſtitum eſſe debet omnibus præfectis, & proceribus: vt in omnibus rebus agendis prudenter uerſentur, & ſine affectibus; qui animum impediunt ne poſſit cernere verum. Præcipuè ſpectare debet conſeruationem, & amplificationem Reip. & utilitatem publicam, rerum neceſſariarum copiam, & affabilitatem erga vnumquemque.

Ioan. 13. 2.

Cic. lib. 2 of
ſc.

Sed cum duplex ſit ratio orationis, quarum in altera ſit ſermo, in altera contentio: non eſt id dubiū, quin contentio orationis plurimū poſſit, & maiorem uim habeat ad gloriam: Ea eſt enim, quam eloquentiam dicimus: ſed tamen difficile dictu eſt quantopere conciliet animos hominum, comitas, affabilitasque ſermonis. Exſtant epistolæ & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Caſandrum, & Antigoni ad Philippum, trium prudentiſſimorum (ſic enim accepimus) quibus præcipiunt, vt oratione benigna multitudinis animos ad beneuolentiam alliciant, militesque blando apellando ſermone deliniant.

De duabus obſervationibus & regulis pronuntiandi. Cap. XX.

Cum omnia certis præceptis comprehendere nequeant, imitatio ne hac in parte opus eſt virorum prudentum, & politicorū. Hac cauſa leges ſcriptis prodite ſunt, & libri compoſiti de regno adminiſtrando, mente uerbis moderatis, & beneuolis interpretanda, ſine uocis, uultus, aut geſtuum indecoro. Emicat enim ingenium uiri grauis in rebus arduis ex uerborum, uocis, & uultus moderatione. Quia non eſt uiri conſtantis boare, aut excaſcere: ſed continua, gratia uenustate, & patientia in dicendo uti. Illis itaque uirtutibus, oratores, & concionatores decoratos eſſe oportet.

Primum

Primum, itaque rectè pronuntiandi præceptum est, ut uox sit ubique sibi æqualis, & temperata. Vocis autem multæ sunt qualitates: fusca, plena, exilis, lenis, aspera, contracta, fusa, dura, flexibilis, clara, obtusa. Sed vna quæque habet sua extrema, & media. Præstantissima verò omnium est, vox clara. Altera bene pronuntiandi præceptio est, vicissitudo & mutatio ne semper sibi vox consentiat, qua re obtunduntur auditores: sed modo insurgat, modo remittatur, pro opportunitate rerum & sententiarum.

De diuisione affectuum & quomodo mouendi sunt. Cap. XXI.

Etiam si in quarta huius operis parte: quid in affectibus mouendis fieri oporteat exequatur: hoc capite (prætermisis his quæ a Phil. copiosè traduntur) quo id modo consequi possimus præmonstrare visum est. Primum omnium affectuum commouendorum laudes simpliciter & comparate prædicabimus: ipsæque eloquentiam verè regi, & suas vires omnes diffundere, ob oculos ponere conabimur maximè cum huius negotij difficultas à pronuntiatione dependeat. Sunt semperque fuerunt non parum multi qui se se huic negotio opponant: nihilominus cum magna ex parte traditum sit affectus partim magnitudine rerum, partim earundem præsentia oculis subiecta concitari: nunc aliis omnis rei repetenda ratio est. Nam, ut Quint. verbis utar, Cætera forsitan tenuis quoque & angusta ingenij vena, si modò vel doctrina vel vsu sit adita, generare atque ad frugem aliquam perducere queat. Sunt qui satis peritè, quæ essent probationibus vtilia, reperirent: quos equidem non contemno, sed hæcenus viles credo, nequid per eos iudici sit ignotum: atque (vt dicam quod sentio) dignos, à quibus causas diserti docerentur. Qui verò iudicem rapere, & in quem uellet habitum animi posset perducere, quo dicto fluendum & irascendum esset, rarius fuit. Atque hoc est quod dominatur in Iudicijs: hæc eloquentiam regunt. Næque argumenta plerunque nascuntur ex causa, & pro meliore parte plura sunt semper: vt qui per hæc vicit, tantum non de fuisse sibi aduocatum sciat. Vbi verò animis Iudicum vis afferenda est, & ab ipsa veri contemplatione abducenda mens, ibi proprium oratoris opus est. Hoc non docet litigator, hoc libellis non continetur. Probationes enim efficiunt sanè, vt causam nostram meliorem esse iudices putent: affectus præstant vt etiam velint. Sed id quia volunt, credunt quoque. Nam cum irasci, fauere, odisse, misereri ceperint, agi iam rem suam existimant: & sicut amantes de forma iudicare non possunt, quia sensum oculorum præmit amor, ita omnem inquirendam veritatis rationem iudex amittit occupatus affectibus: astu fer-

Vox oratoris qualis esse debet.

Vox pro affectibus mutatur.

2. Rhet. ad Theodectè.

Mouendorum affectuum laus.

Lib. 6. insti. c. 2.

Affectus per totū orationis corpus aspergendi.

Lib. 1. diuina Insti.

Ser. 22.

tur, & uelut rapido flumini obsequitur. Ita argumenta ac testes quid egerint, pronuntiatio ostendit: commotus autem ab Oratore, Iudex, quid sentiat, sedens adhuc atque audiens confitetur: An cum ille, qui plerisque, perorationibus petitur, fletus erumpit, non palam diſta sententia est? Huc igitur incumbat orator, hoc opus eius; hic labor est: sine quo cætera nuda, Ieiuna; infirma ingrata sunt, adeo uelut spiritus operis huius atque animus est in affectibus. Horum autem, sicut antiquitus traditum accepimus, alios concitatos, alios compositos esse dicimus. Alios itidem esse affectus oratorum alios concionatorū, Oratores enim ferè auditorū animos ad cōmiserationē uel indignationē mouere solent. Concionatores uero ad amorē Dei, peccatorum detestationem & odium, spem diuinæ miserationis, Diuini Iudicii timorem, ad spirituale gaudium, salutarem tristitiam, diuinarum rerum admirationem, mundi contemptum, & cordis humilitatem mouere solent. Atqui quamuis rhetor per totius causæ corpus aspergi affectus, ubique rei magnitudo postulauerit, præcipiat: hoc tamen singulari ratione ad Christianum pertinet: cuius præcipuum munus potius in mouendis, quàm docendis auditorum animis positum est: cum homines magis peccent affectu corrupto, quàm ignorantia ueri. Affectus autem prauis, uelut clauus clauo, contrarijs affectibus pellendi sunt. Sed ut ad rem redeamus, utriusque pro rerum natura concitandi sunt. Ubi cunque enim aliquid in suo genere magnum, hoc est, uel maxime miserabile, uel admirabile, uel detestabile, uel indignum, uel etiam periculosum esse, fuerit argumentum, uel quauis alia ratione comprobatum, tunc affectus, quos ipsa rei natura exigit, mouendi sunt. Exempli causa illud Lactantij aduersus gentes proponamus cum ait: At uero si quis grauis necessitas præſerit, tunc recordantur. Si belli terror infremuerit. Si morborum pestifera vis incubuit. Si alimenta frugibus longa siccitas denegauit: si tempestas: si grando ingruat: ad Deum confugitur. A Deo petitur auxilium. Deus ut subueniat oratur. Si quis in mari uento se uiente iactatur: hunc inuocant. Si ad extremam mendicandi necessitatem ductus: vitam precibus exposcit; Deum solum obtestatur per eius unicum atque diuinum nomen hominum sibi misericordiam quærit. Nunquam igitur Dei meminerunt: nisi dum in malis sunt. Postquam metus deserunt, & pericula recesserunt: Deo autem quem in sua necessitate implorauerunt, nec uerbo quidem gratias agunt. Item Bernardus. Quantitate fecerit Deus ex hijs quæ pro te factus est agnosce: ut appareat tibi benignitas eius in humanitatem. Quanto enim minorem se fecit in humilitate: tanto maiorem exhibuit in bonitate: & quanto pro me uilior: tanto mihi charior. Aduerte homo quod limus es, & non sis superbus: & quia Deo iun-

Stus es, non sis ingratus. Item alio modo: Qui dolorem capitis non
 patimur benigne: quomodo pro Christo capitis abscisionem patere-
 mur? Qui flagellum timent: quomodo tormenta sustinerent? Seneca
 etiã in clamat: Non videmus quam multa nos incommoda exag-
 gitent: quam male nobis conueniat hoc corpus, nunc de capite, nũc
 de ventre; aut de pectore, aut de faucibus quærimur. Alias nerui
 nos, alias pedes uexant. Nunc deiectio, nunc destillatio, aliquando
 superest, aliquando deest sanguis, hinc atque illinc tenfamur & ex-
 pellimur. Item famosorum palma certaminum Aug. uehementius
 affurgit cum insigne illud: In inferno nulla est redemptio, in sermo
 ne ad heremitas commemorasset sic dicens. In inferno nulla est re-
 demptio: quoniam qui illic damnatus & demersus fuerit: ulterius
 non exiit. In inferno nulla est redemptio: quoniam nec pater ibi
 potest adiuuare filium: nec filius patrem. Ibi non inuenitur ami-
 cus, uel propinquus: qui ualeat, & argentum, & diuitias dare: quas
 nũc cõgregat auari uidentes pauperes inopia tabescere, & præni-
 famæ & siti nuditatẽ & mortẽ incurrere, non poterunt sibi prestare
 aliquod refugium: unde miseri præ nimia doloris magnitudine ama-
 rissime flentes: & præ angustia spiritu gementes: dicent in inferno.
 Quid profuit nobis superbia nostra? Diuitiæ? Honores? Dignitates?
 Luxuria? Gulositas? & omnes delectationes carnales quid profuerunt
 nobis? Ecce omnia transierunt quasi somnia & umbra: & quasi non
 fuerint: & nos cruciatibus deputati sumus: & supplicijs aternis.
 In Inferno nulla est redemptio, quoniam ibi gemitus & suspiria, &
 non est qui misereatur. Ibi est dolor & p̃anctus, & clamor & non
 est qui audiat? Demum Gre. & vitæ meritis honorandus atq; in ethi-
 cis assertionibus penè cunctis meritò præferendus: magnum Inferni
 timorem, maximam quod huius tantæ rei admirationem stuporemq;
 his uerbis testatus est. Horrendo modo fit miseris mors sine morte:
 finis sine fine: defectus sine defectu: quia & mors semper uiuit: &
 finis semper incipit: & defectus deficere nescit. Mors perimit. &
 non extinguit, dolor cruciat, sed nullatenus pauorem fugat: flamma
 comburit, sed nequaquam tenebras excutit. Sic etiam p̃tinns in clamat.
 Quidquid ad toleranda inferni mala descendit, nequaquam ulterius
 ad lucem redibit. Quia nequaquam ultra misericordia parentis li-
 berat: quos semel in locis p̃nalibus iustitia Iudicantis dānat. Ibi his
 uerbis etiã in cādesit. Intẽde nũc quascũq; sæculi p̃nas: quoscunq;
 tormentorũ dolores: quascũq; dolorũ acerbitates: & cõpara totum hunc
 gehennæ: & leue est omne quod pateris. Ignis gehennæ lucebit miseris
 ad augmētũ: ut uideant unde doleant, & nõ ad consoiationẽ ne uideant
 unde gaudeant. Sed quoniã affectus (ut Phil. aiunt) partim magni-
 tudine rerũ, partim earundem præsentia oculis subiecta concitantur.

Hugo. De
claus. a. x.

Epist. 122.

Inferni con-
sideratio.Lib. 9. mo-
ral.De Medita-
tione oehl-
nalis suppli-
cij.

Illud

Lib. 5 c. 5.

Illud amplificatione, de qua postea, hoc descriptione rerum & personarum fit. Hæc tamen prima admonitio sit, ut cum alicuius rei tractatione auditorum animos afficere volumus, eam rem maximum in suo genere ostendamus, eandemque (si natura rei patitur) velut oculis spectanda proponamus. Huius rei commodissima exempla præbet Iosephus in libro de bello Iudaico. describens Victoriâ contra Chananæos, ciuitatisque Ierusalem euersionem ciuium suorum, & Pæstinarum ac aliorum calamitatem, lege ibi. & de his pro nunc satis. Denique, tota uocis ratio ad effectus animi attemperanda est cum debita uultus, gestuum, & corporis compositione. Hæc pauca pro tertia parte dixisse atque edidisse uolui, ne cuiquam fortasse inuidere videar, si hunc nostrum instituendi modum uoluerit sectari. Complura præcedunt, quæ duce tamen exercitatione, facile, percipiuntur, ante quam ad inueniendi & disponendi cognitionem uerbi Dei proclamatores perueniant. Vnde circa huiuscemodi pro exercitamenta, & rhetorices principia, quæ sunt ueluti radices, a quibus trunci, rami, frondes, folia, flores, & demum uberrimi latissimique fructus proueniunt. Accipite igitur æquis animis sicuti uobis offertur.

SIT LAUS DEO AMEN.

RHETORICAE CHRISTIANAE

PARS QUARTA.

CONTINENS GENERA CAUSARVM ORATORIS officium numerosamque de astrorum apud indos: eorumque ritus, quibus quidquid in nouo illo terrarum orbe memorabile est, explicatur.

De tribus causarum generibus.

Cap. 1.

DOSQVAM abundè traditum est, quid sit Rhetorica, quæ sint eius partes & diuisiones, sequitur, vt de tribus causarum generibus instituat oratio. Sunt autem.

Demonstratiuum, Et Iudiciale.
Deliberatiuum,

Demonstratiuum est quod tribuitur in alicuius certæ personæ, loci, vel rei laudem, vel vituperationem.

Huius generis est 2. illa Pauli ad Cor. vbi ipsos consolatur: vt enim in priori quorundam animos errorum explicatione exacerbat, ita hic pœnitentia secuta laudat eos, & mentes solatur afflictas, has subinde inculcans sententias ad quas referri posse videntur pleraque in hoc scripto expressit. Quales sunt: Deum suorum esse & liberatorem, & consolatorem. Lite ram quidem occidere, spiritum autem viuificare. Per vasa humilia & fictilia Deum sepe magna efficere. Hic nos exulare, vt in cœlo æternam obtineamus mansionem. Tristitiã, quæ est secundum Deum non carere consolatione: & similia quæ diligens lector per discursum inserta hic & alibi deprehendet. Deliberatiuum est, quod in consultatione positum habet in se suasionem vel dissuasionem. Scopus eius inter candidos christianos est ad virtutem exhortatio. Quocirca aduertendum populum vtilitate omnia probare & metiri vt etiam colligi potest è 2. ad Cor. Nam apologetica, id. est defensoria est, qua contra pseudo Apostolos falsas criminationes defendit & se, suamque doctrinam, Corinthios, vt pote in quorum vtilitatem redudat hoc totum, quidquid dictum factumque fuerat. Iudiciale habet in se accusationem & defensionem: eius finis iustorum & iniustorum quaestione continetur. Huius generis est epistola Pauli ad Hebræos.

Deliberati-
ui Generis
scopus.

Tota

Parti. Theo-
lo. li. 4. T. b
157. & sequē
tibus.
Causarū Ge-
nera quomo-
do dignoscū-
tur.

Exordiū ab
affectu uel
obligatione.

Tota enim in contentione uersatur. Intēdit Apostolus principaliter D
Hebræos in puritate fidei Christianæ confirmare, & à legalibus ob-
seruantijs, quibus adhuc detinebantur, prorsus auellere ex collatio-
ne, seu cōparatione Christi ad Angelos, Moysen, Aaron, Reliquos
patriarchas & prophetas, quos illi legis suæ iactabant auctores. Deinde euangelicæ ueritatis, & fidei efficacix ad umbram, tam legis, quā
cerimoniarum. Causarum genera facile dignoscūtur natura, genere,
& uniuersa re cognita de qua agitur. Aliquando enim, congratu-
lamur cuiuspiam laetos successus, cum quo nobis est negotium, aut no-
bis eos obstringere studemus uerbis lenibus, & blandis, & hoc est de
monstratiui generis, quod alioquin ab excellentiori parte laudati-
uum dicitur. Nam eo utimur in laudatione sanctorum hominum, E
templorum, ædificiorum, locorum, prouinciarum, artium, scienti-
arum, aliarumque rerum inanimatarum. In hoc genere exordimur
ab affectu aut obligatione. Ut si aliquam ciuitatē subeat Prorex,
aut Prælati, aut Princeps pro nostro affectu ut in encomijs iuris
prudentiæ, Theologiæ, Mathematices, quod earum capimur studio.
Ex parte auditorum ostendendo commodum aut incommodum quod ad
eos dimanare possit. Quod necesse est, aut ex ipsis rebus demonstrare,
aut ex uicinis, & connexis ipsius hauriendum, & hoc loco si
utilis est res amplectenda proponitur, si inutilis excusatur, F
aut ab ea auocatur, exaggerando, & amplificando singula eo quo dictum
est modo. Narrationi hac in causa nullus est locus, ut docent Arist.
& Quint. Inchoatur enim ab uniuersali aliqua propositione, & eam
sequitur continuatio ipsius explicationis, narrando dicta aut facta
memorabilia personæ quam commendamus, aut rerum inanimatarum
raram & admirabilem naturam. Huius generis laus ex tribus
potissimum temporibus sumi potest à præcedenti. Altero, quo ille
uixit. Tertio, quo mortem est consecutus, primo autem tempore
considerantur patria, parentes, maiores, quorum aut nobilitati
respondere, aut obscuritati lucem asferre pulcrum est. Huc pertinent
G
oracula, & responsa diuina, a quibus conlaudari possunt Isaac, Iacob,
Ioannes Baptista, multiq̄ue alij uiri sanctissimi, quos parentes
assiduis precibus à Deo impetrauerunt: de quibus ante quam nascerentur,
multa præclara dictu fuerunt. quem locū præclarissimè tractat D. Bona.
Seraphicum patrem Franciscum laudans. Franciscus (inquit) de uallis
Spoletanæ partibus ciuitate Assisij trahens originem primumq̄;
Ioannes uocatus à matre, de hinc Franciscus à patre uocationis
quidem paternæ uocabulum tenuit, sed & rem materni nominis
non reliquit. licet enim inter uanos fuerit hominum filios iuueni-
nti ætate nutritus in uanis, & post aliqualem literarum notitiam lu-
cratiuis mercationum deputata negotijs: superno tamen sibi assis-
H

te præ-

I te præsidio nec inter lasciuos iuuenes post carnis petulantiam absit, nec inter cupidos mercatores sperauit in pecunia & thesauris. Hoc tam ex patrio solo quàm ex parentum educatione donec facta manu domini super eum clarificatus fuit quatenus sancti spiritus vñctio-
 ne. Tempore quo uixit. In ignis sedatu crucifixi Iesu, vir Dei Franciscus. à suæ conuersionis primordijs tanta disciplinæ rigiditate carnem crucifigebat cum vitijs, motusq; sensuales tam stricta frena-
 bat modestiæ lege: vt vix necessaria sumeret sustentationi naturæ
 K Ecclesiæ. Quo mortem est consecutus inter alia sic ait: Decubam sic in terra, & puluere nudatus athleta, manu sinistra dextri lateris uulnus, ne videretur, obtexit: facieq; serena solito more leuata in cœ-
 lum, intendens illi gloriæ totus magnificare cœpit altissimum, pro eo quod expeditus ab omnibus liber iam transiret ad ipsum. Hora denique sui transitus iam instante: omnes fratres existentes in loco ad se fecit vocari, & eos consolatorijs verbis pro sua morte de mulcens paterno affectu ad diuinum est hortatus amorem. Possessionem quoque paupertatis, & pacis Hereditaria ipsis successione relinquens & legans, vt se ad æterna protenderent, ac contra mundi huius munitent
 K pericula, vigilanter admonuit: & ad crucifixi Iesu perfecte sectanda vestigia omni qua potuit, efficacia sermonis induxit. Circumfidentibus verò filijs coram pauperum patriarcha, cuius iam caligauerant oculi non senectute, sed lachrymis: vir sanctus occutiens, & morti iam proximus extendit super eos manus in modum crucis brachijs cancellatis, pro eo quod hoc signum semper amabat, & omnibus fratribus tam presentibus, quàm absentibus in crucifixi virtute, ac nomine benedixit. & multa alia quæ in legenda poteris videre.

Proponuntur succincta huius generis exempla. Cap. 11.

L **I**tem ad confirmationem vtriusque eorum quæ prædicta sunt, ex Historijs hæc laudis exempla etiam duximus adducenda. Inter fortia facta quæ de Iulio Cæsare prædicantur omnium apparet mihi summum & præter cætera me maximè stupefacit: quod tam sublimi spiritu præditus fuerit, vt animo conciperet posse se vniuersi terrarum orbis totiusque Reip. Romanæ imperium consequi: sicut ab eo posse in effectum, & executionem deductum est. Subiecta sibi Rep. omnium aliarum principe, & quidquid illa sibi continuis septingentis annis pepererat. Narrationis rerum stupendarum, & frequentium hoc esto exemplum, vt si de prouintia Chichimeca dicamus adeò abundare argento, vt ea sola suppeditet quantum in Hispaniâ opum defertur, gignere homines tam robustos & pernices, vt non tantum viri, sed foemina quoq; diplomaiore sarcinas humeris one-

rent, quam noltrates & quidem longiore via portare. Item viros esse tam bellicosos & animoso pectore, vt nudis corporibus arcu, & sagittis, modo armati, se militibus bene accinctis & armaturis bene instructis, opponere audeant, celeritate omnino ceruina. Interdum, aliquid serio postulamus, vt si dicatur; exeundum est mihi hanc ciuitatem, partim, quod omnium primum est, quod multis de causis animæ tranquillitati consuli nequeat, qua perturbata, Deo frui, impossibile est, quia nunc parentes, nunc amici, nunc noti sunt importuni: nos autem animo esse tam misericordii vt non possimus non suscipere ex illorum rebus aduersis ægritudinem: quæ præsentibus male semper habent, remotos autem & longe disditos minus angunt. Aut verò consolamur, aut suademus: quod est proprium generis Deliberatiui, Alias reprehendere, accusare, conuincere taxare, aut purgare personam, vel rem necesse est: quod ad genus iudiciale pertinet. Distinctio harum causarum sic optimè præsci colligebant: Oratoris munus, aut in iudicio, aut extra iudicium versari. Forense verò, illud genus dicendi simplex esse & postulationem, responsum, accusationem, vel defensionem complecti. Extra iudiciale autem, vel ad præteritum vel futurum tempus attinet. præterita laudamus, aut vituperamus, de futuris consultamus, & deliberamus.

Causarum
distinctio

Explicatur quid sit Genus demonstratiuum. Cap. III.

Generis demonstratiui
definitio.

Genus demonstratiuum est, quo auditorum animi delectatione, iucunditate, voluptate, & suauitate deliniuntur. Definitur autem hoc modo: Genus demonstratiuum est, quod attribuitur in alicuius certæ personæ laudem, vel vituperationem. Hoc genere sapissimè vsi sunt sacri Doctores in Sanctorum Encomijs, vt populos ad eorum imitationem excitarent: tyrannos Diaboli ministros & peruersos homines vituperantes. vt fecisse legimus Theologus eloquentissimus, & Demosthenes Christianus Greg. Nazianzenus in orationibus contra Iulianum. Vnde, eius eminentia supra alias causas satis percipitur, quia representat perfectionem, imperfectionem, & species virtutum, deformitatem vitiorum, instituit collationem bonorum & malorum. Estque latum genus & varium, vt quod ad laudandum claros viros, & ad improbos, turpes, atque infames vituperandos suscipiatur: enumerando facinora bona siue mala, insignia facta, acta memorabilia, virtutes vel turpitudinem cum examinatione circumstantiarum, personæ, temporis, & loci, vna prædictarum trium rationum. Adhibetur præterea, ad rerum ipsarum laudem vel vituperationem, vt si propositum fuerit efferre vel carpere alicuius nationis ritus & mores; Exempli gratia, si cui in animum sit In

R dos infidelitatis criminari. Cuius rei efficiendæ gratia aduertendum est. Non omnia tam euidenter & perspicuè narrari posse atque is, qui de illis agit desiderat, vel in animo concepta habet: maximè si breuis esse laboret. Quamobrem ad euitandum confusionem, & gratificandum illis, qui res non contemplati sunt. Visum est mihi, præmittere quandam admonitionem, quæ reètius percipiendis negotijs Indicis, quæ postea declarabimus & omnibus illorum ritibus deseruiat.

Præceptum: ad faciliorem perceptionem rerum Indicarum, de quibus exempli loco agitur. Cap. IIII.

S C V M inter omnes euentus & successus Christianorū ex quo Deus vniuersum cōdidit: nullus æterna memoria dignior sit, in quoque sua maiestas clementiam tantam excreuerit atque fuit conuersio, pacificatio, & conciliatio nouorum orbium nouæ Hispaniæ. Ideo animus est, hoc loco, eorum consuetudines & carimonias inferere, vt ex effectu causa apertius intelligatur. Aio itaque, Indigites illic varijs & diuersis ritibus in sacrificijs & cultu Diabolorum & Idolorum vfos fuisse. Consistit autem ea diuersitas, in varietate rerum, quas adorabant, conuenientibus illis, alioqui, in cultus & reuerentiæ ratione. Nam extruebant templa sumptu & arte admiranda, quæ vt plurimum, fiebant opere plano vel leuigato: intus pariter & extra, tanta firmitate & soliditate, vt quotquot hodie conspiciunt admiratione capiuntur. In ipso ordine struaturæ, varietate, & situ vel posita nulla apparebat commissura aut iunctura. Imponebant fundamentis fortissimis lapides plani & æquales affabre cæsi, & singulos ordines lapidum ea proportione distinguunt, vt incipientes principio ab immensis lapidibus fastigiatis minores magis magisque superstruant: idque ad amussim, & perpendiculariter, & sic fastigia summa in minutissimos lapillos desinunt, vt eorum exiguitas omnibus incutiat stuporem in ædificijs illis amplissimis & superbissimis; conficiuntur ex ijs lapillis quasi labyrinthi & inflexus pauimentorum ob varietatem, vocantur à Castulonensibus pidras locas, ab Indis tetzontli: si calce astringantur tam firmiter coalescunt, vt rupis videatur, neque scalpris, neque alijs ferramentis derungi possint, ne crenæ quidem aut fissuræ edi. Ex eiusmodi lapidibus hodie constructæ sunt ædes Hispanorum, & olim tempore infidelitatis palatia summatum Indiæ, & licet plurimum aliæ ædes ex lateribus non coctilibus at Sole duratis confectæ essent ad altitudinem tamen vlnæ supra fundamentum lapides magnificentios eminebant. Domus Hispanorum sunt in præsentia sumptuosissimæ, & splendidissimæ, nec

Ritus indorum noui orbis.

Structura templorum.

Hispanorū existentium in India domus.

munita atque commodè admodum architechtonicè & ad perpendiculum confecta. Suntque tecta delapidatis uel stratis propter imbricum ac tegularum pœnuriam ea æqualitate, ut per tecta sine ullo impedimento ex ædibus ad finem plateæ ingredi liceat, quæ res tantum ornamentum & amplitudinem ciuitati Mexicanæ cõciliat. Templapassim in colliculis ab ipsis congestis sita sunt, quæ pyramidum Aegyptiacarum formam præ se ferebant. Hispani, Cues uocant, erant ea elegantissimis cincta circuitibus, cancellis, & transfennis præclusa gradibus artificiosis & uariiegatis. Habebant præterea, aulas & porticus magnificentissimas una cum habitationibus insignibus pro Idolorum pontificibus, & custodia cemeliorum. Aulæ cum laquearibus erant atræ, & colore fuscioris purpuræ ob uaporem resinæ abięgnæ qua candelarum, cereorumque loco utebantur. Nam cum deessent illis camini fouebant perpetuum ignem in medio aulæ non tam necessitatis quàm magnificentiæ causa. Exornabantur eadem templa uiridarijs, fontibus amenissimis, balneis calidis, aquis stagnantibus, & hortis uiridissimis, flosculis & arboribus amœnis. Habent autem flores eximios odoratos & uarios. Semper autem in illis plantabant magno studio arbores ualde patulas & umbrosas, usque adeo, ut in unius umbra mille homines agere possint, eo modo, quo Indi sedent. Quamuis autem sterilis, & infrugifera sit ea arbor, est nihilominus in tanto pretio, ut in comparationibus à maiori plerumque ab ipsa collocationem ducant. Vocant autem illam Indi ahuehuetl, Hispani arbor de parayso, mihi autem non eiusdem generis esse uideretur. Toto anno uirides manent, sunt platano persimiles, nec tamen plane eiusdem naturæ, ut in catalogo uariarum rerum noui orbis explicatur sumus. Pontifices tēplorū religioni deuoti sub ijs residebāt. In ipsis porticum muris erant sedilia fabricata humilia terræque uicinia, erant illis quoque sellæ plicatiles cum suis fulcimentis ex iunco pictis & diuersicoloribus; uarios enim colores iuncis inducunt. Habent insuper, alia sedilia lignea depicta multiformiter, arborum & uolucrum figuris: & hæc loca nitidissima erant omnia utpote destinata eorum tripudijs & choreis.

De modo quo Indi choreas & tripudia ducebant. Cap. V.

Mnes in illis saltationibus alacriter & decorè saltabant, ut postea dicemus, Nobiles induti amiculis gausapinis cum fibrijs elaboratissimis, quibus se cingebant uerecundiæ causa; & in ijs conficiendis mulieres cum summa industria uersabantur, & attexebāt longas oras ex eodem gausapo uel pēnis auiū, (res uisu miranda) utebantur armillis aureis & argenteis & onustis gēmis, aut plumis pretiosissimis. Vulgus induebatur personis ex pennis, papyro,

Templa ubi
construeta
erant tempo-
re Infidelita-
tis.

Sub unius
arboris um-
bra possunt
mille homi-
nes sedere.

Sedilia Indo-
rum.

Ornandi mo-
dus ad tripu-
dia.

Vulgi orna-
tus.

X

Y

Z

A

uel

B. uel animalium tergoribus quibus toti cooperiebantur. Erant uerò studiosiores multitudinis quam honestatis. Illa uerò tripudia sunt inprimis memorabilia, nam cum tantus esset populi confluxus omnes tamen ad eosdem numeros & sonos pariter cantabant & saltabant nec obstabat varia soni mutatio. Quocirca inuictissimus Imperator Carolus V. cum oretenus audiret illam saltantium multitudinem, & paritatem in mutationibus, animum inducere non potuit dum in Valle Soletana specimen eius rei coram eo ederetur: cuius ipse cum suis primatibus toto pomeridiano tempore spectator fuit. Solebant ante susceptam fidem Christianam mulieres etiam sese immiscere, sed post conuersionem, ne per somnium quidem isthuc facerent.

De ornatu Templorum India. Cap. VI.

C. Erant usque adeo solliciti in exornandis templis ut ea decorarent pretiosissimis lapillis, & parietes aulae is belluatis coloribus uarijs insignibusq; intextis parietes insternerent. Decorabant insuper uarijs auium plumis, necnō magnis argenti auriq; pōderibus quibus ipsum Idolum præcipuè onerabatur, Idola ista ut plurimū ex ligno fabricabant excelcissimæ staturæ instar Gigantū, alia ex lapidibus conficiebāt non absimilia Romanorū statuis, nisi quod magnitudinis essent infinitæ. Faciebant interdum imagunculas quæ erant uelut Icones & toreumata paruas hæc in lapillis prætiosis sculpebant, illas uerò, prægrandes ex cōmunibus faxis faciebant, easq; excauabant ut ex illis falsi mystæ oracula redderent. Imagines postea insigniebant plerisque locis vnionibus margaritis & circumdabant aureis torquibus illiquefastis ipsis corporibus insculptis etiā auibus, serpentibus, animalibus, piscibus, & floribus more Mosayco Cyrneis, smaragdīs, onychinis, amethystis, & alijs inestimabilibus lapillis diminutis, quibus exquisitissima opera fiebant, extantibus ubique unionibus, & alijs inestimabilibus ornamentis. Sedes illorum Idolorum, ut diximus, primaria templa & in ijs seorsum adyta uti secretiora facella erant. In maiore horum adytorum locata erat mensa quadrata magna & splendida, habebant singula latera longitudinem trium ulnarum, non absimiles lapideis illis, quæ inter Romana monumenta adhuc seruantur: nisi quod erant unicolores, singuli anguli erant crassi tres vlnas plus minus, subnitebantur quatuor animalibus, tanquam columellis. Conscendebatur ad eas per gradus uiginti, qui tamen uel plures uel pauciores interdū erant. Erant eiusmodi scalæ appositæ ad singula quatuor latera. Vnicuiq; angulo mensæ imponebatur unum thuribulum, ut essent numero quatuor, & ea comparabantur ad ipsius templi similitudinem,

Idolorum materia.

Sacrificiorū mensa.

neque

Hominū Im-
molatio quo
modo fiebat

neque enim omnia templa similis erant structuræ. Fiebant igitur nonnullis locis ex argento, nonnullis ex auro vel peregrinis lapillis immensi valoris quales sunt smaragdi, aspidēs, sardonici, & id genus similes. Eiusmodi verò gemmea thuribula in maxima arte elaborabantur, ne quid auri argenti vel alterius cuiusquam metalli admisceretur. In istis mensis vel gradibus donaria sua collocabant sitiguli, pro suis facultatibus, qualia sunt aurum, argentum, stragula, aues, edulia, vel aliud quid de suis thesauris suppeditabant, homines immolandi, vel sponte sua se sistebant, qui se publicæ utilitatis causa (quam illi sibi fingebant) deuouerent, vel sortibus ductis legebantur, vel ipsa **G** Idola sibi optabant aliquem pro affectu & maleuolentia summorum Pontificum, vel inuiti compellebantur, utpote, mactando eos, qui ab hostibus capti erant in prælijs, quibus vicissim sæuebant.

*De numero Deorum Mexicanorum, & de consuetudine hominum
immolatorum apud illos. Cap. VII.*

Mexici fuisse
bis mille De-
os.

VT liquidius cognoscatur ferocia & infelicissima cæcitas & seruitus illorum barbarorum, quibus, propter ingentia sua peccata mancipati erant: visum est hoc loco recensere multitudinem Deorum quos colebant. Perhibent Mexicæ fuisse bis mille **H** Deos, qui ut plurimum ex ligno, saxi, aut luto formabantur (ut dictum est) quorum alij erant solidi, alij concaui. In concauis latebant sacerdotes oracula reddentes, eoque modo plebeculam decipiebant. Erant fere longitudine & altitudine Gigantum, positi in dextera templorum parte, (sicui Christianorum summa altaria) in ipsis parietibus excauatis. Quorum altitudo æquabat pedes Idoli planities mensæ in qua sacrificabatur, & si tantum intercapedinis esset inter Idolum, & mensam, quantum loci istæ scalæ occupabant. Istud **I** Idolum homines immolandum exposcebat eiusque voluntati ex templo mos gestus est. Illi verò, qui designati erant oraculo, vel sortilegio, solemnij ceremonijs, & apparatus, ut plurimum coronati (maximè si propter salutem communem offerrentur) deducebantur. Vbi ad aram peruentum esset cum saltationibus & iucundissimis modulationibus mactabantur. Ad cuius rei executionem imponebantur prædictæ mensæ, tunc primum illis cor eximebatur, pectore inciso, nouaculis vel cultellis lapideis: Quo factò, cor Idolo sacrificabant, modo ori cochlearibus ad id ex præstantissimis lapillis confectis intrudentes, modo in manibus imponentes. Interdum verò, in paropside coram illo collocabant, parietes templi humano sanguine aspergentes. Mortuo corpore, per illos gradus deieciatur, quod acceptum, amici in suis porticibus, quas in eum usum haberent sepeliebant. Si **K**

Modus ma-
ctandi homi-
nes.

verò

uerò essent ex nobiliori genere concremabant inagnis cærimonijs. Eiusmodi victimæ apud illos erant adeo usitatæ non minus Indigenarum quam uictorum, ut quisquis eo destinaretur nullam effugiendi ansam haberet: Interdum uno tempore uidelicet, in sacris, ut ipsi falso putabant, suis anniuersarijs quindecim uel uiginti millia hominũ eo modo cædebantur. Intellexi ipse ex quibusdam senibus indigenis in templo Tetzcueringo, distante medium milliare Tetzcuco, quod erat omnium templorum famosissimum, cuius in hunc usque diem uestigia conspiciuntur, fuisse olim uno sacrificio sollempni immolatos septuaginta sex millia captiuorum ex bello Tlaxcala (lachrymosum profecto & flebile spectaculum) sed ista belluina feritas auspicio bonitatis diuinæ iam in melius commutata est per fratrem Martinum Valentinum comitatum duodecim patribus, qui omnium primi ex nostro ordine Franciscano sicut duodecim luminaria ad similitudinem duodecim Apostolorum ad nouum illum orbem nouamque Ecclesiam constabiliendam profecti sunt. tum etiam per uiros religiosos ordinis. D. Dominici & Augustini qui postea, subsequuti sunt, fauore omnipotentis Dei uitæ morumque probitate stupenda facta ediderunt & quotidie adhuc edunt: ut post exposituri sumus conuerterent & conuertunt etiam num infinitam multitudinem eraditando cultus dæmonum, homicidia & sacrificia tam fæda ut nunquam similia exempla apud ullam nationem spectata uel audita fuerint qualia apud hosce barbaros exercebantur, prædicando illis. & annunciando orthodoxam doctrinam Christianam summa cum blandiloquentia. Quamuis initio interpretibus uterentur, attamen factum est iuuante Deo, ut linguam eorum precipuè uerò Mexicanam, quæ reliquis est politior, breui tempore expeditissime sonarent, idque, tam perfecte, ut etiam libros eo Idiome componerent, & dictionaria cõficerent, quibus posterorum laboribus consuleretur. Videbamur enim commodius illorum sermonem percepturi, quam illi nostrum. Obstupuerunt autem Indi uehementissimè audientes tanta promptitudine & celeritate, uernaculã ipsorum orationem ab externis & peregrinis exprimi, iudicabantque diuinum quid esse, quemadmodum re uera non sine prodigio & miraculo fiebat. Supradictorum omnium probatio sequenti Stemmate continetur.

Demonstratiua Indorum exhortatio ad suorum rituum & morum dimissionem, nostramque fidei catholice amplexationem. Cap. VIII.

F Ilij, Cum rei ipsius ueritas nos doceat nullas opes aut diuitias libertati esse anteponendas, utpote, qua nihil antiquius, prius & carius, non modo ab hominibus, sed neque à bestijs habeatur

Sepeliendi modus.

Septuaginta millia fuisse vno die Demonio oblata.

Fr. Martinus primus Indiarum prædicator.

Interpretibus tradebat fidem Catholicam in principio.

Obstupuerunt audientes religiosos loquentes eorum linguam.

Captiuitas
durissima
seruitus.

Deus est om-
nium rerum
conditor.

tur. Est enim captiuitas durissima seruitus. Omnipotens Deus cœli terrarq; dominus, vestri misericordia, non vestris meritis, verum infinita sua pietate & clementia ductus est. Eius itaq; auctoritate ad uos accessimus, ne non mandato Beatissimi Pontificis maximi eius in terris vicarij & Regis nostri catholici potentissimi Domini Imperio atq; instigatione, quo uestrum intellectum radijs diuini luminis illustraremus, vestrosque animos corporaque grauissima subiectione qua opprimuntur liberaremus. Et si enim seruitus hominum sit molestissima, intollerabilior tamen est illa, qua vos Diabolus humani generis inimicus deuinctos atq; adstrictos habet. Venimus itaq; ad vos, in vitam nouam & libertatem asserendos, vt cognoscatis quantum inter sit inter verum Deum cuius nos adoratores sumus, & fallos illos Deastros, quorum vos estis cultores. Deus verus cuius cognitionem habemus est omnium rerum visibilium & inuisibilium conditor, illi omnia parent, ipse verò à nemine dependet: nam ipse est mens vniuersi, & principium expers principij & finis, ille, inquam, reliqua pro nihilo habet præ anima rationali, illam supra omnia amat, nempe creatam ad imaginem & similitudinem suam, & cui môstrauit vestigia quibus ad cognitionem sui peruenire queat. Eius immortalitatem & firmitatem vos ignoratis, nam si cognosceretis profectò iam deflexissetis à diaboli obedientia & vos totos eius obsequio consecrassetis, cui, omnes creaturæ seruiunt. Ille, inquam, sicut nos fecit liberè so'a sua bonitate, vt eum diligereamus, cognosceremus, possideremus, eoq; frueremur & nos delectaremur postulat, vt illi sponte nostra liberè candideq; seruiamus, non ea seruitute qua vosmet Diabolo subiecti estis qui à vobis exigit omnia ultra citraque rationis fines videlicet, immolationem vestrorum natorum, possessiones, corporis deformationes, & sanguinis profusionem, sicut, omnibus horis inter vos accidit. Vestri Dij, non sunt Dij, sed creaturæ carentes facultate de integro aliquid producendi, immo ne leuissimam quidem vilissimamq; rem, quæ in toto sit vniuerso, vt ipso experimento vobis videre est. Vos adoratis saxa, lutum, ligna, arbores, solem, lunam, stellas, aliaq; nefanda planè, ut talpas, colubros, & bruta qua re nihil cum ratione magis pugnat, nam sunt illa omnia partim diuina potestate creata partim verò, à uobis met ipsis fabricata.

Ponuntur rationes quibus ad nostram religionem Deiq; obedientiam inducantur. Cap. IX.

Eph. 4.

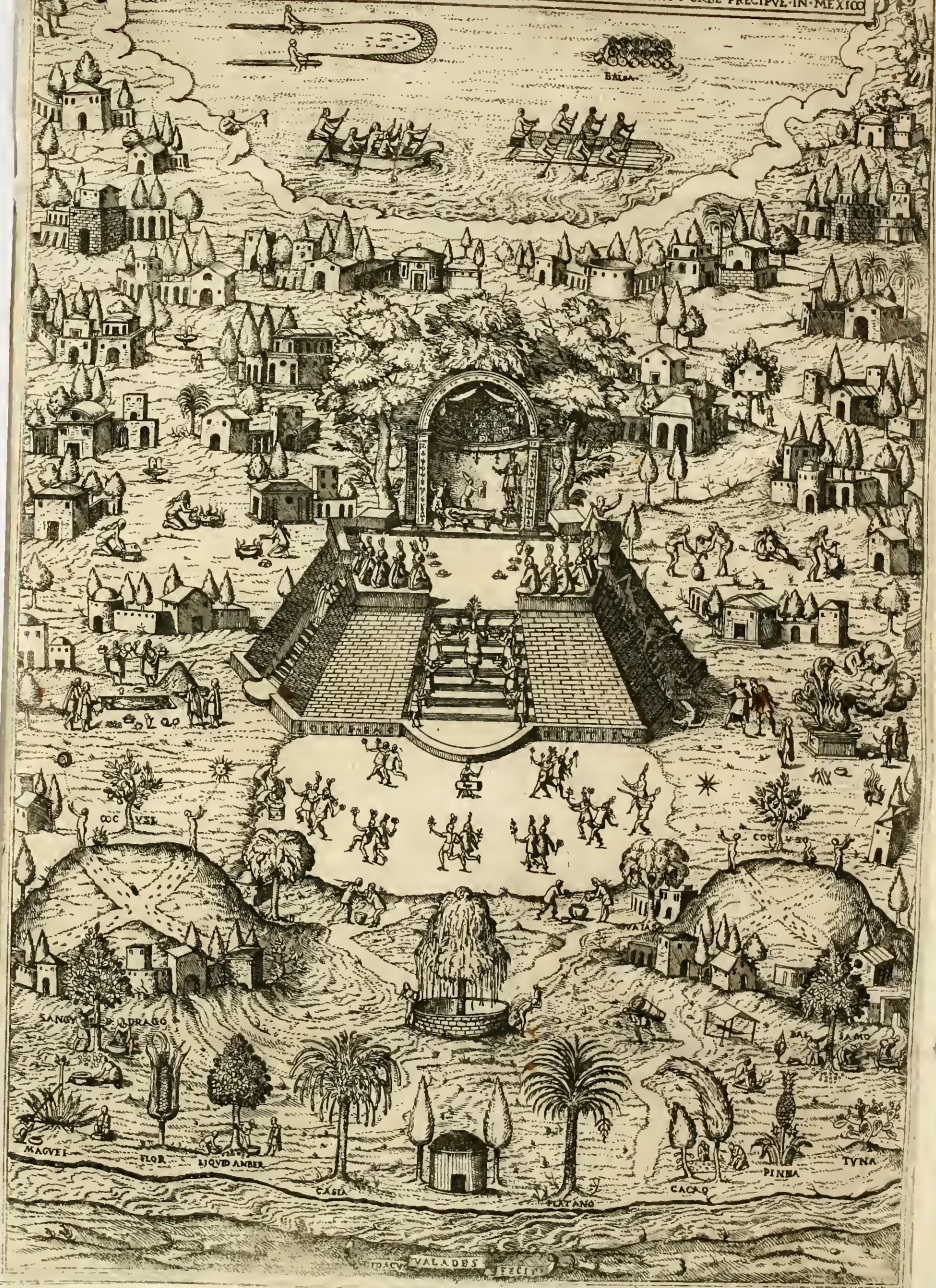
T Res potissimum causæ uobis aduertendæ sunt quibus ad cultum veri Dei sanctamque fidem catholicam commoueamini. Prima est, quia unus tantum est Deus (quare nihil uerius excogitari

. Coste-
7 &
ce. A-
& Ni-
Actio 7

it2s
um
otum.

TIPVS SACRIFICIORVM QVE IN MANITIBVS INDI FACIEBANT IN NOVO INDIARVM ORBE PRECIPVE IN MEXICO

gitari potest) vnum principium, vna fides, vnum baptisma, & vna Ecclesia sancta Catholica & Apostolica; Varietas autem vestrorum Deastrorum proculdubio errorem vestrum testificatur. Tum, quia Deus, vt iam demonstrauius, finis principijque expers, cum ille sibi ipsi existat principium & finis. Nam sibi soli conuenit esse Alpha & Omega. Principium & Finis. Vestri autem Dij, à vobis ortum habent, non ex sua natura propria. Nam cum illos oporteret esse auctores vestrum tantum abest, vt à vobis illi fiant, idque, ex lapidibus & lignis, quæ interitui obnoxia sunt, Præterea, postquam ex materia caduca componuntur, consideratę quęso, cuiusmodi possunt esse Dij, cum iustius vobis ipsis Deorum appellatio competat. Omnia igitur clamant & natura ipsa dicitat, nos à Deo originem habere, illum verò à nemine alio. Secunda ratio est, quia Deus est immortalis, Est enim animus qui nec videri, nec sentiri potest, nisi oculis internis, id est, mente. Vestri autem Dij, tactui & uisui obiecta sunt, fabrefacta ex ligno & lapidibus vestris ipsorum manibus, consumuntur inueterascunt, cæteri vestri Dij & ut melius dicam res è quibus fiunt. Sunt opera & creaturæ summi Dei ab eo initium coeperunt, atque, si eius destruerentur sustentatione dictum factum destruerentur, quemadmodum uidetis illa vitari & corrumpi, quia non sunt æterna, vt Deus & anima. Estque tanta necessitas & respectus inter nos & Deum, atque inter solem, & eius radios, nam vt videmus radij omnem suum splendorem à sole ducunt, qui terræ suo occasu tenebras & umbram inducit, eadem inquam ratione à summo & æterno Deo nos toti pendemus. Item, ista infinitas Deorum constare nequit, uelut enim vnum regnum plures, vno, reges non admittit: nec Resp. alios præter vnum gubernatorem: nec vna familia plures uno capite, recipit, & in summa omnis potestas consortis est impatiens: ita in religione nostra Christiana, fieri nequit, vt plures vno Deo existant. Nam, si plures essent, quod vni placeret alijs foret ingratum, quodque ab uno factum esset, ab alijs infectum redderetur, si qua facultate ualerent, vt diximus. Vestris itaque Dijs nullæ sunt vires faciendi vel destruendi se, cum neque sui ipsius conseruandi facultatem habeant. Nam & restaurandi sunt & dissoluendi. Si uerò vnquam loquuti dicantur, factum istuc est, à Diabolo fraudis & mendacij parenti per illa sua instrumenta, à Deoque permissum ob execrabilia vestra flagitia, quibus ipsius indignationem promerueratis, aut perpetratum est caliditate doloq; malo falsorum atque diabolicorum uestrorum sacerdotum, in quem finem curabant excuari Idola vt se collocando intra ipsas statuas, pro suo appetitu & libidine proloquerentur, quemadmodum in præsentem vobis patet, nō quod vestri Deastri nossent loqui,

Con. Cōst. c. 1. c. 7. & Ch lce. Actio 2. & Nic. c. 2. Actio 7

Caliditas Idolorum sacerdotum.

cum certissimum sit lapides & ligna esse elingua. Insuper, est adeo consonus naturæ amor parentum erga filios, vt etiam bruta ratione atque prudentia omnino carentia, ad cognoscendum naturalem illâ procliuatatem solummodo naturæ instinctu amant, atque tuentur suos fœtus, ob similitudinem atque propagationem sui ipsius. Si vero, naturalis illa inclinatio tã eximia amoris exempla in brutis edit, quid faciet vis rationis in homine ipsam naturam sequente ducem? Adde, quod lege naturali obligati sumus tam bene uelle proximis atq; nobismet ipsis, ea lege, vt vitam quam à Domino accepimus, cuiusq; domini ipsi nos sumus, pro nostris uiribus conseruemus. Omnes illas obligationes naturales diabolus suo furo & dolo malo tollit: & reddit vos tam excæcatos, vt audeatis, quæ ne bruta quidem animalia facerent, mactare, uidelicet, uestros natos, & demonijs immolare: ipsi amicos & vicinos occiditis, potatis illorum sanguinem, carnesq; eorum deuoratis: res nefanda profectò & horribilis, cuiusq; exempla nunquam uisa aut percepta sunt à nobis, immo, ne apud infideles quidem & barbaros, quorum notitia ad nos peruenit nisi apud vos; tam strictè vos diabolo mancipastis illisque potissimum nefandis & horrendis flagitijs ille capitur. Nouit enim & Deo & hominibus illud præ omnibus esse execrabile, vos proprium sanguinem funditis, deformatis naturalem vultum, os nauaculis discicando, perforando nares, auricolas, & labia, curtando uestras linguas: Expēdite quæso hæc omnia, & animum aduertite, quantum sit discrimen inter vos, & uestras proles, quæ ab huiusmodi turpitudine nostro beneficio seruatae sunt. Has cæremonias & ritus Indij, mandato Diaboli obseruabant, ut illis assimilarentur easdem incisiones habentibus. Vnde teterrimi existebant. Ad regendam autem illam deformitatem, partes corporis eo modo dedecoras exornabant & in se se & in Idolis suis lapillis peregrinis, fistulisq; aureis pariter atque argenteis: verum quacunq; arte vterentur manebant deformissimi, vsq; adeo, vt recentiores & iuniores uideant in præsentifenes, qui Diabolo iubente sibi illam fœditatem intulissent. Considerate præterea (filij charissimi) Deum nihil aliud a uobis postulare quam uoluntatem & mentem synceram, non poscit hominum sacrificia aut cordium immolationes præterquam, vt uestra spectora illi soli consecretis & casta tueamini: cognoscentes illum solum esse auctorem, redemptorem, & illustratorem animarum, datoremq; gloriæ æternæ quam auidissimè expectamus, quod ab illo omnia bona dimanant, & omnes qui non crediderint in illum non seruiunt illi, debitoq; amore prosequuti fuerint damnatum iri ad perpetuas inferni cruciatus: quemadmodum maioribus uestris accidit: ubi tanta tormenta sustinent, vt lingua humana iis exprimendis aut enumerandis

Demonijs
Indi proprios
immolabant
natos

Z

A

B

C

merandis

D
E
F
G
 inerandis non sit par. O infœlices illos, & uos contra beatos, quibus datum est veritatem cognoscere. Eripuit uos misericors Deus clementia & bonitate sua, ex illorum cæco errore & paratus est uos Re: & venien
di ad Deum
via. Ioh. 3. Mar.
vlti. Historia.

lustrare vero lumine, modo illum cognoscatis. Porta autem & reſta
 uia, qua venit ad summum illud bonum, quod vobis in nomine
 Dei promittimus, cuique inſiſtendo euitatur maximum ilud ma-
 lum cui parentes veſtri fuerunt, atque voſ etiam nunc obnoxij eſtis,
 eſt cognitio Dei, fides, ſpes, & charitas, quæ dicuntur virtutes Theo-
 gales, quas, Deus in ſacroſancto fonte baptiſmatis ſpiritu noſtro cõ-
 municat: quo ſine, nemini omnino ſalus contingere poteſt. Quam-
 obrem, ait, dominus & magiſter noſter Chriſtus: Quicumque credi-
 derit & baptizatus fuerit ſaluus erit, qui autem non crediderit con-
 demnabitur. Hoc ingens beneficium & eximiam gratiam, impoſſi-
 bile eſt reſcipere ab illis, qui peccatis mortalibus immerſi ſunt, quæ-
 admodum uos, nam per ea & præcipuè deteſtandæ veſtræ inſideli-
 tatis horribilia crimina homines redduntur hoſtes Dei & conſequen-
 ter indigni eius gratia, hæredes inferni, in quo animæ veſtræ perpetuis
 flammis ardebunt: quemadmodum animæ maiorum ueſtrorum
 illic ardent, atque in æternum arſuri ſunt. Recedendum itaque vo-
 bis eſt, chariſſimi, ex animo & ſerio auctori falſitatis Diabolo & ac-
 cedendum ad Deum. Opt. Max. qui ipſa ueritas eſt, ſuper eſt, vt
 antea cæ, geſtæque vitæ pœnitentiam agatis, dæmonia excremini
 cum firmo propoſito atque inſtituto uitæ poſthac in melius commu-
 tandæ. Animaduertite quæſo, ut voſ hoc tempore diabolo eſtis man-
 cipati aduerſarij ueri Dei filij perdiſi & excæcati. Verumenim uerò
 ſi nunc ſacrum lauacrum & baptiſma ſubeatis cum dolore commiſſo-
 rum à uobis flagitiorum, conſeſtim euadetiſi filij Dei, hæredes bea-
 titudiniſi & gloriæ æternæ ubi tanta eſt quieſ, lætitiæ, & tranquillitas,
 vt lingua humana pronũtiare nequeat. Aduertite omnes ueſtras
 actioneſi eſſe prauas, & fruſtraneas eſſe ueſtras ſuperſtitioneſi. quia in
 inferno ubi ſunt maiores ueſtri, nihil comeditur aut bibitur, ueluti
 falſo uobis perſuaſum habetiſi, immo ſemper inexplibili fama & ſiti-
 anguntur in flammis inextinctiſi. Itaque, fruſtra mortuiſi cibum
 & potum cum tanto apparatu apponiſi: conuerſi ad dominum &
 baptizati liberabitiſi uoſ hac grauiffima calamitate atque Deo frue-
 mini, qui ſe comunicat ſuiſi in omni dulcedine & ſuauiſiſi per
 fidem & gratiam quæ in ſancto baptiſmo comparatur. Et profiten-
 do fidem conſeſtim aperientur oculi ueſtri intellectus cognoſcenteſi
 malum in quo hæcenus degeſtiſi & foelicitateſi quam expectamus.

*Inducuntur ad obedientiam Romani Pontificis ſimul & Imperatoris Caroli
 V. Inuiſiſiſi ac ſucceſſorum eiſi. Cap. X.*

Ecclesiæ su-
mus Pastor.

Papa, potesta-
tē immediatē
recipit à
Deo.

Christus in
Ecclesia unū
uoluit præ-
esse.
1. c.

E St præterea, vobis agnoscendus Romanus Pontifex Summus Ecclesiæ Pastor ac Caput & vicarius Christi in terris cui suas vices & potestatem ipse credidit. Quem Imperator noster in uictissimus cū Regibus cæterisque Principibus Christianis agnoscūt, Christianoq; more venerantur. Vt subsequenti Stemmata patebit: in quo tibi Gerarchiam Ecclesiasticam demonstrabimus. Quocirca non tantum est Vicarius hominis, ac Dei pariter & hominis, eaque ratione omnis Iurisdictio illi attributa est, quā immediatē ab ipso Deo suscepit ad moderandum humanas animas: quas vita sua proprioq; sanguine fuso Christus vindicauit: non solum in spiritualibus verū etiam in corporalibus. Nam sicut in rebus naturalibus frequenter videmus, vnā & eandem rem habere duas potestates, quarum vnā habet ex forma sua specifica & illa est propria essentialis potestas sua. Aliam verò habet accidentiter, ex aliquo intrinseco superueniente suæ essentiæ, & illud est proprium rei, nec principale, in ipsa, quia potest aesse vel abesse præter ipsius rei corruptionem, sicut sunt accidentia. Pari modo considerandum est circa Ecclesiæ Christi potestatem. Nam illa potestas pontificalis Ecclesiæ scilicet, ligandi & soluendi animas, est potestas eius essentialis & propria. Aliam, uidelicet, quam exercet in vi armorum & huiusmodi, non est potestas Ecclesiæ essentialis, sed accidentalis. Vndè, ex hoc quod huiusmodi potestate accidentali utatur, scilicet mundana, non potest dici vnū & idem regnum cum regno Romanorum. Nam potestas mundana in Cæsare, est essentialis & propria, per solam enim illam dominabatur & regnabant suos subditos. Secus est in Ecclesia Christi. In qua talis potestas mundana est mere accidentalis & non essentialis. Ideo non refert iurisdictionem mundanā Imperatori filio eius legitimo spirituali competere tanquam adiutori & protectori Ecclesiæ, tum etiam alijs regibus & principibus Christianis quibus mediatē à Deo tributa etiam est talis auctoritas in temporaneis, nichilominus utraq; Pontifici debetur, sed ad tranquillitatem animæ temporalem cōmunicat Regibus Christianis eos confirmando, quos Deus vnxit, & signauit in eū finem. Qua de causa iidem quoq; Papam agnoscunt, eū amant reuerentur & obediunt, veræque Ecclesiæ Catholicæ parēt, & vniuersim pacificeq; semper se inuicem tolerāt. Nam, vt Christus solus est Sacerdos & omnium rex, ita par est vnū quoq; eius esse vicariū qui omnes eius vices gerat, vt ex eo Ieremiæ loco facile constat. vbi dicit. Ecce constitui te hodie super gentes & super regna. Sed cum eminentius multo sit spiritalem administrationem gerere, propterea Summus Pontifex ad securius uacandum rebus diuinis contentus iurisdictione spirituali, & parte imperij mundani: reliquum principibus Christianis competit, quia ad hoc etiam à Deo uocati electiq;

sunt, ideoq; illos diligere illisque subesse & obedire tenemur, sicut
veris principibus nostris naturalibus. Hinc est quod magnus ille Dio
nysius dicebat quod omnium conditor Deus binas habitationes pos
sedeat: alteram in caelo, alteram verò in terra. In caelo ministros ha
bet Angelos, Archangelos, Thronos, Dominationes, Principatus,
Potestates, Cherubinos, & Seraphinos, qui perpetui illi adsunt,
eum continuis laudibus, & benedictionibus prosequuntur, ipse e
nim dignus est omni honore & gloria, nec vnquam deseriscuntur.

N Quonia à loco isto sancto & beata domo exulant, lassitudo, fames, si
tis, tristitia, fletus, vociferationes. Contra, omnia plena sunt lumine,
claritate, gaudio: neque enim ulla est collatio nostrae latitiae ad coele
stem, cuius respectu, nihil est, nisi miseria ploratus & ærûnæ. Nâ uerus
Deus qui est lux & claritas illos illuminat. Ipse enim, cû uerus agnus
existat, cædela est inextincta. Quotquot enim, eâ domû incolant: foe
lices beatiq; habentur, propterea quod ab omnibus expetitur. Audi
te super hac re Dauidem Regium vatem Deo charissimum, qui, licet
rex Israel esset, nihil aliud tamen desiderabat, quàm Deo cohabitare
dicens, vnâ petij à domino, hanc requirâ, vt inhabitê in domo domi

O ni omnibus diebus uitæ meæ; & iterum; Quam dilecta tabernacula
tua domine virtutû: concupiscit & deficit anima mea in atria domi
ni, alibi iterû ait: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Ad hâc domû
nos destinauit, & creauit maiestate sua diuina, vt eius heredes & do
mini fieremus; nisi quod peccatis nostris eo exclusi sumus, vsque a
deò, ut nobis illuc nò pareat reditus nisi fauore singulari & auxilio
omnipotentis fulciamur. Amici Dei hic positi expendentibus beati
tudinem coelesti ea contemplatione tam ualde inflammati sunt, vt
omnia terrena quæ vel in præsentî possiderent, vel in posterû pos
sent acquirere dimitterent, vt fecerunt Apostoli & etiam nûc Reli
giosi & innumeri alij ex omni hominû ordine. Immo etiam mortê

P ea propter vltro subierûnt; sed non vt vos morimini, quibus mors ex
hac vita est transitus ad gehennâ æternâ. Amici verò Dei moriuntur
vt sibi lucrî faciant sedes quietas, & perpetuas. Ibi nihil aliud appa
ret quam Deus, qui est speculum in quo cuncta relucêt, nam in cõ
spectu Dei est conspectus omnium rerum, in eius fruitione est sum
mum bonum, quod non est aliud quàm Deus ipse. In ijs ædibus Deus
est æconomus & pater familias. Alterum verò tabernaculum diuinû
in terris est Ecclesia Sancta Catholica & Apostolica Romana quam
nos verè profitemur: cuius caput & fundamentum est Christus: iux
ta illud Pauli, Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id

Q quod positum est, quod est Christus IESVS. Item ipsum de
dit Deus pater caput supra omnem Ecclesiam: sed cum eius ma
iestas non ferret, vt hic semper visibilis maneret, constituit

Habitatio
Dei duplex
Alterâ in ca
lo & alterâ
in terra.
Apoc. 7. c. 10

Apoc. 21. a. 4.
Letitiæ no
stræ ad cele
stem nulla col
latio.

Psal. 26. b. 4.

Psal 83. a.

Psal. 86. a. 3.
Deus quali
ter hominê
ad gloriam
creauerit.

Mors quali
ter à Sanctis
desideratur.

Nota quo
modo Chri
stus & Petrus
fundamentû
sunt.
1. Cor.
Eph. 4.

Super cathedra Petri edificata Ecclesia.

Ipse lib. 3. aduer. here. Tert. simili. Cyp. lib. 4. ep. et 8 Hier. Conf. Nicc. & ho.

Electio summi Pontificis quibus cõpõtit.

Potestas Episcopi Romani.

Romane Ecclesie cõmõdatio.

Claves sunt discernendi scietia, & potestatis iudicandi.

fuo loco principem, & uicarium suum Apostolum longè dilectissimum B. Petrum caput Ecclesie ministeriale ut vocant, supraque eum ædificatam Ecclesiam, quatenus & ipse in Christo fundatus & virtute eius solidatus est: cuius loco succedit summus pontifex: ut tradunt grauisissimi & vetulissimi patres orthodoxi, & nos firmissimè credimus: à quo per euangelium geniti, à quo nutriti, à quo educati, à quo cœlesti aqua potati scaturiente in vitam æternam, cuius haustu, ut ipse loquitur, atque potu conceptam uisceribus suis fedes ardoresque restringimus. Considerate hanc Christi singularè prouidentiam atque sapientiæ abissum cum de hoc verò animarum pastore prouidit non dedicasse eum modo pro animarum omnium salute, sed eum statuisse pro tempore qui nostros ingratos atque ueteratos posset impetus reprimere. Huius quidem capitis nostri successio & electio fit per Ecclesie proceres, id est, Cardinales, quos fratres uocat, quia in terris capite carere non possumus. Quamuis autem Romæ fixas habeat sedes, non tamen à loco aliqua ei potestas accidit: sed Romani Episcopi denominationem inde trahunt quod uelut alius quiuis præter suas Ecclesias habent sic ille Romane præfides. Habetque cum cæteris episcopis parem potestatem ordinis, iurisdictionis uerò maiorem. Cumque singuli episcopi sibi assignatos greges habeant, huic uniuersi sunt crediti: ueluti cum pater familias seruis quidpiam pluribus faciendum mandat, uni tamen ex eis potestatem dat, ut in alios inspiciens, ad suam functionem (si forte cessent) eos reuocet, ac prospiciat, nequid detrimenti patri familias eueniat. Ad hanc enim Ecclesiam Rom. propter potentiorē principalitatem necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles. in qua semper ab his qui sunt undique cõseruata ea quæ est ab Apostolis traditio, cui & Tertul. subscribit. Habes Romam, inquit, unde nobis quoque auctoritas præsto est, scilicet Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt. Vbi Petrus pastorini dominicæ adæquatur ubi Paulus Ioannis exitu coronatur, ubi Apostolus Ioannes postea quàm in oleum igneum demersus, nihil passus est, in Insulam relegatur. Cyprianus quoque martyr Romam matricem, & radicem catholicæ Ecclesie appellans, affirmans item Romani episcopi locum, Petri locum esse. Nec dissentit ab his D. Hiero. ad Damas. scribens Beatitudinæ, id est, cathedræ Petri cõmunionem confortior super illam Petram Ecclesiam ædificatam scio. Apud illum Christus deposuit claves, illi facultatem claudendi uel aperiendi cœli credidit. Claves autem uocant potestatem liberandi peccatis & pœnis quæ sunt uelut catena qua alligati tenentur diuinorum & ecclesiasticorum præceptorum. Fundamentum huius tabernaculi est Iesus, ut supra dictum est qui

est fundator eius, hospes, & incolæ. In fundamentis poni solent saxa rûdia impolitæ & aspera. In hac uerò structura, lapis pretiosissimus fundamenti locum obtinet, cuius ratio est, quod alia ædificia terræ innituntur. Hoc autem planè contrario modo iacta habet sua fundamenta, videlicet, in sublimibus in eo qui est æqualis patri cœlesti. Ibi seruator noster adsidet ad dexteram Dei Patris, & in illo tota Ecclesia recunibit, quam ille sustinet, moderatur, & defendit semperq; defensurus est. Sed cognoscamus id ipsum ex ipsius sacrosancti ore. Cum Petrus illum profiteretur esse Deum & hominem: his uerbis: Tu es Christus filius Dei uiui. Benedixit illi dominus, & ait: Beatus es Symon Bar Ionæ: quia caro & sanguis non reuelauit tibi: sed pater meus qui in cœlis est. Et ego dico tibi: Hoc est, sicut meus pater tibi manifestauit diuinitatem meam, ita & ego tibi notam facio excellentiam tuam, quia tu es Petrus, id est cùm ego sim inuiolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio vtraque unum: ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere: tamen tu quoq; petra es, quia mea virtute solidaris: ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia. Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Et portæ inferni non præualebunt aduersus eam. Et tibi dabo clâues regni cœlorum, Dicit itaque Christus: super firmam hanc petram, quam, scilicet, professus es, & declarasti: vocando me filium Dei uiui: ædificabo Ecclesiam meam. Ideo De hoc etiam intelligendum est Paulinum illud fundamentum aliud nemo potest ponere. Nulla enim creatura, immo ne seraphini quidem, ipsi, sufficerent fulciendæ Ecclesiæ: nec ipsa vicissim sustineri posset à minore & inferiore, quam est ipse Deus. Et quia Christus est illa firma petra Deus & homo illi Ecclesia innititur. Quæ admodum multis retro annis Deus pater promiserat, vel ut Isaias descripsit. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, lapides huius ædificij sumus nos fideles: vobis enim, in illo nullus adhuc est locus, priusquam sanctum baptismum subeatis & iuretis in obedientiam summi patris, pastoris, & sacerdotis, eiusque Ecclesiæ aggregemini: extra quam non est salus. Ipse longè alius est, quam falsi vestri sacerdotes atque deceptores. Tam est uerax, ut ad illum in omnibus necessitatibus & scrupulis recurramus: ipse nobis cœlum patefacit, animos illustrat, & quasi manu data in viam rectam deducit: legumque & morum nostrorum est interpret. Necessum igitur est, ut ex templo ipsi obedientiam profiteamini, repudiatis uestris mendacibus, falsis, & fallaribus sacerdotibus, qui non sunt sacerdotes nisi ex propria usu capione, ut uos tanquam Sathanæ membra decipiant & in orcum detrudant quod postquam animaduertit pius

Matt. 18. glo.

Vide Aug. su
per psal. 121.Cõfessio Pe
tri.

Matt. 16.

Nota quali
ter Christus
& qualiter
Petrus petra
sit.

1. Cor. 3. c.

Ecclesia ca
tholica inni
titur Chri
sto Deo.
28. D.Questiones
dubiæ ab Ec
clesiæ sum
mo Pastore
discutiendæ.
Sacerdotes
Indorû qua
les.